

162438

**T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI**

**ÖFKE VE ÖFKE DENETİM PROBLEMİ OLAN
ERGENLERİN AİLE İÇİ ÇATIŞMA TEMSİLLERİ:
AİLE YAPILARI, İLETİŞİM VE PROBLEM ÇÖZME
BECERİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ebru AKÜN

DANIŞMANI : Doç. Dr. Azmi VARAN

İZMİR-2005

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum ÖFKE VE ÖFKE DENETİM PROBLEMİ OLAN ERGENLERİN AİLE İÇİ ÇATIŞMA TEMSİLLERİ: AİLE YAPISI, İLETİŞİM VE PROBLEM ÇÖZME BECERİLERİ adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

EBRU AKÜN

TUTANAK

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 21./09./2005 tarih ve 5581... sayılı kararı ile oluşturulan jüri klinik psikolojisi..... anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi Ebru Akın... 'nın Öfke ve Öfke Duetim Problemi olan ergenlerin Aile içi Gelişimi başlıklı tezini incelemiş ve adayı 28./10./2005 günü saat 11.30... da 45 dakika süren tez savunmasına almıştır.

Sınav sonunda adayın tez savunmasını ve jüri üyeleri tarafından tezi ile ilgili kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları değerlendirerek tezin başarılı/başarısız/düzeltilmesi gerekli olduğuna oybirliğiyle / ~~oyçokluğuyla~~ karar vermiştir.

BAŞKAN

Doç. Dr. Azmi Varan

Başarılı

Başarısız

Düzeltilme (Üç ay süreli)

ÜYE

Prof. Dr. Süleyman Doğan

Başarılı

Başarısız

Düzeltilme (Üç ay süreli)

Zaim

ÜYE

Yrd. Doç. Dr. Banu Gençelci

Başarılı

Başarısız

Düzeltilme (Üç ay süreli)

Not: Yüksek Lisans Tezi Savunma Süresi asgari 45 dakika - azami 90 dakikadır.

Başlarken,

Araştırmanın her aşamasında değerli önerileriyle ve yardımlarıyla desteğini gördüğüm tez danışmanım Sayın Dr. Gül N. ERYÜKSEL'e teşekkürü bir borç bilirim.

Verilerin toplanması sırasındaki yardımlarından ötürü, İzmir Bornova Seyit Şanlı Endüstri Meslek Lisesi ve Gümüşpala Ticaret Meslek Lisesi'nde görev yapan değerli öğretmenlere ve araştırmanın içerik analizi aşamasında yardımını esirgemeyen Psikolog Bora YAMAN'a içtenlikle teşekkür ederim.

Son olarak, çalışmam boyunca bana destek olan aileme ve arkadaşlarıma teşekkürlerimi iletmek isterim.

ÖZET

Yürütülen araştırmanın temel amacı, öfke sorunu olan ergenlerin aile ilişkilerini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda, öfke ve öfke denetim sorunu olan ve olmayan ergenlerin anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen arasında yaşanan çatışmalara ilişkin algılarının farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmıştır. Yukarıda belirtilen üç alt-sistemde yaşanan çatışmalar, Yapısal Aile Sistemler Kuramı çerçevesinde, aile üyeleri arasındaki yakınlık, güç, kuşaklararası sınırlar ve hiyerarşi ters dönmesi yapıları doğrultusunda incelenmiştir. Araştırmanın amacı kapsamında, Yapısal Aile Sistemler Kuramı'na temellendirilmiş, figür yerleştirme tekniğine dayalı bir test olan Aile Sistem Testi (FAST) kullanılmıştır. Ergenlerden, anne-babaları ve ebeveynleriyle kendileri arasındaki çatışmaları FAST kullanarak temsil etmeleri istenmiştir. Çatışmayla ilgili daha fazla bilgi almak amacıyla, her temsilden sonra ergenlerle yarı-yapılandırılmış bir görüşme yapılmıştır. Bunun yanı sıra, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin anne-babalarıyla ilişkilerindeki iletişim, problem çözme becerileri ve birbirlerine yönelik kızgınlık ve öfke duyguları Anne-Baba ve Ergen İlişki Envanteri (PARQ) kullanılarak değerlendirilmiştir.

Araştırma İzmir'deki Bornova Seyit Şanlı Endüstri Meslek Lisesi ve Gümüşpala Ticaret Meslek Lisesi'nde mesleki eğitim-öğretimlerine devam eden ergenlerle yürütülmüştür. Öfke sorunu olan ve olmayan ergenleri belirlemek amacıyla, 421 ergene Ruhsal Belirti Tarama Listesi (SCL-90-R) uygulanmıştır. SCL-90-R'in Öfke-Düşmanlık alt-ölçeğinde kesme puanının üstünde puan alan ergenler, araştırmanın öfke sorunu olan ergenler grubunu; kesme puanının altında puan alan ergenler ise öfke sorunu olmayan ergenler grubunu oluşturmuştur. Araştırmada, bu gruplar içerisinden seçkisiz olarak seçilen 62 öfke sorunu olan, 63 öfke sorunu olmayan toplam 125 ergen yer almıştır.

Öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin FAST çatışma temsillerinden elde ettikleri yakınlık ve hiyerarşi puanları, Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile karşılaştırılmıştır. Öfke sorunu olan ergenler, FAST temsillerinde çatışma yaşayan aile üyeleri arasında yakınlığın azaldığını göstermişlerdir. Özellikle baba-ergen arasında yaşanan çatışmalarda, anne-baba ve anne-ergen arasındaki ilişkilerin de bu çatışmadan etkilendiği ve aile üyelerinin birbirlerinden uzaklaştıkları görülmüştür. İki örneklem grubundaki ergenlerin hiyerarşi temsilleri arasında belirgin bir farklılığa rastlanmamıştır.

Öfke sorunu olan ergenler, koalisyon, hiyerarşi ters dönmesi gibi işlevsel olmayan aile yapılarını daha fazla göstermişlerdir.

Araştırmada, öfke sorunu olan ergenlerin aile ilişkilerini daha ayrıntılı incelemek amacıyla, öfke sorunu olan ergenler okulda disiplin cezası alıp almamalarına göre iki gruba ayrılmış ve bu ergenlerin FAST çatışma temsilleri karşılaştırılmıştır. Öfke sorunu olan ve okulda disiplin cezası alan ergenler, öfke sorunu olmakla birlikte disiplin cezası almayanlara göre, çatışmalar sırasında aile üyelerinin birbirlerinden daha fazla uzaklaştıklarını göstermişlerdir. Yine bu grupta, anne-ergen arasındaki çatışmalar sırasında, anneler ve babalar arasındaki güç farklılıklarının arttığı görülmüştür.

Çatışma temsillerinden sonra ergenlerle yapılan yarı-yapılandırılmış görüşmeler, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin öyküleri arasında önemli farklılıklar ortaya koymuştur. Öfkeli ergenler, öykülerinde, aile üyelerinin olumsuz kişilik özellikleriyle veya disiplin sağlamayla ilgili çatışma konularını daha sık ifade etmişlerdir. Öfke sorunu olan ergenler, üç alt-sistemde de çatışmaların sık yaşandığını ve bu sırada aile üyelerinin birbirlerine şiddet uyguladığını belirtmişlerdir. Öfke sorunu olan ergenler, genelde, çatışmaların çözüme ulaşmadığını ifade ederken; öfke sorunu olmayan ergenler, çatışmaların çözüldüğünü ve ilişkilerin hemen eskiye döndüğünü bildirmişlerdir.

Anne-Baba ve Ergen İlişki Envanteri (PARQ) alt-ölçek puan ortalamalarının karşılaştırılması için MANOVA uygulanmıştır. Öfke sorunu olan ergenler, olmayanlara göre, ebeveynleriyle iletişimlerini olumsuz olarak değerlendirmişler ve anne-babalarının problem çözme becerilerini yetersiz olarak tanımlamışlardır. Yine bu gruptaki ergenler, anne-babalarıyla ilişkilerinde birbirlerine yönelik öfke-düşmanlık duyguları olduğunu bildirmişlerdir.

Son olarak, ergenlerin öfke puanlarını yordamak amacıyla, ergenlerin öfke puanları üzerinde etkili olabileceği düşünülen FAST boyutları ve PARQ alt-ölçeklerine Aşamalı Regresyon Analizi yapılmıştır. Ergenin babasıyla ilişkisinde birbirlerine yönelik düşmanca duygular olduğunu algılamasının en önemli yordayıcı olduğu görülmüştür. Bunu, çatışmalar sırasında aile üyeleri arasındaki yakınlık düzeyi ve hiyerarşi ters dönmesi izlemiştir.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
I. GİRİŞ	1
I.1. ÜZERİNDE ÇALIŞILAN KONU VE ARAŞTIRMA ALANI	1
I.2. YAPISAL AİLE SİSTEMLER KURAMI	4
I.2.1. ERGENLİK DÖNEMİNDE AİLE YAPISI VE ERGEN PSİKOPATOLOJİSİ İLE İLİŞKİSİ	13
I.3. ERGENLİK DÖNEMİNDE ÖFKE VE ÖFKE DENETİM PROBLEMİ ..	23
I.4. AİLE İÇİ ÇATIŞMA VE ERGEN PSİKOPATOLOJİSİ ARASINDAKİ İLİŞKİ	28
I.4.1. ANNE-BABA ÇATIŞMASI	28
I.4.2. ANNE-BABA VE ERGEN ÇATIŞMASI	36
I.4.3. AİLE İÇİ ÇATIŞMAYLA BAŞA ÇIKMA STRATEJİLERİ	46
I.5. ARAŞTIRMANIN AMACI VE CEVAP ARANAN SORULAR	50
II.YÖNTEM	53
II.1. ÖRNEKLEM	53
II.1.1. ÖFKE VE ÖFKE DENETİM SORUNU YAŞAYAN ÖRNEKLEMDEKİ ERGENLER	56
II.1.2. ÖFKE VE ÖFKE DENETİM SORUNU YAŞAMAYAN ÖRNEKLEMDEKİ ERGENLER	57
II.2. BİLGİ TOPLAMA ARAÇLARI	59
II.2.1. RUHSAL BELİRTİ TARAMA LİSTESİ (SCL-90-R)	59
II.2.2. AİLE SİSTEM TESTİ (FAST)	61
II.2.3. ANA-BABA VE ERGEN İLİŞKİ ENVANTERİ (PARQ)	73
II.2.4. BİLGİ TOPLAMA FORMU	76
II.3. İŞLEM	76

III. BULGULAR	79
III.1. ÖFKE SORUNU OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN FAST ÇATIŞMA TEMSİLLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASINA İLİŞKİN BULGULAR	79
III.1.1. ÖFKE SORUNU OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN YAKINLIK PUANLARININ KARŞILAŞTIRILMASINA İLİŞKİN BULGULAR	79
III.1.2. ÖFKE SORUNU OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN HİYERARŞİ PUANLARININ KARŞILAŞTIRILMASINA İLİŞKİN BULGULAR	81
III.1.3. ÖFKE SORUNU OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN ÜÇ FARKLI ÇATIŞMA TEMSİLİNDE GÖSTERDİKLERİ İŞLEVSEL OLMAYAN YAPILARA İLİŞKİN BULGULAR	83
III.2. ÖFKE SORUNU OLAN VE DİSİPLİN CEZASI ALAN ERGENLERİN FAST ÇATIŞMA TEMSİLLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASINA İLİŞKİN BULGULAR	84
III.2.1. ÖFKE SORUNU OLMAKLA BİRLİKTE, DİSİPLİN CEZASI ALAN VE OLMAYAN ERGENLERİN YAKINLIK PUANLARININ KARŞILAŞTIRILMASINA İLİŞKİN BULGULAR	85
III.2.2. ÖFKE SORUNU OLMAKLA BİRLİKTE, DİSİPLİN CEZASI ALAN VE OLMAYAN ERGENLERİN HİYERARŞİ PUANLARININ KARŞILAŞTIRILMASINA İLİŞKİN BULGULAR	86
III.2.3. ÖFKE SORUNU OLMAKLA BİRLİKTE, DİSİPLİN CEZASI ALAN VE OLMAYAN ERGENLERİN ÜÇ FARKLI ÇATIŞMA TEMSİLİNDE GÖSTERDİKLERİ İŞLEVSEL OLMAYAN YAPILARA İLİŞKİN BULGULAR	88
III.3. ÖFKE SORUNU OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN ÇATIŞMA TEMSİLLERİ GÖRÜŞMELERİNE İLİŞKİN BULGULAR	89

	<u>Sayfa</u>
III.3.1 ÖFKE SORUNU OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN ANNE-BABA ÇATIŞMA TEMSİLLERİ GÖRÜŞMELERİNE İLİŞKİN BULGULAR	89
III.3.2. ÖFKE SORUNU OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN ANNE-ERGEN ÇATIŞMA TEMSİLLERİ GÖRÜŞMELERİNE İLİŞKİN BULGULAR	94
III.3.3. ÖFKE SORUNU OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN BABA-ERGEN ÇATIŞMA TEMSİLLERİ GÖRÜŞMELERİNE İLİŞKİN BULGULAR	97
III.4. ÖFKE SORUNU OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN PARQ ALT ÖLÇEK PUANLARININ KARŞILAŞTIRILMASINA İLİŞKİN BULGULAR	101
III.5. ERGENLERİN ÖFKE-DÜŞMANLIK PUANLARININ YORDANMASINA İLİŞKİN BULGULAR	102
IV. TARTIŞMA VE SONUÇLAR	106
IV.1. ÖFKE SORUNU OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN FAST ÇATIŞMA TEMSİLLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASINA İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞILMASI	106
IV.1.1. ÖFKE SORUNU OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN YAKINLIK PUANLARININ KARŞILAŞTIRILMASINA İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞILMASI	106
IV.1.2. ÖFKE SORUNU OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN HİYERARŞİ PUANLARININ KARŞILAŞTIRILMASINA İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞILMASI	111
IV.1.3. ÖFKE SORUNU OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN ÜÇ FARKLI ÇATIŞMA TEMSİLİNDE GÖSTERDİKLERİ İŞLEVSEL OLMAYAN YAPILARA İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞILMASI...	113
IV.2. ÖFKE SORUNU OLAN VE DİSİPLİN CEZASI ALAN ERGENLERİN FAST ÇATIŞMA TEMSİLLERİNE İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞILMASI	116

IV.2.1. ÖFKE SORUNU OLMAKLA BİRLİKTE, DİSİPLİN CEZASI ALAN VE ALMAYAN ERGENLERİN YAKINLIK PUANLARININ KARŞILAŞTIRILMASINA İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞILMASI	117
IV.2.2. ÖFKE SORUNU OLMAKLA BİRLİKTE, DİSİPLİN CEZASI ALAN VE ALMAYAN ERGENLERİN HİYERARŞİ PUANLARININ KARŞILAŞTIRILMASINA İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞILMASI	120
IV.2.3. ÖFKE SORUNU OLMAKLA BİRLİKTE, DİSİPLİN CEZASI ALAN VE ALMAYAN ERGENLERİN ÜÇ FARKLI ÇATIŞMA TEMSİLİNDE GÖSTERDİKLERİ İŞLEVSEL OLMAYAN YAPILARA İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞILMASI	123
IV.3. ÖFKE SORUNU OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN ÇATIŞMA TEMSİLLERİ GÖRÜŞMELERİNDEN ELDE EDİLEN BULGULARIN TARTIŞILMASI	123
IV.3.1. ÖFKE SORUNU OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN ANNE-BABA ÇATIŞMA TEMSİLLERİ GÖRÜŞMELERİNE İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞILMASI	124
IV.3.2. ÖFKE SORUNU OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN EBEVEYN-ERGEN ÇATIŞMA TEMSİLLERİ GÖRÜŞMELERİNDEN ELDE EDİLEN BULGULARIN TARTIŞILMASI	132
IV.4. ÖFKE SORUNU OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN PARQ ALT-ÖLÇEK PUANLARININ KARŞILAŞTIRILMASINA İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞILMASI	145
IV.5. ERGENLERİN ÖFKE-DÜŞMANLIK PUANLARININ YORDANMASINA İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞILMASI	148
IV.6. SONUÇ VE ÖNERİLER	153
KAYNAKLAR.....	162
EKLER.....	176

TABLOLAR

<u>Tablo</u>	<u>Sayfa</u>
1	Araştırmanın İlk Aşamasına Katılan Ergenlerin SCL-90-R Alt-Ölçek Ortalamaları ve Standart Sapmaları 53
2	Öfke Sorunu Olan ve Olmayan Ergenlerin SCL-90-R Alt-Ölçek Ortalamaları ve Tek Yönlü ANOVA Sonuçları 54
3	Öfke Sorunu Olan ve Olmayan Ergenlerin FAST Yakınlık Alt-ölçek Ortalamaları ve Tek Yönlü ANOVA Sonuçları 80
4	Öfke Sorunu Olan ve Olmayan Ergenlerin FAST Hiyerarşi Alt-ölçek Ortalamaları ve Tek Yönlü ANOVA Sonuçları 82
5	Öfke Sorunu Olan ve Olmayan Ergenlerin, Anne-Baba, Anne-Ergen ve Baba-Ergen Çatışma Temsillerinde Gösterdikleri Koalisyon ve Hiyerarşi Ters Dönmesine İlişkin Frekans ve Yüzdeler 83
6	Öfke Sorunu Olan Ergenlerin Disiplin Cezası Alıp Almamalarına Göre FAST Yakınlık Alt-ölçek Ortalamaları ve Tek Yönlü ANOVA Sonuçları... 85
7	Öfke Sorunu Olan Ergenlerin Disiplin Cezası Alıp Almamalarına Göre FAST Hiyerarşi Alt-Ölçek Ortalamaları ve Tek Yönlü ANOVA Sonuçları.. 87
8	Disiplin Cezası Alan ve Almayan Ergenlerin, Anne-Baba, Anne-Ergen ve Baba-Ergen Çatışma Temsillerinde Gösterdikleri Koalisyon ve Hiyerarşi Ters Dönmelerine İlişkin Frekans ve Yüzdeler 88
9	Öfke ve Sorunu Olan ve Olmayan Ergenlerin, Anne-Baba Çatışmasına Dair Anlattıkları Öykülerin İçeriklerine İlişkin Frekans ve Yüzdeler 91
10	Öfke Sorunu Olan ve Olmayan Ergenlerin Anne-Baba Çatışmasının Ortaya Çıkma Sıklığına Dair İfadelerine İlişkin Frekans ve Yüzdeler 94
11	Öfke Sorunu Olan ve Olmayan Ergenlerin, Anne-Ergen Çatışmasına İlişkin Anlattıkları Öykülerin İçeriklerine İlişkin Frekans ve Yüzdeler 95
12	Öfke Sorunu Olan ve Olmayan Ergenlerin Anne-Ergen Çatışmasının Ortaya Çıkma Sıklığına Dair İfadelerine İlişkin Frekans ve Yüzdeler 97
13	Öfke Sorunu Olan ve Olmayan Ergenlerin, Baba-Ergen Çatışmasına İlişkin Anlattıkları Öykülerin İçeriklerine İlişkin Frekans ve Yüzdeler 98

<u>Tablo</u>	<u>Sayfa</u>
14	Öfke Sorunu Olan ve Olmayan Ergenlerin Baba-Ergen Çatışmasının Ortaya Çıkma Sıklığına Dair İfadelerine İlişkin Frekans ve Yüzdeler 100
15	Öfke Sorunu Olan ve Olmayan Ergenlerin PARQ Alt-ölçek Ortalamaları ve İlgili MANOVA Sonuçları 101
16	Ergenlerin Öfke-Düşmanlık Puanlarının Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları 103
17	Ergenlerin Anne-Babalarının Medeni Durumlarına İlişkin Frekans ve Yüzdeler 176
18	Annelerin Eğitim Durumlarına İlişkin Frekans ve Yüzdeler 176
19	Babaların Eğitim Durumlarına İlişkin Frekans ve Yüzdeler 176
20	Annelerin Mesleklerine İlişkin Frekans ve Yüzdeler 177
21	Babaların Mesleklerine İlişkin Frekans ve Yüzdeler 177
22	Ergenlerin Ailelerinin Gelir Düzeyi ile İlgili Değerlendirmelerine İlişkin Frekans ve Yüzdeler 177
23	Ergenlerin Kardeş Sayısına İlişkin Frekans ve Yüzdeler 178
24	Ergenlerin Ailedeki Kaçınıcı Çocuk Olduklarına İlişkin Frekans ve Yüzdeler 178
25	Ergenlerin Oturdıkları Yerlere İlişkin Frekans ve Yüzdeler 178
26	Ergenlerin Yaşamlarının Çoğunluğunu Geçirdikleri Yere İlişkin Frekans ve Yüzdeler 179
27	Anne-babaların Yaşamlarının Çoğunluğunu Geçirdikleri Yere İlişkin Frekans ve Yüzdeler 179
28	Ergenlerin Okulda Disiplin Cezası Almalarına İlişkin Frekans ve Yüzdeler 179
29	Anne-Baba Çatışma Temsilleri Görüşmelerinde Verilen Yanıtları Kategorilere Ayırmada Üç Yargıcı Arasındaki Güvenirliğe İlişkin Analiz Sonuçları 180
30	Ebeveyn-Ergen Çatışma Temsilleri Görüşmelerinde Verilen Yanıtları Kategorilere Ayırmada Üç Yargıcı Arasındaki Güvenirliğe İlişkin Analiz Sonuçları 181

RESİMLER

ResimSayfa

1

Beş Kişiden Oluşan Bir Ailenin FAST Temsili Örneği 62

BÖLÜM I

GİRİŞ

I.1. ÜZERİNDE ÇALIŞILAN KONU VE ARAŞTIRMA ALANI

Toplumun en küçük birimi olan ailenin, insan hayatında önemli bir yeri bulunmaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı “Türk Aile Yapısı Özel İhtisas Komisyonu”nun 1987 yılında yaptığı tanıma göre aile, “kan bağı, evlilik veya diğer yasal yollardan, aralarında akrabalık ilişkisi bulunan ve çoğunlukla aynı evde yaşayan bireylerden oluşan; bireylerin cinsel, psikolojik, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılandığı, topluma uyum ve katılımlarının sağlandığı ve düzenlendiği temel bir toplumsal kurum”dur (bkz. Bulut, 1993). Çocukların toplumsallaşmasında ve bireylerin psikososyal işlevlerini yerine getirmede önemli rol oynayan aile, psikolojinin önemli çalışma alanlarından birini oluşturmaktadır.

Son yıllarda, klinik psikoloji içerisinde aile-yönelimli yaklaşımlara duyulan ilgi giderek artmış, aileyi anlamaya ve açıklamaya yönelik çok sayıda kuram ve kavram ortaya konmuştur. Bunlar arasında en çok dikkat çeken modellerden biri, Minuchin tarafından 1974 yılında ileri sürülen Yapısal Aile Sistemler Kuramı’dır. Bu kurama göre, insan davranışlarının ve bireylere özgü sorunların anlaşılmasında tek bir bireye değil, bireyin diğer insanlarla kurduğu ilişkilere ve içinde bulunduğu sisteme odaklanmak gereklidir. Yapısal Aile Sistemler Kuramı’yla aile, etkileşimsel bir örüntü olarak ele alınmış ve yakınlık, hiyerarşi, sınırlar ve aile üyeleri arasındaki ittifaklar gibi kavramlar gündeme gelmiştir. (Nichols ve Schwartz, 1997).

Klinik araştırmalarda, ergenlerdeki psikolojik sorunların ortaya çıkmasında aile faktörünün önemli bir yer tuttuğu vurgulanmaktadır. Ergenlerin davranım bozuklukları, madde bağımlılığı ve yeme bozuklukları (bkz. Cottrell ve Boston, 2002) gibi problemlerinin sağaltımı ile ilgili yapılan çalışmalarda, aile üyeleri arasında işlevsel olmayan ilişkiler olduğu dikkati çekmiştir. Özellikle, ergenlik döneminde öfke ve öfke denetim sorunu ile ilgili yapılan çalışmalar (bkz. Stevens, De Bourdeaudhuij ve Van

Oost, 2002), bu tip sorunları olan ergenlerin ailelerini daha az yakın algıladıklarını ve ailelerinde daha fazla güç dengesizliği bildirdiklerini göstermiştir.

Ergenlerin ruhsal sorunlarının ortaya çıkmasında, aile yapısındaki işlevsel olmayan yapıların yanı sıra, aile içi çatışmanın da etkili olduğu düşünülmektedir. Araştırmacılar, hiçbir yakın ilişkinin çatışmasız olmayacağını kabul etmekte ve ara sıra olan çatışmanın, iletişim için uyarıcı olacağını, duyguların açığa çıkmasına izin vereceğini ve ilişkinin kalitesini arttıracığını ileri sürmektedirler (bkz. Deković, 1999). Ancak, anne-baba ve ebeveyn-ergen çatışmasının sıklığına ve şiddetine odaklanan çalışmalar, başta anne-baba arasındaki çatışmalar olmak üzere, aile içinde sık ortaya çıkan anlaşmazlıkların, ergenin işlevselliğini önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir. Sık ortaya çıkan, fiziksel veya sözel şiddet içeren ve çözüme ulaşmayan çatışmaların, ergenlerde antisosyal davranış, yaşa özgü olgunluğun kazanılamaması ve düşük benlik-saygısı gibi sorunlara eşlik ettiği belirtilmektedir (bkz. Gehring, Wentzel ve Munson, 1990).

Aileye dair kuram ve terapi modellerinin artmasıyla, ailenin değerlendirilmesine ilişkin çalışmalar da önem kazanmıştır. Aile çalışmalarında, sıklıkla bireysel bildirim yöntemi kullanılmaktadır. Ancak ölçekler genel olarak, aile üyelerinin tüm aileyi ya da aile içindeki ikili ilişkileri (dyads) değerlendirmelerine olanak tanımaktadır (Gehring, 1998; Eryüksel, 2003). Ölçekler kullanıldığında, aile üyeleri arasındaki görüş, algılama ve değerlendirme farkları ile ilgili sorunlar da gündeme gelmektedir.

Ailenin değerlendirilmesinde yukarıda sayılan sınırlılıklar Türk araştırmacılar için de geçerli olup, ailenin çalışılmasında Türk araştırmacılar için bazı ekstra yükler daha bulunmaktadır (Eryüksel, 1996; Fişek, 1992). Örneğin Fişek (1992), Türk ailelerin alışkın olmadıkları bir ortamda, alışkın olmadıkları bir faaliyeti yapmalarının, araştırma sonuçlarını etkileyebileceğini düşünmüştür. Eryüksel (1996), bir psikiyatri kliniğine başvuran ve başvurmayan ergenler ve anne-babalarını aile ilişkileri açısından karşılaştırdığı çalışmasında, aile üyelerinin aile yapılarını değerlendirmede güçlük çektiğini ve bu tür yaşantıların içinde olsalar da, kavramsal düzeyde bu yaşantılarını ifade edemediklerini belirtmiştir.

Aileyi bir sistem olarak değerlendirebilmek amacıyla, Gehring ve arkadaşları, 1980'li yıllardan bu güne dek aile yapısını değerlendirmek üzere çalışmalarını sürdürmüş ve Aile Sistem Testi'ni (Family System Test – FAST, Gehring ve Wyler, 1986) geliştirmişlerdir. Aile Sistem Testi (FAST), yapısal aile sistemler ve gelişim kuramına dayalı bir figür yerleştirme aracıdır. FAST, yakınlık, hiyerarşi, esneklik, kuşaklararası sınırlar gibi yapılar hakkında hem niteliksel hem de niceliksel ölçümler almaya olanak tanımaktadır. FAST ile tüm aile sisteminin yanısıra, anne-baba, ebeveyn-çocuk ve kardeş alt-sistemlerini değerlendirmek mümkündür. Son olarak, FAST hem bir araştırma aracı olarak hem de psikoterapi uygulamalarında klinik bir araç olarak kullanılabilir.

Bu araştırmanın temel konusu, öfke ve öfke denetiminde güçlük yaşayan ergenlerin çatışmalı durumlardaki aile ilişkilerini incelemektir. Çalışmada, öfke ve öfke denetim sorunu yaşayan ve yaşamayan ergenlerin aile yapısına ilişkin algılarının farklılaşıp farklılaşmadığı, farklılaşmalar var ise bunların neler olduğu araştırılmıştır. Bu amaç doğrultusunda, öfke ve öfke denetim sorunu yaşayan ve yaşamayan ergenlerin, aile içi çatışma durumlarında, anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen alt-sistemlerindeki ilişkilere dair algıları, FAST kullanılarak karşılaştırılmıştır. Aile yapısı kavramı, anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen alt-sistemleri ve bu alt-sistemler arasındaki yakınlık ve güç ilişkilerini ifade etmektedir. Öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin ailelerinde ortaya çıkan çatışmaların konusu, sıklığı, şiddet olup olmadığı ve nasıl çözüldüğü yapılandırılmış bir görüşme aracılığıyla incelenmiştir. Son olarak, öfke sorunu yaşayan ve yaşamayan ergenlerin anne-babalarıyla ilişkilerindeki iletişim ve problem çözme becerileri arasında farklılık olup olmadığı araştırılmıştır.

Araştırmanın yanıtlamayı amaçladığı sorular ve ele aldığı değişkenler gözönüne alınarak, bu bölümde ilk olarak, araştırmanın esas alındığı Yapısal Aile Sistemler Kuramı'nın temel varsayımları ve kavramları tanıtılmıştır. Ergenlik döneminde aile yapısında yaşanan değişimler ve ergen psikopatolojisiyle ilişkisi ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir. İkinci bölümde, ergenlik döneminde öfke ve öfke denetim sorunuyla ilgili bilgiler, aile yaşantılarıyla ilişkisi temelinde sunulmuştur. Üçüncü bölümde, aile içi çatışmaların özellikleri incelenmiştir. Bu kapsamda, anne-baba ve ebeveyn-ergen

arasındaki çatışmalar, çatışmanın ergen üzerindeki etkisi açısından ele alınmıştır. Son olarak, ailelerin çatışmayla başa çıkma biçimleri, problem çözme ve iletişim becerileri değerlendirilmiştir.

I.2. YAPISAL AİLE SİSTEMLER KURAMI

Aile terapisinin gelişimine en önemli katkıyı Genel Sistemler Kuramı yapmıştır. Genel Sistemler Kuramı, bir biyolog olan Bertalanffy tarafından geliştirilmiştir. Bertalanffy, biyolojik organizmalar için geçerli olan kuralların, tıp, psikoloji, sosyoloji, tarih, eğitim, felsefe gibi diğer alanlara da uygulanabileceğini ileri sürmüştür. Genel Sistemler Kuramı'nın temel kavramlarını aile terapisine uygulayan çalışmalar (bkz. Nichols ve Schwartz, 1997), ailelerin ekolojik bir organizmaya benzediğini varsayımlardır. Buna göre, bir üyenin davranışı, diğer tüm üyelerin davranışlarıyla ilişkili ve onlara bağlıdır. Aileyi organize bir sistem olarak ele alan Genel Sistemler Kuramı'nın temel varsayımları aşağıda özetlenmiştir (Cox ve Paley, 1997):

- a) Bütünlük ve düzen: Genel Sistemler Kuramı'na göre, bütün parçalarının toplamından büyüktür. Bütünün özellikleri, parçaların birleştirilmesi yoluyla yeterli bir şekilde açıklanamaz. Bu yaklaşıma göre aile, her bir üyesinin birbirine bağlı olduğu, birbirini sürekli ve karşılıklı olarak etkilediği "karmaşık ve etkileşimsel bir bütün"dür. Her birey bir sosyal sistemin içinde yer aldığından, bu sosyal sistemden bağımsız olarak anlaşılabilir.
- b) Hiyerarşik yapı: Genel Sistemler Kuramı'na göre sistem, kendi başına birer sistem olan alt-sistemlerden meydana gelir. Aile de kendi içinde ebeveyn, eş, kardeş gibi daha küçük alt-sistemlerden oluşur. Bununla birlikte aile, geniş aile, toplum gibi daha geniş sistemlerin içinde yer alır. Aile farklı düzeyleri arasında farklı etkileşimlerin olduğu, hiyerarşik, organize bir sistemdir.
- c) Homeostasis: Her aile, üyelerini koruma, büyüme, gelişme ve üyelerinin bakımını sağlama amacıyla hareket eder. Bu nedenle, aile kendi kendini devam ettiren bir etkileşim biçimi, bir denge kurar ve sürdürür (Robin ve Foster, 1989). Ailenin işlevlerini sürdürebilmesini sağlayan bu dengeye "aile homeostasisi" adı

verilmektedir (Jackson, 1957 – bkz. Eryüksel, 1996). Homeostasis kavramı, sistemin, bütünlüğünü sürdürebilmek amacıyla, değişen çevresel koşullara göre kendisini düzenlemesini ifade etmektedir. İşlevsel olmayan aileler, değişen koşullara göre gerekli değişikliği yapmayan ailelerdir. Bu durum, aile üyelerinde, semptomların ya da işlevsel olmayan davranışların gelişmesine yol açabilir. Diğer bir deyişle, bireyin semptomları aile sisteminin işlevsel olup olmadığının bir göstergesidir.

- d) Uyum sağlayıcı kendini-düzenleme kapasitesi (Adaptive self-organization): Aileler yaşayan, açık sistemlerdir. İçsel ve dışsal taleplere uyum sağlamak amacıyla, sistemin, içsel yapısında değişiklikler yapma ve kendini yeniden düzenleme becerisine “uyum sağlayıcı kendini-düzenleme kapasitesi” adı verilmektedir. “Uyum sağlayıcı” terimi, sistemin yeni durumlarla karşılaştığında, işlevselliğini sürdürebileceği en iyi değişim yönünü belirtmektedir. Diğer bir deyişle, aile sisteminde varolan örüntülerin değişimini ifade etmektedir. Her bir alt-sistemde meydana gelen değişimler, diğer alt-sistemlerde de değişim yaratacak; bu değişimler de aileyi çok-yönlü etkileyecektir.

Genel Sistemler Yaklaşımının bu görüşlerinden yola çıkan Minuchin, 1970’lerde Yapısal Aile Sistemler Kuramı’nı ileri sürmüştür. Yapısal Aile Sistemler Kuramı’na göre aile, etkileşimsel örüntüler aracılığıyla işlev gören bir sistemdir (Minuchin, 1974; Nichols ve Schwartz, 1997). Bundan sonraki bölümde, Yapısal Aile Sistemler Kuramı’nın temel kavramları tanıtılacaktır.

1. Aile yapısı: Minuchin (1974) aile yapısını, aile üyelerinin birbirleriyle etkileşimini organize eden görünmez işlevsel talepler olarak tanımlamaktadır. Daha açık bir deyişle, yapı, bireylerin birbirleriyle nasıl ilişkiye gireceklerini düzenleyen kurallardır (Aponte ve Van Deusen, 1981). Aile, etkileşimsel (transactional) örüntüler aracılığıyla işlev görmektedir. Buna göre, her üye diğerinin davranışını başlatır ve diğer üyenin davranışından etkilenir. Böylece aile üyelerinin davranışları arasında bir ardışıklık oluşur. Üyeler arasında tekrar eden bu etkileşimler, kimin kimle, ne zaman ve

nasıl ilişkiye geçeceğine dair örüntüler kurar. Bu örüntüler sistemin temelini oluşturur (Minuchin, 1974; Minuchin ve Fishman, 1996).

Aile üyelerinin birbirleriyle ilişkileri, iki temel faktör tarafından belirlenmektedir (Minuchin, 1974). İlki, her aile için geçerli olan evrensel kurallarla ilgilidir. Örneğin; her ailede anne-babaların ve çocukların farklı düzeylerde güce sahip olduğu hiyerarşik bir yapı bulunmalıdır. İkinci faktör ise, aile üyelerinin karşılıklı beklentilerini içerir. Bu beklentilerin kökenini, aile üyeleri arasındaki sıradan, günlük olaylar sonucu oluşan açık ve gizli anlaşmalar oluşturur.

2. Sınırlar: Sınır, bireylerin, alt-sistemlerin ve ailelerin bütünlüğünü koruyan duygusal bariyer veya engel olarak tanımlanmaktadır (Nichols ve Schwartz, 1977). Her alt-sistem, kendi içindeki ve alt-sistemlerin birbirleri arasındaki etkileşimleri düzenleyen kuralları ve örüntüleri içeren sınırlarla çevrilidir. Sınırlar, aile üyeleri arasındaki yakınlığı ve gücü yöneterek ailenin ve alt-sistemlerinin özerkliğini korumaya hizmet etmektedir. Minuchin (1974), ailenin işlevsel olabilmesi için, alt-sistemlerin sınırlarının açık olması gerektiğini belirtmektedir. Diğer bir deyişle, sınırlar, dışarıdan bir müdahaleye gerek kalmadan, aile üyelerinin işlevlerini yerine getirmesine imkan sağlamalı; aynı zamanda üyelerin birbirleriyle ilişki kurmasını mümkün kılmalıdır.

3. Alt-sistemler: Minuchin'e (1974) göre, aile sistemi alt-sistemler aracılığıyla farklılaşmakta ve işlevlerini yerine getirmektedir. Ailedeki her birey bir alt-sistemdir. Bununla yanı sıra, sistemin içinde "karı-koca" veya "anne-çocuk" gibi ikili veya üçlü alt-sistemler bulunmaktadır. Alt-sistemler, nesile (kardeş alt-sistemi gibi), cinsiyete (büyükbaba, baba, oğul alt-sistemi gibi) veya işlevlere (ebeveyn alt-sistemi gibi) göre çeşitli biçimlerde işlev görebilirler (Minuchin, 1974; Minuchin ve Fishman, 1996).

Ailedeki her birey, farklı düzeyde güce sahip olduğu ve farklı beceriler edindiği çeşitli alt-sistemlerin bir üyesidir. Örneğin bir erkek, oğul, kuzen, ağabey, koca veya baba gibi alt-sistemlerde, farklı roller içerisindedir. Diğer bir deyişle, birey, farklı alt-sistemlerde farklı kişilerarası ilişkiler kurmaktadır (Minuchin, 1974).

Minuchin (1974), aile ilişkilerinde, temelde eş, ebeveyn ve kardeş olmak üzere üç alt-sistemin varolduğunu ileri sürmektedir. Aşağıda, bu alt-sistemlerin özelliklerinden kısaca bahsedilecektir:

a) *Eş alt-sistemi*: Bir aile oluşturmak amacıyla, karşı cinsiyetteki iki yetişkinin bir araya gelmesiyle eş alt-sistemi oluşmaktadır. Eş alt-sisteminin, ailenin işlevselliğini sağlamak amacıyla belirli görevleri vardır. Bu görevlerin yerine getirilmesi için gerekli olan temel beceriler, tamamlayıcılık ve karşılıklı uyumdur. Karşılıklı uyum sürecinde eşler, birbirlerinin yeterince gelişmemiş yönlerini harekete geçirebilir ve birbirlerinin iyi özelliklerini destekleyebilirler. Bununla birlikte, eşler, birbirlerinin olumsuz yönlerini de aktive edebilirler. Birbirlerini oldukları gibi kabul etmek yerine, kendi istedikleri davranışları ya da değerleri benimsemeleri konusunda birbirlerini zorlayabilirler. Bir üyenin bağımlı kaldığı, diğer üyenin eşinin ihtiyaçlarını karşıladığı bağımlı-koruyucu etkileşimsel örüntüler kurabilirler (Minuchin, 1974; Minuchin ve Fishman, 1996).

Eş alt-sistemi, kendini ebeveyn alt-sistemi gibi diğer sistemlerin istek, ihtiyaç ve çatışmalarından koruyacak bir sınır kurmayı başarmalıdır. Daha açık bir deyişle, eşler kendilerine ait olan ve birbirlerine duygusal destek verebilecekleri bir psikososyal alana sahip olmalıdır. Böyle bir alanın bulunmaması durumunda, çocuk veya yakın akraba gibi diğer alt-sistemler, eş alt-sistemine dahil olabilir veya eşlerden biri tarafından dahil edilebilirler (Minuchin, 1974; Minuchin ve Fishman, 1996).

Eş alt-sistemi çocukların gelişiminde yaşamsal rol oynar. Çocuğa günlük etkileşimleri göstererek, yakın ilişkiler için model olur. Çocuğun eş alt-sisteminde gördükleri, ilişkilere, hayata dair beklentilerini ve değerlerini oluşturur. Bu beklenti ve değerler, bireyin yetişkinlik döneminde de dış dünyayla etkileşimini etkiler (Minuchin ve Fishman, 1996).

b) *Ebeveyn alt-sistemi*: Ebeveyn alt-sistemi içindeki etkileşimler, çocuğun bakımı, yetiştirilmesi ve sosyalleştirilmesine dair işlevlerle ilişkilidir. Bu alt-sistemde çocuk, anne-babasından ne bekleyeceğini, hangisinin daha fazla gücü olduğunu ve isteklerini nasıl ifade edeceğini öğrenir. Bunun yanı sıra, ebeveynler ve çocuk arasındaki

etkileşimler, çocuğa hangi davranışlarının ödüllendirilip hangilerinin cezalandırılacağını ve ailenin çatışmayla nasıl başa çıktığını öğretir (Minuchin ve Fishman, 1996).

İlk çocuğun doğumuyla birlikte, yeni bir aile düzeni ortaya çıkar. Sisteme yeni bir üyenin dahil olması sözkonusudur. Bu durum, eşler arasında çocuk yetiştirme, ekonomik kaynakların sağlanması ve evle ilgili görevlerin paylaşılmasında değişikliklere yol açar. Bu nedenle, eş alt-sisteminin çocukla ilişkileri de içine alacak şekilde yeniden düzenlenmesi gerekir. İşlevsel bir ailede eş alt-sistemindeki sınır, çocuğun, eşlerin işlevine karışmadan, her iki ebeveynle de ilişkiye girebileceği şekilde düzenlenmelidir (Minuchin, 1974).

Minuchin ve Fishman (1996), anne-babanın çocuğa ilişkin sorumluluklarının yanı sıra, tüm aile sisteminin hayatta kalmasını sağlayacak kararları vermeye yetkili olduklarını belirtmektedirler. Bununla birlikte, yazarlara göre, çocuk büyüdükçe ve ihtiyaçları değiştikçe, ebeveyn alt-sistemi de mutlaka değişmeli; çocuğa karar verme ve kendini kontrol etmeye ilişkin daha fazla imkan tanınmalıdır.

c) *Kardeş alt-sistemi*: Kardeş alt-sistemi, çocuğun arkadaş ilişkilerini deneyeceği ilk sosyal laboratuvarıdır. Bu alt-sistemde, çocuklar birbirlerini desteklemeyi, dışlamayı veya günahkeçisi olarak seçmeyi öğrenebilirler. Kardeşler birlikte engelleri aşabilirler, işbirliği içinde çalışabilirler ya da birbirleriyle rekabet içine girebilirler. Çocukların kardeş alt-sistemlerinde aldıkları roller, yaşamlarının sonraki dönemlerinde alacakları rolleri etkiler (Minuchin, 1974).

Çocuk aile dışında arkadaşlarıyla ilişki kurduğunda, farklı ilişki kurma yolları öğrenir ve bu bilgileri kardeşleriyle olan ilişkilerine getirir. Ancak, eğer çocuğun ailesi ve dış dünya arasındaki sınırlar çok katı ise, çocuk diğer sosyal sistemlere girmekte zorluk yaşayabilir. Kardeş alt-sistemindeki sınırlar, ayrıca, çocuğun eş alt-sistemine dahil olmasını da engellemelidir; böylece, çocuğun gizlilik ve kendi ilgi alanlarına sahip olma hakkı korunmuş olur (Minuchin, 1974).

4. Yakınlık: Aileyi organize bir sistem olarak ele alan çalışmalar (bkz. Nichols ve Schwartz, 1997), aile yapısını tanımlayan diğer önemli bir boyutun yakınlık

olduğunu ileri sürmektedir. Yakınlık, aile üyeleri arasındaki duygusal bağlılık olarak tanımlanmaktadır. Minuchin (1974), yakınlık duygusunun düşük olmasının ayrışık ilişkilere; yüksek olmasının ise yapışık ilişkilere yol açtığını ileri sürmektedir. Yapışıklık ve ayrışıklık, işlevsel veya işlevsel olmayan bir niteliksel farktan ziyade, bir etkileşim biçimini ifade etmektedir. İşlevsel ailelerin yakınlık açısından dengede, daha açık bir deyişle, aşırı yakın ile aşırı uzak, iki uç noktanın ortasında yer alması gerektiği öne sürülmektedir (Minuchin, 1974).

Yapışık ilişkiler, ailelerin kendi içlerine dönmeleri sonucunda, aile üyeleri arasındaki iletişimin ve ilginin artmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu durumda, alt-sistemler arasındaki mesafe azalır ve sınırlar bulanıklaşır. Bu tip ailelerin üyeleri, birbirlerinin parçasıymış gibi işlev görürler. Yapışık ailelerde, üyelerin birbirleriyle çok yakın ilişkileri vardır. Ailenin normlarına uyma konusunda, üyeler üzerinde baskı bulunmaktadır. Aile üyeleri, diğerlerinin davranışsal ve duygusal değişikliklerini neredeyse dakikası dakikasına ayırt edebilecek şekilde birbirleriyle ilgilidirler. Sözel etkileşimlerde birbirinin sözünü kesme, düşüncelerini tamamlama görülür (Aponte ve Van Deusen, 1981; Minuchin, 1974; Robin ve Foster, 1989).

Ayrışık ilişkilerin bulunduğu ailelerde ise, alt-sistemler arasında aşırı katı sınırlar bulunmaktadır. Ayrışık ailelerde, üyelerin birbirleriyle etkileşimi seyrek ve ilişkilerinde uzaklık, ilgisizlik vardır. Aile üyeleri diğerlerinin duygu ve davranışlarının genelde farkında değildir. Ayrışık ailelerin üyelerinde çarpıtılmış bir bağımsızlık duygusu ile yetersiz bir bağlılık ve aidiyet duygusu dikkati çekmektedir. Ailenin koruyucu işlevinde bozulmalar görülür. Yapışık aileler, alışılmadık dışındaki her türlü sapmaya aşırı şekilde hızlı ve şiddetli bir tepki verirken; ayrışık aileler, tepki vermenin gerekli olduğu zamanlarda dahi tepki vermezler. Örneğin, yapışık ailedeki bir ebeveyn, çocuğu yemeğini yemediği için aşırı bir şekilde endişelenirken, ayrışık ailedeki bir ebeveyn çocuğunun okuldan kaçması karşısında kayıtsız kalabilir (Aponte ve Van Deusen, 1981; Minuchin, 1974).

Minuchin'e (1974) göre, çoğu ailede yapışık ya da ayrışık alt-sistemler bulunmaktadır. Anne-çocuk alt-sistemi, çocuk küçükken yapışık olma eğilimi

gösterirken; baba-çocuk alt-sistemi daha ayrışık olabilir. Anne ve küçük çocuk arasındaki bu yapışık ilişki, babayı büyük çocukla daha fazla etkileşime girmeye yöneltebilir. Ebeveyn-çocuk alt-sistemi, çocuk büyüdükçe ayrışmaya doğru yönelebilir.

5. Güç: Güç kavramı, çeşitli kuramsal bakış açılarından farklı terimlerle adlandırılmakta ve tek bir tanımı kapsamamaktadır. Örneğin; otorite, başatlık (dominance), karar verme gücü, bir aile üyesinin diğerleri üzerindeki etki gücü (Madanes, 1981; Minuchin, 1974) gibi farklı terimlerle ifade edilmektedir. Aponte ve Van Deusen (1981) gücü, bir aktivitenin sonucu üzerinde, herhangi bir aile üyesinin, diğerlerine oranla daha fazla etkisi olması şeklinde tanımlamıştır. Diğer bir deyişle, güç, ailedeki hiyerarşik ilişkileri veya aile sistemindeki rolleri ve kuralları değiştirebilme becerisini ifade etmektedir (Gehring ve Feldman, 1988).

Yapısal Aile Sistemler Kuramı'nda, aile üyelerinin farklı düzeyde güce sahip olduğu hiyerarşik bir yapılanma varsayılmaktadır (Minuchin, 1974). Daha açık bir deyişle, ailede, farklı otorite düzeylerini yansıtan, anne-baba ve çocukları ayıran bir güç hiyerarşisi bulunmaktadır. Bu hiyerarşik yapının en üstünde genel olarak baba bulunmakta, ardından anne ve çocuklar gelmektedir. Ancak, güç, aile üyelerinin karşılıklı davranışlarıyla doğrudan ilişkilidir. Örneğin, annenin otoritesi, babanın bu konudaki işbirliğine ve çocukların bunu kabulüne bağlıdır (Aponte ve Van Deusen, 1981).

İşlevsel ailelerde, anne-babaların çocuklarına göre daha fazla güce sahip olduğu bildirilmektedir. İşlevsel olmayan ailelerde ise, hiyerarşik yapılanmada farklılıklar olduğu gözlenmektedir. Bu farklılıklar içinde en yaygın görüleni, anne-babaların çocuklarını yönlendirmek ya da disiplin etmek için yeterli güce sahip olmamalarıdır (Aponte ve Van Deusen, 1981). Özellikle davranış bozukluğu olan çocuklarda, anne-babanın çocuk üzerinde otorite kuramadığı ve çocuğun kendi başına gereğinden fazla özerk olduğu görülmektedir (Christensen ve Margolin, 1988). Sorunlu ailelerde, hiyerarşik yapının ya çok katı ya da çok yetersiz olduğu dikkati çekmektedir (bkz. Eryüksel, 2003).

Sorunlu ailelerde hiyerarşi ters dönmesi olarak adlandırılan bulgulara da rastlanmaktadır. Hiyerarşi ters dönmesi, çocuğun ebeveynlerine göre daha fazla güce sahip olduğu yapılanmayı ifade etmektedir (Feldman ve Gehring, 1988). Örneğin; semptomatik davranışları nedeniyle çocuk her istediğini elde eder. Böyle bir durumda çocuğun gücü, ebeveynlerinden daha fazladır (Christensen ve Margolin, 1988; Madanes, 1981).

6. Esneklik: Yapısal Aile Sistemler Kuramı'nda yer alan diğer bir kavram da esnekliktir. Esneklik, çeşitli durumsal ve gelişimsel değişikliklere uyum sağlamak için, aile sisteminin yakınlık ve güç ilişkilerini değiştirebilme becerisi olarak tanımlanmaktadır (Minuchin, 1974). Esnekliğin düşük olması, katı, otoriter ve değişmeye dirençli bir yapıyı ifade etmektedir. Esneklik düzeyi yüksek olan aileler ise kaotik olarak adlandırılmaktadır. Kaotik ailelerde lider bulunmaz, aşırı rol değişimleri ve istikrarsız anlaşmalar yapıldığı görülür.

7. İttifaklar: Yapısal Aile Kuramı'nda, aile yapısı, alt-sistem ve sınır kavramlarıyla ilişkili diğer bir kavram da ittifaktır. İttifak, aile sistemi içinde belli bazı işlevleri yüklenmiş bir kişinin yanında veya karşısında yer almak anlamına gelmektedir (Aponte ve Van Deusen, 1981; Minuchin, 1974). İttifaklar çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir; ancak koalisyon ve üçgenleşme en yaygın olarak görülen formlarıdır.

Koalisyon, iki aile üyesinin üçüncü bir üyeye karşı kurduğu ittifaktır. Koalisyonlar, her ailede belli düzeylerde yaşanabilir. Ancak, ebeveynin başatlığına bir tehdit olduğunda veya aile içinde kuşaklararası sınırlar (anne-ergen, baba-ergen gibi) oluştuğunda sorun yaratırlar (Minuchin, 1974). Problemlili koalisyon biçimleri şöyle özetlenebilir (Aponte ve Van Deusen, 1981; Minuchin, 1974; Robin ve Foster, 1989):

1. Sabit koalisyon: İki ya da daha fazla aile üyesinin, diğer bir üyeye karşı bir araya gelmesini ifade eder. En yaygın görüleni, ebeveynlerden birinin, diğer ebeveyne karşı, çocukla bir araya gelerek "kuşaklararası koalisyon" kurmasıdır. Kuşaklararası koalisyonda ebeveynler, karşı cinsiyetteki çocukları ile koalisyon kurarak, eşleriyle ilişkilerinden bekledikleri duygusal desteği ve yakınlığı karşılamaya yönelebilirler. Çocuklarının kendileriyle empati kurmasını bekleyerek, problemlerini, sırlarını

paylaşırlar. Kuşaklararası koalisyon içinde olan ebeveynler, çocuklarının ihtiyaç duyduğu rehberliği ve desteği onlara sağlamazlar. İşlevsel ailelerde üyeler, değişen ihtiyaçlara göre farklı ittifaklar kurabilirken; işlevsel olmayan ailelerde, bu örüntü başat ve değişmez bir ilişki biçimi haline gelir (Jacobvitz ve Bush, 1996).

2. Dolambaçlı koalisyon: Bu tür koalisyon biçiminde çocuk, eş alt-sisteminde gerçekte olmayan uyumu sürdürme görevini üstlenmiştir. Eşler, ebeveyn olmaya ilişkin kendi eş alt-sistemlerindeki problemlerin üstünü örtmek amacıyla çocuğa yönelirler ve çocuğun herhangi bir sorunlu davranışını pekiştirirler. Bu durumda çocuk, “kötü” ve “aile problemlerinin kaynağı” olarak tanımlanır. Sonuçta, ebeveynler ya çocuğa saldırır ya da çocuğu hasta veya zayıf olarak tanımlayarak, onu korumaya yönelirler. Dolambaçlı koalisyon içindeki eşler, çocuğun davranışlarına odaklandıkları sürece, kendi sorunlarıyla yüzleşmekten kaçınırlar. Aralarındaki gerçek farklılıkları ve anlaşmazlıkları inkar ederek, birbirleriyle sahte-yakınlık kurarlar (Bell, Bell ve Nakata, 2001). Bu durum, eş alt-sistemi için tehlikeyi azaltır fakat, çocuğu strese maruz bırakır.

3. Zayıf anne-baba koalisyonu: Anne-babanın birlikte işlev göremediği, anne-baba koalisyonunun zayıf olduğu, çocuğun anne veya baba ile koalisyon kurarak istediğini elde ettiği durumlardır. Özellikle davranış bozukluklarının etiolojisinde bu tip koalisyonların bulunduğu düşünülmektedir (Robin ve Foster, 1989).

4. İlgisiz ebeveynle çocuğun koalisyon yapması: Çocuğun daha otoriter olan ebeveyne karşı, onun koyduğu kuralları ve kararları ihlal etmek için, ilgisiz ve uzak ebeveynle işbirliği yapmasıdır (Robin ve Foster, 1989).

5. Anne-babanın çocuğa karşı fazlasıyla katı bir koalisyon içinde olması: Çocuğun arzu ve isteklerinin bile cezalandırılabilceği, böylece, özerklik duygusunun gelişiminde sorunlar yaşanabileceği koalisyon biçimidir (Robin ve Foster, 1989).

Kuşaklararası koalisyonların, çocuk semptomolojisinin başlamasında ve sürdürülmesinde önemli bir rol oynadığı ileri sürülmektedir (Minuchin, 1974). Davranış problemlerinin çocuğun bir ebeveyne karşı, diğer ebeveyn ile süregelen bir koalisyon kurduğu aile etkileşim örüntüleriyle ilişkili olduğu düşünülmektedir. Böyle bir ailede,

hem çocuğuyla arkadaşça bir ilişki kurduğu için anne hem de otoritesi anne-çocuk koalisyonu tarafından sarsıldığı için baba, çocuk üzerinde etkili bir disiplin sağlayamazlar. Suç işleyen ergenler ve aileleriyle yapılan çalışmalardan (bkz. Mann ve ark., 1990) elde edilen bulgular, bu görüşü destekler niteliktedir. Araştırmalarda, babanın çoğunlukla, ergen çocuğuyla, ceza verici ve duygusal olarak uzak bir ilişki sürdürdüğü gözlenmiştir. Anne, ergenin davranışından rahatsız görünse de, babanın ergene karşı aşırı katı davrandığına inanmakta ve ergen ile ittifak kurarak, babanın disiplin çabalarını engellemektedir.

Ailede görülen ikinci ittifak çeşidi üçgenleşme'dir. Üçgenleşme, birbirine karşıt görüşte ya da durumda olan iki kişinin, üçüncü bir kişiyi kendi taraflarında yer almaya teşvik etmeleri olarak tanımlanmaktadır. Üçgenleşme durumunda üçüncü kişi, bu iki kişiden birini desteklemek zorunda bırakılır veya iki kişiyi de sırayla desteklemeye çalışır (Aponte ve Van Deusen, 1981).

Üçgenleşme, koalisyonda olduğu gibi, her ailede ortaya çıkabilir; ancak, iki şekilde sorun yaratır. Bunlardan ilkinde, bir ebeveyn, her sorunda taraf olma zorunda bırakılır. Daha açık bir deyişle, çocuk ve ebeveynlerinden biri her anlaşmazlığa düştüğünde, diğer ebeveyninden destek isterler. Diğer bir üçgenleşme biçiminde ise, anne ve/veya baba evlilik çatışmalarının ortasına çocuklarını çekmeye çabalarlar. Örneğin, ilişkileri ile ilgili sorunların tartışıldığı ve karşılıklı suçlamaların yapıldığı bir çatışmada, karı-koca kızlarından destek talep edebilirler. Böyle bir durumda çocuk, babasına karşı annesini, annesine karşı babasını desteklemek zorunda kalacaktır. Bu işlevsel olmayan yapıda, çocuğun bocalaması ve yaptığı her harekette bir ebeveynin saldırısıyla karşılaşması olasıdır (Robin ve Foster, 1989).

1.2.1. ERGENLİK DÖNEMİNDE AİLE YAPISI VE ERGEN PSİKOPATOLOJİSİ İLE İLİŞKİSİ

Ergenlik, ergenin aile ilişkilerinde önemli değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Yazılı kaynaklarda, ebeveyn-ergen ilişkilerini açıklamaya yönelik iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. İlkinde, ergenliğin temel görevinin ebeveynlerinden bağımsızlaşma olduğu belirtilir ve çatışmanın doğal olduğu kabul edilir. İkinci yaklaşımda ise,

ebeveyn-ergen ilişkisinin niteliğinin çoğu ergen için çocukluktan ergenliğe dek değişmediği vurgulanır (Tamar, 1997). Daha açık bir deyişle, bu süreçte, bir taraftan aile üyeleri arasındaki sıcak ve yakın ilişkiler sürdürülürken, diğer taraftan aile içinde ergenin değişen bilgisi, becerileri ve tercihlerine uyum sağlamayı hedefleyen yeni etkileşim örüntüleri oluşturulur. Aile içinde yaşanan değişimlere anlaşmazlık ve karşılıklı bağlılıkta azalma eşlik etse de, bu durumun geçici olduğu varsayılmaktadır. Ergenlik dönemi sırasında çeşitli problemlerle karşılaşan ailelerin, çocukları buluşa girmeden önce de problemlerinin olduğu dikkati çekmiştir. Bu nedenle, çocuğun ergenliğe geçişteki uyumunu değerlendirirken, aile ilişkilerinde ortaya çıkan değişimin farklı yaş gruplarındaki benzerlikler açısından ele alınması önerilmektedir (Collins, 1990).

Yapısal Aile Sistemler Kuramı'na göre, bu dönemde ergen, kardeş alt-sisteminden yavaş yavaş ayrılmalı ve ergene yaşına uygun olacak şekilde daha fazla özerklik ve sorumluluk verilmelidir. Anne-babanın çocukla kurduğu etkileşimler, ebeveyn-çocuk'tan ebeveyn-genç yetişkine doğru değişmelidir. Minuchin, ailenin bu yöndeki değişiminin, başarılı bir uyum sürecine yol açacağını ileri sürmektedir. Ancak, bazı ailelerin değişen koşullara göre gerekli değişimi yapamadıkları ve birtakım uyum sorunları yaşadıkları bilinmektedir. Örneğin, anne, eşiyle ilişkisinde değişimler yaşayacağından, ergen çocuğuyla ilişkisinde herhangi bir değişime direnebilir. Bu durumda, kendi tutumlarını değiştirmek yerine çocuğuna yönelebilir, onun özerkliğine yavaş yavaş zarar verebilir. Eğer baba, ergen çocuğun tarafında anne ile çatışmaya girerse, kuşaklararası koalisyonlar oluşabilir. Bu durum, tüm ailenin çatışmaya dahil olmasına yol açabilir (Minuchin, 1974).

Ailedeki sınırların dağınık ya da katı olması da, ergenlik döneminde ailenin işlevselliğini olumsuz yönde etkileyebilir. Yapışıklığın yüksek olduğu ailelerde veya aile içindeki ikili ilişkilerde, anne-babalar gencin bağımsız karar verme, arkadaşlarla gezme ve yaşa uygun mahremiyet taleplerine izin vermekte güçlük yaşarlar. Ergenin özerklik ihtiyacının artması, anne-babanın önemli pekiştireçleri (güçlü ana-baba veya itaatkar, uyumlu çocuk) kaybediyor olma korkusuna kapılmasına neden olabilir. Ayrışık ailelerde ise, bağımsız davranışlar aile içinde varolan bir norm olduğu için, ergenin

karar verme süreci içinde yer alma talebi bir tehdit olarak ortaya çıkmaz. Bununla birlikte, anne-babanın ergenin kararları üzerinde çok az bir kontrolünün olması, şayet ergen olgun ve kendini geliştirici kararlar alabilme konusunda yeterli bir yargılama yeteneğine sahip değilse, sorunların yaşanmasına yol açabilir. Ayrışık ailelerde yetişen ve doğru kararlar alma yeteneğini henüz kazanmamış gençler, kolayca hata yapabilir. Bu tip ailelerde yetişen ergenler, ilaç veya alkol kullanma, hırsızlık, okul başarısızlığı, erken cinsel deneyimler gibi tehlike yaratabilecek davranışlar içine girebilirler (Robin ve Foster, 1989).

Ergenlikle birlikte, ailedeki güç ilişkisi de değişmeye başlar. Ön ve orta ergenlik döneminde, ebeveyn-çocuk arasında günlük konularda yaşanan anlaşmazlığın artması, güç ilişkilerinin yeniden düzenlendiğine dair ilk işarettir. Ergenlik dönemi boyunca, anne-babanın tekyanlı gücünde azalma; ergenin ve anne-babanın karşılıklı güç stratejileri kullanmasında ise artma görülmektedir (Feldman ve Gehring, 1988).

Feldman ve Gehring (1988), ön, orta ve geç ergenlik döneminde bulunan ergenlerin, ailelerindeki yakınlık ve güce dair algılarını karşılaştırmışlardır. Tüm yaş gruplarında anne-baba yakınlığı benzer şekilde betimlenirken, yaşla birlikte anne-ergen ve baba-ergen yakınlığının azaldığı görülmüştür. Alt-sistemler içinde en yakın olarak, anne-baba alt-sisteminin algılandığı bulunmuştur. 6. sınıftaki çocuklar kendilerini daha çok annelerine yakın hissettiklerini; 9. ve 12. sınıftaki çocuklar ise kendilerini anne ve babalarına eşit düzeyde yakın hissettiklerini bildirmişlerdir.

Aynı araştırmada, yaşla birlikte güç ilişkilerini algılamada da farklar olduğu dikkati çekmiş, algılanan güç farklılıklarının yaşla birlikte azaldığı gözlenmiştir. Baba-ergen arasındaki güç farkının, anne-ergen arasındaki güç farkına göre daha fazla olduğu belirtilmiştir. Yaşın, anne ve çocuğun gücüne ilişkin algıyı etkilemediği; ancak, yaşça büyük çocukların, daha küçük çocuklara göre, babalarını daha az güçlü algıladıkları görülmüştür. Anne ve baba arasındaki güç farklılıkları, her yaş grubunda, büyüklük açısından ortalama düzeyde ve ebeveyn-ergen güç farkına göre daha az farklı olarak betimlenmiştir. Ergenlerin %41'i ebeveynlerini eşit güçte tanımlarken, % 19'ü annelerini, %39'u ise babalarını daha güçlü tanımlamıştır.

Gehring, Marti ve Sidler (1994), normal örneklemdaki anne-babaların ve ön-ergenlik dönemindeki çocuklarının aile yapılarına ilişkin algılarını, Aile Sistem Testi (Family System Test-FAST) kullanarak karşılaştırmışlardır. Deneklerden, FAST'de kadın ve erkek figürlerini kullanarak, her zamanki ve çatışma durumundaki aile ilişkilerini göstermeleri istenmiştir. Bulgular, anne, baba ve ergenlerin, genel olarak, tipik temsillerde yakınlık ve güç açısından dengeli bir aile yapısı resmettiklerini göstermiştir. Çatışma temsillerinde ise, daha çok, yakınlık ve güç ilişkilerinin olumsuz özellikler gösterdiği, dengesiz bir aile yapısı temsil edilmiştir. Tipik temsillerde, babalar ailelerini, annelere göre, daha fazla dengeli; ergenler ise, daha çok dengesiz olarak değerlendirmişlerdir. Aynı aile üyelerinin bireysel temsilleri arasındaki ilişkiyi incelemek için yapılan analizler, aile üyelerinin ilişkisel yapıları birbirlerinden farklı şekilde algıladıklarını göstermiştir. Dengesiz yapıyı temsil etmede, anne-baba arasında, anne-çocuk ve baba-çocuğa göre, daha fazla anlaşma olduğu görülmüştür.

Gehring, Wentzel ve Munson (1990), ergen çocukların bulunduğu ailelerde yaşanan çatışmaların özelliklerini odak (en çok çatışma yaşayan alt-sistem), içerik ve sıklık açısından değerlendirmişlerdir. Bunun yanı sıra, çatışmanın aile yakınlığı ve gücü üzerinde yarattığı değişiklikleri, FAST kullanarak incelemişlerdir. Bu amaçla, araştırmaya ön, orta ve geç ergenlik dönemlerinde bulunan 326 ergen ve anne-baba katılmıştır. Anne-babalar ailelerinde en fazla kuşaklararası çatışma, ardından evlilik ve kardeş çatışması olduğunu bildirmişlerdir. Ergenlerin çoğu, kendileri ile babaları ya da anneleri arasında ikili çatışmalar olduğunu belirtmiştir. Bunu, iki ebeveyn bir çocuk ya da bir ebeveyn iki çocuk gibi üçlü çatışmalar izlenmiştir. Ön ergenlik dönemindekiler, anne-babalarına ve yaşça daha büyük ergenlere göre, daha az kuşaklararası çatışma ve daha fazla kardeş çatışması bildirmişlerdir. Kuşaklararası çatışmanın ön ergenlikten orta ergenliğe doğru arttığı, geç ergenlik döneminde ise en yüksek orana ulaştığı görülmüştür.

Çatışmanın hangi konularda yaşandığı sorulduğunda, ebeveynler daha çok disiplinle ilgili çatışmalardan söz etmişlerdir. Ön ergenlik dönemindeki ergenler, daha çok disiplin ve zaman kullanımına ilişkin konular bildirirken, orta ergenlik dönemindeki ergenler zaman kullanımı ve özerkliğe dair konular belirtmişlerdir. Yaşla birlikte,

özerklikle ilgili çatışmaların arttığı gözlenmiştir. Eşler arasındaki çatışma konuları, para ve davranış bozukları etrafında; kardeşler arası çatışmalar ise genelde ev işleri etrafında toplanmaktadır. Kuşaklararası çatışmalar daha çok disiplin, zaman kullanımı, özerklik ve ev işleri konularına odaklanmaktadır. Çatışmaların en sık ebeveyn-ergen olmak üzere kuşaklararası alt-sistemde ve kardeşler arasında yaşandığı dikkati çekmiştir.

Tipik aile temsillerinden çatışma temsillerine geçiş değerlendirildiğinde, en sık rastlanan değişikliğin yakınlığın azalması olduğu görülmüştür. Örneklemin %82'si çatışma durumunda aile üyeleri arasındaki yakınlığının azaldığını, %10'u arttığını, %8'i ise aynı kaldığını bildirmiştir. Bu durum, aile üyeleri arasındaki güç ilişkileri açısından incelendiğinde, katılımcıların %40'ının güç farklılıklarının arttığını, %38'inin azaldığını, %22'sinin ise değişmeden kaldığını bildirdiği görülmüştür. Çatışma temsillerinde, kuşaklararası koalisyonların %15'ten %32'ye; hiyerarşi ters dönmelerinin ise %8'den %19'a doğru arttığı tespit edilmiştir. Aile üyelerinden birinin davranış bozukluğuyla ilgili çatışma konuları bildiren katılımcılar, daha fazla kuşaklararası koalisyon ve hiyerarşi ters dönmesi temsil etmişlerdir. Anne-baba arasındaki yakınlığı, en çok eşler arasındaki çatışmanın azalttığı görülmüştür. Aile üyeleri arasındaki çatışmalar arasında, en fazla anne-baba arasındaki çatışmanın kuşaklararası koalisyonları arttırdığı bulunmuştur. Fakat, çatışma eş alt-sisteminde olmadığında, anne-baba yakınlığının azalmadığı dikkati çekmiştir.

Son olarak, anne-baba arasındaki güç farklılıklarının, en fazla anne-ergen çatışması sırasında azaldığı dikkati çekmiştir. Bununla birlikte, anne-ergen çatışması sırasında ergenler ve kardeşleri arasındaki güç farklılıklarının arttığı, kardeşlerin güçlerinde azalma olduğu görülmüştür. Ailelerin güç ilişkilerinde en fazla değişimi anne-ergen çatışmasının, en az değişimin ise kardeş çatışmasının yarattığı gözlenmiştir.

Ergenlik döneminde aile yakınlığı ile ilgili araştırmalardan bir diğerini Berg-Cross, Kidd ve Carr (1990) yürütmüştür. Araştırmacılar, aile yakınlığı ile kendini açma (self-disclose) davranışı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bu kapsamda araştırmada, aile üyelerinin yaşadıkları sorunları diğer aile üyelerine anlatmaları, ifade etmeleri ile kuşaklararası ilişkiler ele alınmıştır. Annelerde, kendilerini üzen sorunları paylaşmanın,

ailede yakınlığın artmasıyla; kendilerini öfkeliendiren veya endişeliendiren sorunları paylaşmanın ise ailede yakınlık duygusunun azalmasıyla ilişkili olduğu bulunmuştur. Babaların kendilerini endişeliendiren problemleri paylaşmalarının, aile yakınlığının artmasıyla ilişkili olduğu görülmüştür. Ergenlerde aileyi yakın olarak algılamanın ise, ergenin kendi benlik algısıyla ilişkili olduğu dikkati çekmiştir. Daha açık bir deyişle, ailelerini yakın olarak algılayan ergenlerin, kendileri hakkında da olumlu duygular hissettikleri; kendileri hakkında olumlu hissetmeyen ergenlerin ailelerini yakın olarak algılamadıkları görülmüştür.

Yakınlık, güç ve esneklikle ilgili yapılan çalışmalar, aile ilişkilerinin biçimlenmesinde, içinde yaşanan kültürün etkisini vurgulanmaktadır. Fuligni (1998), farklı kültürel geleneklere sahip ailelerden gelen ergenlerin, anne-babalarıyla çatışmalarını ve aralarındaki yakınlığı incelemiştir. Bu kapsamda, Meksika, Çin, Filipin ve Avrupa kökenli ergenlerin özerklik ve otoriteye dair inançlarını, beklentilerini ve anne-babalarıyla ilişkilerini araştırmıştır. Çalışmanın sonunda, araştırmada yer alan tüm etnik grupların, özerklik ve ebeveyn otoritesi hakkında farklı inançlara sahip oldukları görülmüştür. Beri yandan, ergenlerin anne-babalarıyla ilişkilerinde benzer yapılar ifade ettikleri gözlenmiştir. Buna göre, Avrupa kökenli olmayan ailelerden gelen gençlerin, anne-babaların daha fazla otoriteye sahip olması gerektiğine ilişkin inançları daha çok benimsedikleri görülmüştür. Ancak bu gençler, ebeveynleri ile aralarındaki yakınlık ve çatışma örüntüleri açısından Avrupa kökenli yaşlılarıyla benzer özellikler sergilemişlerdir. Filipin ve Meksika kökenli ergenlerin, ebeveynlerine sert karşılık vermeyi uygun bulmadıkları, ancak, oldukça erken yaşlarda davranışsal özerklik kazanmayı bekledikleri görülmüştür. Bununla birlikte, tüm ergenler yaşla birlikte anne-babalarıyla daha fazla anlaşmazlık yaşamakta ve anne-babalarının yaşamları üzerinde otorite kurmasına daha az onay vermektedir. Batılı ergenlerle yürütülen araştırmalarda ortaya çıktığı gibi, yaşça daha büyük olan ergenler, küçük olanlara göre, ebeveynleri ile aralarında daha az yakınlık ifade etmişlerdir. Anne-babalarından daha fazla özerklik, daha az otorite talep eden ergenler, anneleriyle daha fazla çatışma yaşadıklarını ve ebeveynleriyle daha az yakın olduklarını bildirmişlerdir.

Türkiye’de çocuk ve ergenlerin aile yapılarına ilişkin algılarının Aile Sistem Testi (FAST) yoluyla değerlendirildiği araştırmada (Eryüksel, 2003), çatışma durumlarında aile üyeleri arasındaki yakınlığın azaldığı, güç ilişkilerinde ise belirgin bir değişikliğin olmadığı görülmüştür. Anne-baba, baba-çocuk, anne-çocuk ve kardeş-çocuk ikilileri karşılaştırıldığında, en yakın ve eşitlikçi ilişkinin anne-baba arasında, en uzak ve hiyerarşik ilişkinin de baba-çocuk arasında olduğu dikkati çekmiştir. Demografik değişkenler açısından karşılaştırıldığında, sosyo-ekonomik düzeyin, aile üyeleri arasındaki yakınlık ve güç ilişkilerini belirlemede ele alınan değişkenler arasında en önemli değişken olduğu ortaya çıkmıştır. Buna göre, düşük SED’deki çocuk ve ergenler, yüksek SED’dekilere göre, anne-babaları ve kendileri arasında daha az yakınlık ve daha fazla hiyerarşik bir ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır. Öğretmenleri tarafından psikososyal sorunları olduğu düşünülen öğrenciler, böyle sorunları olmayanlardan, tipik ve çatışmalı ilişkilere ait temsillerde farklılaşmamışlardır. Ancak, çatışma temsillerinde, sorunlu öğrenciler, anne-çocuk ilişkisinde daha fazla hiyerarşi ters dönmesi temsil etmişlerdir.

Aile sistemindeki yakınlık ve güç ilişkileri ile ailenin esneklik düzeyinin, çocukluk ve ergenlik dönemindeki psikolojik problemlerle ilişkisi sıklıkla araştırılmış bir konudur. İçselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranış bozukluğu olan ve olmayan ergenlerin yakınlık ve esneklik düzeyleri açısından aile ilişkilerini inceleyen bir araştırmada (Yahav, 2002), ergenin semptomları ile ailedeki yakınlık düzeyi arasında ilişki olduğu görülmüştür. Buna göre, dışsallaştırılmış davranış bozukluğu sergileyen ergenler, aile ilişkilerini ayrışık olarak tanımlamışlardır. İçselleştirilmiş davranış bozukluğu sergileyen ergenlerin ailelerinde ise hem yapışık hem ayrışık ilişkilere eşit oranda rastlanmıştır. Ailenin esneklik düzeyi açısından gruplar arasında farklılık bulunamamıştır.

Allan, Kashani ve Reid (1998), anne-babanın öfke düzeyi ile yatılı psikiyatrik tedavi gören çocukların aile ilişkileri arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Öfkeli olarak algılanan ebeveynlerin bulunduğu ailelerde, aile üyeleri arasındaki yakınlığın az olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra, kaotik ve destekleyici olmayan aile ortamının varlığı

dikkati çekmiştir. Esneklik açısından, öfkeli anne-babaların yeni veya değişen durumlara kendilerini uyarlayamadıkları gözlenmiştir.

Espina, Ochoa de Alda ve Ortego (2003), yeme bozukluğu olan kız ergenlerin anne-kız ve baba-kız alt-sistemleri içindeki uyumlarını incelemiştir. Yeme bozukluğu olan kızların ebeveynleriyle ilişkilerindeki uyumun, normal gruptan anlamlı şekilde kötü olduğu görülmüştür. Bu gruptaki ergenlerin, anneleriyle ilişkilerinden memnun olmadıkları ve kontrol grubuna göre, anneleriyle yakınlıklarının düşük olduğu dikkati çekmiştir. Yeme bozukluğu olan ergenlerin savunma mekanizmalarının ve aile ortamlarının değerlendirildiği bir başka araştırmada da benzer bulgular elde edilmiştir (Thienemann, Shaw ve Steiner, 1998). Aile üyelerinin yakın olduğu, özerkliğin vurgulandığı ve duyguların ifade edildiği aile ortamı ile bastırma, şaka, yüceltme gibi sağlıklı savunma mekanizmaları arasında pozitif ilişki olduğu bulunmuştur. Aile içinde çatışmanın fazla olduğu, başarının sıkça vurgulandığı ve kontrolün yüksek olduğu ailelerde yetişen ergenlerin ise yansıtma, inkar, gerileme, somatizasyon gibi sağlıklı olmayan savunma mekanizmalarını daha sık kullandıkları görülmüştür.

Çocukluk ve ergenlik döneminde görülen depresyonun, aile ilişkileriyle ilişkisini ele alan araştırmalarda da önemli bulgular elde edilmiştir. Depresif bozukluk sergileyen çocuk ve ergenler, anksiyete grubundaki (Kashani ve ark., 1999) ve kontrol grubundaki (Robertson ve ark., 2001) yaşlılarına göre, ailelerini daha az yakın olarak tanımlamışlardır. Nilzon ve Palméus (1997), depresif çocuğun bulunduğu ailelerde, daha fazla açık çatışma yaşandığını ve daha büyük aile problemleri olduğunu bildirmişlerdir. Aynı araştırmada, depresif çocuğu olan anne-babaların evliliklerinde daha fazla uyumsuzluk yaşandıkları ve eşlerin evliliklerinde daha mutsuz oldukları görülmüştür.

Cumsille ve Epstein (1994), ergenlerin depresif semptomları ile aile üyeleri arasındaki ilişkiyi yakınlık ve esneklik açısından incelemiştir. Bunun yanı sıra, ergenlerin aile işlevlerinden memnuniyetlerini ve aile ve arkadaşlardan aldıkları sosyal desteği araştırmışlardır. Yakın aile ilişkilerinin ve aile desteğinin, ergenleri depresyondan koruduğu ortaya çıkmıştır. Ergenlerde depresyonu yordayan değişkenleri

belirlemek amacıyla yapılan regresyon analizinde, ergenin cinsiyetinin ve aile işlevlerinden memnun olmasının önemli bir yordayıcı olduğu görülmüştür. Özellikle erkek ergenlerde, yakın aile ilişkileri, ailenin sosyal desteği ve aile işlevlerinden memnuniyetin, depresyon ile negatif bir ilişki gösterdiği dikkati çekmiştir. Kız ergenler için ise, sadece aile işlevlerinden memnun olma ile depresyon arasında negatif ilişki bulunmuştur.

Cole ve McPherson (1993), ergenlerin depresif belirtileri ile aile ilişkileri arasındaki ilişkiyi, yakınlık, çatışma ve kendini ifade etme açısından incelemiştir. Bulgular, anne-baba çatışması ve anne-baba arasındaki yakınlığın, ergenin depresif semptomlarıyla ilişkisini belirleyen değişkenin, ebeveyn-ergen ilişkisi olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte, ergen depresyonunun, anne-ergen çatışması ve yakınlığından ziyade, baba-ergen çatışması ve yakınlığı ile güçlü bir ilişki içinde olduğu dikkati çekmiştir. Anne-ergen arasındaki ilişkide problemlerin olduğu ve bu duruma baba-ergen arasındaki çatışmanın eklendiği durumlarda ise, ergenin depresyonun şiddetinin arttığı ortaya çıkmıştır.

Ergen psikopatolojisi ile aile yapısı arasındaki ilişkiyi inceleyen bir grup araştırma ise, ailedeki işlevsel olmayan yapılar üzerinde odaklanmaktadır. Mann ve ark. (1990), kuşaklararası koalisyonlar ile ergenlerin antisosyal davranışları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla, suç işleyen ve işlemeyen ergenlerin ailelerindeki ikili etkileşimleri karşılaştırmışlardır. Suç işleyen ergenlerin bir bölümü stratejik ve yapısal aile yaklaşımlarının bir arada kullanıldığı Çokyönlü-Sistemik Terapiye (Multisystemic Therapy-MST), kalan kısmı ise bireysel terapiye alınmıştır. Aile ilişkilerinin gözlenmesi ve ölçekler aracılığıyla ön ve son test değerlendirmeleri yapılmıştır. Ön testlerde, suç işleyen ergenlerin, iyi uyumlu ergenlere göre, anneleriyle daha fazla sözel iletişim kurdukları ve anneleriyle destekleyici, çatışmalı olmayan bir ilişki içinde oldukları görülmüştür. Yazarlar, böyle bir ilişkinin anne-ergen koalisyonuna işaret ettiğini vurgulamışlardır. Suç işleyen ergenlerin babalarıyla ilişkilerinin ise, daha sıklıkla çatışmalı, öfkeli ve ayrışık olduğu dikkati çekmiştir. Suç işleyen ergenlerin anne-babaları arasında da, çatışmalı ve öfkeli bir ilişki olduğu görülmüştür.

Terapilerin ardından yapılan son testlerde ise, MTS yaklaşımı uygulanan ebeveyn ve ergenlerin semptomlarında ve anne-ergen arasındaki sözel iletişimde, bireysel terapi grubundaki ebeveyn ve ergenlere göre, önemli oranda azalma olduğu görülmüştür. Yine MTS grubunda, bireysel terapiye göre, baba-ergen ve anne-baba arasındaki ilişkide daha fazla destek, sözel iletişimde artış ve aralarındaki çatışmada azalma ortaya çıkmıştır. Ergenin semptomlarındaki azalmanın, anne-baba arasındaki desteğin ve sözel iletişimin artışıyla ilişkili olduğu bulunmuştur.

Bell, Bell ve Nakata (2001), Amerikalı ve Japon aileleri ittifaklar açısından karşılaştırmışlardır. Çalışma kapsamında, bu ailelerin çatışmadan kaçınma düzeyleri, ergen çocuklarını üçgenleşmeye çekme eğilimleri ve ergenin ego gelişimi arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bulgular, her iki kültürde de, birbirleriyle olan farklılıklarla ve aralarındaki anlaşmazlıklarla başa çıkmakta zorlanan eşlerin, ergen çocuklarını üçgenleşmeye daha fazla dahil ettiklerini göstermiştir. Yine, her iki kültürde de, erkek ergenlerin daha çok “günahkeçisi” rolünde üçgenleşmeye dahil olduğu görülmüştür. Kız ergenlerin ise, bir ebeveynle koalisyon kurma eğilimlerinin yüksek olduğu gözlenmiştir. Her iki ülkede de, üçgenleşmeye dahil olan kızların ego gelişimlerinde, erkeklere göre, daha fazla sorun olduğu saptanmıştır.

Lopez (1991), üniversite öğrencilerinin uyumları üzerinde, ailelerinde dahil oldukları ittifaklar ve anne-babalarının evlilik çatışmalarının etkisini araştırmışlardır. Örnekleme, anne ile koalisyon kurma, baba ile koalisyon kurma, üçgenleşme ve hiçbir ittifaka dahil olmama durumlarına göre dört gruba ayrılmıştır. Bulgular, gencin cinsiyetinin ve ebeveynlerinin evlilik çatışmasının üniversiteye olan uyumla doğrudan ilişkili olduğunu göstermiştir. Buna göre, ebeveynleri arasında ciddi düzeyde evlilik çatışması olduğunu bildiren kız öğrencilerin üniversite yaşamına uyum puanları daha düşük bulunmuştur. Öğrencilerin akademik uyumlarının, en fazla üçgenleşmeye dahil olmaları durumunda risk altında olduğu görülmüştür. Ayrıca, öğrencilerin uyumlarının, anne-babalarıyla koalisyon kurma veya üçgenleşmeye dahil olma ile ters yönde ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır.

Kerig (1995), aile yapısı, evlilik uyumu veya çatışması, ebeveyn-çocuk ilişkisi ile çocuğun uyumu arasındaki ilişkileri incelemiştir. Aile yapısı olarak, aile ilişkilerindeki yapışıklık, ayrışıklık, üçgenleşme ve dolambaçlı koalisyonlar değerlendirilmiştir. Bulgular, normal örneklemdaki çoğu ailenin, ilişkilerini yakın olarak tanımladığını göstermiştir. Üçgenleşmenin olduğu ailelerde ise, daha çok anne-çocuk koalisyonuna rastlanmıştır. Yine bu ailelerde, anne-babaların, daha fazla evlilik çatışması ve uyumsuzluk yaşadığı bulunmuştur. Üçgenleşmenin olduğu ailelerde çocukların, daha fazla anne-baba çatışmasından ve olumsuz duygulardan bahsettikleri görülmüştür. Dolambaçlı koalisyon kuran eşler, birbirine yakın olan eşlerden, evlilik uyumu açısından farklılaşmamışlardır. Ancak, bu ailelerden gelen çocukların, anne-babalarının çatışmalarıyla ilgili daha fazla sorumluluk hissettikleri ve kendilerini suçladıkları dikkati çekmiştir. Son olarak, farklı aile yapılarının çocuklarda farklı semptomlarla ilişkili olduğu görülmüştür. Daha açık bir deyişle, ayrışık ailelerdeki anneler, çocuklarında daha çok dışsallaştırılmış problemler; dolambaçlı koalisyonun olduğu ailelerdeki anneler ise daha çok içselleştirilmiş problemler olduğunu bildirmişlerdir.

Yahav ve Sharlin (2002), aile üyeleri arasındaki çatışmalardan dolayı, ergenin kendini suçlanmış hissetmesi ile yaşadığı psikolojik sorunlar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada, dışsallaştırılmış veya içselleştirilmiş davranış bozuklukları olan ergenlerin, olmayanlara göre, anneleri ve babaları tarafından daha fazla suçlandığı bulunmuştur. Her iki davranış bozukluğunu da sergileyen ergenler ise, kardeşlerine göre, ebeveynleri tarafından daha fazla suçlandıklarını belirtmişlerdir. İçselleştirilmiş davranış bozukluğu sergileyen ergenler, daha çok anneleri tarafından suçlandıklarını bildirmişlerdir.

I.3. ERGENLİK DÖNEMİNDE ÖFKE VE ÖFKE DENETİM PROBLEMİ

Ergenlik çağı bedensel, cinsel ve psikolojik olarak belirgin değişikliklerin olduğu bir dönemdir. Bu dönemdeki hızlı büyüme, cinsel dürtü artışı, aileye bağımlılığın sürmesi, kimliğin tam oluşmaması gibi etkenlerle bu çağ sorunlarla yüklü, fırtınalı bir dönem olarak ele alınmaktadır (Öztürk, 1997).

Ergenlik dönemi üzerine yapılan araştırmalar, ergenlik döneminde yaşanan çalkantıların evrensel veya kaçınılmaz olmadığını, çoğu ergenin bu dönemin gelişimsel talepleriyle başarılı şekilde başa çıktığını göstermiştir. Bununla birlikte, ergenliğin çocukluk ve yetişkinlik dönemlerine göre daha karmaşık olduğu bir gerçektir. Arnett (1999), bu karmaşanın üç temel özelliğinin, duygudurum bozuklukları, riskli davranışlar ve anne-babayla çatışma olduğunu ileri sürmektedir. Duygudurum bozuklukları ve risk alma davranışlarının ergenlik döneminde sıkça rastlanması, davranış bozuklukları ile normal arasındaki sınırın bulanıklaşmasına yol açmaktadır (bkz. Cicchetti ve Rogosch, 2002). Pek çok araştırmacı ve klinisyen ergenlik döneminde neyin normal neyin anormal olduğunun belirlenmesi üzerinde önemle durmaktadır.

Compas, Hinden ve Gerhardt (1995), uyumlu ve sorunlu ergenleri beş gelişimsel özellik açısından karşılaştırmışlardır. Yazarlara göre, ilk durumda, ergenlerin bu dönemi göreceli olarak düşük-riskli ortamlarda geçirmeleri ve buna bağlı olarak, dengeli ve uyumlu bir biçimde işlevlerini sürdürmeleri söz konusudur. İkinci durum, ergenlik dönemine kişisel bir sorun ya da bozuklukla giren, kronik strese maruz kalan ve bu risklere karşı yeterli başa çıkma kaynağına sahip olmayan ergenlerin, göreceli olarak kalıcı ve uyumsuz bir şekilde işlevlerini sürdürmeleridir. Örneğin; çocukluk döneminde agresif olan veya antisosyal davranış sergileyen çocukların, bu davranışları ergenlik döneminde de sürdürme olasılığı yüksektir. Bir ergenin uyumlu veya problemlili ergenlik dönemi geçirip geçirmeyeceğini belirleyen üçüncü durum, daha önceki dönemlerde iyileşen olumsuz bir gelişimsel örüntünün, ergenlik döneminde tekrar etmesidir. Dördüncü durum ise sadece ergenlik yıllarında görülen geçici davranış bozukluklarıdır. Bu gruptaki ergenler, çocukluklarında ve yetişkinlik dönemlerinde bu tip davranışlar sergilememektedirler. Diğer bir deyişle, ergenlik döneminde gözlenen bazı sapkın davranışlar, risk-alma davranışındaki artışın bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Son özellik ise, göreceli olarak başarılı bir çocukluk döneminin ardından, ergenlik döneminde gencin psikososyal işlevselliğinde azalmadır. Bu örüntü, ergenlik döneminde çevresel koşullarda bazı değişimlere maruz kalmaya bağlı olarak ortaya çıkabilir. Örneğin; boşanma, ebeveynlerden birinin ölümü veya yeniden evlenmesi gibi

aile yapısında meydana gelen bazı değişimler, genęte olumsuz davranışların ortaya çıkmasına yol açabilir (Wenar, 1990).

Öfke ve öfke denetiminde yaşanan sorunlar, ergenlik döneminde sık karşılaştıran bir problemdir. Öfke, bir duygudurum ya da kişilik özelliği olarak ele alınmaktadır. Her iki durumda da, diğer insanlara yönelik geçici ya da süreğen olumsuz duyguların varlığı sözkonusudur. Öfke, saldırganlık, öfke nöbetleri (temper tentrum), kavga, saldırma veya dışa vurma davranışları (acting out) gibi farklı biçimlerde ortaya çıkabilir. Öfkeli ergen, dürtülerini denetlemekte, kendini kontrol etmede ve yaşantılarından ders çıkarmada yetersiz kalabilir. Otoritenin varlığını kabul etmede güçlük yaşadığından, anne-babasıyla, okulla ve kanunlarla çatışma yaşayabilir (Wenar, 1990).

Ergenlik döneminde öfkeyle ilgili yapılan çalışmalar, öfkenin, biyolojik, ailesel ve sosyo-ekonomik değişkenlerle ilişkili olduğunu göstermiştir (Compas, Hinden ve Gerhardt, 1995; McMahan ve Slough, 1996). Ergenlik döneminde, hormonlardaki değişmenin ergenin psikososyal işlevselliği üzerine etkilerinin ele alındığı araştırmalarda (bkz. Steinberg ve Morris, 2001), hormonlardaki değişmenin erkek ergenlerde öfke, kız ergenlerde ise depresyonla ilişkili olduğu bulunmuştur. Moffitt (1993), öfkenin ve davranış bozukluklarının, daha çok erkek ergenlerde ve erken olgunlaşan kızlarda ortaya çıktığını belirtmiştir (bkz. Compas, Hinden ve Gerhardt, 1995).

Anne-babaların kullandığı disiplin yöntemleri de, öfke ve davranış bozukluklarının ortaya çıkmasında önemli bir risk faktörü olarak değerlendirilmektedir. Anne ve babanın kullandığı disiplin yöntemleri arasında tutarsızlık olması, ergeni denetlemekte yetersizlik ve ergenin davranışlarını düzenleyen kuralların konamaması gibi faktörler, çocuklarda ve ergenlerde davranım problemlerini arttırmaktadır. Bununla birlikte, anne-babanın katı ve cezalandırıcı bir disiplin tarzını benimsediği ailelerde, çocuk doğru ile yanlış ayırıt etmeyi öğrenememekte; bunun yerine, tehdit eden ve cezalandıran ebeveyne karşı olumsuz duygular geliştirmektedir (Wenar, 1990).

Petterson (1982; 1992), öfkeli çocuklar ve anne-babaları arasındaki davranışsal ardışıklıklara dikkat çekmiştir. Petterson, anne-babaların istemeden de olsa, çocukların

öfkeli davranışlarını pekiştirebileceklerini ileri sürmüştür. “Pekiştirme tuzağı” olarak tanımladığı bu durumda, çocuk annenin kural koyduğu durumlara vurma, bağırma gibi itici tepkilerle cevap vermekte; anne de çocuğun bu olumsuz davranışlarını sona erdirmek için geri adım atmaktadır. Anne çocuğun davranışına kısa vadede son vermiş olsa da, uzun vadede çocuğun itici, olumsuz davranışlarını pekiştirmektedir (bkz. Wenar, 1990). Otorite durumundan geri çekilmenin yanı sıra, anne-babaların çocuğun bu davranışlarına katı ve tutarsız bir disiplin ile cevap vermesi de, benzer şekilde çocuğun olumsuz davranışlarını pekiştirebilmektedir. Anne-babalar, çocuğun itici tepkilerinden kaçınmak için, katı veya tutarsız bir disiplin uygulayarak çocuğun olumsuz davranışlarını pekiştirebilirler (bkz. Ary ve ark., 1999).

Petterson’a göre, çocuğun anne-babası ile olan etkileşimlerinde pekişen bu itaatsiz ve öfkeli davranışlar, okul gibi diğer sosyal ortamlara taşınmaktadır. Örneğin, çocuğun anlaşmazlıklara verdiği öfkeli veya itici tepkiler, sınıfta arkadaşları tarafından reddedilmesine veya akademik başarısızlık yaşamasına yol açabilir. Bunun üzerine çocuk, kendisi gibi reddedilen ve öfkeli davranışlar sergileyen diğer çocuklarla yakınlaşabilir. Petterson’a göre bu tür örüntüler, çocuğun antisosyal davranış, suç işleme veya madde kullanma riskini arttırmaktadır (bkz. Ary ve ark., 1999). Özetle, Petterson’a göre, çocukluk döneminde aile içindeki etkileşimler ve anne-baba denetiminin zayıflığı, antisosyal davranışları açıklayıcı olmaktadır. Ary ve ark. (1999), Petterson’un ileri sürdüğü bu modelin, geç ergenlik dönemindeki ergenler ve anne-babaları üzerindeki geçerliğini test etmişlerdir. Bulgular, modelin, ergenlerin problemleri davranışlarında varyansın %52’sini açıkladığını göstermiştir. Buna göre, yüksek düzeyde çatışmanın olduğu ailelerde, ebeveyn-ergen yakınlığı düşük düzeydedir. Bir yıl sonra alınan ölçümlerde, yakınlığın az, çatışmanın yüksek olduğu aile ortamı ile ebeveynlerin denetleyici davranışlarının düşüklüğü arasında ilişki bulunmuştur. Bunun yanı sıra, ergenin davranım bozukluğu olan arkadaşlarla ilişki kurmasında artış gözlenmiştir. İki yıl sonra alınan ölçümlerde ise, problem davranışın arttığı dikkati çekmiştir.

Anne-baba tutumları ve ergenlerin agresif davranışları arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar, yukarıdaki görüşleri doğrular niteliktedir. Loeber ve Dishion

(1983), ergenlik döneminde suç işleme davranışıyla ilişkili araştırmaları gözden geçirdikleri makalelerinde, anne-baba tutumlarının ve aile ilişkilerinin kalitesinin, suç davranışı üzerinde önemli bir etkisi olduğunu ileri sürmüşlerdir. Daha açık bir deyişle, anne-babanın ergen üzerindeki denetiminin yeterli olmaması ve tutarsız disiplin yöntemleri ile ergenin suç işleme davranışı arasında ilişki olduğu bulunmuştur.

Ergenlerin suç işleme davranışlarıyla ilgili yapılan çalışmalarda, ailedeki yakınlık ve güç ilişkilerinin önemi ortaya konmuştur. Araştırmalarda, ergenin ebeveynleriyle ilişkisinin sıcak, kabul edici ve yakın olmaması; aralarında yüksek düzeyde çatışma ve öfke bulunması ile suç davranışı arasında ilişki olduğu gözlenmiştir (bkz. Barber, 1992; Gorman-Smith ve ark., 1996). Okulda zorbalık eden ergenlerin aile ilişkilerinin ele alındığı araştırmalarda (bkz. Stevens ve ark., 2002), bu ergenlerin ailelerini daha az yakın algıladıkları ve ailelerinde öfke ifadelerinin daha sık kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca bu ergenlerin ailelerinde, babanın anneden daha fazla güce sahip olduğu ve ergenlerin anne-babaları arasında büyük bir güç dengesizliği algıladıkları bulunmuştur. Ayrıca, ergenlerin, kardeşlerini de kendilerinden daha güçlü olarak algılamaları dikkat çekici diğer bir bulgu olmuştur.

Gorman-Smith ve ark. (1996), şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları gösteren ergenlerin aile ilişkilerini incelemiştir. Araştırmacılar, çalışmayı düşük sosyo-ekonomik düzeyden gelen ergenler üzerinde yürütmüşlerdir. Bulgular, şiddet içerikli olan ve olmayan suçları işleyen ergenlerin aile ilişkilerinde ve anne-baba tutumlarında farklılık olduğunu göstermiştir. Buna göre, şiddet içerikli suçlar işleyen erkek ergenler ve anneleri arasında, diğer iki gruptaki anne-oğullara göre, daha zayıf disiplin, daha az yakınlık ve daha az bağlılık olduğu görülmüştür.

Griffin ve ark. (2000), düşük sosyo-ekonomik düzeyden gelen ailelerde, ergenin problemleri davranışları ile anne-baba tutumları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Tek ebeveynli ailelerden gelen erkek ergenler, kişilerarası ilişkilerde saldırganlık ve suç işleme eğilimini değerlendiren ölçeklerde, iki ebeveynli ailelerden gelen yaşlılarına göre, daha yüksek puanlar almışlardır. Yine erkek ergenlerde, anne-babanın denetleyici ve kontrol edici davranışları arttıkça, suça ilişkin davranışların ve alkol kullanımının

azaldığı görülmüştür. Ailenin yakınlık düzeyini değerlendiren ölçümlerden biri olan ailenin beraber yemek yeme alışkanlığının ise, tek ebeveynli ailelerden gelen gençlerde ve kız ergenlerde öfkeyi ve suç işleme davranışını azalttığı dikkati çekmiştir.

Stevens, De Bourdeaudhuij ve Van Oost (2002), yaşlılarıyla ilişkilerinde istismar eden veya edilen ergenlerle, bu tür ilişkiler içinde olmayan ergenleri ve anne-babalarını, ailenin işlevsellik düzeyi, ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumları ve problem çözme stratejileri açısından karşılaştırmışlardır. Arkadaşlarını istismar eden, zorbalık yapan ergenler, diğer gruplardaki yaşlılarına göre, aile içinde daha düşük oranda yakınlık ve iletişim; daha fazla aile içi çatışma bildirmişlerdir. Anne-baba tutumları açısından karşılaştırıldığında, yaşlılarıyla herhangi bir istismar ilişkisi içinde olmayan ergenler, anne-babalarının kendilerine daha az ceza uyguladıklarını ve anne-babalarıyla daha yakın ilişki içinde olduklarını ifade etmişlerdir. Akranlarını istismar eden ergenler, problem çözme stratejileriyle ilgili olarak, diğer gruplardaki yaşlılarına göre, daha fazla olumsuz duygu ve olumsuz çatışma çözme stratejileri belirtmişlerdir.

I.4. AİLE İÇİ ÇATIŞMA VE ERGEN PSİKOPATOLOJİSİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Çatışma, iki ya da daha fazla kişi arasındaki anlaşmazlık olarak tanımlanmaktadır (Ohlson, 1979 - bkz. Riesch ve ark., 2003). Literatürde, aile içi çatışmalar ile çocuğun psikolojik uyumu arasında ilişki olduğunu gösteren pek çok araştırma bulunmaktadır. Bu araştırmalarda, aile içi çatışmaların, çocuk ve ergenlerde davranım bozuklukları, öfke ve antisosyal davranış gibi dışsallaştırılmış; depresyon, anksiyete, düşük benlik saygısı gibi içselleştirilmiş davranış bozukluklarıyla ilişkili olduğu görülmektedir. Daha ayrıntılı bir şekilde bakıldığında, hem anne-baba hem de ebeveyn-ergen arasındaki çatışmaların, ergenin psikososyal uyumu üzerinde olumsuz etkileri olduğu belirtilmektedir (Duncan ve ark. 2002; Formoso, Gonzales ve Aiken, 2000). Yürütülen araştırma kapsamında, bundan sonraki bölümde, anne-baba ve ebeveyn-ergen arasında yaşanan çatışmaların özellikleri ve bu çatışmaların ergenlik döneminde görülen ruhsal bozukluklarla ilişkisi ele alınacaktır.

I.4.1. ANNE-BABA ÇATIŞMASI

Aile içinde yaşanan huzursuzluk ve gerginlik, başta çocuklar olmak üzere, aile üyelerini olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle karı-koca arasındaki uyum ile çocuğun psikolojik uyumu arasındaki ilişki, sıklıkla araştırılan konuların başında gelmektedir. Çocukluk döneminde stres verici olayların ele alındığı araştırmalarda (bkz. O'Brien ve ark., 1991), çocukların, 20 olaydan oluşan liste içinde, “anne-babanızın sizin yanınızda kavga etmesi” ve “anne-babanızla ev kuralları hakkında tartışmanız” maddelerini, kendilerini en kötü hissettiren ilk 3. ve 6. madde olarak işaretledikleri görülmüştür.

Anne-baba alt-sistemi içindeki çatışma, tüm ailenin dengeli, istikrarlı ve yakın ilişkiler kurma becerilerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle, sürekli anne ve baba arasındaki anlaşmazlıklara ve kavgalara maruz kalan çocuk ve ergenlerde, birtakım davranışsal veya duygusal bozukluklar görüldüğü bilinmektedir. Stocker ve ark. (2003), davranış bozukluklarının yanı sıra, bu tip ailelerden gelen çocukların daha fazla kendini suçlama ve tehdit edilme duyguları ifade ettiklerini belirtmişlerdir. Aynı araştırmada, çocuğun çatışma için kendini suçlaması ve tehdit olma hissi arttıkça, yaşadığı uyum probleminin de arttığı ortaya çıkmıştır.

Essex ve arkadaşları (2003), bebeklik veya okul öncesi dönemlerinde, annelerinde depresyon olan veya anne-babaları arasında çatışma yaşanan çocukların, anaokuluna gittikleri dönemdeki psikolojik uyumlarını incelemişlerdir. Bulgular, bu tür ailelerden gelen çocukların, diğer çocuklara göre, daha ciddi sorunlar yaşadıklarını göstermiştir. Anne ve babası sık çatışan erkek çocuklarda dışsallaştırılmış davranış bozukluklarına daha sık rastlanmıştır. Kız çocukların ise içselleştirilmiş davranış bozukluklarını daha fazla sergilediği gözlenmiştir.

Unger ve arkadaşları (2000), anne-baba çatışması ve ergenin okul başarısı arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Bu ilişkide, ayrıca, aile üyelerinin birbiriyle yakınlığı ve ebeveynlerin ergenin okul faaliyetlerine gösterdikleri ilgi de değerlendirmeye alınmıştır. Anne-baba arasındaki çatışmanın aile yakınlığını azalttığı görülmüştür. Benzer doğrultuda, eşiyile çatışma yaşayan ebeveynlerin, çocuklarının okul faaliyetleriyle yeteri kadar ilgilenmediği dikkati çekmiştir. Ayrıca, anne-baba arasındaki

çatışmanın ergenin okul başarısıyla doğrudan ve olumsuz yönde ilişkili olduğu bulunmuştur.

Anne-baba çatışmasının çocuk üzerindeki etkilerinin sadece psikolojik uyumla sınırlı olmadığı, çocuğun bedensel gelişiminde dahi aksaklıklara yol açtığı ileri sürülmektedir. Montgomery, Bartley ve Wilkinson (1997), psikososyal stresin ve ailenin sosyo-ekonomik durumunun çocukluk dönemindeki büyüme hızı ile ilişkisini incelemiştir. Araştırmacılar, çocuklukta yavaş büyümenin, sosyo-ekonomik durumdan bağımsız olarak, ailede yaşanan çatışmayla ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Bu bulgu, çocuklukta yaşanan duygusal bozukluklar ve kronik stresin, fiziksel olarak çocuğun gelişimini aksatabileceğini ortaya koyması açısından hayli ilgi çekmektedir.

Evlilik çatışması, anne-babaların çocuklarıyla ilişkilerini farklı yollarla etkileyebilmektedir. Eşiyle çatışma yaşayan anne ya da baba, çocuğa karşı daha az sorumlu, daha fazla öfkeli, reddedici ve fiziksel veya duygusal olarak daha az ulaşılabilir şekilde davranabilmektedir (Davies ve Cummings, 1994; Stocker ve ark., 2003). Konuyla ilgili çalışmalarda, çatışmalı evliliklerden gelen babaların, annelere göre, çocuklarından fiziksel ve duygusal olarak daha fazla uzaklaştığı görülmüştür (bkz. Stocker ve ark., 2003). Anne reddinin, çocuğun fiziksel aktivite düzeyinde azalma, disföri ve sosyal içe çekilmeyle; baba reddinin ise çocukta pasiflik, itaatsizlik, düşük benlik-saygısı, kendini-kontrol etme becerisinde yetersizlik, agresyon ve suç işleme davranışları ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Davies ve Cummings, 1994). Anne-baba reddinin çocuk üzerindeki etkisi farklı şekillerde açıklanmaktadır. Bunlardan ilki, ebeveynin ulaşılabilir ve yordanabilir olmaması durumunda, çocuğun güvenlik duygusunun zarar görmesidir. İkincisi, anne-babanın disföri ve içe çekilme davranışı çocuk tarafından model alınabilir. Son olarak, çocuklar, anne-babaları tarafından reddedilmeye kızgınlık ve öfke ile tepki gösterebilir.

Anne-baba çatışması, ebeveynlerin çocuklarını disiplin etme, gözleme, rehberlik ve kontrol etmede kullandıkları tutumları etkileyerek, çocuğun uyumuna zarar vermektedir. Çalışmalar, anne-baba çatışmasının sık olması durumunda, tutarlı disiplin ve otoritatif tutum gibi etkili anne-baba tutumlarının azaldığını göstermektedir (Davies ve

Cummings, 1994). Anne-baba tutumları, çocuğun çatışmaya verdiği tepkiyi de etkilemektedir. Miller, Diorio ve Dudley (2002), ergenlerin çatışma durumlarına tepkileri ile annelerinin tutumları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Annesini aşırı hoşgörülü olarak ifade eden ergenlerin, annesini otoritatif veya otoriter olarak değerlendiren ergenlere göre, çatışma durumlarına daha şiddetli ve olumsuz tepkiler verdikleri görülmüştür.

Formoso, Gonzales ve Aiken 2000 yılında yürüttükleri araştırmada, ergenleri çatışmalı aile ortamının kötü etkilerinden koruyan faktörleri belirlemeyi amaçlamışlardır. Bu doğrultuda, ebeveyne veya arkadaşına bağlanma ile ebeveynin denetiminin etkilerini araştırmışlardır. Sonuçta, aile çatışmasının yüksek olduğu veya anne-baba denetiminin düşük olduğu ailelerden gelen ergenlerde, davranım problemlerine daha sık rastlanmıştır. Ancak, bağlanma ve denetimin etkisinin ergenin cinsiyetine göre farklılaştığı ortaya çıkmıştır. Daha açık bir deyişle, çatışmalı ailelerde yaşayan kız ergenlerde, anneye bağlanmanın ve anne-babanın denetleyici tutumunun ergenin davranış problemlerini azalttığı görülmüştür. Erkek ergenlerde ise, kızlar için olan durumun tersine, anneye ve babaya yüksek düzeydeki bağlanmanın ve ebeveynin denetleyici davranışlarının, davranış problemlerini arttırdığı ortaya çıkmıştır. Yazarlar tarafından bu bulgu, kız ve erkek çocuklar üzerinde farklı toplumsallaşma süreçlerinin etkisi olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Çocukların sosyalleşmesi sürecinde, kız çocukların aileye bağlılığı vurgulanırken, erkek çocuklar özerk olmaya daha fazla özendirilir. Bu durum, çatışmalı ailelerde erkek ergenlerin davranış bozukluğu gösterme riskini artırabilir.

Anne-baba çatışmasının çocuğun veya ergenin psikososyal işlevselliği üzerindeki etkisi, çatışmanın aile içinde nasıl ifade edildiğine bağlı olarak değişmektedir (Davies ve Cummings, 1994). Bu alanda yapılan kuramsal çalışmalardan ilki Grych ve Fincham (1990) tarafından ileri sürülen Bilişsel-Bağlamsal Model'dir (Cognitive-Contextual Model). Yazarlara göre, evlilik çatışmasının çocuktaki etkisi üzerinde, çocuğun çatışmayı nasıl algıladığı ve çatışmaya verdiği önem rol oynamaktadır. Çocuğun çatışmayla başa çıkma davranışları ise, anne-baba çatışmasının özelliklerine, çatışmayla ilgili geçmiş yaşantılara, cinsiyete, beklentilere ve çocuğun mizacına göre

değişmektedir. Davies ve Cummings (1994) ise, çocuğun anne-baba çatışmasıyla başa çıkmasında, biliş yerine duygusallığın (emotionality) merkezi bir role sahip olduğunu belirtmişlerdir. Yazarlar, bu görüşten yola çıkarak Duygusal Güvenlik Hipotezi'ni (Emotional Security Hypothesis) ileri sürmüşlerdir. Duygusal Güvenlik Hipotezi'ne göre, çocuğun anne-baba çatışmasına tepkisi, çatışmanın çocuğun duygusal güvenliği üzerindeki etkisine bağlıdır. Yıkıcı anne-baba çatışmasına sürekli maruz kalmak, çocuğun genel uyarılmışlık düzeyinin sürekli olarak yüksek olmasına yol açar. Bu durum, çocuğun duygularını ve davranışlarını düzenleme becerisini olumsuz yönde etkiler. Ancak, Davies ve Cummings (1994), anne-baba çatışmasının çocuk üzerindeki etkilerinin, çatışmanın ifade edilme biçimine ve bağlama göre değişiklik gösterdiğini ileri sürmektedirler:

1. Çatışmanın İfade Edilme Biçimi: Çocuk ve ergenler, duygusal olarak olumlu bir tavırdan ifade edilen ve çözüme ulaşan çatışmalara ya da anlaşmazlıklara, duygusal olarak olumlu tepkiler göstermektedirler. Çünkü, bu şekilde yaşanan çatışmalarda, çocuğun güvenlik duygusu tehdit olmamaktadır. Diğer taraftan, fiziksel şiddetin yaşandığı ve konunun çocukla ilgili olduğu çatışmalarda, çocuğun güvensizlik duygusunun arttığı ve buna uygun tepkiler verdiği görülmüştür. Aşağıda çatışmanın ifade edilme biçiminin çocuk üzerindeki etkisine ilişkin ayrıntılı bilgi sunulmuştur (bkz. Davies ve Cummings, 1994).

a) **Konu:** Anne-baba çatışmasının konusuyla ilgili yapılan çalışmalar, çocuklarla ilgili çatışma konularının çocuk için daha fazla stres verici olduğunu göstermektedir. Bu araştırmalarda, çocuğun yetiştirilmesi ile ilgili konuların, genel evlilik anlaşmazlığı ya da diğer çatışma konularına göre, çocukların davranış problemiyle daha fazla ilişkili olduğu görülmüştür. Anne-babanın çocuk yetiştirme ile ilgili yaşadığı sorunlar, çocuklarda utanç, sorumluluk, kendini-suçlama gibi duygulara neden olmaktadır. Ayrıca, depresyon ve anksiyete gibi içselleştirilmiş davranış bozukluklarına yol açtığı belirtilmektedir (bkz. Davies ve Cummings, 1994).

Cummings, Goeke-Morey ve Papp (2004), çocuk ve ergenlerin anne-babanın evlilik çatışmasına verdikleri saldırgan tepkileri, çatışma konuları açısından değerlendirmişlerdir. Çocuğa ve evliliğe ilişkin konular, çocukta öfke problemi ile ilişkili bulunmuştur. Bunun yanı sıra, çocuğa ilişkin çatışma konularının, erkek çocuklar için daha önemli olduğu ortaya çıkmıştır.

- b) Sıklık: Çalışmalar, anne-baba çatışmasının sıklığı ile çocuğun uyum problemleri arasında ilişki olduğunu göstermektedir. Daha açık bir deyişle, anne-baba arasında yaşanan anlaşmazlıklar arttıkça, çocuğun rahatsızlık, öfke ve güvensizlik hissi de artmaktadır (Cummings ve ark., 1981; 1985).
- c) Şiddet: Fiziksel şiddet, çocuğun psiko-sosyal uyumu ve çatışmaya olumsuz tepki göstermesi açısından büyük bir öneme sahiptir. Çalışmalar, anne-baba arasında yaşanan fiziksel şiddetin, sözel şiddete göre, çocukta daha fazla sıkıntı ortaya çıkardığını göstermektedir. Araştırmalar, şiddet yaşanan ailelerden gelen çocuklarda psikopatoloji görülme riskinin, şiddet yaşanmayan ailelerden gelen çocuklara göre dört kat daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır (bkz. Davies ve Cummings, 1994). Sözel ya da fiziksel şiddetin bir arada olduğu ailelerden gelen çocuklarda içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranış bozuklukları görülürken, sadece sözel şiddetin yaşandığı ailelerden gelen çocukların ılımlı düzeyde dışsallaştırılmış davranış bozukluğu sergilediği dikkati çekmiştir (Fantuzzo ve ark., 1991). Araştırmacılara göre, şiddetin hem fiziksel hem de psikolojik tehdit yaratması, çocuğun güvenlik duygusunu olumsuz yönde etkilemektedir.

Araştırmalarda (bkz. Du Rocher Schudlich ve ark., 2004), sözel ve fiziksel şiddet ile çocuğun bunlara kaygı, üzüntü, saldırganlık gibi içselleştirilmiş veya dışsallaştırılmış davranış problemleriyle tepki vermesi arasında ilişki olduğu bulunmuştur. Bunun yanı sıra, bu tip ailelerden gelen çocukların, anne-baba arasındaki çatışmalara daha fazla müdahale ettiği görülmüştür. Diğer taraftan, çatışmanın çözümlendiği veya çatışmaya dair çocuğa açıklama yapıldığı durumlarda, çocuktaki olumsuz duyguların azaldığı dikkati çekmiştir. Bu tür

durumlarda çocuğun kendi kendine oynadığı veya ebeveynleriyle fiziksel temas kurduğu gözlenmiştir.

O'Brien ve ark. (1991), fiziksel şiddet veya sözel şiddet yaşanan ailelerden gelen annelerin ve oğullarının, evlilik çatışmasına verdikleri duygusal ve bilişsel tepkileri incelemiştir. Bunun yanı sıra, iki gruptaki anne ve çocukları, aynı değişkenler açısından, düşük düzeyde evlilik çatışması yaşanan ailelerden gelen anne ve oğullarla karşılaştırmışlardır. Ailelerinde fiziksel şiddet yaşanan erkek çocuklar, diğer gruplardaki çocuklara göre, çatışma durumunu analiz etme becerisinde daha fazla yetersizlik sergilemişlerdir. Yine aynı gruptaki çocuklar, çatışmaya sözel veya fiziksel olarak daha fazla müdahale ettiklerini ve çatışmaya daha duyarlı olduklarını bildirmişlerdir. Anne-babaları arasında daha az çatışma yaşanan çocuklar, çatışmalı durumlara ilişkin daha olumlu değerlendirmeler yapmışlar, çatışmanın sonuçlarını daha olumlu şekilde yordamışlardır. Dikkat çekici bir bulgu, çatışma sırasında fiziksel şiddet yaşanan ailelerdeki anne ve çocukların, sözel şiddet grubundakilere göre, şiddet düzeyi yüksek olan çatışmaları daha az olumsuz olarak değerlendirmeleridir. Bu bulgu, araştırmacılar tarafından, fiziksel şiddetin bu ailelerde daha kabul edilebilir görülmesi ve aile üyelerinin şiddete daha alışıksız olmaları şeklinde yorumlanmıştır.

- d) Çözüm: Duygusal Güvenlik Hipotezi'ne göre, anne-baba çatışmasının nasıl sona erdiği, çocuğun evlilik çatışmasına gösterdiği tepkiyi etkilemektedir. Çatışmanın çözüme ulaşması, çocuk için duygusal hoşnutsuzluğun, şiddetin ve çatışmaya dahil olma olasılığının sona ermesi anlamına gelmektedir. Çözümle birlikte anne-babanın duygusal olarak ulaşılabilir hale geldiği ve aile bütünlüğünün korunduğu ileri sürülmektedir. Anne-babanın üzerinde konuşarak çözüme ulaştırdığı tüm çatışmalar, çözülmeyen çatışmalara göre, çocuk üzerinde daha az olumsuz etki bırakmaktadır (Cummings ve ark., 1993). Çatışma sırasında anne-babanın gülmesi, daha az eleştirel yorumlar yapması ve göz temasını sürdürmesi, çocuğun gülümseme veya tek başına oynama gibi daha olumlu tepkiler vermesine yol açmaktadır.

2. Bağlam: Davies ve Cummings'e (1994) göre, çocuğun anne-baba çatışmasına dair geçmiş yaşantıları, yaşı ve cinsiyeti de anne-baba çatışmasının çocuğun uyumu üzerindeki etkisinde farklılığa yol açmaktadır.

- a) Çatışmayla ilgili geçmiş yaşantılar: Anne-baba çatışmasıyla ilgili olarak geçmişte yaşanan deneyimler, çocuğun çatışmaya verdiği tepkiyi etkilemektedir. Çocuklar geçmişte anne-babalarının çatışmaları çözdüklerini gördüklerinde, yeni bir çatışmaya daha az olumsuz tepki göstermektedirler. Anne-baba arasındaki çatışmanın sık ve şiddetli olması durumunda, çocuğun bu duruma "alışmadığı"; tersine, rahatsızlık, öfke gibi daha fazla olumsuz duygu yaşadığı görülmektedir. Bu tip ailelerden gelen çocukların, çatışmaya davranışsal olarak daha fazla tepkide bulunduğu da bildirilmektedir (Cummings ve ark., 1989; O'Brien ve ark., 1991).
- b) Yaş: Araştırmalar, 6 aylıktan geç ergenlik dönemine kadar, çocukların anne-baba arasındaki çözülmeyen çatışmalara, görünür bir üzüntü, çatışma ve öfkeyle tepki verdiklerini göstermektedir (Davies ve Cummings, 1994). Diğer taraftan, çocukların çatışmaya farklı yaş dönemlerinde farklı tepkiler verdikleri görülmektedir. Örneğin; bebekler ve yeni yürümeye başlayan çocuklar, okul öncesi dönemdeki çocuklara göre, anne-babalarının çatışmasına daha az müdahale etmektedirler. Evlilik çatışmasına çocuğun müdahale etmesi, okul çağındaki çocuklar arasında daha sık gözlenmekte; bu durum orta ergenliğe kadar da devam etmektedir. Daha sonraki dönemlerde ise azalmaktadır (Cummings ve ark., 1981, 1984, 1989). Bunun yanısıra, çocuklar, anne-baba arasındaki anlaşmazlıklar ve kavgalar yüzünden, farklı yaşlarda farklı uyum problemleri yaşamaktadırlar. Örneğin; bebekler ve küçük çocuklar daha fazla itaatsizlik ve öfke nöbeti sergilerken; ergenlerde daha çok disfori, kötümserlik ve depresyon gözlemlendiği belirtilmektedir (Davies ve Cummings, 1994).
- c) Cinsiyet: Anne-baba çatışmasıyla ilişkili olarak, erkek çocuklarda daha çok öfke ve davranım bozuklukları; kızlarda ise içe çekilme ve anksiyete görüldüğü bildirilmiştir. Ancak bu durum yaşa bağlı olarak birtakım değişiklikler gösterebilir. Örneğin; boşanmış ailelerden gelen erkek çocuklarda daha fazla

uyum bozukluğu görülürken, geç çocukluk ve ergenlik döneminde iki cinsiyet arasında farklılık bulunmamıştır. Ergenlik döneminde ise kızlarda psikolojik bir sorun yaşama riskinin arttığı görülmüştür. Bununla birlikte, çatışmayı bir tehdit olarak yorumlamanın, erkeklerde uyum problemlerini, kızlarda ise kendini suçlama ve içselleştirilmiş davranış problemlerini artırdığı bulunmuştur. Yıkıcı olarak değerlendirilen çatışmaların, erkek çocuklarda tehdit algısıyla, kız çocuklarda ise kendini-suçlama ile ilişkili olduğu ileri sürülmektedir (bkz. Davies ve Cummings, 1994).

Davis ve arkadaşları (1998), ergenin anne-baba çatışmasına verdiği tepkileri ve bunların ne tür işlevleri olabileceğini incelemiştir. Bu amaçla, ergenin çatışmaya verebileceği potansiyel üç tepki ele alınmıştır. Birincisi, saldırgan tepkiler olarak adlandırılmakta ve agresif duygu ve davranış, onaylamama, konuşanın sözünü yarıda kesme, anlaşmazlık gibi davranışları içermektedir. İkincisi, disforik tepkiler olarak belirtilmekte ve disfori, sızlanma, anksiyete, şikayet etme, insanlar hakkında olumsuz ifadeler kullanma gibi davranışları kapsamaktadır. Üçüncüsü ise kolaylaştırıcı tepkiler olarak ele alınmakta ve anlaşma, empati kurma, özür dileme veya olumlu ifadeler gibi olumlu bir duygulanımı ifade etmektedir. Araştırmada, ergenin anne-baba çatışmasına verdiği bu üç tepkiyle, öfkeli ve depresif duyguları arasındaki ilişkiler araştırılmıştır. Bulgular, anne-baba arasındaki çatışmaya hem erkeklerin hem de kızların benzer oranlarda saldırgan tepkiler verdiklerini ortaya koymuştur. Anne-baba çatışmasının ergenlerde en fazla ortaya çıkardığı tepkinin, öfke olduğu görülmüştür. Ayrıca, anne-baba arasındaki çatışmalarda, babalarına üzüntüsünü göstermeyen ergenlerin öfke düzeyi daha yüksek bulunmuştur. Beri yandan, anneye üzüntüsünü belli etmeyen ergenlerin daha depresif olduğu gözlenmiştir.

I.4.2. ANNE-BABA VE ERGEN ÇATIŞMASI

Ergenlik, anne-babayla çatışmanın çocukluk döneminde yaşanan çatışmaya göre arttığı bir dönemdir. Bu artışın, ergenin yaşadığı biyolojik, bilişsel ve sosyal değişimlerle ilişkili olduğu düşünülmektedir. Ebeveynlerin çocuklarının yaşadığı

değişimler karşısında gösterdikleri tepkiler ise çatışmanın artmasını ya da azalmasını belirlemektedir (Santrock ve Yussen, 1992).

Kohlberg (1969) ve Erikson (1968) gibi bazı kuramcılar, ebeveyn ve ergen arasında yaşanan çatışmanın kişisel büyüme için bir uyarıcı olduğunu, kimlik kazanma sürecini ve ahlak gelişimini hızlandırdığını varsaymaktadırlar. Kuramcılar, hiçbir yakın ilişkinin çatışmasız olmayacağını ve ara sıra yaşanan çatışmaların, iletişim için uyarıcı olacağını ileri sürmektedirler. Ayrıca, çatışmanın duyguların açığa çıkmasına izin vererek ilişkinin kalitesini artıracığını belirtmektedirler. Ancak, bu varsayımları destekleyen araştırma sonuçlarının sınırlı olduğu görülmektedir. Literatürde, ebeveyn-ergen ilişkisindeki çatışma düzeyinin suç işleme, evden kaçma, düşük benlik-saygısı ve depresyon gibi birçok içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış ergen problemiyle ilişkili olduğunu gösteren araştırma sonuçları bulunmaktadır (bkz. Deković, 1999; Shek ve Ma, 2001).

Marmorstein ve Iacono (2004), yalnızca davranış bozukluğu veya majör depresyon tanısı alan ergenlerle, hem davranış bozukluğu hem majör depresyon sergileyen ergenleri, anne-babalarındaki psikopatoloji ve ebeveyn-ergen çatışması açısından, bu tür sorunları olmayan ergenlerle karşılaştırmışlardır. Araştırma sonucunda, hem davranış bozukluğu hem majör depresyon sergileyen ergenlerin anne-babalarıyla daha sık çatıştığı görülmüştür. Kız ergenlerin anneleriyle çatışma düzeylerinin, erkek ergenlerden daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bunun yanısıra, davranış bozukluğu sergileyen kızlar, ebeveynleriyle daha yüksek düzeyde çatışma bildirmişlerdir. Ergende gözlenen psikopatoloji ile anne-ergen çatışması arasındaki ilişkinin, annenin depresif bir dönem geçirmiş olması durumunda arttığı gözlenmiştir.

Rueter ve arkadaşları (1999), ebeveyn-ergen arasındaki çatışmanın, içselleştirilmiş davranış bozukluklarının başlangıcı üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Bu amaçla, 12-13 yaşları arasında ergen çocuğu olan 303 aile araştırmaya alınmış ve birkaç yıl arayla ebeveyn-ergen çatışması ve ergenin içselleştirilmiş semptomlarına dair bilgi toplanmıştır. Araştırmanın sonunda, şiddetli ebeveyn-ergen çatışmasının

içselleştirilmiş davranış bozukluklarına ait çeşitli semptomları arttırdığı; çatışmanın azalmasının ise semptomlarda azalmaya yol açtığı görülmüştür.

Shek ve Ma (2001), Çinli ergenlerde ebeveyn-ergen çatışması ile ergenlerin antisosyal ve olumlu sosyal davranışları arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Boylamsal olarak yürütülen bu çalışmada, ebeveyn-ergen çatışmasının, ergenin antisosyal davranışını yordadığı görülmüştür. Ergenin antisosyal davranışlarının ise, ikinci yıl alınan ölçümlerde, ebeveyn-ergen çatışmasını yordadığı bulunmuştur. Bu durum, ebeveyn-ergen çatışması ile ergenin antisosyal davranışları arasında iki-yönlü bir ilişki olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte, baba-ergen çatışmasının, anne-ergen çatışmasına göre, ergenin antisosyal ve sosyal davranışları ile daha fazla ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Baba-ergen çatışması arttıkça ergenin olumlu sosyal davranışlarının azaldığı dikkati çekmiştir.

Gil-Rivas ve arkadaşları (2003), ailenin hala önemini koruduğu bir kültür olarak nitelendirdikleri Meksika'da, bireye veya aileye özgü değişkenlerin, ergenin depresif semptomlarıyla ilişkisini incelemiştir. Araştırmacılar, ebeveyn-ergen arasındaki yüksek düzeydeki çatışmanın, ergenin depresif semptomlarının yüksekliğiyle ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Anne-babanın sıcak, kabul edici ve denetleyici olduğu ailelerden gelen ergenlerde ise depresif semptomların düşüklüğü dikkati çekmiştir.

Edwards ve arkadaşları (2001), dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB) ve karşı gelme bozukluğu (KGB) olan ergenlerle anne-babalarını, böyle bir bozukluk belirtmeyen yaşlılarıyla, ebeveynleriyle yaşadıkları çatışmalar, iletişim biçimleri, ebeveynlerinin psikolojik uyumları ve problem çözme becerileri açısından karşılaştırmışlardır. DEHB/KGB grubundaki ebeveyn ve ergenler, kontrol grubundaki ebeveyn ve ergenlere göre, birbirleriyle daha fazla konuda çatışma yaşadıklarını, bu çatışmalar sırasında öfke düzeylerinin yüksek olduğunu, iletişimlerinin zayıf olduğunu ve daha agresif çatışma çözme becerileri kullandıklarını bildirmişlerdir.

Ergenlik döneminde anne-baba ve ergen arasında yaşanan çatışmayla ilgili yapılan araştırmalar, çatışmanın konu, sıklık ve şiddet gibi özelliklerinin yaş, fiziksel olgunlaşma, cinsiyet, ergenin mizaç özellikleri, anne-baba tutumları ve problem çözme-

iletişim becerileri gibi faktörlerle ilişkili olduğunu göstermiştir. Bu nedenle, ebeveyn-ergen çatışmasının yukarıda sayılan değişkenlerle ilişkisi, aşağıda ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur.

1. Konu, Sıklık ve Şiddet: Literatürde, anne-baba ve ergen arasında yaşanan çatışmaların konusu, sıklığı ve şiddeti üzerine yapılan birçok araştırma bulunmaktadır. Aşağıda, bu araştırmaların bulguları kısaca özetlenmiştir:

a) Farklı kültürlerde ve normal örnekleme yapılan araştırmalarda, anne-babalar ve ergenler arasında **en sık** olarak, ev işleri (ev işlerine yardım etme, evi dağıtma, odasını temizleme, eşyalara dikkat etme/koruma, giysilerini toplamama), aile üyelerine karşı davranışlar (kardeşle kavga etme, ebeveyne karşılık verme), okul başarısı (ev ödevleri ve okul notları) ve aile kurallarına uyma (telefonu kullanma, yatma ve uyanma saatleri, televizyon izleme, sokağa çıkma saatleri) gibi çatışma konuları tanımlanmıştır (Allison, 2000; Allison ve Schultz, 2004; Dekovic, 1999; Riesch ve ark. 2000; Stemana ve ark., 1991; Yau ve Smetana, 2003). Stemana (1989) bu konuları “küçük fakat ısrarlı” çatışmalar olarak tanımlamıştır.

Anne-babalar ve ergenler arasında **en az sıklıkta** yaşanan çatışma konularının kişisel özerklik, görünüm, olumsuz kişisel ve ahlaki özellikler, madde kullanımı (Allison ve Schultz, 2004); kurallar ve değerler, politik tartışmalar, akademik başarı, iş tutumları, cinsellik, eş, arkadaş ve okul seçimi, boş zamanın kullanılmasına (Dekovic, 1999) dair konular olduğu görülmüştür.

Türkiye’de, ön ergenlik döneminde anne-babalar ve ergenler arasında yaşanan çatışmaların konuları belirlemeye yönelik yapılan bir çalışmada (Sayıl, Uçanok ve Güre, 2002) 16 çatışma alanı belirlenmiştir. Bu çatışma konuları, en siktan en aza doğru şu şekilde sıralanmaktadır: Ders çalışma ve akademik başarı, anne-babaya karşı davranış ve tavırlar, kıyafet ve saç biçimi, karşı cinsle arkadaşlık, arkadaşlarla dışarı çıkmak isteme, alışkanlıklar, arkadaşlarla yapılacak etkinlikler, para harcama, kurallara uymama, bağımsız davranışlar, arkadaş seçimi, eşyaların korunması ve odasını toplama,

kardeşlerle geçinme, evle ilgili sorumluluklar, aileyle birlikte yapılacak etkinlikler ve gizlilik.

- b) Anne-babalar ve ergenler arasında **en şiddetli** olarak yaşanan çatışma konularının kardeşle kavga etme, ebeveyne sert biçimde karşılık verme, sabah uyanma saati, yalnız kalmak istenildiğinde rahatsız etme, telefon kullanımı, ev işlerine yardım etme, odayı temizleme, düşük not alma ve yalan söylemeye (Allison, 2000, Riesch ve ark., 2000) dair konular olduğu görülmüştür. Allison'un (2000) yaptığı çalışmada, daha az ortaya çıkmakla birlikte, gizlilik, kötü bir dil kullanma, zamanında okulda olma, boş zaman ve para kullanımı, giysi seçimi, arkadaş seçimi, başını derde sokma ve yüksek sesle müzik dinleme gibi konuların da şiddetinin yüksek olduğu bulunmuştur.
- c) Ebeveyn-ergen çatışmasının konusu ve ergenin **cinsiyeti** arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar (bkz. Riesch, Jackson ve Chanchong, 2003), kızlar ve erkekler arasında tartışma konusu açısından bir farklılaşma olmadığını göstermiştir. Bununla birlikte, Allison ve Schultz'un (2004) çalışmasında, anne-baba ve kız ergen arasındaki çatışma konularının, daha çok ev işlerine yardım etme, kişisel görünüm, özerklik ve rahatsız edici davranışlar konusunda yoğunlaştığı bulunmuştur. Ebeveyn-erkek ergen çatışmasının ise daha çok okul başarısı ile ilgili konularda yaşandığı ortaya çıkmıştır.

Anne-baba ve ergen çatışmasında cinsiyetler arası fark, tartışmanın şiddeti açısından bulunmuştur. Allison ve Schultz'un (2004) araştırmasında, erkek ergenlerin rahatsız edici davranışlar, okul başarısı, olumsuz kişisel ve ahlaki özellikler, sokağa çıkma ve özerklik konularında anne-babalarıyla şiddetli tartışmalar yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Kız ergenler ise ev işleri, oda bakımı, görünüm, yemek seçimi/masa düzeni ve özerklik konularında, ebeveynleriyle şiddetli çatışmalar yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Türkiye'de de çatışma konusu açısından kız ve erkek ergenler arasında farklılıklara rastlanmıştır (Sayıl, Uçanok ve Güre, 2002). Buna göre, kızlar, erkeklere göre, kıyafet, saç biçimi ve karşı cinsle arkadaşlık konusunda anne-

babalarıyla daha çok çatışma yaşadıklarını bildirmişlerdir. Ülkemizde yapılan diğer bir araştırmada (Oskay, 1985) da benzer bulgular elde edilmiştir. Çalışmada, liseye devam eden ergenlerin karşı cinsle arkadaşlık, arkadaş seçme ve arkadaş ilişkileri konularında anne-babalarıyla anlaşmazlık yaşadıkları görülmüştür. Bu anlaşmazlığın ergenin ve ebeveynin cinsiyetine göre farklılık gösterdiği; özellikle babaların, bu konuda erkek çocuklarına karşı daha hoşgörülü oldukları bulunmuştur.

2. Buluğ ve Yaş: Ergen ve anne-babası arasındaki çatışmayı etkileyen faktörlerden biri, buluğa giriş ve fiziksel olgunlaşmadır. Buluğa girişle birlikte aile ilişkilerindeki değişimi inceleyen araştırmalar (bkz. Dekovic, 1999), buluğla birlikte anne-baba ve ergen arasındaki çatışmanın ve duygusal uzaklığın arttığını, aile üyeleri arasındaki yakınlığın azaldığını ortaya koymuştur. Gencin buluğa yaşitlarından önce, zamanında ya da daha geç girmesinin de anne-baba ve ergen arasındaki çatışmayı etkilediği dikkati çekmiştir. Buna göre, erken buluğa giren ergenlerin bulunduğu ailelerde, başta ergen ve annesi arasında olmak üzere, daha fazla çatışmanın yaşandığı gözlenmiştir (Steinberg, 1981).

Yaş ve çatışmanın şiddetine dair yapılan araştırmalar (Baer, 1999; Robin ve Foster, 1989; Yau ve Smetana, 2003;), en sık ve en şiddetli çatışmaların ön ergenlik döneminde yaşandığını göstermektedir. Bir ön ergenin ve ebeveynin haftada ortalama iki kez çatışma yaşadığı bildirilmiştir (bkz. Riesch ve ark., 2003). Bununla birlikte, Laursen, Coy ve Colins'in (1998) yürüttüğü meta-analiz çalışmasında, çatışma oranının yaşla birlikte azaldığı; ancak, çatışmanın duygusal şiddetinin yaş ve fiziksel olgunlaşma ile arttığı bulunmuştur (bkz. Riesch ve ark., 2003).

Steinberg (1981), 130 erken ergenlik dönemindeki genci ve ailesini bir yıl boyunca üç ayrı zamanda gözleyerek, ergenin fiziksel olgunlaşması ile aile etkileşim örüntülerindeki değişmeyi incelemiştir. Sonuçta, ergenliğin başlangıcından ortalarına kadar olan dönemde ergen ve annesi arasındaki çatışmanın gittikçe arttığı; ergenliğin sonlarına doğru ise çatışmanın azaldığı

bulunmuştur. Araştırmacı, ön ergenlik döneminde görülen bu durumun, ergenin annesi, annenin de ergen tarafından devamlı engellenmesi, ergenin daha az boyun eğici olması ve ergenlerin ve annelerin kendilerini daha az ifade etmesi nedeniyle ortaya çıktığını belirtmiştir. Yazar, ergenliğin sonunda çatışmanın azalmasını, annenin kendini geri çekmesi ve ergeni daha az engellemesi ile açıklamıştır.

Türkiye’de 6., 7. ve 8. sınıfa devam eden ergenlerin anne-babalarıyla çatışma yaşadıkları konular incelendiğinde, kıyafet ve saç biçimi, arkadaşlarla dışarı çıkmak isteme, eşyaları koruma ve oda toplama, anne-babaya karşı davranış ve tavırlar, karşı cinsle arkadaşlık ve kurallara uymama konularında yaş grupları arasında farklılıklar olduğu görülmüştür (Sayıl, Uçanok ve Güre, 2002). Kıyafet, saç biçimi ve kurallara uymama konuların 6. sınıfa devam eden ergenlerin en sık tanımladığı çatışmalar olduğu gözlenmiştir. 7. ve 8. sınıftaki gençlerin, 6. sınıfa devam edenlere göre, arkadaşlarla dışarı çıkmak isteme, eşyaları koruma, oda toplama ve karşı cinsle arkadaşlık konularında, ebeveynleriyle daha fazla çatışma yaşadıkları bulunmuştur. Anne-babayla ilişkiler alanındaki çatışmada ise yaşla birlikte anlamlı düzeyde artış gözlenmiştir.

3. Ergenin Mizaç Özellikleri ve Anne-Baba Tutumları: Anne-baba ve ergen çatışmasını etkileyen faktörlerden bir diğeri, ergenin mizaç özellikleridir. Deković (1999) anne-baba ve ergen arasındaki çatışmanın şiddetini en iyi yordayan mizaç özelliğinin, dürtüsellik olduğunu ileri sürmektedir. Dürtüsellik, patlayıcı, kontrol edilemeyen davranışsal bir stildir. Dürtüsel bir kişi davranışlarının sonuçlarını düşünmeden, ani ve şiddetli şekilde tepki verir. Ergenin bu şekilde verdiği tepkiler, anne-babalarıyla ilişkilerinde güçlükler yol açabilir. Küçük bir tartışmada kolayca sinirlenen ve dürtülerini kontrol etmede zorlanan ergenlerin, duygularını daha az şiddetle ifade eden ergenlere göre, anne-babalarıyla daha sık ve açık çatışmalar yaşadıkları bildirilmiştir.

Bu kişisel özellikler, çatışmanın ortaya çıkmasına katkıda bulunmakla birlikte, çatışmanın gerçekten ortaya çıkması, anne-babaların ergene nasıl tepki verdiğine ve anne-baba tutumlarına bağlıdır (bkz. Deković, 1999). Diğer bir

deyişle, ergenin belirli kişilik özellikleri, anne-babanın belirli bazı tutumlarıyla bir arada olduğunda çatışma yaşanmaktadır. Deković'in (1999) ergenin kişilik özellikleri ve anne-baba tutumları arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında, ebeveynlerin kuralcı ve katı bir tutum sergilemelerinin, ergen çocuklarıyla aralarında daha fazla çatışmaya yol açtığı bulunmuştur. Bununla birlikte, annenin kuralcı tutumunun, kız ergenlerin çatışmaya yol açan dürtüsel davranışlarında artışa yol açtığı belirtilmiştir. Annenin katı olmadığı durumlarda dürtüsellik ve çatışma daha az görülmektedir.

Shek, Lee ve Chan (1998), Çinli ergenlerle yürüttükleri çalışmalarında, düşük akademik başarı sergileyen ergenlerin anne-babalarıyla olan çatışmalarını incelemişlerdir. Ayrıca, ebeveyn-ergen çatışmasında anne-baba tutumlarının etkisini araştırmışlardır. Araştırmanın sonunda, akademik başarısı düşük olan ergenlerin anne-babalarının, akademik performans ve psikososyal gelişim açısından daha az talepkar oldukları ve çocuklarıyla daha fazla çatışma yaşadıkları bulunmuştur. Aynı araştırmada, ergenlerin, babalarını bir ebeveyn olarak, annelerine göre, daha olumsuz değerlendirdikleri ortaya çıkmıştır. Daha açık bir deyişle, babalar, annelere göre duyarlılık, talepkarlık, ilgi ve müdahale açısından daha sert olarak algılanmışlardır. Bunun yanısıra ergenler, annelerine göre, babalarıyla daha fazla çatışma yaşadıklarını bildirmişlerdir.

Daha önce de vurgulandığı gibi, ergenlik döneminde, anne-baba ve ergen arasındaki ilişkilerin, ergenin gelişimsel ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmesi önem kazanmaktadır. Anne-babaların bir görevi, ergenin fiziksel, bilişsel ve sosyal gelişimini kolaylaştıran güvenli, sıcak ve sevgi dolu bir ortam sağlamaktır. Diğer bir görevleri ise, çocuklarını gözetip denetlemek ve onlar için akılcı kurallar ve standartlar koymaktır. Ergen büyüdükçe, davranışsal rehberlikle beraber, ergenin bağımsızlığının desteklenmesi önem kazanır. Çalışmalar (bkz. Deković, 1999), ergenlik döneminde en etkili anne-baba tutumunun, sıcaklık ve kabulün fazla olduğu, demokratik, psikolojik özerkliğin desteklendiği ve denetimin sürdürüldüğü otoritatif tutum olduğunu göstermiştir. Ergenin anne-babasını bakım

verici ve destekleyici olarak algılanmaması durumunda çatışma artmaktadır. Ebeveynin kontrol şekli de çatışmanın artmasında etkilidir.

4. Problem çözme ve iletişim becerileri: Araştırmacılar, ebeveyn ve ergen arasındaki çatışmalarla başa çıkmanın, ailenin problem çözme becerileriyle ilişkili olduğunu belirtmektedirler. Problem çözme, herhangi bir sorunu çözüme ulaştırmak için belli mantıksal ardılığı olan adımların izlendiği bilişsel-davranışçı bir süreç olarak tanımlanmaktadır. D’Zurilla (1988) ve D’Zurilla ve Goldfried (1971), problem çözme davranışındaki başlıca adımları aşağıdaki şekilde özetlemişlerdir (bkz. Robin ve Foster, 1989):

- a) Problemi fark etme: Bir problem olduğunu algılama.
- b) Problemi tanımlama: Problemin özelliklerini açık seçik belirleyebilme, diğerlerine iletilebilecek şekilde problemin belli bir tanımını yapma.
- c) Çözümler üretme: Problemin çözümü için yaratıcı ve çeşitli alternatif çözümler ortaya koyabilme.
- d) Karar verme: Belirli bazı çözümlerin yürürlüğe konmasının getireceği yarar ve bedelleri değerlendirme ve diğerleri tarafından da kabul edilebilecek bir çözüm için anlaşmaya varma.
- e) Yürürlüğe koymanın planlanması: Problemin çözümünün sağlanabilmesi için gerekli bazı ayrıntıları belirleyebilme.
- f) Doğrulama: Yürürlüğe konan çözümün öngörülen sonuçları sağlayıp sağlamadığının değerlendirilmesi.

Ergenlerin ve anne-babalarının aralarındaki anlaşmazlıkları etkili bir şekilde çözebilmeleri için, yukarıda sayılan becerilere sahip olmaları gerektiği düşünülmektedir. Problem çözme becerilerindeki yetersizlikler, aile üyeleri arasındaki çatışmanın artmasına ve çeşitli sorunlara yol açabilir. Örneğin; problemi açık ve net bir şekilde tanımlamamak, aile üyelerinin farklı farklı problemler üzerinde odaklanmalarına neden olabilir. Çözüm önerilerini erken sonlandıran aileler, diğer alternatiflerin üretilmesini engelleyebilirler. Aile

üyelerinin karşılıklı suçlayıcı-savunucu bir iletişim kurmaları ise, problemden uzaklaşmalarına yol açabilir (Robin ve Foster, 1989).

Problem çözme becerilerini etkili bir şekilde kullanabilmek için, kişilerin ifade edici ve kabul edici iletişim becerilerine sahip olması gerektiği ileri sürülmektedir. Robin ve Foster'a (1989) göre, aile üyeleri duygularını ve görüşlerini saldırgan olmayan bir girişkenlikle ifade etme, karşıdakini dikkatle dinleme, kendisine iletilen mesajları doğru ve uygun bir şekilde değerlendirme gibi olumlu iletişim becerilerine sahip olmalıdır. Suçlama, inkar, tehdit, emir, zayıf göz kontağı gibi davranışlar, öfkenin ve karşılıklı olumsuz ifadelerin ortaya çıkmasına yol açacağından etkili iletişimi azaltmaktadır.

Sistemler kuramı ile sosyal öğrenme kuramını birlikte değerlendiren Doanne (1978), ebeveyn ve ergen arasındaki çatışmanın bir iletişim sorunu olduğunu belirtmiştir. Gambrill (1977) ise, aile üyelerinin diğer insanlarla veya diğer aile bireyleriyle etkili bir iletişim kurabildikleri halde, bu dönemde ebeveyn ve ergenin iletişim kurma çabalarının çatışmaya dönüştüğünü gözlemiştir. Yazara göre, anne-baba ve ergen arasındaki olumsuz yaşantıların yarattığı kaygı, iletişimin kurulmasını baştan engellemektedir (bkz. Eryüksel, 1996). Riesch, Jackson ve Chanchong (2003) tarafından yürütülen çalışma da bu varsayımı doğrular niteliktedir. Araştırmacılar, 10 yıllık bir süre içinde ebeveyn-çocuk ilişkisinde ortaya çıkan çatışma konularını ve bu çatışmalar sırasında kullanılan iletişim biçimlerini değerlendirmişlerdir. Sonuçta, ergenlik döneminde ebeveyn-ergen arasındaki çatışmaları çözme biçimlerinin nadiren etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Hem anne-babaların hem de ergenlerin çatışma sırasında tepkisel, olumsuz veya yüzleştirici davrandığı dikkati çekmiştir. Genç yetişkinlik döneminde ise, ergenlik dönemine göre, daha az sıklıkta ve daha az yıkıcı çatışma ortaya çıktığı, iletişimin daha doğrudan ve sağlıklı kurulduğu görülmüştür.

Aile üyeleri arasındaki olumsuz iletişimin ve problem çözme becerilerindeki yetersizliklerin, ergenlerin psikolojik sorunlarıyla ilişkili olduğu bilinmektedir (Robin ve Foster, 1989). Whittaker ve Bry (1991), madde kötüye

kullanımı, suç işleme gibi davranış sorunları gösteren ve göstermeyen ergenlerle anne-babalarını, ailenin problem çözme davranışı ve evlilik uyumu açısından karşılaştırmışlardır. Sorunlu ergenlerin olduğu ailelerde, anne-baba ve ergen arasındaki problem çözme davranışlarının yetersiz olduğu ve problemin çözümsüz kaldığı gözlenmiştir. Bunun yanısıra, sorunlu ergenlerin olduğu ailelerde anne-babaların birbirleriyle daha fazla açık ve gizli çatışmaya girdikleri, aile tartışmalarında uzun sessizliklerin yer aldığı izlenmiştir. Özellikle sorunlu çocuğu olan annelerin, olmayanlara oranla daha az konuştuğu dikkati çekmiştir.

İletişim konusunda Türkiye’de yapılan bir çalışmada (Hortaçsu, 1989), lise öğrencilerinin anne-babaları ve arkadaşlarıyla olan iletişimleri ve yakınlaşmaları incelenmiştir. Çalışmada, batılı gençlerden elde edilen bulgularla benzerlik gösteren bulgular elde edilmiştir. Gerek kızlar gerekse erkekler en çok iletişimde buldukları ve yakınlaşmış oldukları kişiler olarak kendi cinslerinden arkadaşlarını ve annelerini bildirmişlerdir. Deneklerin yaşları arttıkça arkadaşlarının isimleri artmış, anne-babanın isimleri azalmıştır. Ayrıca, her iki cinsiyetteki ergenlerin, annelerinin ismini babalarına göre daha fazla bildirdiği ve bu durumun kızlarda daha belirgin olduğu görülmüştür. Ergenlerin, babalarının ismini, batılı yaşlılarına göre, daha az oranda bildirdikleri dikkati çekmiştir.

I.4.3. AİLE İÇİ ÇATIŞMAYLA BAŞA ÇIKMA STRATEJİLERİ

Aile üyelerinin çatışmayla başa çıkma biçimi, çatışmanın yapıcı ya da yıkıcı sonuçlara yol açmasını etkilemektedir. “Başa çıkma” kavramı, bireyin olayı nasıl algıladığını ve çatışmaya nasıl tepki verdiğini ifade etmektedir (O’Brien ve ark., 1991). Yapıcı başa çıkma stratejileri, bir engeli aşma, işbirliği sağlama ve/veya karşılıklı olarak memnun eden bir amaca ulaşmaya çalışma süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu stratejiler, işbirliğini arttıran, ilişkiyi geliştiren ve aile üyeleri arasındaki olumlu duyguları devam ettiren stratejilerdir. Çatışmanın yapıcı stratejilerle ele alınması, aile üyeleri arasındaki yakınlığı artırır, problemi çözmeyi kolaylaştırır, herkesin sorumluluğunu kabul etmesini ve birbirine empati göstermesini sağlar (bkz. Comstock, 1994; Rinaldi ve Howe, 2003).

Yıkıcı başa çıkma stratejilerine, zorlama, baskı, fiziksel ve/veya sözel tehditlerin kullanılması gibi davranışlar örnek verilebilir. Genellikle, iki taraf da çözümün getirdiği sonuçtan memnun kalmaz. Yıkıcı stratejiler, açık ve gizli olmak üzere iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Açık yıkıcı başa çıkma stratejileri, aile üyeleri arasındaki güç savaşını yansıtır, rekabete dayanır ve her aile üyesinin kişisel amaçlarını üstün tuttuğu görülür. Bu stratejiler, suçlamayı, karşıdaki kişide kusur bulmayı ve emir vermeyi içerir. Aile üyelerinde olumsuz duygular ortaya çıkarır. Gizli yıkıcı başa çıkma stratejileri ise, konu değiştirme, tepki vermeme, küsme ve sözcüklere odaklanma gibi kaçınma stratejilerinden oluşur. Gizli çatışmalar da yıkıcı özellik gösterir. Gizli çatışma stratejilerinde, bireyleri rahatsız eden sorunlar çözülmeden bırakıldığından, bu konular gelecekte açık çatışmalar ortaya çıkarabilir. Dolayısıyla, bu stratejiler aile üyeleri arasındaki yakınlığı azaltır (bkz. Comstock, 1994; Rinaldi ve Howe, 2003).

Rueter ve Conger (1995), ebeveyn-ergen arasındaki anlaşmazlıklarda yapıcı ya da yıkıcı çatışma stratejilerini ortaya çıkaran ailesel faktörleri araştırmışlardır. Bulgular, aile üyeleri arasındaki duygusal yakınlığın ve problem çözme becerilerinin önemli olduğunu ortaya koymuştur. Öfkeli özellikler gösteren ailelerde, ön ergenlikten orta ergenliğe doğru ilişkilerin kötüleştiği görülmüştür. Ancak yakın, destekleyici ve problemlerini çözebilen ailelerde, ergenlik döneminde de ilişkilerin değişmediği veya daha önceki dönemlere ait sorunların düzeldiği dikkati çekmiştir.

Rinaldi ve Howe (2003), ön ergenlik döneminde çocuğu olan ailelerin, kendilerinin ve diğer aile üyelerinin çatışma sırasında kullandıkları yapıcı ve yıkıcı çatışma stratejilerine dair algılarını incelemişlerdir. Tüm katılımcılar, daha çok anne-baba alt-sisteminde, sözel şiddet içeren yıkıcı çatışma stratejileri olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra, anne-babaların çatışmadan kaçınma eğilimlerinin yüksek olduğu gözlenmiştir. Ancak, anne-babalar ve ergenler arasında çatışma sırasında kullanılan stratejiler konusunda görüş birliği olmadığı görülmüştür. Anne-babalar çatışmalar sırasında yapıcı stratejiler kullandıklarını, ergenlere göre, daha fazla ifade etmişlerdir. Ergenler ise, ebeveynlerine göre, anne-babalarının sözel şiddet kullandığını daha fazla bildirmişlerdir.

Dadds ve arkadaşları (1999), anne-baba çatışması ve ergenin psikolojik uyumu arasındaki ilişkiyi çatışma çözme becerileri açısından incelemiştir. Araştırmanın sonunda, ergenlerin dışsallaştırılmış davranış bozuklukları sergilemelerini yordayan en önemli değişkenin, anne-baba çatışmasının şiddeti olduğu görülmüştür. Dışsallaştırılmış davranış bozukluğu olan ergenlerin, saldırgan çatışma çözme biçimini daha fazla kullandıkları dikkati çekmiştir. Çatışmadan kaçınma durumunun ise, hem dışsallaştırılmış hem de içselleştirilmiş davranış bozukluklarıyla ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır.

Sheeber ve arkadaşları (1998), depresyonda olan ve olmayan ergenlerle anne-babalarının, bir problem-çözme etkinliği sırasındaki etkileşimlerini incelemiştir. Ebeveynlerin ve ergenlerin aile ortamındaki davranışları gözlemlenmiş ve aralarındaki etkileşimler, agresif, depresif (disfori, anksiyete, kendini küçük düşürücü ifadeler), kolaylaştırıcı (mutlu, onaylayıcı, konuşmayı devam ettiren ifadeler) ve problem çözücü olmak üzere dört gruba ayrılmıştır. Depresif ergenlerin ebeveynlerinin, kontrol grubuna göre, çocuklarının depresif davranışlarına daha sempatik tepkiler verdiği görülmüştür. Depresif ergenlerin anneleri, çocuğun depresif davranışlarının ardından, sorunun çözümüne ilişkin daha fazla kolaylaştırıcı ve problem-çözücü davranışlar sergilemişlerdir. Buna ek olarak, ergenin depresif davranışlarının, babanın öfkeli davranışlarını azalttığı; ancak, problemi etkili bir şekilde çözmesini engellediği gözlenmiştir. Yazarlar, elde edilen veriler doğrultusunda, anne ve babaların çocuklarının depresif davranışlarını pekiştirdiklerini ileri sürmüşlerdir.

Schaeffer ve Borduin (1999), babanın bulunmadığı, suç işlemiş ergenlerin ailelerinde, anne, ergen ve kardeş arasındaki çatışmaları ve aile üyelerinin çatışma çözme becerilerini incelemiştir. Üç aile üyesinden kendilerine verilen bir konuyu birarada tartışmaları istenmiş ve etkileşimleri videoya kaydedilmiştir. Ailelerin yaşadıkları çatışmaları sonra erdirme biçimleri uzlaşma, bir tarafın teslim olması ve çatışmanın çözümlenmemesi olmak üzere üç şekilde değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçları, suç işlemiş ergenlerin ailelerinde, iyi uyumlu ergenlerin ailelerine göre, daha sık çatışmalı etkileşimlerin yaşandığını ve çatışmaların daha çok bir tarafın teslim olması ile sona erdiğini göstermiştir.

Lippe ve Møller (2000), ergen kızların ego gelişim düzeyleri ile aile üyelerinin çatışma çözme biçimleri arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Ego gelişim düzeyi açısından olumlu özellikler gösteren kız ergenlerin ailelerinde, aile üyelerinin birbirine daha saygılı davrandıkları görülmüştür. Aile üyeleri arasındaki çatışmaların çözümünde, her üyenin çözüme katkı sağladığı belirlenmiştir. Daha düşük ego gelişim düzeyindeki kızların ailelerinde ise, anlaşmazlıkların daha az tolere edildiği, ailenin ya çatışmadan kaçındığı ya da sahte-anlaşmalar (pseudo-agreements) sağladığı dikkati çekmiştir.

Problem çözme becerileriyle ilgili yapılan çalışmalar (Reese-Weber, 2000; Du Rocher Schudlich, Shamir ve Cummings, 2004), anne-babanın evlilik sorunlarını çözümlene biçimleri ile çocukların çatışma çözme biçimleri arasındaki ilişki olduğunu göstermektedir. Daha açık bir deyişle, çocuğun kardeşleriyle ya da arkadaşlarıyla olan çatışmalarını çözmede kullandığı stratejiler ile anne-babanın çatışma çözme stratejileri arasında benzerlik olduğu dikkati çekmektedir. Bu çalışmalardan biri, Cummings, Goeke-Morey ve Papp (2004) tarafından yürütülmüştür. Bulgular, anne-babaların aralarındaki anlaşmazlıklarda yıkıcı çatışma stratejileri kullanmalarıyla, çocuk ve ergenlerin öfkeli davranışları arasında ilişki olduğunu göstermiştir. Anne-babanın çatışma sırasında yapıcı çatışma stratejileri kullanması halinde ise, çocuğun öfkeli davranışları daha az gösterdiği ortaya çıkmıştır. Diğer önemli bir bulgu, çatışma sırasında anne ve babanın sergilediği öfke, korku, üzülmeye gibi olumsuz duyguların çocuk ve ergendeki öfkeyle ilişkili olduğudur. Özellikle anne-baba arasındaki kavgaların, çocuğun yetiştirilmesine ilişkin konular üzerinde yoğunlaşması durumunda, çocuğun öfkeli tepkilerinin arttığı anlaşılmıştır.

Yazılı kaynaklarda, yukarıda sayılan çatışma çözme biçimlerinin yanı sıra, çocuğun anne-baba çatışmasına müdahale ederek, çatışmayı çözmeye çalışabileceği belirtilmiştir. Jenkins ve arkadaşları (1989), çocukların %71'inin anne-babalarının kavgasına müdahale ettiğini, kavganın sıklığı ve şiddeti arttıkça müdahalenin de arttığını bildirmişlerdir. Emery'nin (1982) çalışmasında da, çocuğun anne-baba çatışmasına pek çok şekilde dahil olabileceğini gösteren bulgular elde edilmiştir. Yazara göre, çocuk, anne-babasını barışmaları için teşvik edebilir veya çatışma sırasında

saldırgan ya da üzgün davranarak çatışmayı sona erdirmeye çalışabilir. Çocuğun çatışmaya verdiği tepki, aile yapısını etkilemektedir (bkz. Davis ve ark., 1998).

I.5. ARAŞTIRMANIN AMACI VE CEVAP ARANAN SORULAR

Yapısal Aile Sistemler Kuramı'nın temel kavramlarının ele alındığı bu araştırmada, genel olarak, aile içi çatışma konusu incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda, öfke ve öfke denetim sorunu yaşayan ve yaşamayan ergenlerin anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen arasında yaşanan çatışma durumlarına ilişkin algılarının farklılaşıp farklılaşmadığı, farklılaşmalar var ise bunların neler olduğu araştırılmıştır. Yapısal Aile Sistemler Kuramı'nda, ailede birden fazla alt-sistemde görülen çatışmayı incelemenin, çatışmaya dair çok-yönlü bir bakış açısı kazandıracakları ileri sürülmektedir (bkz. Rinaldi ve Howe, 2003). Bu nedenle, araştırmada öfke ve öfke denetimi sorunu yaşayan ve yaşamayan ergenlerin, anne-babaları ve kendileriyle anne-babaları arasında yaşanan çatışmaların ayrıntılı olarak incelenmesi amaçlanmıştır.

Anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen olmak üzere üç alt-sistemde yaşanan çatışmalar, Yapısal Aile Sistemler Kuramı'nda belirtilen iki temel boyut ele alınarak incelenmiştir. Bunlar, aile üyeleri arasındaki yakınlık ve güç ilişkileridir. Bunun yanı sıra, ailedeki kuşaklararası sınırlar ve hiyerarşi ters dönmeleri de araştırılmıştır. Aile yapısının değerlendirilmesinde, Yapısal Aile Sistemler Kuramı'na temellendirilmiş, figür yerleştirme tekniğine dayalı bir test olan Aile Sistem Testi (FAST) kullanılmıştır. Araştırmada, FAST'in kullanılmasının bazı nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan ilki, FAST ile yakınlık, güç, kuşaklararası sınırlar gibi yapılar hakkında niceliksel ölçümler alınabilmektedir. İkincisi, FAST, ailede birden fazla alt-sistem arasındaki ilişkileri bir arada değerlendirmeye imkan tanımaktadır. Daha açık bir deyişle, bir çatışma durumunda, anlaşmazlık yaşayan aile üyelerinin yanı sıra, diğer aile üyeleri arasındaki yakınlık ve güç ilişkileri de incelenebilmektedir. Son olarak, FAST ile her temsil için, temsillerin kişisel anlamlarını araştırmaya ya da problem çözmeyi değerlendirmeye yönelik izlem görüşmesi yapılmaktadır. Buna dayanarak, şimdi yürütülen araştırmada, çatışmalarla ilgili daha fazla bilgi almak amacıyla, anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen çatışmaları için ayrı ayrı olmak üzere, ergenlerle yarı-yapılandırılmış bir görüşme

yapılmıştır. Bu görüşmelerle, gösterilen çatışma temsilinin konusu, sıklığı, şiddet yaşanıp yaşanmadığı ve ailenin problem-çözme örüntüleri hakkında bilgi edinilmiştir.

Aile yapısının yanısıra, çatışma temsillerine dayalı yarı-yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen bilgileri daha fazla açıklamak amacıyla, öfke sorunu yaşayan ve yaşamayan ergenlerin anne-babalarıyla ilişkilerindeki iletişim, problem çözme becerileri ve birbirlerine yönelik öfke ve kızgınlık duyguları arasında farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Anne-ergen ve baba-ergen arasındaki iletişim ve problem çözme becerileri ile yakınlık/düşmanlık duyguları, bireysel bildirim dayalı bir ölçek olan Anne-Baba ve Ergen İlişki Envanteri'nin (PARQ) ilgili alt-ölçeklerinin kullanılmasıyla değerlendirilmiştir.

Araştırmaya katılan ergenlerin öfke sorunu yaşayıp yaşamadıkları Ruhsal Belirti Tarama Listesi (SCL-90-R) ile belirlenmiştir. Öfke sorunu yaşayan ve yaşamayan ergenlerin sosyo-demografik özelliklerine ve ailelerine ilişkin daha fazla bilgi almak amacıyla, araştırmacı tarafından hazırlanan bilgi toplama formu kullanılmıştır.

Özetlenecek olursa, araştırmada, anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen arasındaki çatışmalarda, yakınlık ve güç ilişkileri incelenmiştir. Araştırmada, aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Öfke sorunu olan ve olmayan ergenler arasında, anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen arasında yaşanan çatışmalarda, aile üyeleri arasındaki yakınlığı algılama açısından anlamlı bir farklılaşma var mıdır?

2. Öfke sorunu olan ve olmayan ergenler arasında, anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen arasında yaşanan çatışmalarda, aile üyeleri arasındaki hiyerarşik yapılanmayı algılama açısından anlamlı bir farklılaşma var mıdır?

3. Öfke sorunu olan ve olmayan ergenler arasında anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen arasında yaşanan çatışmalarda, koalisyon, hiyerarşi ters dönmesi gibi işlevsel olmayan aile yapılarını temsil etme açısından farklılık var mıdır?

4. Öfke sorunu olan ve disiplin cezası alan ergenler, öfke sorunu olan ancak disiplin cezası almayan yaşlılarından, anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen arasındaki

çatışmalarda, aile üyeleri arasındaki yakınlığı algılama açısından farklılaşmakta mıdır?

5. Öfke sorunu olan ve disiplin cezası alan ergenler, öfke sorunu olan ancak disiplin cezası almayan yaşlılarından, anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen arasındaki çatışmalarda, aile üyeleri arasındaki hiyerarşik ilişkileri algılama açısından farklılaşmakta mıdır?

6. Öfke sorunu olan, disiplin cezası alan ve almayan ergenlerin çatışma temsilleri arasında, koalisyon, hiyerarşi ters dönmesi gibi işlevsel olmayan aile yapılarını temsil etme açısından farklılık var mıdır?

7. Öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin, anne ve babaları arasındaki çatışma temsillerine ilişkin anlattıkları öyküler arasında farklılık var mıdır?

8. Öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin, kendileriyle anneleri arasındaki çatışma temsillerine ilişkin anlattıkları öyküler arasında farklılık var mıdır?

9. Öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin, kendileriyle babaları arasındaki çatışma temsillerine ilişkin anlattıkları öyküler arasında farklılık var mıdır?

10. Öfke sorunu olan ve olmayan ergenler, anne-babalarıyla ilişkilerini problem çözme-iletişim becerileri ve birbirlerine yönelik öfke-düşmanlık duyguları açısından değerlendirmede birbirlerinden farklılaşmakta mıdır?

11. Ergenlerin öfke sorununu yordamada belirleyici olan FAST boyutları ve PARQ alt-ölçekleri nelerdir?

BÖLÜM II

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın örneklemini oluşturan ergenlerin özellikleri, bilgi toplama araçları ve araştırmanın nasıl yürütüldüğüne dair bilgiler sunulmuştur. “Örneklem” bölümünde öfke ve öfke denetim sorunu yaşayan ve yaşamayan ergenlerin sosyo-demografik özellikleri verilmiştir. “Bilgi Toplama Araçları” bölümünde Ruhsal Belirti Tarama Listesi (Symptom Distress Check List - SCL-90-R), Aile Sistem Testi (Family System Test - FAST), Anne-Baba ve Ergen İlişki Envanteri (Parent-Adolescent Relationship Questionnaire - PARQ) ve Bilgi Toplama Formu tanıtılmıştır. Araştırmanın yürütülmesine dair bilgilere ise “İşlem” bölümünde yer verilmiştir.

II.1. ÖRNEKLEM

Araştırmanın örneklemini iki aşamada oluşturulmuştur. İlk aşamaya, 14-19 yaşları arasında, ailesi ile birlikte yaşayan ve mesleki eğitim-öğretime devam eden toplam 421 ergen katılmıştır. Bu aşamada ergenlere Ruhsal Belirti Tarama Listesi uygulanmış (SCL-90-R) ve her katılımcının ölçekten aldığı puanlar hesaplanmıştır. Ergenlerin SCL-90-R’ın alt-ölçeklerinden elde ettikleri puan ortalamaları ve standart sapma değerleri, aşağıda Tablo-1’de sunulmuştur:

Tablo-1: Araştırmanın İlk Aşamasına Katılan Ergenlerin SCL-90-R Alt-Ölçek Ortalamaları ve Standart Sapmaları (N=421)

SCL-90-R	\bar{X}	S
Kişilerarası Duyarlılık	1.21	.82
Obsesif-Kompulsif Bozukluk	1.06	.66
Öfke-Düşmanlık	1.04	.98
Paranoid Düşünce	1.01	.81
Ek Maddeler	.99	.70
Depresyon	.90	.74
Kaygı	.83	.72
Somatizasyon	.72	.63
Psikotizm	.67	.59
Fobik Anksiyete	.54	.56

SCL-90-R'in Öfke-Düşmanlık alt-ölçeğinde, Öner'in (1997) belirttiği 1.51 puan, kesme noktası olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla, Öfke-Düşmanlık alt-ölçeğinden 1.51 ve üstü puan alan ergenler, araştırmanın “öfke ve öfke denetim sorunu yaşayan ergenler” grubunu oluşturmuştur. SCL-90-R'in, başta Öfke-Düşmanlık alt-ölçeği olmak üzere, tüm alt-ölçeklerinden 1.50 ve altı puan alan ergenler ise “öfke ve öfke denetim sorunu yaşamayan ergenler” grubunu oluşturmuştur. Çalışmanın ilk aşamasına katılan ergenlerin 95'inin (%22.6) öfke sorunu yaşadığı, 318'inin (%75.5) ise öfke sorunu yaşamadığı görülmüştür. Ergenlerin 8'inin (%1.9) ise soruların tamamını yanıtlamamalarından ötürü, Öfke-Düşmanlık alt-ölçeği puanı hesaplanamamıştır.

Örneklem gruplarının oluşturulmasındaki ikinci aşamada, öfke sorunu olan ve olmayan ergenler arasından, seçkisiz yöntemle, aile ilişkileri incelemek olan ergenler seçilmiştir. Seçilen ergenlerle örneklem gruplarının son hali oluşturulmuştur. Son haliyle, öfke sorunu yaşayan grupta 62 (%49.6), öfke sorunu yaşamayan grupta ise 63 (%50.4) ergen yer almıştır. Çalışmanın ikinci aşamasına katılan ergenlerin SCL-90-R'in alt-ölçeklerinden aldıkları puanlar, her bir alt-ölçek için tek tek yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile karşılaştırılmış ve elde edilen sonuçlar Tablo-2'de özetlenerek sunulmuştur.

Tablo-2: Öfke Sorunu Olan ve Olmayan Ergenlerin SCL-90-R Alt-Ölçek Ortalamaları ve Tek Yönlü ANOVA Sonuçları (N=125)

Ölçek	Öfke sorunu olan ergenler		Öfke sorunu olmayan ergenler		F
	\bar{X}	S	\bar{X}	S	
SCL-90-R					
Öfke-Düşmanlık	2.57	.73	.34	.36	467.61***
Paranoid Düşünce	2.12	1.01	.51	.38	134.31***
Kişilerarası Duyarlılık	1.91	.73	.64	.39	145.80***
Depresyon	1.67	.70	.43	.35	142.89***
Obsesif-Kompulsif Bozukluk	1.65	.66	.57	.31	128.76***
Ek maddeler	1.48	.51	.46	.33	174.18***
Psikotizm	1.39	.68	.29	.29	129.50***
Kaygı	1.37	.50	.34	.34	174.89***
Somatizasyon	1.30	.74	.35	.34	80.88***
Fobik Anksiyete	1.10	.67	.27	.29	81.502***

*p<.001

Tablo-2’de görüldüğü gibi, öfke sorunu olan ve olmayan ergenler, SCL-90-R’in tüm alt-ölçeklerinde birbirlerinden farklılaşmışlardır. Bunun yanısıra, öfke sorunu olan ergenler, en yüksek puanı Öfke-Düşmanlık alt-ölçeğinden elde etmişlerdir. İki örneklem grubundaki ergenlerin Öfke-Düşmanlık alt-ölçeğinden elde ettikleri puanlar karşılaştırıldığında, öfke sorunu olan ergenlerin, olmayan ergenlerden, daha yüksek ortalamalara sahip oldukları bulunmuştur ($F(1,124)=467.61$; $p<.001$). Buna göre, öfke sorunu olan ergenlerin, karşılaştırma grubundaki yaşlılarına göre, daha fazla kızgınlık, karşı koyma, düşmanlık, saldırganlık, sinirlilik ve öfke hali yaşadığı söylenebilir.

Daha önce belirtildiği gibi, iki örneklem grubundaki ergenler SCL-90-R’in tüm alt-ölçeklerinde birbirinden farklılaşmışlardır. Burada dikkati çeken diğer bir bulgu, kesme puanının üzerinde olması nedeniyle, öfke sorununa eşlik eden başka bozuklukların varlığıdır. Öfke sorunu yaşayan ergenler, Paranoid Düşünce ($F(1,116)=134.31$; $p<.001$), Kişilerarası Duyarlılık ($F(1,120)=145.80$; $p<.001$), Depresyon ($F(1,115)=142.89$; $p<.001$) ve Obsesif-Kompulsif Bozukluk ($F(1,116)=128.76$; $p<.001$) alt-ölçeklerinde kesme noktasının üstünde puan almışlardır. Bu bulgular doğrultusunda, öfke grubunun, öfkenin yanı sıra, paranoid düşünce, depresyon ve obsesyon-kompulsiyon belirtileri gösteren; kendilerini başkalarıyla karşılaştırdıklarında yetersizlik duygularına kapılan ergenlerden oluştuğu söylenebilir. Ancak, grubun sahip olduğu en yüksek puanın Öfke-Düşmanlık alt-ölçeğine ait olması, grupta öfkenin başat problem olduğunu, paranoid düşünce, kişilerarası duyarlılık, depresyon ve obsesif-kompulsif bozukluk gibi diğer belirtilerin öfkeye eşlik ettiğini göstermektedir.

Öfke sorunu olan ergenler grubu, Ek maddeler ($F(1,121)=174.18$; $p<.001$), Psikotizm ($F(1,119)=129.50$; $p<.001$), Kaygı ($F(1,119)=174.89$; $p<.001$), Somatizasyon ($F(1,119)=80.88$; $p<.001$) ve Fobik Anksiyete ($F(1,121)=81.50$; $p<.001$) alt-ölçeklerinde de karşılaştırma grubundan daha yüksek puanlar almışlardır; ancak, bu puanlar kesme noktasının altında yer almıştır. Daha açık bir deyişle, öfke sorunu olan ergenler, böyle bir sorun bildirmeyen yaşlılarına göre, daha fazla somatik ve psikotik yakınma, kaygı ve fobi ifade etmişlerdir. Ancak, bu yakınmaların şiddeti, ölçeğin normlarına göre normal sınırlar içerisinde yer almaktadır.

Örneklem gruplarına ilişkin diğer sosyo-demografik bilgiler “Öfke ve Öfke Denetim Sorunu Yaşayan Ergenler” ve “Öfke ve Öfke Denetim Sorunu Yaşamayan Ergenler” bölümlerinde ayrıntılı olarak sunulmuştur.

II.1.1. ÖFKE VE ÖFKE DENETİM SORUNU YAŞAYAN ÖRNEKLEMDEKİ ERGENLER

Öfke ve öfke denetim sorunu yaşayan örneklem grubu, Bornova Seyit Şanlı Endüstri Meslek Lisesi’nde, yukarıda belirtildiği gibi, SCL-90-R kullanılarak yapılan tarama sonucunda oluşturulmuştur.

Öfke sorunu yaşayan örneklemdeki ergenlerin 29’u kız (%46.8), 33’ü erkektir (%53.2). Kız ergenlerin yaş ortalaması 16.38 (S=1.24, ranj=15-19); erkek ergenlerin yaş ortalaması 16.76’dır (S=1.03, ranj=15-19). Tüm grup için bu değerler 16.58 (S=1.14) olarak bulunmuştur.

Aşağıda öfke ve öfke denetim sorunu yaşayan örneklemdeki ergenlerin sosyo-demografik özellikleri hakkında genel bilgiler verilmiştir. Grupla ilgili diğer sosyo-demografik bilgiler EK-1’deki tablolarda ayrıntılı olarak sunulmuştur.

- a) Bu gruptaki ergenlerin %88.7’si anne-babalarının evliliğinin devam ettiğini bildirmişlerdir (Bkz.: EK-1; Tablo-17).
- b) Öfke sorunu yaşayan ergenlerin annelerinin %59.7 gibi yüksek bir yüzdeliği ilkokul mezunuyken, %16.1’i ortaokul mezunudur (Bkz.: EK-1; Tablo-18). Babaların %56.5’i ilkokul, %21’i ise lise mezunudur (Bkz.: EK-1; Tablo-19).
- c) Bu gruptaki annelerin %75.8’i ev hanımıdır ve bunu %16.1 ile işçi, hizmetli gibi işlerde çalışan anneler izlemektedir (Bkz.: EK-1; Tablo-20). Babaların ise %37.1’u işçi, hizmetli olarak çalışmaktadır; bunu %32.3 oranında serbest meslek, esnaf grubunun izlediği görülmüştür (Bkz.: EK-1; Tablo-21).
- d) Grubun %51.6’sı ailelerinin ekonomik düzeyini orta gelirli olarak tanımlamıştır (Bkz.: EK-1; Tablo-22).

- e) Grubun %48.4'ü gibi yarıya yakın bir oranı iki çocuklu ailelerden gelmektedir (Bkz.: EK-1; Tablo-23).
- f) Ergenlerin doğum sıraları incelendiğinde, %43.5'inin ailedeki birinci çocuk olduğu görülmüştür (Bkz.: EK-1; Tablo-24).
- g) Öfke sorunu yaşayan ergenlerin %33.9'u alt-orta sosyo-ekonomik düzeyi temsil eden İzmir'in Bornova ilçesindeki Atatürk Mahallesi, Osmangazi gibi semtlerde oturmaktadır (Bkz.: EK-1; Tablo-25).
- h) Bu gruptaki ergenlerin neredeyse tamamı (%90.3) yaşamlarının büyük bir çoğunluğunu gelişmiş şehirlerde geçirdiklerini belirtmişlerdir (Bkz.: EK-1; Tablo-26). Benzer şekilde, ergenlerin %72.6'sı, annelerinin ve babalarının yaşamlarının büyük bir çoğunluğunu gelişmiş şehirlerde geçirdiklerini bildirmişlerdir (Bkz.: EK-1; Tablo-27).
- i) Öfke sorunu yaşayan ergenlerin %35.5'i okulda disiplin cezası aldığını bildirmiştir. Disiplin cezası alan ergenlerin %14.5'inin öğretmenleriyle veya arkadaşlarıyla kavga etmek nedeniyle ceza aldığı görülmüştür. Bunu %8.1 oranıyla okulda sigara içmek veya kılık-kıyafet kurallarına uymamak nedeniyle alınan cezalar izlemiştir (Bkz.: EK-1; Tablo-28).

II.1.2. ÖFKE VE ÖFKE DENETİM SORUNU YAŞAMAYAN ÖRNEKLEMDEKİ ERGENLER

Öfke ve öfke denetim sorunu yaşamayan ergenler grubu, Bornova Seyit Şanlı Endüstri Meslek Lisesi ve Gümüşpala Ticaret Meslek Lisesi'nde, SCL-90-R kullanılarak yürütülen taramalar sonucu oluşturulmuştur.

Öfke sorunu yaşamayan örnekleme yer alan ergenlerin 21'i (%33.3) kız, 42'si (%66.7) erkektir. Kızların yaş ortalaması 16.00 (S=1.00, ranj=15-18); erkeklerin yaş ortalaması 16.71 (S=1.13, ranj=15-19)'dir. Tüm grup için bu değerlerin ortalaması 16.48'dir (S=1.13).

Aşağıda bu örnekleme de yer alan ergenlerin sosyo-demografik özellikleri hakkında genel bilgiler verilmiştir. Grupla ilgili diğer sosyo-demografik bilgiler EK-1'deki tablolarda ayrıntılı olarak sunulmuştur.

- a) Bu gruptaki ergenlerin %88.9'u anne-babalarının evliliğinin devam ettiğini bildirmişlerdir (Bkz.: EK-1; Tablo-17).
- b) Öfke sorunu yaşamayan ergenlerin annelerinin %52.4'ü ilkokul, %19'u ise ortaokul mezunudur (Bkz.: EK-1; Tablo-18). Babaların %49.2'si ilkokul, %20.6'sı lise mezunudur (Bkz.: EK-1; Tablo-19).
- c) Bu gruptaki annelerin %79.4'ü ev hanımıdır ve bunu %7.9 ile işçi, hizmetli gibi işlerde çalışan anneler izlemektedir (Bkz.: EK-1; Tablo-20). Babaların ise %39.7'si serbest meslekle uğraşmaktadır; bunu %28.6 oranında işçi, hizmetli olarak çalışmanın izlediği görülmüştür (Bkz.: EK-1; Tablo-21).
- d) Grubun %49.2'si ailelerinin ekonomik düzeyini orta gelirli olarak tanımlamıştır (Bkz.: EK-1; Tablo-22).
- e) Grubun %42.9'u iki çocuklu ailelerden gelmektedir (Bkz.: EK-1; Tablo-23).
- f) Ergenlerin doğum sıraları incelendiğinde, %47.6'sının ailedeki birinci çocuk olduğu görülmüştür (Bkz.: EK-1; Tablo-24).
- g) Öfke sorunu yaşamayan ergenlerin %28.6'sı İzmir'in Bornova, Karşıyaka gibi orta sosyo-ekonomik düzeyi temsil eden ilçe merkezlerinde oturmaktadır. (Bkz.: EK-1; Tablo-25).
- h) Bu gruptaki ergenlerin %77.8'i yaşamlarının büyük bir çoğunluğunu gelişmiş şehirlerde geçirdiklerini belirtmişlerdir (Bkz.: EK-1; Tablo-26). Ergenlerin %47.6'sı annelerinin, %49.2'si ise babaların yaşamlarının büyük bir çoğunluğunu büyükşehirlerde geçirdiklerini bildirmişlerdir (Bkz.: EK-1; Tablo-27).

- i) Öfke sorunu yaşamayan ergenler, okulda disiplin cezası almadıklarını bildirmişlerdir (Bkz.: EK-1; Tablo-28).

II.2. BİLGİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmada, Ruhsal Belirti Tarama Listesi (Symptom Distress Check List - SCL-90-R), Aile Sistem Testi (Family System Test - FAST), Anne-Baba ve Ergen İlişki Envanteri (Parent-Adolescent Relationship Questionnaire - PARQ) ve araştırmacı tarafından deneklerin demografik ve aileleriyle ilgili özelliklerini belirlemek amacıyla hazırlanan bir Bilgi Toplama Formu uygulanmıştır. Aşağıda araştırmada kullanılan bilgi toplama araçları tanıtılmıştır.

II.2.1. RUHSAL BELİRTİ TARAMA LİSTESİ (SCL-90-R)

Derogatis ve arkadaşları (1973) tarafından psikolojik sıkıntı belirtilerini taramak amacıyla geliştirilmiş bir ölçektir. Likert tipi bir ölçek olan SCL-90-R, 90 maddeden oluşmakta ve 0-4 arası puanlanmaktadır. Ölçekteki maddeler 10 belirti kategorisini içermektedir. Aşağıda bu alt-ölçeklere ilişkin ayrıntılı bilgi verilmektedir (Öner, 1997):

1. Somatizasyon: Bireyin kalp-damar, mide-bağırsak, solunum ve diğer sistemlerdeki işlevsel şikayetlerini değerlendirmeye yönelik bir alt-ölçektir. 12 maddeden oluşmaktadır.
2. Obsesif-Kompulsif Bozukluk: Bireyce yaşanılması arzu edilmeyen, ancak sürekli ve karşı konulmaz bir biçimde yaşanan düşünceleri belirten bir alt-ölçektir. 10 maddeden oluşmaktadır.
3. Kişilerarası Duyarlılık: Bireyin kendini başkalarıyla karşılaştığında, kişisel yetersizlik ve küçüklük duygularına kapıldığını; bu ilişkilerde kendisini rahatsız hissettiğini ve zorluk çektiğini ifade eden bir alt-ölçektir. 9 maddeden oluşmaktadır.
4. Depresyon: Bireyin genel karamsarlığını, ümitsizliğini, güdülenme eksikliğini, intihar düşüncelerini, bilişsel ve somatik belirtilerini yansıtan bir alt-ölçektir. 13 maddeden oluşmaktadır.

5. Kaygı: Klinik kaygının içerdiği belirtileri ve bireyin gerginlik, sinirlilik, rahatsızlık, yorgunluk gibi sıkıntılarını gösteren bir alt-ölçektir. 10 maddeden oluşmaktadır.
6. Öfke-Düşmanlık: Bireyin kızgınlık, huzursuzluk, karşı koyma, düşmanlık, saldırganlık, sinirlilik, öfke hali, küskünlük gibi duygu ve davranışlarını vurgulayan bir alt-ölçektir. 6 maddeden oluşmaktadır.
7. Fobik Anksiyete: Bireyin belirli bir nesneye veya duruma karşı ısrarlı korku tepkisini yansıtan bir alt-ölçektir. 6 maddeden oluşmaktadır.
8. Paranoid Düşünce: Bireyin yansıtıcı, düşmanca, şüpheli, merkeziyetçi ve büyüklük düşüncelerini; bağımsızlığını kaybetme korkusunu ve sanrılarını gösteren bir alt-ölçektir. 6 maddeden oluşmaktadır.
9. Psikotizm: İçeride kapanmayı, dış dünyadan uzaklaşmayı, tek başına sürdürülen hayat biçimini belirten bir alt-ölçektir. 10 maddeden oluşmaktadır.
10. Ek maddeler: Uyku bozuklukları, iştah bozuklukları ve suçluluk duyguları ile ilgili sıkıntıları ifade eden bir alt-ölçektir. 7 maddeden oluşmaktadır.

Her madde “hiç yok”, “biraz”, “orta derecede”, “oldukça fazla” ve “çok fazla” olmak üzere beşli bir dereceleme üzerinde değerlendirilmektedir. “Hiç yok” seçeneğine puan verilememekte; diğer seçenekler ise sırayla “1, 2, 3, 4” puan almaktadır. Her alt-ölçeğin puanları, o alt-ölçeğin ilgili maddelerine verilen puanların toplanarak, alt-ölçeği oluşturan madde sayısına bölünmesiyle elde edilmektedir. Tüm alt-ölçeklerden alınan puanların toplanıp 90’a bölünmesiyle de “genel belirti ortalaması” elde edilmektedir. Her bir alt-ölçek puanının ve genel belirti puanının yorumlanmasında, 0.00’dan 1.50’ye kadar olan puanlar “normal”; 1.51-2.50 arasındaki puanlar “araz düzeyi yüksek”; 2.51-4.00 arasındaki puanlar ise “araz düzeyi çok yüksek” olarak kabul edilmektedir (Öner, 1997).

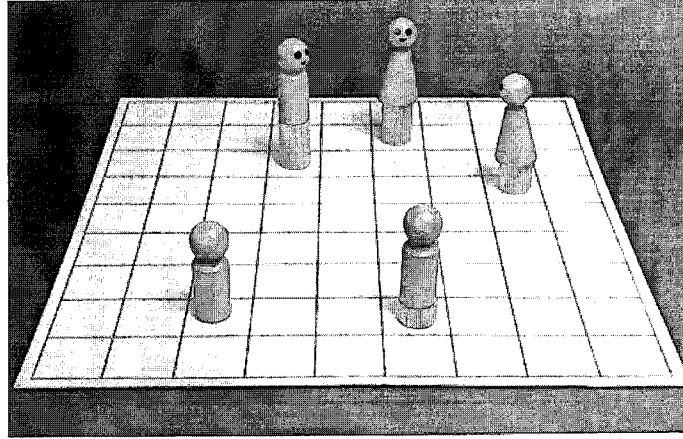
Ölçeğin güvenirlik ve geçerliğine ilişkin yapılan çalışmalar, ölçeğin test-tekrar test güvenirlik katsayılarının .77 ile .90 arasında değiştiğini göstermiştir. SCL-90-R ile “Minnesota Çok Yönlü Kişilik Envanteri” arasında ölçüt bağıntılı geçerliğin .41 ile .64 arasında değiştiği görülmüştür (Öner, 1997).

Ölçeğin Türkiye'ye örnekleminde güvenilirlik ve geçerliği için yürütölen alışma Gökler (1978) tarafından yapılmıştır. SCL-90-R'ın Türkçe test-tekrar test güvenilirlik analizi sonuçları, Cronbach alfa korelasyon katsayılarının Somatizasyon alt-ölçeği için .82; Obsesif-Kompulsif alt-ölçeği için .84; Kişilerarası Duyarlılık alt-ölçeği için .79; Depresyon alt-ölçeği için .78; Kaygı alt-ölçeği için .73; Öfke-Düşmanlık alt-ölçeği için .79; Fobik Anksiyete alt-ölçeği için .78; Paranoid Düşünce alt-ölçeği için .63; Psikotizm alt-ölçeği için ise .73 olduğunu göstermiştir. Ölçeğin "Minnesota Çok Yönlü Kişilik Envanteri" ile yapılan ölçüt bağıntılı geçerlik çalışmasında, iki envanter arasındaki korelasyonun .40 ile .59 arasında değiştiği bulunmuştur. Bu bulgulardan yola çıkarak yazarlar (Gökler, 1978; Kılıç, 1987), SCL-90-R'ın Türkçe formunun güvenilir ve geçerli bir ölçek olduğunu belirtmişlerdir (bkz. Öner, 1997).

II.2.2. AİLE SİSTEM TESTİ (FAST)

Aile Sistem Testi (Family System Test - FAST), aile ilişkilerini niteliksel ve niceliksel olarak incelemek amacıyla Gehring ve Wyler tarafından 1986 yılında geliştirilmiş, figür yerleştirme tekniğine dayalı bir testtir. Yapısal Aile Sistemler Kuramı'na (Minuchin, 1974) temellendirilmiştir. FAST'de aile ilişkileri yakınlık, güç, esneklik ve kuşaklararası sınırlar açısından değerlendirilmektedir. Zaman ve göreceli olarak kültür etkilerinden bağımsız bir testtir (Gehring, 1998).

FAST, a) 81 kareden (5 cm \times 5 cm) oluşan kare yüzey (45 \times 45 cm); b) yüz ve ağzı belirgin olan 6 erkek ve kadın figürü (8 cm); c) üç farklı renkte (turuncu, pembe, mor) 3 erkek ve 3 kadın figürü; d) üç farklı yükseklikte (1.5 cm, 3 cm, 4.5 cm) 18 silindirik blok olmak üzere dört temel materyalden oluşmaktadır. FAST tüm aile sistemini değerlendirdiği gibi, anne-baba, ebeveyn-ocuk ve kardeşler alt sistemini ayrı ayrı inceleme imkanı da sağlamaktadır. Hem bireysel hem de tüm ailenin katıldığı grup uygulaması biçiminde de kullanılabilir (Gehring, 1998).

Resim 1: Beş Kişiden Oluşan Bir Ailenin FAST Temsili Örneği (Gehring, 1998)

Araştırmaya katılan denekler, ailelerindeki ilişkileri, kareli tahta zemin üzerinde tahta figürleri ve tahta blokları kullanarak göstermektedir. Deneklerden aile üyelerinin birbirlerine ne kadar yakın hissettiklerini, figürleri birbirine yaklaştırarak veya uzaklaştırarak göstermeleri istenmektedir. Buna göre, figürler arasındaki uzaklık arttıkça aile üyeleri arasındaki yakınlık azalmaktadır (Gehring, 1998). Aile yapısındaki hiyerarşi veya güç ilişkileri ise, tahta silindirleri kullanarak, figürleri yükseltme yoluyla gösterilmektedir. Silindirik bloklar arasındaki yükseklik farkları, aile üyeleri arasındaki güç farklılıklarını temsil etmektedir.

FAST ile ailedeki yakınlık ve gücün yanı sıra, kuşaklararası koalisyon ve hiyerarşi ters dönmeleri de incelenebilmektedir. Eğer bir ebeveyn ile çocuk arasındaki yakınlık, anne-baba arasındaki yakınlıktan fazla ise, ebeveyn-çocuk arasında bir kuşaklararası koalisyon olduğuna karar verilmektedir. FAST temsillerinde bir çocuk figürünün bir ebeveyn figürüne göre silindirik bloklarla daha fazla yükseltilmesi ise, çocuğun ebeveynlerinden daha güçlü olduğu anlamına gelmektedir. Bu durum hiyerarşi ters dönmesi olarak adlandırılmaktadır (Gehring, 1998).

Gehring (1998), FAST'te aile ilişkilerinin üç farklı temsil yoluyla incelenebileceğini ileri sürmektedir. Bunlardan ilki, ailede her zaman varolan yakınlık düzeyinin ve güç ilişkilerinin gösterildiği "tipik temsil"dir. Tipik temsil aracılığıyla, aile üyelerinin, genel olarak, birbirlerine ne kadar yakın oldukları ve ne kadar güce sahip

oldukları hakkında bilgi edinilmektedir. İkincisi, aile üyelerine ideallerindeki aile ilişkilerinin sorulduğu “ideal temsil”dir. İdeal temsil, katılımcıların aile üyeleri arasındaki yakınlık ve güç ilişkilerinde olmasını istedikleri değişimleri ifade etmektedir. Son olarak, FAST ile ailelerin çatışma durumlarındaki ilişkileri incelenebilmektedir. “Çatışma temsili” olarak adlandırılan bu temsilde, çatışma sırasında ailelerin yakınlık ve güç ilişkilerinde yaşanan değişimler hakkında bilgi edinilmektedir. FAST’le niceliksel verilerin yanı sıra, niteliksel veriler de elde edilmektedir. FAST’in orijinal formunda, aile temsillerinin bireysel anlamlarını, ideal aile yapısına ilişkin hipotetik soruları ve ailenin çatışma ve problem çözme örüntülerine ilişkin değerlendirmeleri içeren sorular bulunmaktadır.

Gehring (1998), FAST’in kullanım alanının sadece yukarıda anlatılan şekliyle sınırlı olmadığını, farklı örneklerde ve sosyal durumlarda da kullanılabileceğini ileri sürmektedir. Araştırılan konuya bağlı olarak, test prosedürünün değiştirilebileceğini ve yeni yönergeler yaratılabileceğini vurgulamaktadır. Örneğin, FAST ile farklı yaş gruplarında olan ya da farklı fizyolojik veya psikolojik sorunlar yaşayan bireylerin bulunduğu ailelerdeki yakınlık ve güç ilişkileri incelenebilmektedir. Bunun yanı sıra Gehring (1998), FAST kullanarak, üç nesil arasındaki ya da iş yaşamında takım elemanları arasındaki ilişkileri inceleyen araştırmaların yapıldığını belirtmiştir. Bu çalışmada, anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen ikilileri arasındaki çatışma durumları yakınlık ve güç açısından incelenmiştir. Bu nedenle, araştırmada FAST’in çatışma temsilleri yönergesi esas alınmıştır. Ancak, üç alt-sistemdeki örüntünün ayrıntılı bir şekilde ele alınması nedeniyle, FAST’in aile temsillerine ilişkin geliştirilen görüşme formunda değişiklikler yapılmıştır. Araştırmanın amacına uygun olarak, araştırmacı tarafından anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen arasındaki çatışma temsillerine ilişkin ayrı görüşme formları geliştirilmiştir (Bkz.: EK-4).

FAST’in puanlaması

FAST üzerinde gösterilen temsillerin puanlanmasında, Cromwell, Fournier ve Kvebaek’in (1980) çalışmalarından hareketle geliştirilen bir puanlama sistemi kullanılmaktadır (bkz. Gehring ve Feldman, 1988; Feldman ve Gehring, 1988). Buna

göre, yakınlık puanı, tahta üzerine yerleştirilen figürlerin arasındaki uzaklık hesaplanarak, Pythagorean formülüne göre elde edilmektedir. FAST üzerinde yerleştirilen figürlerin koordinatları x_1/y_1 ve x_2/y_2 olarak kabul edildiğinde, iki figür arasındaki uzaklık $\sqrt{(x_1 - y_1)^2 + (x_2 - y_2)^2}$ formülüyle hesaplanmaktadır. Örneğin; birbirinin yanına yerleştirilmiş iki figür arasındaki uzaklık “1”; birbirine diagonal olarak yan yana yerleştirilmiş iki figür arasındaki uzaklık “1.4”; diagonal olarak birbirine karşıt köşeye yerleştirilmiş iki figür arasındaki uzaklık ise, en uzak olunan anlamında “11.3” puanını almaktadır. Uzaklık puanından ziyade, yakınlık puanını elde edebilmek için, hesaplanan her bir uzaklık puanı “12”den çıkarılmaktadır. Dolayısıyla yakınlık puanı “0.7” (en az) ile “11” (en fazla) arasında değişmektedir. Yakınlık puanları, anne-baba, anne-çocuk, baba-çocuk ve kardeş-çocuk gibi ailedeki her ikili için ayrı ayrı hesaplanabilmektedir. Tüm ailenin yakınlık puanı ise, tüm ikililerin yakınlık puanlarının ortalaması alınarak bulunmaktadır.

Aile üyeleri arasındaki güç farklılıkları ya da hiyerarşi, figürleri yükseltmek için kullanılan blokların yükseklikleri hesaplanarak elde edilmektedir. FAST’de üç farklı boyda silindirik blok kullanılmaktadır. En düşük boydaki blok, aile üyeleri arasındaki en az güç farkını ifade etmekte ve 1 puan almaktadır. En fazla gücü temsil eden en yüksek bloğa 3 puan verilmektedir. Düşük ve yüksek boydaki bloklar arasında bulunan orta boy blok 2 puan almaktadır. FAST’de güç, ilişkisel bir yapı olarak kavramsallaştırıldığı için, her bir birey için gösterilen blokların yükseklikleri değil, ikili alt-sistemler arasındaki güç farkları ele alınmaktadır. Örneğin, anne-baba ikilisinin güç puanı, babanın figür yüksekliğinden annenin figür yüksekliğinin çıkarılması ile elde edilmektedir. Ebeveyn-ergen ikililerinde ise anne veya babanın figür yüksekliklerinden ergenin figür yüksekliği çıkarılmaktadır. Bu çıkarmadan elde edilen pozitif sayısal değer, ebeveynin ergenden daha fazla gücü olduğunu göstermektedir. Kardeşler arasındaki güç farklılıkları, ergenin blok yüksekliğinden kardeşinin blok yüksekliğinin çıkarılması yoluyla elde edilmektedir. Elde edilen puanda, mutlak değer kullanılmakta ve puanın yönüne dikkat edilmemektedir. Genel olarak, yüksek güç puanı farkları, üyeler arasında asimetrik ve kontrolü ifade eden hiyerarşik bir ilişkiyi göstermektedir. Güç farklılığı puanı sifıra eşitse, eşitlikçi bir ilişki olduğu düşünülmektedir. Tüm aile

için güç puanı ise, yakınlık puanında olduğu gibi, olası ikililerin ortalamaları alınarak hesaplanmaktadır.

FAST'in psikometrik özellikleri

FAST'in güvenilirlik ve geçerliği konusunda yapılan çalışmalar, 1980'den beri devam etmektedir (Gehring, 1998). Test-tekrar test güvenilirliğine dair yapılan analizler sonucunda, ergenlerde Cronbach Alfa katsayılarının yakınlık için .87; güç için .83 olduğu bulunmuştur. Ölçüt-bağıntılı geçerliğe dair bulgular, FAST'in, Aile Esneklik ve Yakınlık Değerlendirme Ölçeği (Family Adaptability and Cohesion Evaluation Scale - FACES III) ve Aile Ortamı Ölçeği (Family Environment Scale - FES) ile korelasyonunun, yakınlık için .47 ile .49; güç için .21 ile .27 arasında değiştiğini işaret etmiştir. FAST'in ikili yakınlık ve güç puanları ile FACES III ve FES ölçekleri arasında yapılan ayırtedici geçerlik analizi sonucunda ise, ölçeklerin kavramsal olarak birbirinden farklı boyutları arasında bir korelasyonun bulunmadığı görülmüştür (Gehring, 1998).

FAST'in Türkiye örnekleminde geçerlik ve güvenilirliğine ilişkin çalışma Eryüksel (2003) tarafından yürütülmüştür. Test-tekrar test korelasyon katsayıları, tipik temsiller için .31 ile .81; ideal temsiller için -.05 ile .73; çatışma temsilleri için .28 ile .81 arasında bulunmuştur. Tipik, ideal ve çatışma temsillerinden elde edilen toplam otuz farklı güvenilirlik katsayısının, yaklaşık %87'sinin istatistiksel düzeyde anlamlı olduğu bulunmuştur. FAST'in yapı geçerliği hakkında elde edilen sonuçlar, aile sistemler kuramının temel varsayımları ve FAST'le yapılan diğer çalışmalardan elde edilen bulgular ile tutarlıdır. Daha açık bir deyişle, ideal aile temsillerinde, tipik aile temsillerine nazaran, katılımcıların daha fazla yakınlık ve daha az güç farkı temsil ettikleri görülmüştür. Çatışma temsillerinde, tipik aile temsillerinden farklı olarak, aile üyeleri arasında yakınlığın azaldığı, güç farklılıklarında ise, diğer araştırmalarda da olduğu gibi, belirgin değişikliklerin olmadığı bulunmuştur. Tüm bu bulgular, FAST'in Türkiye örnekleminde kullanılabilecek, geçerli ve güvenilir bir test olduğunu göstermektedir (Eryüksel, 2003).

Çatışma temsilleri görüşmeleri

Daha önce de belirtildiği gibi, araştırmada, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin ailelerinde yaşanan çatışmaların ayrıntılı olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen alt-sistemlerinde yaşanan çatışmalar ele alınmıştır. Ergenler öncelikle, FAST figürlerini ve silindirik blokları kullanarak, çatışma sırasında aile üyeleri arasındaki yakınlık ve güç ilişkilerini temsil etmişlerdir. Her çatışma temsili tamamlandıktan sonra, FAST üzerinde gösterdikleri çatışma hakkında ergenlerle yarı-yapılandırılmış bir görüşme yapılmıştır (Bkz.: EK-4).

Görüşmelerde ilk olarak, ergenlere, temsil ettikleri çatışmanın hangi konuda olduğu, çatışmayı hangi aile üyesinin başlattığı ve çatışmanın sıklığı hakkında sorular sorulmuştur. Bunu takiben, çatışma sırasında aile üyeleri arasında sözel veya fiziksel şiddet yaşanıp yaşanmadığı sorusu yer almıştır. Şiddet yaşanması durumunda, hangi aile üyesinin hangi üyeye şiddet uyguladığı araştırılmıştır. Ardından, çatışmaya aile içinden ya da dışından kimlerin dahil olduğu ve bu kişilerin çatışmaya nasıl tepki verdikleri sorulmuştur.

Görüşmelerde ele alınan diğer bir konu, çatışmanın çözümüdür. Çatışmanın çözümüyle ilgili olarak ergenlere, çatışmayı kimin çözdüğü ve çözmek için neler yaptığı sorulmuştur. Çatışmanın sona ermesinin ardından, aile üyeleri arasındaki ilişkilerinin nasıl devam ettiği araştırılmıştır. Görüşmelerde son olarak, çatışma yaşayan aile üyeleri arasında, gösterilen çatışma dışında, çözümlenmemiş, tekrar tekrar ortaya çıkan ve bir çatışmaya sebep olan başka konular olup olmadığı ele alınmıştır. Temelde yukarıda sıralanan sorular, anne ve baba, anne ve ergen ve son olarak da baba ve ergen arasındaki çatışmalarla ilgili olarak sorulmuştur.

Görüşmelerin puanlaması

Ergenlerle her çatışma temsilinden sonra yapılan görüşmeden elde edilen bilgilere içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizinin ilk adımı, ergenlerin sorulara verdikleri yanıtlardan yola çıkarak, her soruyla ilgili kategorilerin belirlenmesidir. Kategoriler, öykülerde ortaya çıkan temaların sıklığına ve öykülerin literatürde yer alan yapılarla gösterdikleri benzerliklere göre oluşturulmuştur. Aşağıda her çatışma temsiliyle ilgili olarak belirlenen kategoriler sunulmuştur.

1. Anne-baba çatışma temsilleri görüşmesi kategorileri:

Çatışmanın konusu: Anne-baba arasında çatışma yaratan konular, gençlerin aktardıkları öyküler temel alınarak altı kategoride toplanmıştır:

- a. “Para” ile ilgili konular, paranın yetmemesi, borçlar ve fazla para harcamaya ilişkin tartışmaları içermektedir.
- b. “Karı-koca ilişkileri veya evlilik sorunları”, anne-baba arasındaki her türlü fikir ve ilgi ayrılıklarını; aldatma, kıskançlık gibi eş olmakla ilgili konuları ve annenin baba tarafından denetlenmesine dair meseleleri kapsamaktadır.
- c. “Ebeveynlikle ilgili sorunlar” kategorisine, anne-ergen, baba-ergen veya kardeş-ergen tartışmasında, diğer ebeveynin çatışmaya dahil olmasını veya taraf tutmasını belirten yanıtlar dahil edilmiştir. Bu kategori, ayrıca, anne-baba arasında çocuğun yetiştirilmesi ile ilgili fikir ayrılıklarına dair öyküleri de içermektedir.
- d. “Sorumluluklar”, anne veya babanın çalışmaması, eve geç kalması veya ev işleriyle ilgilenmemesi gibi konuları içermektedir.
- e. “Orjin aileyle ilgili sorunlar” kategorisi, gelin-kayınvalide anlaşmazlığı veya anne-babanın birbirlerinin aileleriyle ilgili olumsuz sözler söylemesi gibi akrabalarla ilgili her türlü soruna ilişkin ifadeleri kapsamaktadır.
- f. “Eşlerden birinin davranış problemleri” olarak adlandırılan kategoride ise, annenin veya babanın sinirlilik, cimrilik, alınganlık gibi olumsuz kişilik özelliklerine dair ifadeler ve babanın alkol kullanımı, şiddet uygulaması ve kumar oynaması gibi davranış problemlerine ait yanıtlar yer almaktadır.

Çatışmayı başlatma: Ergenlerin evlilik çatışmasını kim başlatır sorusuna verdikleri yanıtlar, temelde üç gruba ayrılmıştır. Verilen yanıtlar “anne”, “baba” ve “testi alan ergen” olmak üzere üç temel kategorinin belirlenmesini sağlamıştır.

Çatışmanın sıklığı: Anne-baba çatışmasının ortaya çıkma sıklığı, “hergün”, “haftada birkaç kez”, “ayda birkaç kez” ve “yılda birkaç kez” olmak üzere dört kategoriye ayrılmıştır.

Şiddet: Çatışma sırasında şiddet uygulanıp uygulanmadığını gösteren kategoridir. Şiddet konusunda üç ayrı inceleme yapılmıştır.

- a. “Şiddet yok” kategorisi, ergenlerin anne-babalarının çatışma sırasında şiddet uygulamadıklarını belirten yanıtlarını içermektedir.
- b. “Sözel şiddet” kategorisi, çatışma sırasında annelerin veya babaların, hakaret ya da küfür ettiğini bildiren yanıtlardan oluşmaktadır.
- c. “Fiziksel şiddet” ise, ergenlerin çatışma sırasında anne veya babanın dayak attığını, eşyaları kırdığını ifade eden yanıtlarını kapsamaktadır.

Sözel veya fiziksel şiddet uygulayan kişi: Bu kategori hangi aile üyesinin, hangi üyeye fiziksel veya sözel şiddet uyguladığını göstermektedir. “Baba anneye” ve “anne babaya” olmak üzere iki boyutta incelenmiştir.

Çocukların anne-baba çatışmasına tepkileri: Çocukların çatışma ortamında nasıl davrandıklarını gösteren kategoridir.

- a. “Hakemlik yapma-uzlaşma sağlama”, çatışma sırasında çocukların anne-baba arasında hakem olduklarını, kimin haklı kimin haksız olduğunu söylediklerini, anne-babayı barıştırmaya veya çatışmayla ilgili çözüm yolu bulmaya çalıştıklarını belirten yanıtları içermektedir.
- b. “Anne-babayı susturma” kategorisinde, çocukların anne-babayı ayırdıklarını veya susturduklarını, sakinleştirmeye çalıştıklarını, sözel veya fiziksel şiddet kullanarak konuyu kapattıklarını ve anne-baba arasındaki şiddet önlemek için araya girdiklerini belirten yanıtlar yer almaktadır.
- c. “Anne veya baba ile koalisyon kurma”, ergenlerin, kendilerinin ya da kardeşlerinin çatışma durumunda anne veya babadan birini desteklediklerini ya da savunduklarını gösteren yanıtlarını içermektedir.
- d. Son kategori ise çocukların çatışma sırasında ağladıklarını, korktuklarını ya da üzülüklerini bildiren ifadeleri kapsamaktadır.

Çatışmanın çözümü: Gençlere, çatışmanın kim tarafından çözüldüğü sorulduğunda, verdikleri yanıtlar temelde üç gruba ayrılmıştır. Bunlar, “anne ve babanın kendi arasında çözmesi”, “anne veya babadan birinin çözmesi” ve “testi alan ergenin

çözmesi” şeklinde belirlenen kategorilerdir. Bu kategoriler, anne, baba veya testi alan ergenin çatışmayı aktif bir şekilde çözmeye çalıştığını göstermektedir. “Çatışmanın kendiliğinden çözülmesi” kategorisinde, ailedeki kimsenin çatışmayı aktif olarak çözmeye çalışmadığını; ancak, çatışmanın kısa bir süre içinde sona erdiğini ve ilişkilerin eskiye döndüğünü ifade eden cevaplar bulunmaktadır. Anne veya babanın, sözel ya da saldırgan bir tutum sergileyerek çatışmayı sonlandırdığını, çatışmanın çözüme ulaşmadığını ve anne-baba arasında uzun süreli küslükler yaşandığını belirten yanıtlar ise “çatışmanın çözülmeden bırakılması” kategorisine dahil edilmiştir.

2. Ebeveyn-ergen çatışma temsilleri görüşmesi kategorileri:

Anne-ergen ve baba-ergen arasındaki çatışmalara ilişkin görüşmelerde aynı sorular kullanılmıştır. Bu nedenle, öykülerden yola çıkarak belirlenen kategoriler, birbirleriyle aynı olması bakımından bir arada anlatılmıştır.

Çatışmanın konusu: Ergenlere kendileriyle anneleri ve babaları arasında çatışma yaratan konuların neler olduğu sorulduğunda, gençlerin verdikleri yanıtların, yedi kategoriye ayrılabilceği görülmüştür.

- a. “Okul ve derslerle ilgili sorunlar” kategorisinde, ders çalışmama, akademik başarının düşüklüğü, anne-babanın ergeni ders çalışmaya zorlaması ve devamsızlıkla ilgili konular yer almaktadır.
- b. “Disiplin” kategorisi, anne-babanın sözünü dinlememe ya da sesini yükselterek karşılık verme gibi, ergenlerin anne-babalarına karşı tavır ve davranışları nedeniyle ortaya çıkan çatışmaları ifade etmektedir. Ayrıca, gençlerin eve geç kalma, geç saatte dışarı çıkmak isteme, ehliyetsiz araba kullanmayı isteme gibi anne-baba tarafından koyulan kurallara uymamayı belirten ifadeleri de bu kategoriye dahil edilmiştir. Disiplin kategorisinde son olarak, uzun süren telefon konuşmaları, uzun saatler boyunca televizyon izleme gibi ev yaşantısıyla ilgili yanıtlar yer almıştır.
- c. “Özerklik” kategorisine, geleceğe ilişkin kararlar, ebeveynlerin ergenin fiziksel görünümüne ve kıyafetlerine karışmaları, izin alma, anne-babanın

ergenin eşyalarını kullanması ve gizlilik gibi çatışma konuların belirtildiği yanıtlar dahil edilmiştir.

- d. “Para” kategorisinde, ergenin çok para harcamasını ya da anne-babanın ergene yeterince para vermemesini ifade eden yanıtlar yer almaktadır.
- e. “Arkadaş ilişkileri” kategorisi, arkadaş seçimi, arkadaşlarla yapılacak etkinlikler ve karşı cinsle arkadaşlık konularında anne-babayla yaşanan sorunları içermektedir.
- f. “Ev düzeniyle ilgili sorumluluklar” kategorisinde, anne-babanın veya ergenin düzenli olmama, ev işi yapmayı istememe, odayı toplamama gibi konularda çatıştıklarını bildiren yanıtlar bulunmaktadır.
- g. “Anne-baba veya ergenin olumsuz kişilik özellikleri ya da davranış problemleri” kategorisinde, sinirlilik, titizlik, vurdumduymazlık gibi anne-baba veya ergenin olumsuz kişilik özellikleri veya davranış problemleri olduğunu bildiren ifadeler yer almaktadır. Anne veya babanın ergeni sürekli uyarması, öğüt vermesi, müdahale etmesi, çocuklar arasında ayırım yapması, verdiği sözü tutmaması ve çocuktan destek beklemesi gibi ergene yönelik olumsuz tutumları da bu kategoriye dahil edilmiştir.

Çatışmayı başlatma: Ergenlerin, çatışmayı başlatan aile üyesinin kim olduğu sorusuna verdikleri yanıtlar, “anne”, “baba”, “testi alan ergen” olmak üzere üç kategoriye ayrılmıştır.

Çatışmanın sıklığı: Ergenlere, anne-ergen veya baba-ergen çatışmasının ne sıklıkta ortaya çıktığı sorulmuş ve gençlerin verdikleri yanıtlar “hergün”, “haftada birkaç kez”, “ayda birkaç kez” ve “yılda birkaç kez” olmak üzere dört kategoriye ayrılmıştır.

Şiddet: Çatışma sırasında şiddet uygulanıp uygulanmadığını gösteren kategoridir.

- a. “Şiddet yok” kategorisinde, anne-ergen veya baba-ergen çatışmasında şiddet yaşanmadığını bildiren yanıtlar bulunmaktadır.

- b. “Sözel şiddet” kategorisine, çatışma sırasında anne-baba veya ergenin hakaret ya da küfür ettiğini belirten ifadeler dahil edilmiştir.
- c. “Fiziksel şiddet” kategorisinde ise, çatışma sırasında anne-baba veya ergenin dayak attığını, eşyaları kırdığını belirten yanıtlar yer almıştır.

Sözel veya fiziksel şiddet uygulayan kişi: Bu kategori hangi aile üyesinin, hangi üyeye fiziksel veya sözel şiddet uyguladığını işaret etmektedir. Anne-ergen çatışması “anne ergene” ve “ergen anneye”; baba-ergen çatışması ise “baba ergene” ve “ergen babaya” bölümlerinden oluşmaktadır.

Anne veya babanın ebeveyn-ergen çatışmasına tepkisi: Anne-ergen çatışmasında babanın; baba-ergen çatışmasında ise annenin çatışma sırasında nasıl davrandığını gösteren kategoridir. Bu kategoride yer alan boyutlar, anne-ergen ve baba-ergen çatışması için ayrı ayrı ele alınacaktır.

a) Babanın anne-ergen çatışmasına tepkisi:

- i. “Hakemlik yapma-uzlaşma sağlama” kategorisinde, çatışma sırasında babanın anne ve ergen arasında hakem olduğunu, haklı-haksızı söylediğini, anne-ergeni barıştırmaya veya çatışmayla ilgili çözüm yolu bulmaya çalıştığını içeren yanıtlar bulunmaktadır.
- ii. “Anne-ergeni susturma” kategorisi, babanın anne-ergeni ayırdığını veya susturduğunu, sakinleştirmeye çalıştığını, sözel veya fiziksel şiddet kullanarak konuyu kapattığını ve aralarındaki şiddet önlemek için araya girdiğini ifade eden yanıtları içermektedir.
- iii. “Anneyle koalisyon kurma-birlik olma” kategorisine, babanın ergene nasihat ettiğini, annenin dediğini yapması için ergeni uyardığını, anneyi üzmemesi ve davranışı tekrarlamaması yönünde ergene kızdığını içeren yanıtlar dahil edilmiştir.
- iv. “Ergen ile koalisyon kurma” ise, çatışma sırasında babanın, anneye karşı ergeni desteklediğini ve savunduğunu bildiren ifadeleri içermektedir.

b) Annenin baba-ergen çatışmasına tepkisi:

- i. “Hakemlik yapma-uzlaşma sağlama” kategorisi, çatışma sırasında annenin baba ve ergen arasında hakem olduğunu, kimin haklı kimin haksız olduğunu söylediğini, baba-ergeni barıştırmaya veya çatışmayla ilgili çözüm yolu bulmaya çalıştığını içeren yanıtları kapsamaktadır.
- ii. “Baba-ergeni susturma” kategorisi, annenin baba-ergeni ayırdığını veya susturduğunu, sakinleştirmeye çalıştığını, sözel veya fiziksel şiddet kullanarak konuyu kapattığını ve aralarındaki şiddet önlemek için araya girdiğini ifade eden yanıtları içermektedir.
- iii. “Babayla koalisyon kurma-birlik olma” kategorisinde, annenin ergene nasihat ettiğini, babanın dediğini yapması için ergeni uyardığını, babayı üzmemesi ve davranışı tekrarlamaması yönünde ergene kızdığını bildiren yanıtlar bulunmaktadır.
- iv. “Ergen ile koalisyon kurma” ise, çatışma sırasında annenin, babaya karşı ergeni desteklediğini ve savunduğunu gösteren ifadeleri içermektedir.

Çatışmanın çözümü: Çatışmanın kim tarafından çözüldüğüyle ilgili kategoridir.

Ergenlerin bu soruya verdikleri cevaplar dört kategoriye ayrılmıştır.

- a. “Ebeveyn ve ergenin kendi arasında çözmesi” kategorisinde, aralarında çatışma olan ebeveyn ve ergenin konuşarak bir çözüm yolu bulmaya çalıştığını ve çatışmayı çözdüğünü ifade eden yanıtlar bulunmaktadır.
- b. “Anne veya babadan birinin çözmesi” kategorisi, anne veya babanın çocuğuyla yaşadığı çatışmayı aktif bir şekilde çözmeye çalıştığını bildiren ifadeleri içermektedir.
- c. “Testi alan ergenin çözmesi” kategorisi, ergenin anne veya babasıyla yaşadığı çatışmaları, aktif bir şekilde çözmeye çalıştığını belirten yanıtları kapsamaktadır.
- d. “Çatışmanın kendiliğinden çözülmesi” kategorisine, ailedeki kimsenin çatışmayı aktif olarak çözmeye çalışmadığını; ancak, çatışmanın kısa bir süre içinde sona erdiğini ve ilişkilerin eskiye döndüğünü ifade eden yanıtlar yerleştirilmiştir.

- e. “Çatışma çözülmeyen bırakılır” kategorisinde ise anne-baba veya ergenin, sözel ya da saldırgan bir tutum sergileyerek çatışmayı sonlandırdığını, çatışmanın çözülmeyen bırakıldığını ve uzun süreli küslükler yaşandığını gösteren yanıtlar bulunmaktadır.

Daha önce değinildiği gibi, gençlerin yanıtlarından hareketle, içerik analizi için temel kategoriler belirlenmiştir. Ardından, biri araştırmacı olmak üzere iki yargıcı, birbirlerinden bağımsız olarak ergenlerin verdikleri yanıtları yukarıda özetlenen kategorilerden birine yerleştirmişlerdir. İki yargıcının üzerinde anlaşma sağlayamadığı yanıtlarda, üçüncü bir yargıcı değerlendirme yapmıştır. Anne-baba arasındaki çatışmalara ilişkin görüşme yanıtlarını ilgili kategoriye ayırmada, üç yargıcının birbirleriyle korelasyonunun .92 ile 1.00 arasında değiştiği görülmüştür (Bkz.: EK-2). Anne ve ergen arasındaki çatışmalara ait görüşmelerin değerlendirilmesinde, üç yargıcı arasındaki korelasyonun .91 ile 1.00 arasında değiştiği bulunmuştur (Bkz.: EK-2). Baba ve ergen çatışmasında ise yargıcılar arasındaki korelasyonun .90 ile 1.00 arasında değiştiği gözlenmiştir (Bkz.: EK-2).

II.2.3. ANA-BABA VE ERGEN İLİŞKİ ENVANTERİ (PARQ)

Robin, Koepke ve Moye (1986; 1990) tarafından Davranışsal Aile Sistemleri yaklaşımına göre geliştirilen bir ölçektir. Toplam 16 alt-ölçekten oluşan PARQ’da, doğru-yanlış olarak yanıtlanan ergenler için 284, anne-babalar için 250 madde bulunmaktadır. Ölçekte, ebeveynler çocuklarını, ergenler ise anne-babalarını Problem Çözme - İletişim Becerileri, Bilişler / İçselleştirilmiş İnançlar ve Aile Sistemindeki Yapı ve Fonksiyonlar açısından değerlendirmektedirler.

Problem Çözme – İletişim Becerileri, aile sistemler kuramında ve davranışsal yaklaşımda yer alan tanım ve kavramları değerlendirmek için geliştirilmiş genel bir boyuttur. Bu boyutta, genel çatışma, iletişim, problem çözme becerileri, yakınlık/düşmanlık, okul çatışması ve kardeş çatışması olmak üzere altı alt-ölçek bulunmaktadır.

Bilişsel / İçselleştirilmiş İnançlar alt-ölçeği, bilişsel yaklaşımdaki kavramların ebeveyn ve ergen arasındaki ilişkilere aktarılması sonucu geliştirilmiş bilişleri ve inançları değerlendirmektedir. Anne-baba ve ergenlerin birbirleri hakkında sahip olabilecekleri beş bilişsel çarpıtmayı içermektedir. Ergenler için özerklik, haksızlık ve onaylanma; anne-babalar için itaat, kötü niyet ve kendini suçlama alt-ölçekleri bulunmaktadır. Ergenler ve anne-babalar için mahvetme ve mükemmeliyetçilik alt-ölçekleri ise ortaktır.

Aile Yapısını değerlendiren alt-ölçekler ise, Yapısal Aile Sistemler Kuramı'na özgü olarak, aile üyeleri arasındaki koalisyon, üçgenleşme gibi yapıları ve ailenin yakınlık düzeyini incelemeye yönelik alt-ölçeklerden oluşmaktadır.

PARQ'da, bu alt-ölçeklerin yanısıra iki alt-ölçek daha bulunmaktadır. Bunlardan ilki olan "Somatik Uğraşlar" alt-ölçeği, anne-baba veya ergenin sorumluluktan kaçmak, ilgi çekmek veya karşı taraftan duygusal yakınlık sağlamak amacıyla fiziksel şikayetleri veya hastalığı kullanmalarını değerlendirmektedir. "Olumlu Görme/Gösterme" alt-ölçeği ise aile üyelerinin sosyal beğenirlik yönünde davranma eğilimlerini araştırmaktadır.

Bu çalışmada, PARQ'ın İletişim, Problem Çözme Becerileri ve Yakınlık/Düşmanlık alt-ölçekleri kullanılmıştır. Aşağıda, bu alt-ölçeklere ilişkin ayrıntılı bilgi verilmiştir (Eryüksel, 1996):

İletişim: Anne-baba ve ergenin aralarındaki iletişim biçimini, algıladıkları suçlamaları, savunucu ifadeler kullanıp kullanmadıklarını, diğer bir deyişle, olumlu ve olumsuz iletişim biçimlerini ölçen, 26 maddeden oluşan bir alt-ölçektir. Ergenler, anne ve babalarıyla iletişimlerini ayrı ayrı değerlendirmektedirler.

Problem Çözme Becerileri: Anne-baba ve ergenin problemlerini algılayabilme, üzerinde tartışabilme, problemlerini açık seçik tanımlayıp çözümler arama ve çözümleri karşılıklı değerlendirip anlaşmalara varabilme becerilerini değerlendirmeye yönelik 26 maddeden oluşan bir alt-ölçektir. 13 madde ile anne-ergen, 13 maddeyle de baba-ergen arasındaki problem çözme becerileri değerlendirilmektedir.

Yakınlık/Düşmanlık: Aile üyeleri arasındaki sevgi ve yakınlık ile öfke ve kızgınlık arasında değişen duygusal boyutu değerlendirmeye yönelik, 30 maddeden oluşan bir alt-ölçektir. Ergenler, bu alt-ölçekte de, anne ve babalarıyla ilişkileri için ayrı değerlendirme yapmaktadırlar.

PARQ'da her bir alt ölçekteki maddeler, tesadüfi yöntemle doğru veya yanlış yanıtlanacak şekilde dengelenmiştir. Bazı maddeler "doğru", bazı maddeler "yanlış" olarak yanıtlandığında bir puan alınmaktadır. İletişim, Problem Çözme Becerileri ve Yakınlık/Düşmanlık alt-ölçeklerindeki yüksek puanlar, bu alanlardaki çatışma ve olumsuz etkileşimi ifade etmektedir.

PARQ'ın güvenilirliğini incelemek amacıyla yapılan çalışmada (Robin, Koepke ve Moye, 1990), ölçeğin iç tutarlık katsayıları anne-babalar için 16 alt ölçeğin 10'unda .70'in üzerinde; ergenler için 16 alt ölçeğin 11'inde .70'in üzerinde bulunmuştur. Aynı çalışmada PARQ'ın kriter geçerliği "sorunlu" grup, "normatif" grup ve sorunsuz olduklarını belirten "iyi uyumlu" olmak üzere üç farklı örneklem grubu kullanılarak değerlendirilmiş ve araştırmacılar PARQ'ın "sorunlu" grubu diğer iki gruptan ayırt edebildiğini ve bunun da PARQ'ın kriter geçerliğinin kanıtı olduğunu ileri sürmüşlerdir.

PARQ'ın Türkçe formunun güvenilirlik ve geçerliği Eryüksel (1996) tarafından yapılmıştır. PARQ'ın güvenilirliğine ilişkin yapılan çalışmada, ergenler için 16 ölçekten 11'inde; anne-babalar için 9'unda elde edilen Cronbach Alfa katsayıları .75 ve üzerinde bulunmuştur. Ergen formunun İletişim alt-ölçeğinde, ergenlerin anne ve babalarıyla iletişim biçimlerini ayrı ayrı değerlendiren iki alt-ölçeğin de Cronbach alpha katsayıları .85 bulunmuştur. Problem Çözme Becerileri alt-ölçeğinin, ergen-anne boyutunun iç tutarlılık katsayısının .80 olduğu görülürken, ergen-baba için bu katsayının .83 olduğu saptanmıştır. Yakınlık/Düşmanlık alt ölçeğinde, ergen-anne ikilisi için elde edilen iç tutarlılık katsayısı .85, baba-ergen ikilisi için ise .86 olarak bulunmuştur.

PARQ'ın kriter geçerliğini belirlemek için normal ve psikiyatrik örneklem grupları kullanılmış ve bu gruplar, alt-ölçek ortalamalarına göre karşılaştırılmıştır. Buna göre, psikiyatrik gruptaki ergenler normal gruptaki ergenlere göre, hem anneleriyle hem babalarıyla daha fazla olumsuz iletişim biçimi, anneleriyle problemlerini çözme

konusunda daha fazla yetersizlik, anne ve babalarıyla ilişkilerinde daha fazla kızgınlık ve öfke duyguları bildirmişlerdir (Eryüksel, 1996).

PARQ'ın faktör analizi ile ilgili yapılan analizler, ergenlerde İletişim, Problem Çözme Becerileri ve Yakınlık/Düşmanlık ile ilgili alt ölçeklerin Açık Çatışma/Beceri Yetersizlikleri faktörüyle ilişkili olduğunu göstermiştir. Bu alt-ölçekler, PARQ'ın bu ilk faktörüne .90 ile .86 arasında değişen ağırlıklar vermişlerdir (Eryüksel, 1996).

II.2.4. BİLGİ TOPLAMA FORMU

Öfke sorunu yaşayan ve yaşamayan ergenlerin sosyo-demografik özelliklerine ve ailelerine ilişkin daha fazla bilgi almak amacıyla, araştırmacı tarafından bir bilgi toplama formu hazırlanmıştır. Bu formda cinsiyet, yaş, öğrenim durumu, kardeş sayısı ve ailenin gelir durumu gibi sosyo-demografik bilgileri içeren sorular bulunmaktadır. Form, ergenin yanısıra, anne-babasının medeni durumuna, eğitim ve mesleğine ilişkin diğer sosyo-demografik bilgileri de içermektedir.

Bilgi toplama formunda, ergenler ayrıca, aile ilişkilerini ve anne-babalarının ebeveyn tutumlarını değerlendirmişlerdir. Formda, ergenin ya da aileden herhangi bir üyenin psikiyatrik bir yardım alıp almadığını, aldıysa sorunun ne olduğunu araştıran maddeler yer almaktadır. Son olarak, ergene okul hayatı boyunca, herhangi bir disiplin cezası alıp almadığı sorulmuş; ceza alması durumunda, ergenden ne tür olaylardan ceza aldığını, sayısını ve aldığı cezaların neler olduğunu belirtmesi istenmiştir.

II.3. İŞLEM

Öfke sorunu yaşayan ve yaşamayan ergenlere ulaşmak için Bornova Seyit Şanlı Endüstri Meslek Lisesi'nde ve Gümüşpala Ticaret Meslek Lisesi'nde iki uygulama yapılmıştır. Okul idarecilerinden gerekli izinler alındıktan sonra, iki örneklem grubunda yer alacak öğrencileri belirlemek amacıyla, belirlenen gün ve ders saatinde sınıflara girilerek, öğrencilere çalışmanın amacı anlatılmış ve Ruhsal Belirti Tarama Listesi (SCL-90-R) uygulanmıştır.

SCL-90-R uygulaması ile her öğrencinin başta Öfke-Düşmanlık puanı olmak üzere, ölçeğin tüm alt-ölçeklerinden aldıkları puanlar hesaplanmıştır. Ergenler, Öfke-Düşmanlık puanlarının kesme puanının (Öner, 1997) üzerinde ve altında olmasına göre iki gruba ayrılmıştır. Ancak, grupların oluşturulmasında deneklerin Öfke-Düşmanlık puanlarının yanısıra, diğer alt-ölçeklerden aldıkları puanlara da dikkat edilmiştir. Daha açık bir deyişle, öfke ve öfke denetim sorunu olan gruba, tüm alt-ölçekler içinde, Öfke-Düşmanlık puanı en yüksek olan ergenler seçilmiştir. Karşılaştırma grubuna ise, başta Öfke-Düşmanlık puanı olmak üzere, tüm alt-ölçeklerden en düşük puanları alan ergenler dahil edilmiştir.

Aile ilişkilerinin incelenmesi amacıyla, gruplara seçilen öğrenciler içinden rastgele seçim yapılmış ve seçilen öğrenciler FAST uygulaması için tek tek okulun Rehberlik Servisi'ne çağırılmıştır. Öğrencilere uygulama hakkında bilgi verilmiş, sınıflarından bazı öğrencilerin rastgele seçildiği vurgulanmıştır. Bu nedenle, öğrenciler gönüllü oldukları takdirde araştırmaya katılmışlardır. Bu işlem tüm uygulama boyunca tekrar edilmiştir.

FAST'in uygulanması konusunda, Gehring'in (1998) hazırladığı yönerge takip edilmiştir. Test materyallerinin tanıtılmasının ardından, bu materyallerin aile üyeleri arasındaki yakınlık ve gücü temsil etmede nasıl kullanılacağı açıklanmıştır. Figürleri yaklaştırmanın aile üyeleri arasındaki yakınlığın artmasını, uzaklaştırmanın ise yakınlığın azalmasını temsil ettiği, araştırmacı tarafından tahta üzerinde gösterilerek anlatılmıştır. Ardından, farklı boylardaki silindirik blokların ailedeki güç ilişkilerini göstermek amacıyla kullanılacağı belirtilmiştir. Silindirik blokların yüksekliği arttıkça, aile üyeleri arasındaki güç farklılıklarının arttığı açıklanmıştır. Yapılan işlemde doğruyanlış gibi bir yanıtın bulunmadığı, yapılan her temsilin öğrencinin kişisel algılarını yansıttığı vurgulanmıştır.

Bu çalışmada, ailedeki anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen alt-sistemlerindeki çatışma durumları incelenmiştir. Öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin, bu üç alt-sistemde yaşanan çatışmalar sırasında, aile üyeleri arasındaki yakınlığa ve güce ilişkin algıları karşılaştırılmıştır. Bu nedenle, ergenin aile üyeleri arasındaki yakınlık ve güç

farklılıklarını temsil etmeyi anladığı görüldükten sonra, her ailede bazı çatışmaların yaşandığı söylenerek, ergenden annesi ve babası arasında yaşanan bir çatışma durumunu düşünmesi istenmiştir. Bu çatışma sırasında, anne-babasının ve bu anlaşmazlığa dahil olduğunu düşündüğü diğer aile üyelerinin nasıl davrandığını figürlerle göstereceği belirtilmiştir. Daha sonra, kadın-erkek figürleri ve silindirik bloklar kullanılarak, öğrenciye “anne-baban arasında olan bir çatışma durumunda, aile üyelerinin birbirlerine ne kadar yakın ya da uzak olduğunu tahta üzerinde bana göster” yönergesi verilmiştir. Yakınlık temsilleri tamamlandıktan sonra, ergenlerden, bu çatışma sırasında her aile üyesinin ne kadar gücü veya etkisi olduğunu blokları kullanarak göstermesi istenmiştir. Katılımcıların tahta üzerine yerleştirdiği FAST temsilleri, aynı koordinatları gösteren kayıt formuna işlenmiştir. Figürlerin yerleştirilmesinin ardından, ergenlerle “anne-baba çatışma temsilleri görüşmesi” (Bkz.: EK-4) yapılmıştır.

Anne-baba arasındaki çatışma temsilleri ve görüşmesinin ardından, öğrenciden annesi ve kendisi arasında yaşanan bir çatışma durumunu düşünmesi ve aile üyeleri arasındaki yakınlık ve gücü tahta üzerinde göstermesi istenmiştir. Temsilin ardından “anne-ergen çatışma temsilleri görüşmesi” (Bkz.: EK-4) yapılmıştır. Aynı işlem son olarak, baba-ergen çatışması için tekrarlanmış ve FAST uygulamasının ardından “baba-ergen çatışma temsilleri görüşmesi” (Bkz: EK-4) yapılmıştır.

FAST temsilleri ve her temsilin ardından yapılan görüşmeler tamamlandıktan sonra, öğrencilere bilgi toplama formu ve PARQ verilmiş, formların doldurulduktan sonra Rehberlik Servisi’ne teslim edilmesi istenmiştir. Ancak, araştırmaya katılan 125 öğrenciden 10’u (%8) PARQ ve bilgi toplama formunu geri getirmemiştir.

BÖLÜM III

BULGULAR

Bu bölümde "Araştırmanın Amacı ve Cevap Aranılan Sorular" alt bölümünde yer alan sorulara cevap olduğu düşünülen bulgular sunulmuştur. İlk bölümde, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin FAST çatışma temsillerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir. İkinci bölümde, öfke sorununun yanı sıra, okulda disiplin cezası alan ve almayan ergenlerin, FAST çatışma temsillerinden elde edilen bulgular sunulmuştur. Üçüncü bölümde, anne-baba ve ebeveyn-ergen çatışmalarıyla ilgili olarak, ergenlerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgulara değinilmiştir. Dördüncü bölümde, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin PARQ'ın İletişim, Problem Çözme Becerileri ve Yakınlık/Düşmanlık alt-ölçeklerine ilişkin yanıtlarından elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Son olarak, ergenlerin öfke düzeyini yordamada etkili olan değişkenlerin belirlenmesine yönelik analiz sonuçları sunulmuştur.

III.1. ÖFKE SORUNU OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN FAST ÇATIŞMA TEMSİLLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASINA İLİŞKİN BULGULAR

Öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin çatışma temsillerinden elde ettikleri yakınlık ve hiyerarşi puanlarının, üç temsile ve üç ayrı ikiliye göre farklılaşp farklılaşmadığı, Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile incelenmiştir. İlk bölümde, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin yakınlık puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin bulgulara yer verilmiştir. İkinci bölümde, iki örneklemin hiyerarşi puanları arasındaki farklılıklara dair bulgular sunulmuştur. Üçüncü bölümde ise, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin FAST temsillerinde gösterdikleri işlevsel olmayan aile yapılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

III.1.1. ÖFKE SORUNU OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN YAKINLIK PUANLARININ KARŞILAŞTIRILMASINA İLİŞKİN BULGULAR

Öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin, anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen arasında yaşanan çatışmalar sırasında, aile üyelerinin yakınlığına ilişkin gösterdikleri temsillerden elde edilen puanların farklılaşp farklılaşmadığı, her bir temsil ve ikili için

tek tek yapılan ANOVA ile incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar, Tablo-3’de bir arada özetlenerek sunulmuştur.

Tablo-3: Öfke Sorunu Olan ve Olmayan Ergenlerin FAST Yakınlık Alt-ölçek Ortalamaları ve Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

Ölçek	Öfke sorunu olan ergenler n=62		Öfke sorunu olmayan ergenler n=63		F
	\bar{X}	S	\bar{X}	S	
Anne-baba çatışması (C1)					
Anne-baba	7.7	3.1	8.8	2.5	4.784***
Anne-ergen	9.4	1.9	9.6	1.7	
Baba-ergen	8.4	2.5	8.7	1.9	
Anne-ergen çatışması (C2)					
Anne-baba	8.8	2.2	9.2	2.1	
Anne-ergen	8.7	2.6	9.5	1.6	4.283***
Baba-ergen	9.1	1.9	9.0	1.9	
Baba-ergen çatışması (C3)					
Anne-baba	8.0	2.8	9.5	1.7	10.125**
Anne-ergen	9.1	1.6	9.8	1.3	6.013***
Baba-ergen	7.4	3.3	9.2	2.4	10.817**

*p<.001 **p<.01 ***p<.05

Tablo-3’de görüldüğü gibi, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin anne-baba çatışma temsilinde Anne-Baba ikilisinde, anne-ergen çatışma temsilinde Anne-Ergen ikilisinde, baba-ergen çatışma temsilinde ise Anne-Baba, Anne-Ergen ve Baba-Ergen ikililerinde, yakınlık açısından birbirlerinden farklılaştıkları bulunmuştur.

Anne-baba çatışmasına ait temsillerde, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin anne ve babaları arasındaki yakınlık için elde ettikleri puan ortalamalarının, istatistiksel olarak birbirlerinden farklı ($F(1,121)=4.784$; $p<.05$) olduğu görülmüştür. Buna göre, öfke sorunu olan ergenlerin anne-babalarının, evlilik çatışması sırasında birbirlerinden daha fazla uzaklaştıkları söylenebilir.

Ergenlerin, anneleriyle olan çatışmalarını gösterdikleri temsillerden elde edilen yakınlık puan ortalamaları incelendiğinde, iki grup arasında sadece anne-ergen ikilisi için elde edilen ortalamalar arasında farklılaşma olduğu bulunmuştur ($F(1,119)=4.283$; $p<.05$). Bu bulgu, anne ve ergen arasında yaşanan anlaşmazlıklar sırasında, öfke sorunu olan ergenlerin, olmayanlara göre, anneleriyle daha fazla uzaklaştıklarını göstermektedir.

Tablo-3'de görüldüğü gibi, iki gruptaki ergenlerin elde ettikleri yakınlık puan ortalamaları arasında en fazla fark, baba ve ergen çatışmasında ortaya çıkmıştır. Öfke sorunu yaşayan ve yaşamayan ergenler, Anne-Baba ($F(1,107)=10.125$; $p<.01$), Anne-Ergen ($F(1,107)=6.013$; $p<.05$) ve Baba-Ergen ($F(1,108)=10.817$; $p<.001$) ikilileri için elde edilen ortalamaların tümünde birbirlerinden istatistiksel olarak farklılaşmışlardır. Buna göre, öfke sorunu olan ergenlerin babalarıyla çatışmaları sırasında, baba ve ergen arasındaki uzaklaşmanın yanı sıra, anne-baba ve anne-ergen arasında da uzaklaşma olduğu söylenebilir.

III.1.2. ÖFKE SORUNU OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN HİYERARŞİ PUANLARININ KARŞILAŞTIRILMASINA İLİŞKİN BULGULAR

Bu bölümde, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin ailelerinde yaşanan çatışmalar sırasında, aile üyeleri arasındaki hiyerarşik ilişkilerin nasıl farklılaştığı incelenmiştir. Ergenlerin üç çatışma temsili ve üç ikili (anne-baba, anne-ergen, baba-ergen) için FAST'in hiyerarşi boyutundan elde ettikleri puan ortalamaları Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile karşılaştırılmış, elde edilen sonuçlar Tablo-4'de bir arada özetlenerek sunulmuştur.

Tablo-4: Öfke Sorunu Olan ve Olmayan Ergenlerin FAST Hiyerarşi Alt-ölçek Ortalamaları ve Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

Ölçek	Öfke sorunu olan ergenler		Öfke sorunu olmayan ergenler		F
	n=62		n=63		
	\bar{X}	S	\bar{X}	S	
Anne-baba çatışması (C1)					
Anne-baba	.2	1.4	.6	1.1	
Anne-ergen	.7	1.0	.9	.9	
Baba-ergen	.9	1.3	1.5	.9	8.827*
Anne-ergen çatışması (C2)					
Anne-baba	.6	1.2	.6	1.3	
Anne-ergen	.8	1.4	.9	1.0	
Baba-ergen	.2	1.5	.4	1.3	
Baba-ergen çatışması (C3)					
Anne-baba	.8	1.6	.8	1.0	
Anne-ergen	.1	.9	.5	1.1	
Baba-ergen	.9	1.5	1.3	1.2	

*p<.01

Tablo-4'de görüldüğü gibi, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin, FAST'in hiyerarşi boyutunda sadece anne-baba çatışma temsilindeki Baba-Ergen ikilisine ait puanlarda birbirlerinden farklılaştıkları bulunmuştur. Ebeveyn ve ergen arasındaki çatışmaların gösterildiği diğer temsillerde, iki gruptaki ergenlerin anne-babaları ve kendileriyle ebeveynleri arasında belirgin bir güç farkına rastlanmamıştır.

Evlilik çatışmasında, baba ve ergen ikilisi için elde edilen hiyerarşi puanları incelendiğinde, öfke sorunu olmayan ergenlerin, öfke sorunu olanlara göre, daha yüksek ortalamalara ($F(1,122)=8.827$; $p<.01$) sahip oldukları görülmüştür. Buna göre, öfke sorunu olmayan örnekleme, eşleri ile anlaşmazlık yaşayan babaların, ergen çocukları üzerinde güçlerini sürdürmeye devam ettikleri söylenebilir.

III.1.3. ÖFKE SORUNU OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN ÜÇ FARKLI ÇATIŞMA TEMSİLİNDE GÖSTERDİKLERİ İŞLEVSEL OLMAYAN YAPILARA İLİŞKİN BULGULAR

Bu bölümde, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin, anne-baba ve ebeveyn-ergen çatışmalarına ait temsillerde gösterdikleri işlevsel olmayan yapılara ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Gehring'in (1998) belirttiği gibi, işlevsel olmayan aile yapıları kavramıyla, aile içindeki koalisyon ve hiyerarşi ters dönmesi kastedilmektedir. Öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin çatışma temsillerinde gösterdikleri koalisyon ve hiyerarşi ters dönmelerine ilişkin frekans ve yüzdeler arasında bir farkın bulunup bulunmadığı, her bir temsil ve işlevsel olmayan yapı için tek tek yapılan X^2 Dağılım testi ile incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar Tablo-5'de gösterilmiştir.

Tablo-5: Öfke Sorunu Olan ve Olmayan Ergenlerin, Anne-Baba, Anne-Ergen ve Baba-Ergen Çatışma Temsillerinde Gösterdikleri Koalisyon ve Hiyerarşi Ters Dönmesine İlişkin Frekans ve Yüzdeler

	Öfke sorunu olan ergenler		Öfke sorunu olmayan ergenler		χ^2
	f	%	f	%	
Anne-Baba Çatışması					
Koalisyon	48	78.7	39	63.9	3.24
Hiyerarşi Ters Dönmesi	11	18.0	5	8.1	2.70
Anne-Ergen Çatışması					
Koalisyon	33	58.9	31	52.5	.47
Hiyerarşi Ters Dönmesi	16	26.7	5	8.2	7.19*
Baba-Ergen Çatışması					
Koalisyon	43	78.2	31	58.5	4.85**
Hiyerarşi Ters Dönmesi	15	27.3	9	17.0	1.65

Tablo-5'de görüldüğü gibi, bulgular genel olarak, öfke sorunu olan ergenlerin, olmayanlara göre, çatışma temsillerinde koalisyon ve hiyerarşi ters dönmesi gibi işlevsel olmayan aile yapılarını daha fazla gösterdiklerini işaret etmektedir. Bununla birlikte, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin anne-babaları arasındaki çatışmalarda,

bu tür yapıları temsil etmeleri açısından birbirlerinden farklılaşmadıkları dikkati çekmektedir.

Anne-ergen çatışmasındaki işlevsel olmayan yapılar değerlendirildiğinde, iki örneklem arasında hiyerarşi ters dönmesi boyutunda ($X^2=7.19$; s.d=1; $p<.01$) farklılık olduğu görülmektedir. Buna göre, öfke sorunu olan ergenler, karşılaştırma grubundaki yaşlılarına göre, hiyerarşi ters dönmesini daha fazla temsil etmişlerdir. Daha açık bir deyişle, öfke sorunu olan gençler anneleriyle bir anlaşmazlık veya çatışma yaşadıklarında, ebeveynlerinden daha fazla güce sahip olduklarını ifade etmişlerdir.

Baba ve ergen arasındaki çatışmalarda ise ergenin, bir ebeveyne karşı, diğer ebeveynle bir araya gelmesini ifade eden koalisyonun varlığı dikkati çekmektedir. Öfke sorunu olan ergenler, normal örneklemdaki ergenlere göre, daha fazla koalisyon temsil etmişlerdir ($X^2=4.85$; s.d=1; $p<.05$). Öfke sorunu olan ergenlerin %78'i, öfke sorunu olmayan ergenlerin ise %59'u baba-ergen çatışmasında, aile üyeleri arasında koalisyon kurulduğunu bildirmişlerdir.

III.2. ÖFKE SORUNU OLAN VE DİSİPLİN CEZASI ALAN ERGENLERİN FAST ÇATIŞMA TEMSİLLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

“Araştırmanın amacı ve cevap aranan sorular” bölümünde değinildiği gibi, çalışmada öfke sorunu olan ergenlerin aile içi çatışma temsillerinin ayrıntılı bir şekilde incelenmesi amaçlanmıştır. Yöntem bölümünde belirtildiği üzere, öfke sorunu olan ergenlerin bir bölümü, öğretmenleri veya arkadaşlarıyla kavga etmek ya da okul kurallarına karşı gelmek gibi nedenlerle disiplin cezası almışlardır (Bkz.: EK-1; Tablo-28). Bu nedenle, okulda alınan disiplin cezalarının, ergenlerin öfke sorunuyla ilişkili olabileceği düşünülmüştür. Buradan hareketle, bu bölümde öfke sorunu yaşayan ancak disiplin cezası alan ve almayan ergenlerin aile yapılarının birbirinden farklılaşıp farklılaşmadığı konusu ele alınmıştır.

Bu amaçla, öfke sorunu yaşayan ergenler disiplin cezası alıp almamalarına göre iki gruba ayrılmıştır. Disiplin cezası alan ve almayan ergenlerin üç çatışma temsiline anne-babaları ve kendileriyle ebeveynleri için elde ettikleri yakınlık ve hiyerarşi

puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığı, Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile incelenmiştir. Bu bölümde ilk olarak, disiplin cezası alan ve almayan ergenlerin FAST çatışma temsillerinden elde ettikleri yakınlık puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin bulgulara yer verilmiştir. İkinci olarak, iki örneklemin hiyerarşi puanlarına dair bulgular sunulmuştur. Son olarak, iki gruptaki ergenlerin işlevsel olmayan aile yapılarına ilişkin temsillerinden elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

III.2.1. ÖFKE SORUNU OLMAKLA BİRLİKTE, DİSİPLİN CEZASI ALAN VE ALMAYAN ERGENLERİN YAKINLIK PUANLARININ KARŞILAŞTIRILMASINA İLİŞKİN BULGULAR

Öfkeli grupta disiplin cezası alan ve almayan ergenlerin, anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen arasında yaşanan çatışmalara ilişkin gösterdikleri temsillerden her bir ikili için elde ettikleri yakınlık puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığı Tek Yönlü ANOVA ile incelenmiştir. Elde edilen bulgular Tablo-6'da sunulmuştur.

Tablo-6: Öfke Sorunu Olan Ergenlerin Disiplin Cezası Alıp Almamalarına Göre FAST Yakınlık Alt-ölçek Ortalamaları ve Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

Ölçek	Disiplin cezası alan ergenler n=22		Disiplin cezası almayan ergenler n=38		F
	\bar{X}	S	\bar{X}	S	
Anne-baba çatışması (C1)					
Anne-baba	7.0	3.5	8.1	2.9	
Anne-ergen	9.3	2.2	9.5	1.8	
Baba-ergen	7.3	2.9	8.9	2.1	6.920**
Anne-ergen çatışması (C2)					
Anne-baba	8.1	2.4	9.3	1.6	5.734**
Anne-ergen	8.4	3.1	9.0	1.9	
Baba-ergen	7.9	2.4	9.7	1.2	11.763*
Baba-ergen çatışması (C3)					
Anne-baba	7.3	2.9	8.4	2.7	
Anne-ergen	8.4	2.0	9.5	1.2	5.300**
Baba-ergen	6.6	3.4	7.7	3.2	

*p<.001 **p<.05

Tablo-6’da görüldüğü gibi, iki gruptaki ergenlerin anne-baba çatışma temsilinde Baba-Ergen, anne-ergen çatışma temsilinde Anne-Baba ve Baba-Ergen, son olarak da baba-ergen çatışma temsilinde Anne-Ergen ikilileri için elde ettikleri yakınlık puan ortalamalarında birbirlerinden farklılaştıkları bulunmuştur.

Disiplin cezası alan ve almayan ergenlerin anne ve babaları arasında yaşanan anlaşmazlıkları gösterdikleri FAST temsilleri incelendiğinde, iki grubun, Baba-Ergen ikilisi için elde ettikleri yakınlık puan ortalamaları arasında istatistiksel açıdan farklılık ($F(1,59)=6.920$; $p<.05$) olduğu görülmüştür. Buna göre, öfke sorunu olan ve disiplin cezası alan ergenlerin, aynı sorunu yaşayan ancak ceza almayan yaşlılarına göre, evlilik çatışması sırasında babalarıyla olan yakınlıklarının belirgin bir şekilde azaldığı söylenebilir.

Anne ve ergen arasındaki çatışmalara ait temsillerden elde edilen bulgular ise, disiplin cezası alan grubun Anne-Baba ($F(1,54)=5.734$; $p<.05$) ve Baba-Ergen ($F(1,54)=11.763$; $p<.001$) ikilileri için elde ettikleri yakınlık puan ortalamalarının, karşılaştırma grubundan istatistiksel olarak farklılaştığını göstermektedir. Buna göre, disiplin cezası alan ergenlerin anneleriyle çatışmaları sırasında, ailede birden fazla ikili arasında yakınlığın azaldığı dikkati çekmektedir. Diğer bir deyişle, anne ve ergen arasındaki bir anlaşmazlık durumunda, hem anne-babanın hem de baba-ergenin birbirlerinden uzaklaştıkları söylenebilir.

Baba-ergen çatışmasına dair elde edilen bulgularda ise, disiplin cezası alan ergenlerin Anne-Ergen ikilisine ait yakınlık puan ortalamalarının, karşılaştırma grubundan farklılaştığı görülmektedir ($F(1,53)=5.300$; $p<.05$). Bu bulguya göre, öfke sorunu yaşayan ve disiplin cezası alan ergenlerin babalarıyla tartışmaları sırasında, anneleriyle yakınlıklarının azaldığı söylenebilir.

III.2.2. ÖFKE SORUNU OLMAKLA BİRLİKTE, DİSİPLİN CEZASI ALAN VE ALMAYAN ERGENLERİN HİYERARŞİ PUANLARININ KARŞILAŞTIRILMASINA İLİŞKİN BULGULAR

Bu bölümde, disiplin cezası alan ve almayan ergenlerin, ailelerinde yaşanan çatışmalar sırasında, aile üyeleri arasındaki güç ilişkilerinin nasıl farklılaştığı incelenmiştir. Öfke sorunu olan ve disiplin cezası alan ergenler ile ceza almayan yaşlılarının, üç çatışma temsilinde anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen ikilileri için elde ettikleri hiyerarşi puan ortalamaları Tek Yönlü ANOVA ile karşılaştırılmış, elde edilen sonuçlar Tablo-7’de bir arada özetlenerek sunulmuştur.

Tablo-7: Öfke Sorunu Olan Ergenlerin Disiplin Cezası Alıp Almamalarına Göre FAST Hiyerarşi Alt-Ölçek Ortalamaları ve Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

Ölçek	Disiplin cezası alan ergenler n=22		Disiplin cezası almayan ergenler n=38		
	\bar{X}	S	\bar{X}	S	
Anne-baba çatışması (C1)					F
Anne-baba	.0	1.6	.3	1.4	
Anne-ergen	.9	.9	.6	1.1	
Baba-ergen	.8	1.5	.9	1.1	
Anne-ergen çatışması (C2)					
Anne-baba	1.3	1.1	.1	1.0	15.186*
Anne-ergen	1.1	1.7	.6	1.2	
Baba-ergen	-.1	1.9	.4	1.2	
Baba-ergen çatışması (C3)					
Anne-baba	.5	1.5	.9	1.6	
Anne-ergen	.1	.9	.1	.8	
Baba-ergen	.7	1.5	1.1	1.5	

*p<.001

Tablo-7’de görüldüğü gibi, disiplin cezası alan ve almayan ergenlerin anne-babaları ve kendileriyle babaları arasında yaşanan çatışmalar sırasında, aile üyeleri arasında belirgin bir güç farkı ortaya çıkmamaktadır. Disiplin cezası alan ve almayan ergenler sadece, anne-ergen çatışma temsilinde Anne-Baba ikilisi için elde edilen hiyerarşi puan ortalamalarında ($F(1,54)=15.186$; $p<.001$) birbirlerinden farklılaşmışlardır. Buna göre, anne ve ergen arasında yaşanan anlaşmazlıklar sırasında, disiplin cezası alan ergenlerin anne-babaları arasında daha fazla güç farkı bildirdikleri

görülmektedir. Daha açık bir deyişle, ergen ve annesi arasındaki tartışmalarda, babanın, anneye göre daha fazla güce sahip olduğu söylenebilir.

III.2.3. ÖFKE SORUNU OLMAKLA BİRLİKTE, DİSİPLİN CEZASI ALAN VE ALMAYAN ERGENLERİN ÜÇ FARKLI ÇATIŞMA TEMSİLİNDE GÖSTERDİKLERİ İŞLEVSEL OLMAYAN YAPILARA İLİŞKİN BULGULAR

Bu bölümde, öfke sorunu olan ve disiplin cezası alan ergenler ile ceza almayan ergenlerin, anne-baba ve ebeveyn-ergen çatışmalarına ait temsillerde gösterdikleri işlevsel olmayan yapılara ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Disiplin cezası alan ve almayan ergenlerin çatışma temsillerinde gösterdikleri koalisyon ve hiyerarşi ters dönmelerine ilişkin frekans ve yüzdeler arasında bir farkın bulunup bulunmadığı, her bir temsil ve işlevsel olmayan yapı için tek tek yapılan X^2 Dağılım Testi ile incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar Tablo-8'de gösterilmiştir.

Tablo-8: Disiplin Cezası Alan ve Almayan Ergenlerin, Anne-Baba, Anne-Ergen ve Baba-Ergen Çatışma Temsillerinde Gösterdikleri Koalisyon ve Hiyerarşi Ters Dönmelerine İlişkin Frekans ve Yüzdeler

	Disiplin cezası alan ergenler		Disiplin cezası almayan ergenler		χ^2
	f	%	f	%	
Anne-Baba Çatışması					
Koalisyon	18	76.3	29	81.8	.25
Hiyerarşi Ters Dönmesi	4	18.2	7	18.4	.01
Anne-Ergen Çatışması					
Koalisyon	10	47.6	22	64.7	1.56
Hiyerarşi Ters Dönmesi	6	27	10	27.3	.0
Baba-Ergen Çatışması					
Koalisyon	17	78.8	26	81	.04
Hiyerarşi Ters Dönmesi	6	27.8	9	28.6	.01

Tablo-8’de görüldüğü gibi, okulda disiplin cezası alan ve almayan ergenlerin FAST çatışma temsillerinde gösterdikleri koalisyon, hiyerarşi ters dönmesi gibi işlevsel olmayan aile yapıları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Diğer bir deyişle, disiplin cezası alan ve almayan ergenler, anne-baba ve ebeveyn-ergen arasındaki çatışmalara ilişkin temsillerde, koalisyon, hiyerarşi ters dönmesi gibi yapıları benzer sıklıkta göstermişlerdir.

III.3. ÖFKE SORUNU OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN ÇATIŞMA TEMSİLLERİ GÖRÜŞMELERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Daha önce de belirtildiği gibi, araştırmaya katılan ergenler öncelikle anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen arasında ortaya çıkan üç ayrı çatışma durumunu temsil etmişlerdir. Her bir temsilin ardından gençlere yöntem bölümünde (sf. 66) belirtilen sorular sorularak, ergenlerle yarı-yapılandırılmış bir görüşme yapılmıştır. Ergenlerin üç ayrı temsil için anlattıkları öyküler incelenerek çatışmanın konusu, çatışmayı başlatan kişi, sıklığı, şiddet olup olmadığı, aile üyelerinin çatışmaya tepkileri ve çatışmanın çözümüne dair kategoriler oluşturulmuştur. Ardından, anne-baba ve ebeveyn-ergen çatışmalarına ait öyküler, içerik analizi ile incelenmiştir. Son olarak, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin öyküleri arasında farklılık olup olmadığı X^2 Dağılım Testi ile değerlendirilmiştir.

İlk bölümde, ergenlerin anne-babaları arasındaki çatışmalara ilişkin anlattıkları öyküler ele alınmış; öfke sorunu olan ve olmayan örneklemdeki ergenlerin öyküleri arasında görülen farklılıklar sunulmuştur. İkinci bölümde, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin anneleriyle çatışmalarına ilişkin anlattıkları öykülerden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise, iki gruptaki ergenlerin, kendileriyle babaları arasındaki anlaşmazlıkları aktardıkları öykülerden elde edilen bulgular sunulmuştur.

III.3.1 ÖFKE SORUNU OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN ANNE-BABA ÇATIŞMA TEMSİLLERİ GÖRÜŞMELERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Daha önce belirtildiği gibi, ergenlerin anne ve babaları arasındaki çatışmalara ilişkin anlattıkları öyküler içerik analizi ile incelenmiştir. Öfke sorunu olan ve olmayan

ergenlerin, öyküleri arasında farklılık olup olmadığı ise X^2 Dağılım Testi ile değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular Tablo-9'da sunulmuştur.

Tablo-9: Öfke ve Sorunu Olan ve Olmayan Ergenlerin, Anne-Baba Çatışmasına Dair Anlattıkları Öykülerin İçeriklerine İlişkin Frekans ve Yüzdeler

KONU	Toplam	Öfke sorunu olan ergenler		Öfke sorunu olmayan ergenler		χ^2
		n=62	n=63	f	%	
Evlilik sorunları	42	24	39.3	18	27.9	1.80
Para	41	24	39.3	17	27.9	1.80
Sorumluluklar	29	10	16.4	19	31.1	3.66***
Ebeveynlikle ilgili sorunlar	28	16	26.2	12	19.7	.74
Eşlerden birinin davranış problemleri	26	17	27.9	9	14.8	3.12
Orjin aileyle ilgili sorunlar	12	6	9.8	6	9.8	.00
ÇATIŞMAYI BAŞLATMA						
Anne	57	24	39.3	33	54.1	2.66
Baba	51	25	41.0	26	42.6	.03
Testi alan ergen	5	5	8.2	0	0	5.21***
ŞİDDET						
Şiddet yok	83	32	52.5	51	83.6	13.60*
Sözel Şiddet	27	22	36.1	5	8.2	13.75*
Fiziksel Şiddet	16	12	19.7	4	6.6	4.60***
SÖZEL ŞİDDET UYGULAYAN						
Baba anneye	25	19	31.1	6	9.8	8.50**
Anne-babaya	10	8	13.1	2	3.3	3.92***
FİZİKSEL ŞİDDET UYGULAYAN						
Baba anneye	13	10	16.4	3	4.9	4.22***
Anne-babaya	1	1	1.6	0	0	1.00
ÇOCUKLARIN ANNE-BABA ÇATIŞMASINA TEPKİLERİ						
Anne-babayı susturma	47	23	37.7	24	39.3	.31
Hakemlik yapma-uzlaşma sağlama	35	17	27.9	18	29.5	.04
Anne veya baba ile koalisyon kurma	25	16	26.2	9	14.8	2.46
Ağlama, korkma, üzülme	12	10	16.4	2	3.3	5.92***
ÇATIŞMANIN ÇÖZÜMÜ						
Anne veya baba çözer	38	15	24.6	23	37.7	2.44
Anne-baba kendi arasında çözer	33	11	18.0	22	36.1	5.03***
Çatışma çözülmeden bırakılır	25	17	27.9	8	13.1	4.07***
Kendiliğinden çözülür	12	8	13.1	4	6.6	1.47
Testi alan ergen çözer	9	6	9.8	3	4.9	1.08

*p<.001 **p<.01 ***p<.05

Tablo-9’da görüldüğü gibi, anne-baba çatışmasının konusu, çatışmayı kimin başlattığı, bu sırada şiddet olup olmadığı, şiddeti uygulayan kişi, çocukların anne-baba çatışmasına tepkileri ve çatışmanın çözümü gibi temel kategoriler açısından öfke sorunu olan ve olmayan ergenler farklı öyküler anlatmışlardır.

Anne-baba çatışması, çatışmayı ortaya çıkaran konu açısından değerlendirildiğinde, her iki örneklemedeki ergenlerin de, öykülerinde benzer konular ifade ettikleri görülmüştür. Buna göre, ergenler, anne ve babaları arasında sırasıyla, evlilik sorunları, para, sorumluluklar, ebeveynlikle ilgili sorunlar, eşlerden birinin davranış problemleri ve orjin aileyle ilgili sorunlar hakkında çatışma yaşandığından söz etmişlerdir. Ancak, analiz sonucunda, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin öykülerinde sadece “Sorumluluklar” ($X^2=3.66$; s.d=1; $p<.06$) kategorisinde farklılık olduğu ortaya çıkmıştır. Öfke sorunu olmayan ergenler, olanlara göre, anne-babalarının eve geç kalma, ev işleriyle ilgilenmeme gibi evle ilgili sorumluluklar hakkında birbirleriyle daha fazla tartıştıklarını bildirmişlerdir.

Öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin, anne-babaları arasındaki çatışmalara ilişkin öykülerinde, çatışmayı annelerinin ya da babalarının başlatması konusunda birbirlerinden farklılık göstermedikleri bulunmuştur. Ancak, burada “testi alan ergen” kategorisinde iki grup arasında farklılık olduğu görülmüştür. Buna göre, öfke sorunu olan ergenler, normal gruba göre, anne-babaları arasındaki kavgaları kendilerinin başlattıklarını daha sıklıkla ifade etmişlerdir ($X^2=5.21$; s.d=1; $p<.05$).

Anne-baba çatışması sırasında şiddetin olup olmadığını araştıran soruya, öfke sorunu olmayan ergenlerin %84 gibi büyük bir oranının, şiddet yaşanmadığı şeklinde cevap verdiği görülmüştür ($X^2=13.60$; s.d=3; $p<.001$). Öfke sorunu olan ergenler ise anne ve babaları arasındaki çatışmalarda hem sözel şiddetin ($X^2=13.75$; s.d=1; $p<.001$) hem de fiziksel şiddetin ($X^2=4.60$; s.d=1; $p<.05$) daha fazla yaşandığını bildirmişlerdir. Öfke sorunu olan ergenler, babalarının ($X^2=8.50$; s.d=1; $p<.01$) ve annelerinin ($X^2=3.92$; s.d=1; $p<.05$), normal gruptaki ergenlerin ebeveynlerine göre, daha fazla sözel şiddete başvurduklarını ifade etmişlerdir. Anne-baba arasındaki çatışma ya da

kavgalarda, öfke sorunu olan ergenler, fiziksel şiddeti daha çok babalarının uyguladığını aktarmışlardır ($X^2=4.22$; s.d=1; $p<.05$).

Ergenlere anne-babaları arasında çatışma yaşandığında neler yaptıkları sorulduğunda, iki örneklemdaki ergenlerin, hakem olma, anne-babayı susturma ve anne-babayla koalisyon kurma gibi davranışlardan benzer oranlarda bahsettikleri görülmüştür. Ancak öfke sorunu olan ergenlerin ve/veya kardeşlerinin anne-babaları arasındaki kavgalar sırasında korkma, üzüme, ağlama gibi tepkileri daha fazla bildirdikleri dikkati çekmiştir ($X^2=5.92$; s.d=1; $p<.05$).

Anne-baba çatışmasının kim tarafından çözüldüğü sorusuna verilen yanıtlar, iki örneklemdaki ergenlerin “Anne-baba kendi arasında çözer” ($X^2=5.03$; s.d=1; $p<.001$) ve “Çatışma çözülmeyen bırakılır” ($X^2=4.07$; s.d=1; $p<.05$) ifadelerinde birbirlerinden farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Buna göre, öfke sorunu olmayan ergenler, çatışmanın anne-babanın kendi arasında çözmesiyle sona erdiğini daha fazla bildirmişlerdir. Öfke sorunu olan ergenler ise tersine, çatışmanın çözülmeyen bırakıldığını ve anne-babaları arasında uzun süreli küslükler yaşandığını daha fazla ifade etmişlerdir.

Anne-baba arasında yaşanan çatışmalara ait görüşmelerde ele alınan son konu, çatışmanın yaşanma sıklığıdır. Ergenlerin bu soruya verdikleri yanıtlar, “hergün”, “haftada birkaç kez”, “ayda birkaç kez” ve “yılda birkaç kez” olmak üzere dört kategoride toplanmıştır. Öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin anne-babalarının ne sıklıkta tartıştığına ilişkin yanıtları arasında farklılık olup olmadığı X^2 Dağılım Testi ile incelenmiş ve elde edilen bulgular Tablo-10’da sunulmuştur.

Tablo-10: Öfke Sorunu Olan ve Olmayan Ergenlerin Anne-Baba Çatışmasının Ortaya Çıkma Sıklığına Dair İfadelerine İlişkin Frekans ve Yüzdeler

Grup	Hergün	Haftada birkaç kez	Ayda birkaç kez	Yılda birkaç kez	Toplam
Öfke sorunu olan ergenler n=62	16 %26.2	23 %37.7	14 %23	9 %13.1	62 %100
Öfke sorunu olmayan ergenler n=63	4 %6.6	10 %16.4	31 %50.8	18 %26.2	62 %100
Toplam	20 %16.4	33 %27	45 %36.9	27 %19.7	125 %100

Tablo-10'da, iki gruptaki ergenlerin anne-baba arasındaki çatışmaların ortaya çıkma sıklığına ilişkin yanıtlarının birbirinden farklı olduğu görülmektedir ($X^2=21.41$; s.d=3; $p<.001$). Bulgular, öfke sorunu olan ergenlerin ailelerinde, anne-baba çatışmasının daha sık yaşandığını göstermektedir. Öfke sorunu olan ergenler, anne-babaları arasında hergün ya da haftada birkaç kez çatışma yaşandığını daha fazla bildirmişlerdir. Öfke sorunu olmayan ergenlerin öykülerinde ise, bu sıklık, ayda veya yılda birkaç kez şeklinde ifade edilmiştir.

III.3.2. ÖFKE SORUNU OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN ANNE-ERGEN ÇATIŞMA TEMSİLLERİ GÖRÜŞMELERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Bu bölümde, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin, kendileriyle anneleri arasında yaşanan anlaşmazlıklara ilişkin anlattıkları öyküler ele alınmıştır. İki örneklem grubundaki ergenlerin anne-ergen çatışması için anlattıkları öyküler arasında fark olup olmadığı X^2 Dağılım Testi ile incelenmiştir. Elde edilen bulgular Tablo-11'de sunulmuştur.

Tablo-11: Öfke Sorunu Olan ve Olmayan Ergenlerin, Anne-Ergen Çatışmasına İlişkin Anlattıkları Öykülerin İçeriklerine İlişkin Frekans ve Yüzdeler

KONU	Toplam	Öfke sorunu olan ergenler n=62		Öfke sorunu olmayan ergenler n=63		χ^2
		f	%	f	%	
KONU						
Disiplin	41	21	35.0	20	32.8	.07
Okul ve derslerle ilgili sorunlar	40	20	33.3	20	32.8	.00
Anne veya ergenin olumsuz kişilik özellikleri veya davranış problemleri	36	23	38.3	13	21.3	4.19***
Özerlik	31	12	20.0	19	31.1	1.93
Arkadaş ilişkileri	24	14	23.3	10	16.4	.91
Ev düzeniyle ilgili sorumluluklar	21	8	13.3	13	21.3	1.34
Para	8	3	5.0	5	8.2	.50
ÇATIŞMAYI BAŞLATMA						
Anne	67	29	48.3	38	62.3	2.38
Testi alan ergen	42	23	38.3	19	31.1	.68
Baba	1	1	1.7	0	0	1.25
ŞİDDET						
Şiddet yok	99	45	75.0	54	88.5	3.80*
Sözel Şiddet	15	12	20.0	3	4.9	6.33*
Fiziksel Şiddet	10	7	11.7	3	4.9	1.81
SÖZEL ŞİDDET UYGULAYAN						
Anne ergene	16	12	20.0	4	6.6	4.77*
Ergen anneye	0	0	0	0	0	
FİZİKSEL ŞİDDET UYGULAYAN						
Anne ergene	6	3	5.0	3	4.9	.00
Ergen anneye	0	0	0	0	0	
BABANIN ANNE-ERGEN ÇATIŞMASINA TEPKİSİ						
Anneyle koalisyon kurma-birlik olma	18	9	15.0	9	14.8	.00
Ergen ile koalisyon kurma	14	7	11.7	7	11.5	.00
Anne-ergeni susturma	11	8	13.3	3	4.9	2.60
Hakemlik yapma-uzlaşma sağlama	9	2	3.3	7	11.5	2.91
ÇATIŞMANIN ÇÖZÜMÜ						
Testi alan ergen çözer	47	23	38.4	24	39.3	.01
Anne veya baba çözer	25	13	21.7	12	19.7	.07
Anne-ergen kendi arasında çözer	21	8	13.3	13	21.3	1.34
Kendiliğinden çözülür	19	10	16.7	9	14.8	.08
Çatışma çözülmeden bırakılır	10	6	10.0	4	6.6	.47

*p<.001 **p<.01 ***p<.05

Ergenlere, kendileriyle anneleri arasındaki anlaşmazlıkların hangi konularda yaşandığı sorulduğunda, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin benzer konular ifade ettikleri görülmüştür. Her iki örneklem grubundaki ergenler de öykülerinde, disiplin, okul, annelerinin veya kendilerinin olumsuz kişilik özellikleri ya da davranış problemleri, özerklik, arkadaş ilişkileri, ev düzeniyle ilgili sorumluluklar ve para konularında anneleriyle çatışma yaşadıklarından söz etmişlerdir. Çatışma konusu açısından, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin öykülerinde gözlenen tek fark, “Anne veya ergenin olumsuz kişilik özellikleri ve davranış problemleri” ($X^2=4.19$; s.d=1; $p<.05$) kategorisinde ortaya çıkmıştır. Buna göre, öfke sorunu olan ergenler, kendilerinin veya annelerinin sinirlilik, dürtüsellik, vurdumduymazlık gibi olumsuz kişilik özellikleri nedeniyle yaşanan çatışmaları daha fazla bildirmişlerdir. Bunun yanı sıra, yine öfkeli ergenler, annelerinin müdahalecilik, güvensizlik veya ergeni başkalarıyla karşılaştırma gibi olumsuz tutumlarıyla ilişkili olarak, anneleriyle daha sık tartışmalar yaşadıklarından söz etmişlerdir.

Ergenlerin anneleriyle çatışmaları sırasında şiddet yaşanıp yaşanmadığı sorusuna verdikleri yanıtlar, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin ifadeleri arasında farklılıklar olduğunu göstermiştir. Buna göre, öfke sorunu olmayan ergenlerin yaklaşık %89’unun şiddet yaşantısı belirtmediği görülmüştür ($X^2=3.80$; s.d=3; $p<.001$). Öfke sorunu olan ergenler, karşılaştırma grubuna göre, anne-ergen çatışması sırasında sözel şiddet ($X^2=6.33$; s.d=1; $p<.05$) yaşandığından daha fazla söz etmişlerdir. Yine bu gruptaki ergenler, sözel şiddeti daha çok annelerinin kendilerine ($X^2=4.77$; s.d=1; $p<.05$) uyguladığını ifade etmişlerdir.

Anne ve ergen arasındaki çatışmalarla ilgili olarak, ergenlerin, anneleriyle olan çatışmalarının ne sıklıkta yaşandığı sorulmuştur. Öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin, bu soruya verdikleri yanıtlar arasında farklılık olup olmadığı X^2 Dağılım Testi ile incelenmiştir. Elde edilen bulgular, Tablo-12’de sunulmuştur.

Tablo-12: Öfke Sorunu Olan ve Olmayan Ergenlerin Anne-Ergen Çatışmasının Ortaya Çıkma Sıklığına Dair İfadelerine İlişkin Frekans ve Yüzdeler

Grup	Hergün	Haftada birkaç kez	Ayda birkaç kez	Yılda birkaç kez	Toplam
Öfke sorunu olan ergenler n=62	13 %21.7	32 %53.3	11 %18.3	6 %6.7	62 %100
Öfke sorunu olmayan ergenler n=63	3 %4.9	26 %42.6	25 %41	9 %11.5	63 %100
Toplam	16 %12.8	58 %46.4	36 %28.8	15 %12	125 %100

Anne-ergen çatışmasının sıklığıyla ilgili yapılan analiz sonucunda, iki örneklem grubundaki ergenlerin anneleriyle çatışma yaşama sıklıklarına ait ifadelerinde farklılıklar olduğu görülmüştür ($X^2=13.13$; s.d=3; $p<.01$). Buna göre, öfke sorunu olan ergenler, öykülerinde anneleriyle daha sık tartıştıklarını ifade etmişlerdir. Öfke sorunu olmayan gençler ise, anneleriyle daha az anlaşmazlık yaşadıklarını bildirmişlerdir.

III.3.3. ÖFKE SORUNU OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN BABA-ERGEN ÇATIŞMA TEMSİLLERİ GÖRÜŞMELERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin, kendileri ve babaları arasındaki anlaşmazlık veya kavgalara ilişkin temsiller için anlattıkları öykülerden çıkarılan kategoriler, her iki örneklem için X^2 Dağılım Testi kullanılarak incelenmiştir. Elde edilen bulgular, Tablo-13'de sunulmuştur.

Tablo-13: Öfke Sorunu Olan ve Olmayan Ergenlerin, Baba-Ergen Çatışmasına İlişkin Anlattıkları Öykülerin İçeriklerine İlişkin Frekans ve Yüzdeler

KONU	Toplam	Öfke sorunu olan ergenler n=62		Öfke sorunu olmayan ergenler n=63		χ^2
		f	%	f	%	
KONU						
Disiplin	38	25	45.5	13	24.5	5.18**
Baba veya ergenin olumsuz kişilik özellikleri veya davranış problemleri	37	25	45.5	12	22.6	6.23*
Özerlik	27	11	20.0	16	30.2	1.49
Okulla ilgili sorunlar	26	8	14.5	18	34.0	5.57**
Arkadaş ilişkileri	14	9	16.4	5	9.4	1.49
Para	10	10	18.2	0	0	10.62*
Ev düzeniyle ilgili sorumluluklar	6	3	5.5	3	5.7	.00
ÇATIŞMAYI BAŞLATMA						
Baba	65	32	58.2	33	62.3	.18
Testi alan ergen	35	19	34.5	16	30.2	.23
Anne	5	3	5.5	2	3.8	.17
ŞİDDET						
Şiddet yok	83	33	60.0	50	94.6	17.90*
Sözel Şiddet	24	21	38.2	3	5.7	16.52*
Fiziksel Şiddet	8	6	10.9	2	3.8	2.00
SÖZEL ŞİDDET UYGULAYAN						
Baba ergene	21	19	34.5	2	3.8	16.31*
Ergen babaya	3	2	3.6	1	1.9	.30
FİZİKSEL ŞİDDET UYGULAYAN						
Baba ergene	9	7	12.7	2	3.8	2.83
Ergen babaya	0	0	0	0	0	
ANNENİN BABA-ERGEN ÇATIŞMASINA TEPKİSİ						
Babayla koalisyon kurma-birlik olma	35	14	25.5	21	39.6	2.47
Ergen ile koalisyon kurma	29	19	34.5	10	18.9	3.37**
Baba-ergeni susturma	10	6	10.9	4	7.5	.36
Hakemlik yapma-uzlaşma sağlama	8	4	7.3	4	7.5	.00
ÇATIŞMANIN ÇÖZÜMÜ						
Anne veya baba çözer	33	16	29.1	17	32.1	.11
Çatışma çözülmeyen bırakılır	26	19	34.5	7	13.2	6.72**
Testi alan ergen çözer	25	8	14.5	17	32.1	4.66**
Baba-ergeni kendi arasında çözer	14	6	10.9	8	15.1	.41
Kendiliğinden çözülür	13	3	5.5	10	18.9	4.59**

*p<.001 **p<.05

Ergenlere, babalarıyla hangi konularda çatışma yaşadıkları sorulduğunda, ergenlerin anneleriyle benzer çatışma konuları bildirdikleri görülmüştür. Ancak, öfke sorunu olan ergenlerin, babalarıyla daha fazla konuda çatışma yaşadıkları dikkati çekmiştir. Buna göre, öfke sorunu olan ergenler öykülerinde, “Disiplin” ($X^2=5.18$; s.d=1; $p<.05$), “Baba veya ergenin olumsuz kişilik özellikleri veya davranış problemleri” ($X^2=6.23$; s.d=1; $p<.05$) ve “Para” ($X^2=10.62$; s.d=1; $p<.001$) konularında babalarıyla daha fazla çatışma yaşadıklarından söz etmişlerdir. Daha açık bir deyişle, öfke sorunu olan ergenler, anne-babaya ilişkin davranış ve tavırlar, kurallara uymama gibi disiplinle ilgili konularda babalarıyla daha fazla tartıştıklarını ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra, öfke sorunu olan ergenler babalarıyla kendilerinin veya babalarının olumsuz kişilik özellikleri ya da babalarının kendilerine yönelik olumsuz tutumlarıyla ilgili olarak daha fazla anlaşmazlık yaşadıklarını bildirmişlerdir. Son olarak, yine aynı gruptaki ergenler, babalarıyla çatışmalarını anlattıkları öykülerde, çok para harcamaları ya da babalarının kendilerine yeterince para vermemesi gibi konularda daha fazla çatışma yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Öfke sorunu olmayan ergenler ise, “Okul ve derslerle ilgili sorunlar” ($X^2=5.57$; s.d=1; $p<.05$) hakkında babalarıyla daha fazla çatıştıklarından söz etmişlerdir. Daha açık bir deyişle, öfke sorunu olmayan ergenler, ders çalışmama veya akademik başarısızlık gibi okulla ilgili konularda babalarıyla daha fazla anlaşmazlık yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Baba ve ergen arasındaki çatışmalara ilişkin görüşmelerde ele alınan diğer bir konu şiddettir. Tablo-13’te, öfke sorunu olmayan ergenlerin yaklaşık %95’inin şiddet yaşantısı belirtmediği görülmektedir ($X^2=17.90$; s.d=1; $p<.001$). Öfke sorunu olan ergenler, karşılaştırma grubuna göre, babalarıyla çatışmaları sırasında sözel şiddetin ($X^2=16.52$; s.d=1; $p<.001$) daha fazla yaşandığını bildirmişlerdir. Yine bu gruptaki ergenler, sözel şiddeti daha çok babalarının kendilerine ($X^2=16.31$; s.d=1; $p<.001$) uyguladığını ifade etmişlerdir.

Görüşmelerde, ergenlere, babalarıyla çatışmaları sırasında annelerinin nasıl davrandığı sorulmuştur. Öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin bu soruya verdikleri

yanıtların, sadece “Annenin ergen ile koalisyon kurması” ($X^2=3.37$; s.d=1; $p<.07$) kategorisinde birbirinden farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır. Buna göre, öfke sorunu olan ergenler, öykülerinde, babalarıyla çatışmaları sırasında, annelerinin kendilerini desteklediğinden ya da savunduğundan daha fazla söz etmişlerdir.

Baba ve ergen arasındaki çatışmaların kim tarafından çözüldüğü, görüşmelerde ele alınan diğer bir konudur. Bulgular, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin yanıtları arasında farklılıklar olduğunu göstermiştir. Buna göre, öfke sorunu olmayan ergenler, olanlara göre, çatışmayı kendilerinin çözdüğünü daha fazla ifade etmişlerdir ($X^2=4.66$; s.d=1; $p<.05$). Bunun yanı sıra, yine aynı örneklemdaki ergenler, öykülerinde, çatışmanın kendiliğinden, kısa sürede çözüldüğünden ve ilişkilerinin hemen eskiye döndüğünden daha fazla söz etmişlerdir ($X^2=4.59$; s.d=1; $p<.05$). Öfke sorunu olan ergenler ise, karşılaştırma grubundaki yaşlılarının tersine, çatışmanın çözülmeden bırakıldığını ve babalarıyla aralarında uzun süreli küslükler yaşandığını daha fazla bildirmişlerdir ($X^2=6.72$; s.d=1; $p<.05$).

Baba ve ergen arasındaki çatışmalara ilişkin ele alınan son konu, babayla olan çatışmaların ortaya çıkma sıklığıdır. Öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin, babalarıyla ne sıklıkta çatışma yaşadıkları sorusuna verdikleri yanıtlar X^2 Dağılım Testi ile incelenmiştir. Elde edilen bulgular, aşağıda Tablo-14’te sunulmuştur.

Tablo-14: Öfke Sorunu Olan ve Olmayan Ergenlerin Baba-Ergen Çatışmasının Ortaya Çıkma Sıklığına Dair İfadelerine İlişkin Frekans ve Yüzdeler

Grup	Hergün	Haftada birkaç kez	Ayda birkaç kez	Yılda birkaç kez	Toplam
Öfke sorunu olan ergenler n=55	11 %20	28 %50.9	9 %16.4	7 %12.7	55 %100
Öfke sorunu olmayan ergenler n=52	3 %5.8	20 %38.5	15 %28.8	14 %26.9	52 %100
Toplam	14 %13.1	48 %44.9	24 %22.4	21 %19.6	107 %100

Tablo-14'te görüldüğü gibi, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin babalarıyla çatışmalarının ortaya çıkma sıklığı ile ilgili ifadelerinde farklılıklar bulunmaktadır ($X^2=9.67$; s.d=3; $p<.05$). Bulgular, öfke sorunu olan ergenlerin babalarıyla daha sık çatışma yaşadıklarını göstermektedir. Öfke sorunu olan ergenler, babalarıyla hergün ya da haftada birkaç kez çatışma yaşadıklarını bildirirken, öfke sorunu olmayan ergenler çatışmanın ayda veya yılda birkaç kez yaşandığından söz etmişlerdir.

III.4. ÖFKE SORUNU OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN PARQ ALT ÖLÇEK PUANLARININ KARŞILAŞTIRILMASINA İLİŞKİN BULGULAR

Bu bölümde, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin anne ve babalarıyla iletişim biçimleri, problem çözme becerileri ve birbirlerine yönelik olumsuz duyguları arasında farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin PARQ'ın İletişim, Problem Çözme ve Yakınlık/Düşmanlık alt-ölçeklerinden elde ettikleri puanlar, Tek Faktörlü Çok Yönlü Varyans Analizi (MANOVA) ile incelenmiş ve elde edilen bulgular Tablo-15'te sunulmuştur.

Tablo-15: Öfke Sorunu Olan ve Olmayan Ergenlerin PARQ Alt-ölçek Ortalamaları ve İlgili MANOVA Sonuçları

Ölçek	Öfke sorunu olan ergenler n=59		Öfke sorunu olmayan ergenler n=55		Tek Yönlü F
	\bar{X}	S	\bar{X}	S	
İletişim					
Anne	4.6	3.6	2.4	2.8	13.37*
Baba	6.3	3.9	3.3	2.5	24.10*
Problem Çözme Becerileri					
Anne	4.7	3.2	3.4	2.6	5.61**
Baba	6.7	3.6	3.7	2.7	24.10*
Yakınlık / Düşmanlık					
Anne	4.3	3.8	2.3	2.6	10.71*
Baba	6.7	3.9	2.6	2.2	47.71*

* $p<.001$ ** $p<.05$

Tablo-15'te görüldüğü gibi, öfke sorunu olan ergenlerin, öfke sorunu olmayan ergenlere oranla, PARQ alt-ölçek puan ortalamaları daha yüksektir. PARQ'ın tüm alt-ölçeklerinde, ergenlerin öfke düzeyinin çok yönlü etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür ($F(6,107)=9.921, p<.001$). İzleme testi olarak yapılan tek yönlü analizler, bu farkın İletişim-Anne, İletişim-Baba, Problem Çözme Becerileri-Anne, Problem Çözme Becerileri-Baba, Yakınlık/Düşmanlık-Anne ve Yakınlık/Düşmanlık-Baba alt-ölçeklerinden kaynaklandığını göstermiştir.

İletişim becerileriyle ilgili olarak, öfke sorunu olan ergenler, olmayanlara göre, hem anneleriyle hem de babalarıyla aralarındaki iletişimi daha olumsuz olarak değerlendirmişlerdir. Daha açık bir deyişle, öfkeli ergenler, anne-babalarıyla ilişkilerinde birbirlerinin sözünü kesme, birbirlerini dinlememe veya suçlama gibi olumsuz iletişim biçimlerini daha sık kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Problem çözme becerileriyle ilgili alt-ölçeklerde de iki örneklem grubundaki ergenlerin puanları arasında anlamlı farklılaşmalar olduğu görülmektedir. Buna göre, öfke sorunu olan ergenler, anne-babalarının kendileriyle olan anlaşmazlıklarını çözme konusunda gerekli becerilere sahip olmadıklarını daha fazla bildirmişlerdir. Diğer bir deyişle, öfkeli ergenler anne-babalarının problemleri algılama, üzerinde tartışabilme, çözümler arama ve çözümleri karşılıklı değerlendirip anlaşmaya varabilme becerilerini daha yetersiz olarak algılamışlardır.

Son olarak, öfke sorunu olan ergenler, karşılaştırma grubundaki ergenlere göre, anne ve babalarıyla ilişkilerinde daha fazla öfke ve düşmanlık duyguları olduğunu ifade etmişlerdir. Daha açık bir deyişle, öfke sorunu olan ergenler, anne-babalarıyla olan ilişkilerinde birbirlerine yönelik düşmanca tutumlar algıladıklarını bildirmişlerdir.

III.5. ERGENLERİN ÖFKE-DÜŞMANLIK PUANLARININ YORDANMASINA İLİŞKİN BULGULAR

Bu bölümde, ergenlerin SCL-90-R'ın Öfke-Düşmanlık alt-ölçeğinden elde ettikleri puanlarının yordanmasında, FAST'in ölçtüğü boyutların ve PARQ'ın alt-ölçeklerinin ne tür katkılar sağladığı incelenmeye çalışılmıştır. Ergenlerin, FAST'in

anne-baba ve ebeveyn-ergen çatışma temsillerinde anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen ikilileri için elde ettikleri yakınlık ve hiyerarşi puanları öfke-düşmanlık puanlarını yordayan değişkenler olarak analize alınmıştır. Bunun yanı sıra, ergenlerin PARQ'ın İletişim, Problem Çözme Becerileri ve Yakınlık/Düşmanlık alt-ölçeklerinden elde edilen puanlar da analize sokulmuştur. Ergenlerin SCL-90-R Öfke-Düşmanlık alt-ölçek puanlarının toplam 30 değişken tarafından yordanmasına ilişkin Aşamalı Regresyon Analizi sonuçları Tablo-16'da sunulmuştur.

Tablo-16: Ergenlerin Öfke-Düşmanlık Puanlarının Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları

Analiz Aşaması	Yordayıcı Değişken	R	R ²	Yord.	R ² 'deki Artış		
				St. Hatası	F	Miktarı	Beta
1	PARQ Yakınlık/düşmanlık-Baba	.590	.348	1.0152	47.961*	.348	.590
2	FAST C2 Anne-Ergen yakınlık	.684	.467	.9224	37.045*	.120	-.346
3	FAST C2 Hiyerarşi ters dönmesi	.714	.510	.8897	30.540*	.043	.214
4	FAST C3 Hiyerarşi ters dönmesi	.739	.546	.8615	26.143*	.036	-.211
5	FAST C3 Anne-Baba yakınlık	.758	.574	.8390	23.195*	.028	-.184
6	FAST C1 Baba-ergen yakınlık	.774	.599	.8186	21.191*	.025	.195

*p<.001

1: PARQ Yakınlık/Düşmanlık alt-ölçeği
3: FAST Anne-ergen çatışması
5: FAST Baba-ergen çatışması

2: FAST Anne-ergen çatışması
4: FAST Baba-ergen çatışması
6: FAST Anne-baba çatışması

Tablo-16'da görüldüğü gibi, ergenlerin öfke-düşmanlık puanlarının, ailedeki yapılar ve ilişkiler tarafından yordanmasında, ilk aşamada PARQ'ın Yakınlık/Düşmanlık-Baba alt-ölçeğine ait korelasyon katsayısı .590'dır. İkinci aşamada, anne-ergen çatışmasındaki Anne-Ergen Yakınlığının yordayıcı olarak analize girmesiyle bileşik korelasyon katsayısı .684'e; üçüncü aşamada anne-ergen çatışmasında Hiyerarşi Ters Dönmesiyle .714'e; dördüncü aşamada baba-ergen çatışmasındaki Hiyerarşi Ters Dönmesiyle .739'a; beşinci aşamada baba-ergen çatışmasındaki Anne-Baba Yakınlığıyla .758'e; altıncı ve son aşamada anne-baba çatışmasındaki Baba-Ergen Yakınlığıyla .774'e yükselmiştir.

Tablo-16'daki R² değerleri incelendiğinde, PARQ'ın Yakınlık/Düşmanlık-Baba alt-ölçeğinin, Öfke-Düşmanlık puanlarındaki toplam varyansın %34.8'ini açıkladığı

görülmektedir. Yakınlık/Düşmanlık-Baba alt ölçeğinin varyansa olan katkısı 1 ve 90 serbestlik dereceleriyle $p<.001$ düzeyinde anlamlıdır ($F=47.961$).

İkinci aşamada anne-ergen çatışmasında Anne-Ergen arasındaki yakınlık puanının yordamaya katılmasıyla, açıklanan toplam varyans oranı %46.7'e yükselmiştir. Anne-Ergen arasındaki yakınlığının varyansa olan bu katkısı $p<.001$ 'de 2 ve 89 serbestlik dereceleriyle anlamlıdır ($F=39.045$).

Üçüncü aşamada anne-ergen çatışmasındaki Hiyerarşi Ters Dönmesi'nin, öfke-düşmanlık puanlarını yordamaya katılmasıyla, açıklanan toplam varyans oranı %51'e yükselmiştir. Hiyerarşi ters dönmesinin varyansa olan katkısı $p<.001$ 'de 3 ve 88 serbestlik dereceleriyle anlamlıdır ($F=30.540$).

Dördüncü aşamada, yordamaya katılan baba-ergen çatışmasındaki Hiyerarşi Ters Dönmesi boyutu ile açıklanan toplam varyans oranı % 54.6'ya ulaşmıştır. Hiyerarşi ters dönmesinin varyansa olan bu katkısının 4 ve 87 serbestlik dereceleri ve $p<.001$ ile anlamlı olduğu görülmektedir ($F=26.143$).

Beşinci aşamada, baba-ergen çatışmasındaki Anne-Baba Yakınlığı'nın, yordamaya katılmasıyla açıklanan toplam varyans oranı %57.4'e yükselmiştir. Anne-Baba yakınlığının varyansa olan bu katkısı $p<.001$ 'de 5 ve 86 serbestlik dereceleriyle anlamlıdır ($F=23.195$).

Altıncı ve son aşamada anne-baba çatışmasındaki Baba-Ergen Yakınlığı boyutunun analize katılmasıyla, açıklanan toplam varyans oranı %59.9'a yükselmiştir. Baba-Ergen yakınlığının yordamaya katkısının 6 ve 85 serbestlik dereceleriyle ve $p<.001$ ile anlamlı olduğu görülmektedir ($F=21.191$).

Ergenlerin Öfke-Düşmanlık puanlarını yordamada, yordamaya katılan tüm alt-ölçeklerin R^2 de sağladıkları artışların anlamlı olduğu görülmüştür (sırasıyla $F=47.961$, $p<.001$; $F=20.003$, $p<.001$; $F=7.673$, $p<.01$; $F=6.855$, $p<.05$; $F=5.726$, $p<.05$; $F=5.330$, $p<.05$; s.d=1 ve 85).

Analiz sonucunda, ergenlerin öfke-düşmanlık düzeylerini yordayan 30 değişken arasında en yüksek yordama katkısının Yakınlık/Düşmanlık-Baba alt-ölçeğinden geldiği görülmüştür. Yakınlık/Düşmanlık-Baba alt-ölçeğinin yanı sıra, anne-ergen çatışmasındaki anne-ergen yakınlığının ve hiyerarşi ters dönmesinin, baba-ergen çatışmasındaki hiyerarşi ters dönmesi ve anne-baba yakınlığının, son olarak anne-baba çatışmasındaki baba-ergen yakınlığının öfke-düşmanlığı yordayan ölçekler oldukları ve tümünün birlikte toplam varyansın %59.9'unu açıklayabildikleri sonucuna varılmıştır.

BÖLÜM IV

TARTIŞMA VE SONUÇLAR

Bu bölümde, “Bulgular” bölümünde özetlenen araştırma sonuçları sırasıyla ele alınarak tartışılmıştır. Öncelikle öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin FAST üzerinde anne-babaları ve kendileriyle ebeveynleri arasında olan çatışma temsillerinden elde edilen bulgular tartışılmıştır. Ardından, yine bu üç farklı çatışma temsili hakkında ergenlerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular ele alınmıştır. Diğer bir tartışma konusu, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin anne-babalarıyla ilişkilerindeki iletişim, problem çözme becerileri ve yakınlık/düşmanlık duygularına yönelik elde edilen analiz sonuçlarının değerlendirilmesidir. Son olarak, ergenlerin öfke sorununu yordayan değişkenler ele alınmıştır.

IV.1. ÖFKE SORUNU OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN FAST ÇATIŞMA TEMSİLLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASINA İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞILMASI

Öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin FAST çatışma temsillerinin karşılaştırılması amacıyla üç ayrı analiz yapılmıştır. İlk olarak, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin FAST’de anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen arasında gösterdikleri temsillerden elde edilen yakınlık puanları Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile karşılaştırılmıştır. İkinci olarak, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin yukarıda belirtilen üç çatışma temsilinden elde ettikleri hiyerarşi ortalamaları tek yönlü ANOVA ile karşılaştırılmıştır. Son olarak ise, bu iki örneklem grubundaki ergenlerin FAST temsillerinde gösterdikleri işlevsel olmayan aile yapıları X^2 Dağılım Testi ile incelenmiştir. Aşağıda sırasıyla bu üç temel konuya ilişkin bulgular tartışılmıştır.

IV.1.1. ÖFKE SORUNU OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN YAKINLIK PUANLARININ KARŞILAŞTIRILMASINA İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞILMASI

Araştırmaya katılan ergenler, FAST’te anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen arasında olmak üzere üç ayrı çatışma durumunu temsil etmişlerdir. Ergenler bu

temsillerde, çatışmalar sırasında anne-babaları ve kendileriyle ebeveynleri arasındaki yakınlığın nasıl olduğunu göstermişlerdir. Bu bölümde, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin yakınlık temsilleri arasında farklılık olup olmadığı ele alınmıştır. Her bir çatışma temsili için ayrı ayrı yapılan ANOVA sonuçları, FAST'in Yakınlık boyutundaki ortalamalarda öfke sorunu olan ve olmayan ergenler arasında anlamlı farklılaşmalar olduğunu göstermiştir.

Öfke sorunu olan ergenlerin temsillerinde, olmayanlara göre, genel olarak, çatışma durumlarında aile üyeleri arasındaki yakınlığın daha fazla azaldığı görülmektedir. Bu durumun, üç çatışma temsili de ortaya çıktığı dikkati çekmektedir. Daha açık bir deyişle, öfke sorunu olan ergenler, olmayanlara göre, anne-baba çatışması sırasında, anne ve babalarının birbirlerinden daha fazla uzaklaştıklarını bildirmişlerdir. Benzer durum, ebeveyn-ergen çatışma temsillerinde de ortaya çıkmıştır. Öfke sorunu olan ergenler, böyle bir sorunu olmayan yaşlılarına göre, anneleriyle kendileri arasındaki bir anlaşmazlık sırasında, anneleriyle yakınlıklarının azaldığını bildirmişlerdir. Aynı gruptaki ergenler, özellikle kendileri ve babaları arasında çatışma olduğunda, hem anne-babalarını hem de kendileri ile anne-babalarını daha uzak temsil etmişlerdir.

Psikiyatrik sorunu olan ve olmayan ergenlerin aile ilişkilerinin karşılaştırıldığı araştırmalarda, sorunu olan ergenlerin ailelerinde, yakınlığın düşük olduğu görülmektedir. Örneğin, Allan, Kashani ve Reid'in (1998) yürüttüğü çalışmada, psikiyatrik olarak yatılı tedavi gören çocuklar, anne-babalarını daha öfkeli olarak algılamışlar ve aile üyeleri arasındaki yakınlığın az olduğunu bildirmişlerdir. Barber (1992) ve Yahav (2002), dışsallaştırılmış davranış bozukluğu sergileyen ergenlerin, aile üyeleri arasındaki ilişkileri daha ayrışık olarak tanımladıklarını belirtmişlerdir. Ergenlik döneminde görülen depresyon ile aile ilişkileri arasındaki ilişkiyi ele alan araştırmalarda (Cumsille ve Epstein, 1994; Kashani ve ark., 1999; Robertson ve ark., 2001), depresif semptomlar sergileyen ergenlerin, ailelerinde daha az yakınlık, güven ve bağlılık bildirdikleri görülmüştür. FAST kullanılarak yürütülen araştırmalarda (Gehring ve Marti, 1993; Marti ve Gehring, 1992) da psikiyatrik tanı alan çocuk ve ergenlerin, aile üyeleri arasındaki ilişkileri daha uzak olarak temsil ettikleri dikkati çekmiştir.

Türkiye’de yapılan çalışmalarda da Batı’da yürütülen araştırmalarla benzer bulgular elde edilmiştir. Fişek (1992), psikiyatrik tedavi gören çocukların ailelerindeki yakınlığın daha düşük olduğunu saptamıştır. Eryüksel (1996), psikiyatrik örneklemdaki ergenlerin, normal ergenlere göre, aile üyeleri arasında daha düşük yakınlık algıladıklarını belirtmiştir. Kahraman (2000) ise, ergenlerin öfke sorunlarını yordayan en önemli değişkenin, aile üyeleri arasındaki yakınlık olduğunu bildirmiştir.

Öfke sorunu olan ergenlerin, çatışma temsillerinde aile üyeleri arasındaki yakınlığın azaldığını belirtmeleri, yukarıda anlatılan bulgularla uyumlu görünmektedir. Ancak, burada üzerinde durulması gereken bir nokta bulunmaktadır. Bahsedilen araştırmalar, sorunlu ve sorunsuz gruplar arasındaki tipik aile ilişkilerine dair bilgiler sunmaktadır. Daha açık bir deyişle, ergenlerin psikolojik uyumunu ve aile ilişkilerini değerlendiren birçok araştırmada, aile üyelerinin günlük, olağan ilişkilerindeki yakınlık düzeyi ele alınmaktadır. Bu araştırmalarda, yakınlığın düşük ya da yüksek olması ile ergenin psikolojik sorunları arasındaki ilişkiler incelenmektedir. Aile üyeleri arasındaki çatışmanın değerlendirilmesinde de benzer bir yol izlenmektedir. Araştırmacılar, aile üyeleri arasındaki çatışmanın sıklığını ve şiddetini değerlendirerek, sorunlu ve sorunsuz gruplar arasındaki farklılıklara bakmaktadırlar. Özetle, bu araştırmalar, özellikle aile içi çatışma durumlarında, aile üyeleri arasındaki yakınlığın nasıl olduğuna dair bilgi vermemektedir.

Aile içinde çatışma yaşanırken aile ilişkilerinin nasıl değiştiğini ele alan araştırmalar, çatışma sırasında aile üyeleri arasındaki yakınlığın azaldığını göstermektedir. Gehring ve Marti (1993), psikiyatrik bir tanı alan ve almayan çocukların, tipik ve çatışmalı durumlardaki aile ilişkilerini FAST kullanarak incelemişlerdir. Araştırmaya katılan çocukların, çatışmalı durumlardaki aile ilişkilerini, her zamanki ilişkilere nazaran, daha az yakın olarak temsil ettikleri görülmüştür. Ancak, bu çalışmada psikiyatrik ve normal örneklemdaki çocukların çatışma temsillerindeki yakınlık puanları arasında bir farklılaşmaya rastlanmamıştır. Daha açık bir deyişle, her iki gruptaki çocuklar da, çatışma temsillerinde, aile üyeleri arasındaki yakınlığı benzer şekilde düşük göstermişlerdir.

Gehring, Wentzel ve Munson (1990), ergen çocukların bulunduğu ailelerde yaşanan çatışmaların özelliklerini ve çatışmanın aile üyelerinin yakınlığı üzerinde yarattığı etkiyi FAST ile incelemişlerdir. Ergenlerin %82 gibi büyük bir çoğunluğu, çatışma durumunda, aile üyeleri arasındaki yakınlığın azaldığını bildirmiştir. Çatışmanın, ailenin tüm alt-sistemlerindeki yakınlığın azalmasıyla ilişkili olduğu görülmüştür. Anne-baba arasındaki yakınlığı, en fazla eşler arasındaki çatışmanın azalttığı ortaya çıkmıştır.

Eryüksel (2003), Türkiye’de yürüttüğü çalışmasında, çocuk ve ergenlerin aile yapılarına ilişkin algılarını FAST kullanarak incelemiştir. Çatışma temsillerinde, tipik temsillere nazaran, aile üyeleri arasındaki yakınlığın azaldığı bulunmuştur. Davranış problemleri olan çocukların çatışma durumlarına ilişkin algıları karşılaştırıldığında, düşük SED’deki ailelerden gelen çocukların, anne-babaları arasında; yüksek SED’deki ailelerden gelen çocukların ise babalarıyla kendileri arasında uzaklaşma bildirdikleri görülmüştür.

FAST kullanılarak yürütülen bu araştırmalarda, çatışma sırasında aile üyeleri arasındaki yakınlığın azaldığı görülmektedir. Fakat, yukarıda anlatılan araştırmalar, aile içindeki tek bir çatışma durumunu ele almışlardır. Daha açık bir deyişle, katılımcılardan, ailelerinde en sık ortaya çıkan çatışmayı düşünmeleri ve aile üyeleri arasındaki ilişkileri göstermeleri istenmiştir. Şimdi yürütülen araştırmada ise, anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen ikilileri arasında yaşanan çatışmalar ayrı ayrı incelenmiştir. Dolayısıyla Eryüksel’in (2003) araştırmasından farklı olarak, çatışma durumlarında sadece anne-baba veya sadece baba-çocuk arasındaki yakınlığın azalmadığı görülmektedir. Bu nedenle, şimdi yürütülen araştırmanın aile içindeki çatışma durumları hakkında daha fazla bilgi verdiği düşünülmektedir. Öfke sorunu olan ergenler, aralarında çatışma olan tüm aile üyelerinin birbirlerinden uzaklaştığını bildirmişlerdir.

Tablo-3’te, öfke sorunu olan örnekleme, anne-baba çatışması sırasında, anne ve baba arasındaki yakınlığın azaldığı görülmektedir. Bu çatışmalar sırasında, her iki örnekleme de ebeveynlerinden uzaklaşmadıkları dikkati çekmektedir.

Bunun yanı sıra, ikililer içerisinde en çok anne ve ergenin birbirine yakın olduğu gözlenmektedir.

Anne-baba arasındaki bu uzaklaşma, çatışma sırasında yaşanan şiddet ve çatışmanın çözümü açısından ele alınabilir. Anne-baba çatışmasına dair görüşmelerde (Bkz.: Tablo-9), öfkeli gruptaki ergenler, çatışma sırasında anne-babalarının birbirlerine sözel ve fiziksel şiddet uyguladığından bahsetmişlerdir. Bunun yanı sıra, bu gruptaki ergenler, görüşmelerde anne ve babalarının kendi aralarındaki çatışmaları çözemediklerini ifade etmişlerdir. Birbirine şiddet uygulayan ve problemlerini çözemeyen eşler arasında, yakınlığın düşük olması anlaşılır gözükmektedir.

Ergenlerden anneleri ile kendileri arasındaki bir çatışma durumunu temsil etmeleri istendiğinde, öfkeli gruptaki ergenlerin, diğer gruptaki yaşlılarına göre, anneleriyle aralarında daha fazla uzaklık gösterdikleri görülmüştür. Ergenlerin anneleriyle çatışmaları sırasında, ailedeki diğer ikililerin birbirleriyle yakınlıkları incelendiğinde, iki örneklemin ortalamaları arasında dikkat çekici farklılıklara rastlanmıştır. Buna göre, anne-ergen çatışmasında, öfkeli grupta en yakın olan ikili baba-ergen iken; öfkeli olmayan grupta anne-ergendir. Bu durum, öfkeli örnekleme anneye karşı bir baba-ergen koalisyonu oluştuğunu düşündürülebilir. Öfkeli olmayan ergenlerin yine en yakın olarak annelerini görmeleri ise, çatışmanın anne-ergen ilişkisine zarar vermediği şeklinde yorumlanabilir.

Öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin FAST temsilleri arasındaki en önemli fark, baba-ergen çatışmasında ortaya çıkmıştır. Tablo-3'te görüldüğü gibi, öfke sorunu olan ergenlerin, babalarıyla kendileri arasındaki bir çatışma durumunda, sadece baba ve ergen arasındaki yakınlık değil, anne-baba ve anne-ergen arasındaki yakınlık da azalmaktadır. Bu durumun, anne-baba ve anne-ergen arasındaki çatışmalarda ortaya çıkmadığı gözlenmektedir. Buradan hareketle, öfke sorunu olan ergenlerin babalarıyla aralarındaki sorunların daha ciddi doğurguları olduğu söylenebilir.

Öfke sorunu olan ergenlerin babalarıyla olan çatışmaları sırasında, anne ve babaları arasındaki yakınlığın azalmasının, aile içindeki işlevsel olmayan yapılarla ilişkili olduğu düşünülmektedir. Baba-ergen çatışmasıyla ilgili olarak, gerek FAST

temsillerinden (Bkz. Tablo-5) gerekse baba-ergen çatışmasına ilişkin yapılan görüşmelerden (Bkz. Tablo-13) elde edilen bulgular konuya açıklık getirebilir. Bulgular, baba-ergen arasındaki çatışmalar sırasında anne ve ergen arasında koalisyon kurulduğunu göstermektedir. Öfke sorunu olan ergenler, babalarıyla aralarındaki çatışmalarda, annelerinin kendilerini, babalarına karşı desteklediğinden daha fazla söz etmişlerdir. Buradan hareketle, çatışma sırasında annenin çocuğuyla birlik olmasının, eşler arasındaki yakınlıkta azalmaya yol açabileceği söylenebilir.

Bununla birlikte, baba ve ergen arasındaki anlaşmazlıklar sırasında, öfkeli gruptaki ergenlerin anneleriyle aralarındaki yakınlıkta da azalma olduğu görülmektedir. Daha açık bir deyişle, baba ve ergen bir çatışma yaşarken, ergen ve annesi de birbirlerinden uzaklaşmaktadırlar. Flouri ve Buchanan (2002), ergenlik döneminde anne ve ergen arasındaki yakınlığın, baba ve ergen arasındaki yakınlıkla ilişkili olduğunu ileri sürmüşlerdir. Öfke sorunu olan ergenlerin, çatışma sırasında, babalarıyla yakınlıklarında ciddi bir düşüş olduğu gözlenmektedir. Buradan hareketle, öfkeli ergenlerin ve annelerinin de birbirlerinden uzaklaştıkları söylenebilir. Baba-ergen çatışma temsilinde, öfkeli grupta, en yüksek yakınlık puanına anne ve ergen ikilisi sahip olsa da, ikilinin normal örneklemdaki anne-ergen yakınlığını sağlayamadıkları düşünülebilir.

IV.1.2. ÖFKE SORUNU OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN HİYERARŞİ PUANLARININ KARŞILAŞTIRILMASINA İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞILMASI

Araştırmada, ikinci olarak, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin üç ayrı çatışma temsilinde ikililer arasında ortaya koydukları hiyerarşik farklılıklar incelenmiştir. Anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen çatışma temsillerinde, her ikili için elde edilen hiyerarşi puan ortalamaları, Tek Yönlü Varyans Analizi ile karşılaştırılmıştır.

Araştırmada, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin güç ilişkileri açısından ortaya koydukları tek fark, anne-baba çatışma temsilinde baba ve ergen arasında ortaya çıkmıştır. Buna göre, öfke sorunu olmayan ergenler, öfke sorunu olan ergenlere göre,

anne-babaları arasındaki çatışmalarda, babalarıyla kendileri arasında daha hiyerarşik bir ilişki olduğunu bildirmişlerdir. Daha açık bir deyişle, normal örnekleme'deki ergenler, öfkeli yaşlılarına göre, babalarını daha güçlü ve otoriter olarak algılamışlardır. Bu durum, normal örnekleme'de, çatışma sırasında ve karar verme durumlarında babanın üstünlüğünü işaret etmektedir. Türk kültüründe babanın daha otoriter bir konumda olduğu bilinmektedir (Fişek, 1982). Görüldüğü gibi, normal örnekleme'deki babalar, eşleriyle çatışmaları sırasında da, çocuk üzerindeki bu güçlerini sürdürmektedirler.

Hiyerarşi temsillerine ait bulgular genel olarak incelendiğinde, öfke sorunu olan ve olmayan örnekleme'deki ikililer arasında, üç çatışma durumunda da büyük güç farklarının ortaya çıkmadığı görülmektedir. Daha açık bir deyişle, iki örneklem arasında, çatışmalı durumlardaki ilişkilerde, anne-baba ve ebeveyn-çocuk arasında belirgin güç farklılıklarına rastlanmamıştır. Nitekim, FAST'le yürütülen çalışmalarda, çatışma durumlarındaki hiyerarşik ilişkilere bakıldığında, benzer bulgular elde edilmiştir.

Gehring, Wentzel ve Munson (1990), çatışma durumlarına ait temsillerde aile üyeleri arasındaki güç farklılıklarının artabileceğini, azalabileceğini ya da değişmeyeceğini belirtmişlerdir. Marti ve Gehring (1992), psikiyatrik bir tanı alan ve almayan çocuk ve ergenlerin çatışma temsillerinde güç farklılıklarına rastlanmadığını vurgulamışlardır. Gehring ve Marti (1993), çatışma durumlarında aile üyelerinin gücünde değişim olmadığını ya da güç farklılıklarında azalma olduğunu bildirmişlerdir. Eryüksel (2003) Türk örnekleminde yürüttüğü çalışmasında, tipik ve çatışmalı durumlarda, aile üyeleri arasındaki hiyerarşik ilişkilerin birbirinden farklılaşmadığını ortaya koymuştur.

Bu noktada, ailede üç farklı çatışma durumunda görülen hiyerarşi örüntüsünün ayrı ayrı ele alınmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Evlilik çatışması genel olarak incelendiğinde, her iki örnekleme'de de anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen ikililerine ait ortalamaların hiyerarşik bir sıra gösterdiği görülmektedir. Buna göre, her iki grupta da en hiyerarşik ilişki baba ve ergen arasında ortaya çıkmaktadır. Bunu, anne ve ergen arasındaki güç farkı izlemektedir. En eşitlikçi ilişkinin ise anne ve baba arasında olduğu

gözlennmektedir. Elde edilen bu bulgular, FAST'le yürütülen diğer çalışmalarda elde edilen bulgularla benzerlik göstermektedir (Eryüksel, 2003; Gehring, 1998).

Anne ve ergen arasındaki çatışmalarda ise, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin annelerini daha güçlü algıladıkları görülmüştür. Buna benzer bir bulgu, baba-ergen çatışmasından da elde edilmiştir. Ergenler, babalarıyla kendileri arasındaki bir anlaşmazlık durumunda, babalarının kendilerinden daha güçlü olduğunu belirtmişlerdir. Bu bulgunun literatürdeki bulgularla uyumlu olduğu görülmektedir. Hem Batı'da (Gehring ve ark., 1996; Gehring ve Marti, 1993; Kahn ve Meier, 2001) hem de Türkiye'de (Eryüksel, 2003) FAST ile yürütülen araştırmalarda, çocukların kendilerini, ebeveynlerinden daha az güçlü olarak temsil ettikleri bulunmuştur. Bunun yanı sıra, aynı araştırmalarda çatışma durumlarındaki ikili ilişkilerde en hiyerarşik ilişkinin, baba ve çocuk arasında temsil edildiği görülmüştür.

Son olarak, öfkeli ve normal örneklemler arasında ortaya çıkan bir farklılığa değinilecektir. Yukarıda da belirtildiği gibi, öfke sorunu olan ve olmayan ergenler, ailedeki hiyerarşi örüntüsünü benzer bir şekilde betimlemişlerdir. Ancak, iki grubun ortalamaları incelendiğinde, istatistiksel bir farklılaşma bulunmamakla birlikte, öfke sorunu olan grubun, daha düşük hiyerarşi puan ortalamalarına sahip olduğu görülmektedir. Daha açık bir deyişle, hem anne-baba hem de ebeveyn-ergen arasındaki çatışmalarda, anne-baba ile ergen arasındaki güç farkı, öfkeli grupta daha azdır. Bu durumun, ileri araştırmalarda daha ayrıntılı bir şekilde incelenmesi önerilmektedir.

IV.1.3. ÖFKE SORUNU OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN ÜÇ FARKLI ÇATIŞMA TEMSİLİNDE GÖSTERDİKLERİ İŞLEVSEL OLMAYAN YAPILARA İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞILMASI

Aile içindeki işlevsel olmayan yapıların, ergenin uyumu üzerinde olumsuz etki gösterdiği bilinmektedir. Bu nedenle, araştırmada, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin, anne-baba ve ebeveyn-ergen çatışma temsillerinde gösterdikleri işlevsel olmayan yapılar karşılaştırılmıştır. Daha önce değinildiği gibi, işlevsel olmayan aile yapıları kavramıyla, aile içindeki koalisyon ve hiyerarşi ters dönmesi kastedilmektedir (Gehring, 1998). İki örneklemden ergenlerin çatışma temsillerinde gösterdikleri

koalisyon ve hiyerarşi ters dönmeleri arasında bir farkın bulunup bulunmadığı X^2 Dağılım Testi ile incelenmiştir. Bulgular, öfke sorunu olan ergenlerin, anne-ergen ve baba-ergen çatışma temsillerinde, daha fazla işlevsel olmayan bir aile yapısı gösterdiklerini ortaya koymuştur.

Anne-baba çatışmasında, ailedeki işlevsel olmayan yapılar açısından öfke sorunu olan ve olmayan örneklemeler arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmüştür. Fakat, öfkeli gruptaki ergenlerin, diğer gruptaki yaşlılarına göre, daha fazla koalisyon ve hiyerarşi ters dönmesi bildirdikleri dikkati çekmiştir.

Anne-ergen çatışmasına ilişkin bulgular incelendiğinde, öfke sorunu olan ergenlerin, daha fazla hiyerarşi ters dönmesi temsil ettiği görülmüştür. Hatırlanacağı gibi, hiyerarşi ters dönmesi, çocuğun ebeveynlerine göre daha fazla güce sahip olması anlamına gelmektedir. Buna göre, öfke sorunu olan gençler, olmayanlara göre, anneleriyle aralarındaki bir anlaşmazlık veya çatışma durumunda, ebeveynlerinden daha fazla güce sahip olduklarını daha sıklıkla temsil etmişlerdir.

Gehring (1998), hiyerarşi ters dönmesinde kritik olanın, ebeveynlerin çatışma sırasında, çocuk üzerindeki otoritelerini sürdürmemeleri olduğunu ileri sürmektedir. Buna, anneleriyle çatışmaları sırasında anne-babasından daha fazla gücü olduğunu belirten ergenlerin öykülerinde de sıklıkla rastlanmıştır. Öfke sorunu olan ergenler öykülerinde, annelerinin ders çalışma, dışarı çıkma, arkadaş ilişkileri veya giyim tarzı gibi konularda kendilerine çok karışmasından rahatsız olduklarını ifade etmişlerdir. Annelerinin bu türdeki davranışlarına kendilerinin öfkeyle cevap vererek veya kendi istediklerini yaparak karşılık verdiklerini belirtmişlerdir. Bu durum, bir ergenin annesiyle çatışmasına ait anlattığı öyküde açık bir şekilde görülmektedir. Genç, okulla ilgili bir tartışmanın ardından annesinin “Tamam oğlum, bildiğin gibi yap. İleride anlarsın beni.” şeklinde cevap verdiğini ve tartışmayı sona erdirdiğini ifade etmiştir. Suç işlemiş ergenlerin aileleriyle yürütülen bir çalışma da (Schaeffer ve Borduin, 1999) benzer bir bulgu elde edilmiştir. Yazarlar, suç işlemiş ergenlerin ailelerindeki çatışmaların, daha çok bir tarafın, özellikle annenin, teslim olması ile sona erdiğini bildirmişlerdir.

Özellikle davranış bozukluklarında, çocuğun ebeveynlerin otoritesini tehdit eden bir güce sahip olduğu, daha önceki çalışmalarda da ortaya konmuş bir bulgudur (bkz. Gehring, 1998). Gehring, Wentzel ve Munson (1990), davranış bozukluğu gösteren ergenlerin, FAST temsillerinde daha fazla kuşaklararası koalisyon ve hiyerarşi ters dönmesine rastlamışlardır. Gehring ve Marti'nin (1993) çalışmasında, psikiyatrik örneklemdaki çocuk ve ergenler, normal örneklemdaki yaşlılarına göre, daha fazla hiyerarşi ters dönmesi ifade etmişlerdir. Eryüksel (2003) sorunlu davranışlar gösteren çocukların ailelerinde, anneden çok çocuğun gücü elinde bulundurduğunu belirtmiştir.

Ergenlerin kendileri ile babaları arasındaki anlaşmazlıklara ilişkin temsillerinde ise, öfke grubunda, çatışma sırasında aile üyeleri arasında koalisyon kurulduğu dikkati çekmiştir. Bilindiği gibi, koalisyon çocuğun bir ebeveyne karşı, diğer ebeveynle bir araya gelmesini ifade etmektedir. FAST temsillerinde, koalisyonun hangi ebeveynle olduğu incelenmemiştir. Ancak, öfke sorunu olan ergenlerin, babalarıyla anlaşmazlıkları sırasında, babanın otorite veya gücüne karşı diğer ebeveynle yakınlaştıkları düşünülebilir. Buradan hareketle, öfkeli ergenlerin, babaları ile aralarındaki sorunu anneleri kanalıyla çözmeye çalıştıkları söylenebilir.

Literatürde, sorunlu bir çocuğun bulunduğu ailelerde, aile üyeleri arasında daha fazla ittifaka rastlandığı belirtilmektedir. Bosco ve ark. (2003), ergenlerin içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranış bozuklukları üzerinde, aile içindeki işlevsel olmayan yapıların etkisini araştırmışlardır. Yazarlar, özellikle kız ergenlerin, üçgenleşmeye dahil olmaları durumunda, daha fazla dışsallaştırılmış davranış bozuklukları sergilediklerini bildirmişlerdir.

Mann ve ark. (1990), suç işleyen ve işlemeyen ergenlerin ailelerindeki ikili etkileşimleri karşılaştırmıştır. Yazarlar, suç işleyen ergenlerin, iyi uyumlu ergenlere göre, anneleriyle daha fazla koalisyon kurduklarını ileri sürmüşlerdir. Bunun yanısıra, ergenler ve anneleri arasında daha fazla sözel iletişim, destekleyici ve çatışmalı olmayan bir ilişki olduğunu belirtmişlerdir. Bu ergenlerin, babalarıyla ilişkilerinin ise daha çatışmalı ve öfkeli olduğu gözlenmiştir.

Sabatelli ve Anderson (1991), ergenlerin depresyon ve anksiyeteleri üzerinde, aile içindeki koalisyonların etkisini araştırmışlardır. Araştırmanın sonucunda, depresyon ve anksiyete düzeyleri yüksek olan gençlerin, aile içinde anneleri veya babalarıyla daha fazla koalisyon kurdukları bulunmuştur.

Lopez (1991), üniversite öğrencilerinin uyumları ve ailelerinde dahil oldukları ittifaklar arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Denekler, anne ile koalisyon kurma, baba ile koalisyon kurma, üçgenleşme ve hiçbir ittifaka dahil olmama durumlarına göre dört gruba ayrılmıştır. Bulgular, öğrencilerin akademik uyumlarının, en fazla üçgenleşmeye dahil olmaları durumunda risk altında olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte, öğrencilerin uyumlarının, anne-babalarıyla koalisyon kurma veya üçgenleşmeye dahil olma ile ters yönde ilişkili olduğu görülmüştür.

Yapılan bu araştırmada da, yukarıda değinilen çalışmalardan elde edilen bulgulara benzer bulgular elde edilmiştir. Öfke sorunu olan ergenler, hem FAST temsillerinde hem de babalarıyla yaşadıkları çatışmaları anlattıkları görüşmelerde (Bkz.: Tablo-13), babalarıyla çatışmaları sırasında anneleriyle daha fazla koalisyon kurduklarını ifade etmişlerdir.

IV.2. ÖFKE SORUNU OLAN VE DİSİPLİN CEZASI ALAN ERGENLERİN FAST ÇATIŞMA TEMSİLLERİNE İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞILMASI

Çeşitli psikolojik sorunları olan ergenlerin aile ilişkilerinde de ciddi sorunlar olduğu bilinmektedir. Bu nedenle, öfke sorunu olan ergenlerin ailelerindeki yakınlığın, hiyerarşik ilişkilerin ve işlevsel olmayan yapıların daha ayrıntılı ele alınmasının yararlı olacağı düşünülmüştür. Araştırmada, öfke sorunu olan ergenlerin bir bölümünün okulda disiplin cezası aldığı görülmüştür (Bkz.: EK-1; Tablo-28). Buradan hareketle, öfke sorunu yaşayan ancak disiplin cezası alan ve almayan ergenlerin aile yapılarının birbirinden farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmıştır. Bu amaçla, öfke sorunu olan ergenler, disiplin cezası alıp almamalarına göre iki gruba ayrılmıştır. Ardından, bu iki grubun anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen çatışma temsillerinde her bir ikili için elde ettikleri yakınlık ve güç puanları tek yönlü ANOVA ile karşılaştırılmıştır. İki grubun FAST temsillerinde gösterdikleri işlevsel olmayan aile yapıları arasında fark olup

olmadığı ise X^2 Dağılım Testi ile incelenmiştir. Elde edilen bulgular, aşağıda sırasıyla tartışılmıştır.

IV.2.1. ÖFKE SORUNU OLMAKLA BİRLİKTE, DİSİPLİN CEZASI ALAN VE ALMAYAN ERGENLERİN YAKINLIK PUANLARININ KARŞILAŞTIRILMASINA İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞILMASI

Disiplin cezası alan ve almayan örneklerdeki ergenlerin, FAST çatışma temsillerinde anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen ikilileri için elde ettikleri yakınlık puanlarına tek tek uygulanan ANOVA sonucunda, iki grubun ortalamaları arasında anlamlı farklılaşmaların olduğu bulunmuştur.

Anne-baba arasındaki çatışmalarda, öfke sorunu olan ve disiplin cezası alan ergenlerin, ceza almayan yaşlılarından, kendileri ve babaları arasındaki yakınlık açısından farklılaştıkları görülmüştür. Buna göre, disiplin cezası alan ergenler, evlilik çatışması sırasında, babalarıyla aralarındaki yakınlığın azaldığını bildirmişlerdir. Baba ve ergen arasındaki ilişkinin, anne-baba çatışmasından etkilenmesi ve ikilinin birbirinden uzaklaşması dikkat çekici bir bulgudur.

Ebeveyn-ergen çatışması temsillerinde, disiplin cezası alan ergenlerin ailelerinde, diğer gruba nazaran, aile üyeleri arasındaki yakınlığın daha fazla azaldığı görülmüştür. Daha açık bir deyişle, okulda kavga etme, okul kurallarına karşı gelme gibi sebeplerden ötürü ceza alan ergenler, anneleriyle çatışmalarına ait temsillerde, hem anne-baba hem de baba-ergen arasındaki yakınlığın azaldığını göstermişlerdir. Burada ilginç olan, ceza alan grupta, anne-baba çatışmasında olduğu gibi, anne-ergen arasındaki çatışmalarda da, baba ve ergen birbirlerinden uzaklaşmaktadırlar.

Ergenlerin babalarıyla aralarındaki çatışmalara ait temsillerde ise, ceza alan ergenlerin anneleriyle yakınlıklarının azaldığı bulunmuştur. Yine bu temsillerde, istatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte, anne-baba ve baba-ergen arasındaki yakınlığa dair puan ortalamalarının düşüklüğü dikkati çekmiştir.

Elde edilen bu bulguların, öncelikle, öfke sorunu olan ve olmayan örneklemdeki ergenlerden elde edilen bulgularla karşılaştırılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Hatırlanacağı gibi, öfkeli olan ergenler, çatışma yaşayan aile üyeleri arasında yakınlığın azaldığını bildirmişlerdir (Bkz. Tablo-3). Daha açık bir deyişle, öfkeli gruptaki ergenler evlilik çatışmasında anne ve babalarının birbirlerinden uzaklaştıklarını ifade etmişlerdir. Yine bu gruptaki ergenler, anneleriyle olan çatışmaları sırasında annelerinden, babalarıyla çatışmaları sırasında ise babalarından uzaklaştıklarını belirtmişlerdir. Baba ve ergen arasındaki anlaşmazlıklarda ise, baba-ergen arasındaki uzaklığın yanı sıra, anne-baba ve anne-ergen arasında da uzaklaşma olduğu dikkati çekmiştir.

Tablo-3 ve Tablo-6 beraber incelendiğinde, öfke sorunu olan ve disiplin cezası alan ergenlerin üç temsil ve her bir ikiliye ait yakınlık ortalamalarının, diğer gruplardan belirgin bir şekilde düşük olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle, bu gruptaki ergenler, öfke sorunu olup ceza almayan ya da öfke sorunu olmayan ergenlere göre, çatışma sırasında aile üyeleri arasında yakınlığın daha fazla azaldığını bildirmişlerdir. Bu durumda, çatışmalar sırasında aile üyelerinin birbirleriyle yakınlığıyla ilgili olarak, örneklem arasında şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır: Çatışma temsillerinde, aile üyeleri arasında en fazla yakınlık, normal örneklemden gelen ergenlerin temsillerinde görülmektedir. Bunu öfke sorunu olan ancak disiplin cezası almayan ergenlerin temsilleri izlemektedir. Çatışma sırasında birbirine en uzak olarak temsil edilen ailelerin ise, öfke sorunu olan ve disiplin cezası alan ergenler tarafından gösterildiği dikkati çekmektedir.

Suç işleyen ergenlerin aile ilişkilerini ele alan araştırmalarda, aileleri yakın olmayan ergenlerin daha fazla suç işledikleri görülmüştür. Matherne ve Thomas (2001), özellikle tek ebeveynli ailelerden gelen ergenlerde, aile üyeleri arasındaki düşük yakınlık düzeyinin, ergenin suç işleme davranışıyla ilişkili olduğunu bildirmişlerdir. Gorman-Smith ve ark. (1996), ergenlerin, şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları ile aile ilişkileri arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Bulgular, şiddet içerikli suçlar işleyen erkek ergenler ve anneleri arasında, karşılaştırma grubundaki anne-oğullara göre, daha zayıf disiplin, daha az yakınlık ve bağlılık olduğunu göstermiştir. Stevens, De Bourdeaudhuij ve Van Oost (2002), yaşlılarıyla ilişkilerinde istismar eden veya edilen

ergenlerle, bu tür ilişkiler içinde olmayan ergenleri ve anne-babalarını, aile ilişkileri açısından karşılaştırmışlardır. Arkadaşlarını istismar eden, zorbalık yapan ergenlerin, diğer gruplardaki yaşlılarına göre, aile içinde daha düşük düzeyde yakınlık, kendini ifade etme ve daha fazla aile içi çatışma bildirdikleri görülmüştür.

Yaşlılarıyla karşılaştırıldığında, aile ilişkilerinde daha fazla sorun tanımlayan ergenlerin, okulla ilişkilerinde de problemler yaşamaları dikkate alınması gereken bir durumdur. Bu konuda, Ingoldsby, Shaw ve Garcia (2001) tarafından yürütülen çalışmanın önemli bulgular ortaya koyduğu görülmektedir. Literatürde, aile içinde yaşanan çatışmaların, çocuğa çatışmalarla nasıl başa çıkacağını öğrettiği ileri sürülmektedir. Bunun yanısıra, bu becerilerin başka ortamlardaki ilişkilere de taşınacağı belirtilmektedir. Yazarlar, bu görüşlerden hareketle, anne-baba, ebeveyn-çocuk ve kardeş alt-sistemlerinde yaşanan çatışmaların, öğretmen-çocuk ve arkadaş ilişkilerinde yaşanan çatışmalarla ilişkisini araştırmışlardır. Bulgular, ailelerinde birden fazla ikili ilişkide çatışma yaşayan çocukların, arkadaşları ve öğretmenleriyle de çatışmalı ilişkiler geliştirdiklerini göstermiştir. Daha açık bir deyişle, örneğin, hem ebeveynleriyle hem de kardeşleriyle sık çatışma yaşayan çocuklar, öğretmenleri ve arkadaşlarıyla da daha fazla çatışma yaşamaktadırlar. Araştırmacılar, evde tek ikili ilişkide (örn., sadece ebeveynleriyle ya da sadece kardeşleriyle) çatışma yaşayan çocukların, okulda çatışmalı ilişkiler kurma olasılıklarının düşük olduğunu belirtmişlerdir.

Şimdiki araştırmada elde edilen bulguların, yukarıda değinilen araştırmaların bulgularıyla tutarlı olduğu düşünülmektedir. Bilindiği gibi, yürütülen araştırmada, üç ayrı alt-sistemde ortaya çıkan çatışmalar ele alınmıştır. Çatışmanın aile içindeki yakınlığı azaltması beklenen bir durumdur. Ancak bulgular, disiplin cezası alan ergenlerin, çatışma sırasında birbirlerinden en fazla uzaklaşan ailelerden geldiklerini göstermektedir. Çatışmanın yapıcı bir şekilde ele alınması için, bireyler arasında belli düzeyde bir yakınlığın sürdürülebilmesi gerektiği bilinmektedir. Ceza alan ergenlerin ailelerinde, aile üyelerinin birbirleriyle bu denli uzaklaşmasının, çatışmanın çözümünü zorlaştıracağı söylenebilir.

Bu bulgulardan yola çıkarak, öfke sorunu olan ve ceza alan ergenlerin, ceza almayanlardan farklı aile örüntülerine sahip oldukları düşünülebilir. Disiplin cezası alan ergenlerin ailelerinde, çatışmalar sırasında, sadece çatışma yaşayan aile üyelerinin birbirinden uzaklaşmadığı görülmektedir. Bu ergenlerin ailelerinde, çatışmalar sırasında, birden fazla ikili, özellikle baba ve ergen, arasında yakınlığın azaldığı dikkati çekmektedir. Çatışmalar sırasındaki bu belirgin uzaklaşma, çatışmaya bağlı olabileceği gibi, aile ilişkilerinin genelde uzak olmasından da kaynaklanabilir. Bu nedenle, bu konunun ileri araştırmalarda ayrıntılı olarak incelenmesi önerilmektedir.

IV.2.2. ÖFKE SORUNU OLMAKLA BİRLİKTE, DİSİPLİN CEZASI ALAN VE ALMAYAN ERGENLERİN HİYERARŞİ PUANLARININ KARŞILAŞTIRILMASINA İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞILMASI

Öfke sorunu olmakla birlikte, disiplin cezası alan ve almayan ergenlerin, anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen çatışma temsillerinden elde ettikleri hiyerarşi puan ortalamaları, her bir temsil ve ikili için ayrı ayrı yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi ile karşılaştırılmıştır. Bulgular, öfke sorunu olan ve disiplin cezası alan ergenlerin, almayanlara göre, farklı hiyerarşik örüntüler temsil ettiklerini göstermiştir.

Tablo-7’de, anne-baba ve baba-ergen çatışmalarına ait temsillerde, iki örneklemeindeki ergenlerin hiyerarşi puan ortalamaları arasında bir farklılaşma olmadığı görülmektedir. Ancak her iki temsilde de, birbirine benzer bir örüntünün varlığı sözkonusudur. Daha açık bir deyişle, öfke sorunu olan ve okulda ceza alan ergenler, almayanlara göre, hem anne-babaları arasındaki hem de kendileriyle babaları arasındaki çatışmalarda, aile üyeleri arasındaki güç farkının daha az olduğunu temsil etmişlerdir. Benzer bir durum, ceza alan ergenlerin, öfke sorunu olmayan örneklemeindeki ergenlerle (Bkz.: Tablo-3) karşılaştırılması durumunda da ortaya çıkmaktadır. Anne-baba ve baba-ergen çatışması temsillerinde, disiplin cezası alan ergenlerin ailelerinde, öfke sorunu olmayan ergenlerin ailelerine nazaran, daha az güç farkı olduğu görülmektedir.

Disiplin cezası alan ve almayan ergenlerin hiyerarşi temsillerinde en ilginç bulgu, anne ve ergen arasındaki çatışmalarda ortaya çıkmıştır. Buna göre, öfke sorunu olan ve disiplin cezası alan ergenler, almayanlara göre, anneleriyle kendileri arasındaki

anlaşmazlıklar sırasında, anne-babaları arasında daha hiyerarşik bir ilişki olduğunu temsil etmişlerdir. Diğer bir deyişle, ceza alan ergenler, anneleriyle çatışmaları sırasında, anneleri ile babaları arasındaki güç farkının arttığını bildirmişlerdir.

Normal örnekleme FAST ile yürütülen araştırmalarda (Feldman ve Gehring, 1988; Feldman, Wentzel ve Gehring, 1989), aile üyelerinin anne-baba arasındaki güç farklılıklarını orta derecede hiyerarşik ve ebeveyn-çocuk alt-sistemine göre daha eşit olarak temsil ettikleri görülmektedir. Gehring, Wentzel ve Munson (1990) anne-baba arasındaki güç farklılıklarının, en çok anne-ergen çatışması sırasında azaldığını bildirmişlerdir. Daha açık bir deyişle, yazarlar, anne ve baba arasındaki en eşitlikçi ilişkinin, anne ve ergen arasındaki çatışmalarda ortaya çıktığını belirtmişlerdir. Yapılan araştırmada, disiplin cezası alan ergenlerin anneleriyle çatışmaları sırasında, anne-baba arasındaki güç farkının arttığını bildirmeleri ilgi çekici bir bulgudur.

Yürütülen araştırma ile yukarıda anlatılan araştırmalar arasında çıkan bu farklılık, araştırmanın yürütüldüğü örneklemden kaynaklanabilir. Daha açık bir deyişle, anneye ergenin çatışması sırasında anne-baba arasındaki güç farkının azaldığını bildiren araştırma, (Gehring, Wentzel ve Munson, 1990), normal örneklemdeki ergenlerle yürütülmüştür. Şimdiki araştırmada, eşler arasındaki güç farkının artmasına ilişkin bulgu ise, hem öfke sorunu olan hem de okulda disiplin cezası alan ergenlerin temsillerinden elde edilmiştir. Dolayısıyla, anne-ergen çatışması sırasında, normal örnekleme anne-baba arasındaki güç farkının azaldığı, sorunlu örnekleme ise arttığı düşünülebilir.

Elde edilen bu bulgu daha ayrıntılı incelendiğinde, anne-baba arasındaki güç farkının, annenin daha fazla güce sahip olması yönünde ortaya çıktığı görülmüştür. Daha açık bir deyişle, disiplin cezası alan ergenler, anneleriyle kendileri arasındaki çatışmalar sırasında, annelerini, babalarına göre, daha güçlü olarak algılamışlardır. Bunun yanı sıra, aynı temsilde, ceza alan ergenler, kendileri ile babaları arasında hiyerarşi ters dönmesini işaret eden bir ilişki göstermişlerdir. Diğer bir deyişle, ceza alan ergenler, anneleriyle çatışmaları sırasında, babalarına nazaran kendilerinin daha güçlü olduğunu bildirmişlerdir.

Babasından daha güçlü olduğunu bildiren ergenlerin öyküleri incelendiğinde, iki durumun varlığı dikkati çekmiştir. Birincisi, bu öykülerde ergenler, babalarının, anneleriyle kendileri arasında olan çatışmaları önemsemediklerini, bu yüzden çatışmaya karışmadıklarını ifade etmişlerdir. Buradan hareketle, ergenlerin babalarını daha az güçlü olarak temsil ettikleri düşünülebilir. İkincisi, anne-ergen çatışmasına ait öykülerde, ceza alan ergenler babalarının kendilerini desteklediğini ve koruduğunu ifade etmişlerdir. Buna göre, ergenler, çatışma sırasında annenin gücüne karşı, babalarıyla yakınlaşıyor olabilirler. Bu durumda, ergen ve babası arasındaki hiyerarşik farklılıkların azaldığı, hatta, ergenin kendini babasından daha güçlü olarak algıladığı söylenebilir. Buradan hareketle, anne ve ergen arasındaki anlaşmazlıklarda, babalarını, annelerine ve kendilerine göre, daha az güçlü olarak algılayan ergenlerin, okulda daha fazla sorun yaşadıkları söylenebilir. Ancak bu konunun ileri araştırmalarla ayrıntılı olarak incelenmesi önerilmektedir.

Araştırmada elde edilen bu bulgu, disiplin cezası alan ergenlerin, anne-ergen çatışmalarına ait temsillerde elde edilen yakınlık puanları kapsamında da ele alınabilir. Tablo-6'da görüldüğü gibi, disiplin cezası alan ergenler, anneleriyle kendileri arasındaki bir çatışma sırasında, anne-babaları arasındaki yakınlığın belirgin bir şekilde azaldığını bildirmişlerdir. Diğer bir deyişle, bu ailelerde, anne-ergen çatışması sırasında anne ve babalar arasındaki yakınlığın azaldığı, güç farkının ise arttığı görülmektedir. Gehring (1998), bu şekilde görülen aile yapılarını "dengesiz" (unbalanced) olarak adlandırmıştır. Araştırmacılar, aile ilişkilerinde bu dengesiz yapının, daha çok psikiyatrik bir sorunu olan çocuk ve ergenlerin ailelerinde görüldüğü vurgulamışlardır (Gehring, Candrian, Marti ve Sarte, 1996; Gehring ve Marti, 1993). Buradan hareketle, öfke denetim sorunu olan ergenlerin, anneleriyle kendileri arasındaki bir çatışma sırasında, anne-babaları arasında yakınlığın az, güç farklılığının ise fazla olduğu bir ilişkinin ortaya çıktığı düşünülebilir. Bu durumun, öfke sorunu olmakla birlikte okul yaşamında ciddi sorunlar yaşamayan ergenlerin ailelerinden farklı bir özellik olduğu söylenebilir.

IV.2.3. ÖFKE SORUNU OLMAKLA BİRLİKTE, DİSİPLİN CEZASI ALAN VE ALMAYAN ERGENLERİN ÜÇ FARKLI ÇATIŞMA TEMSİLİNDE GÖSTERDİKLERİ İŞLEVSEL OLMAYAN YAPILARA İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞILMASI

Öfke sorunu olan, ancak, disiplin cezası alan ve almayan ergenlerin FAST temsillerinde son olarak, işlevsel olmayan aile yapıları incelenmiştir. İki gruptaki ergenlerin, FAST temsillerinde gösterdikleri koalisyon ve hiyerarşi ters dönmesi gibi işlevsel olmayan yapılar arasında bir farkın bulunup bulunmadığı X^2 Dağılım Testi ile incelenmiştir.

Tablo-8’de, disiplin cezası alan ve almayan ergenlerin, anne-baba ve ebeveyn-ergen arasındaki çatışmalara ilişkin temsillerde, koalisyon ve hiyerarşi ters dönmesi gibi yapıları benzer sıklıkta gösterdikleri görülmektedir. Diğer bir deyişle, iki grubun işlevsel olmayan yapılarla ilişkin temsilleri arasında fark bulunmamaktadır. Ancak, öfke sorunu olan ergenlerin, öfke sorunu olmayanlara göre, aile içinde daha fazla işlevsel olmayan yapı temsil ettikleri unutulmamalıdır (Bkz.: Tablo-5).

Burada ilginç bir bulgu, koalisyonlarla ilgili temsillerde ortaya çıkmıştır. İstatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte, disiplin cezası alan ergenler, almayanlara göre, aile üyeleri arasında koalisyon kurulduğunu daha az sıklıkta temsil etmişlerdir. Bu durumun, disiplin cezası alan grupta, ailede birden fazla ikili arasında yakınlığın azalmasıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir (Bkz.: Tablo-6). Buna göre, baba-ergen arasındaki çatışmalarda anneyle ergenin de birbirinden uzaklaşması, anne ile çocuğun babaya karşı birlik olmasını engelleyebilir. Benzer şekilde, ergenle annesi arasındaki çatışmalarda, hem anne-babanın hem de baba-ergenin birbirinden uzaklaşması, çatışma sırasında koalisyon kurulmasını zorlaştırabilir. Ancak bu durumun, ileri araştırmalarla daha geniş örneklemeler üzerinde, ayrıntılı şekilde incelenmesi önerilmektedir.

IV.3. ÖFKE SORUNU OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN ÇATIŞMA TEMSİLLERİ GÖRÜŞMELERİNDEN ELDE EDİLEN BULGULARIN TARTIŞILMASI

Araştırmada, her çatışma temsilinden sonra, çatışmanın konusu, sıklığı, şiddeti, aile üyelerinin çatışmaya tepkileri ve çatışmanın çözümü konusunda daha fazla bilgi almak amacıyla, ergenlerle yarı-yapılandırılmış bir görüşme yapılmıştır. Öykülerde sık ortaya çıkan temalar belirlenerek, her tema için kategoriler oluşturulmuştur. Ardından, her bir ergenin anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen çatışmalarına ilişkin anlattığı öyküler içerik analizi ile incelenmiştir. Aşağıda, ergenlerin sırasıyla anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen çatışma temsillerine ilişkin anlattıkları öyküler ele alınarak tartışılmıştır.

IV.3.1. ÖFKE SORUNU OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN ANNE-BABA ÇATIŞMA TEMSİLLERİ GÖRÜŞMELERİNE İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞILMASI

Ergenlerin anne-babaları arasındaki çatışmalar için anlattıkları öykülerden elde edilen bulgular incelendiğinde, evlilik çatışmasıyla ergenin öfke sorunu arasındaki ilişkinin, literatürde yer alan araştırmalarla (Cummings ve Davies, 2002; Cummings, Goeke-Morey ve Papp, 2004; Davies ve Cummings, 1994; Grych ve Fincham, 1993) paralellik gösterdiği görülmektedir.

Öfke sorunu olan ve olmayan ergenlere anne-baba çatışmasının hangi konularla ilgili olduğu sorulduğunda, her iki gruptaki ergenlerin de benzer konular anlattıkları görülmüştür. Ergenler öykülerinde, evlilik sorunları, para, sorumluluklar, ebeveynlikle ilgili sorunlar, eşlerden birinin davranış problemleri ve orjin aileyle ilgili konularda, anne-babalarının birbirleriyle anlaşmazlık yaşadıklarından söz etmişlerdir.

Tablo-9'da, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin, anne-babaları arasında çatışma ortaya çıkaran konuları benzer sıklıkta ifade ettikleri görülmektedir. İki grubun öykülerinde tek fark, anne-babanın sorumluluklarıyla ilgili konuda ortaya çıkmıştır. Buna göre, öfke sorunu olmayan ergenler, anne-babalarının evdeki sorumluluklarla ilgili konular üzerinde daha fazla tartıştıklarını ifade etmişlerdir. Aktarılan öyküler incelendiğinde, sorumluluklarla ilgili konuların daha çok eve geç kalma, yemeğin zamanında hazır olmaması ve ev işleriyle yeterince ilgilenmeme gibi konular olduğu görülmüştür. Evle ilgili sorumlulukların eşler arasında çatışma konusu olduğu,

Türkiye’de normal örnekleme yürütülen bir başka çalışmada (Arıkan, 1996) da ortaya konmuştur. Bahsedilen çalışmada, eşler arasında anlaşmazlık yaratan konular incelenmiş ve ev işlerine dair tartışmaların %25 gibi bir oranla dördüncü sırada yer aldığı görülmüştür.

Bu bulgunun, çalışmanın yürütüldüğü örneklemin özelliklerinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, araştırma, alt-orta sosyo-ekonomik düzeyden gelen ergenlerle yürütülmüştür. Bunun yanı sıra, bu örnekleme yer alan annelerin yaklaşık %80 gibi büyük bir çoğunluğu herhangi bir işte çalışmamaktadır (Bkz: EK-1, Tablo-20). Sağnak (1984), düşük ya da orta sosyo-ekonomik düzeyde olan ve geleneksel yapının sürdürüldüğü ailelerde, daha çok “ayrışmış evlilik rolleri”nin olduğunu belirtmektedir. Yazara göre, ayrışmış evlilik rolleri, daha çok kadının ekonomik bağımsızlığının olmadığı ailelerde görülmektedir. Bu ailelerde eşlerin her biri kendine özgü ev işlerine ve ailesel sorumluluklara sahiptir. Eşler, kendi sorumlulukları üzerinde odaklanmakta ve genelde diğer eşin görevini yerine getirmemektedirler. Örneğin; bu ailelerde kadın, evin bakımı, yemek yapımı, alışveriş ve çocukların gündelik bakımından sorumludur. Koca ise karısına evi geçindirecek parayı sağlamaktadır. Buradan hareketle, sorumlulukların karı-koca arasında belirgin bir şekilde paylaştırıldığı ailelerde, bu görevleri yerine getirmemenin anne-baba arasında bir anlaşmazlık ve çatışma konusu olduğu söylenebilir.

Burada dikkati çeken nokta, öfke sorunu olmayan ergenlerin, anne ve babaları arasında evdeki rol ve sorumluluklara ilişkin çatışma konularını daha fazla ifade etmeleridir. Çocukların anne-babalarının evlilik çatışmasına verdikleri agresif tepkileri, çatışmayı ortaya çıkaran konu açısından ele alan bir çalışmada (Cummings, Goeke-Morey ve Papp, 2004), her çatışma konusunun öfkeyle ilişkili olmadığı görülmüştür. Daha açık bir deyişle, anne ve baba arasında, çocuk yetiştirmeye ve evliliğe ilişkin konular yüzünden yaşanan tartışmaların çocukta öfke problemi ile bağlantılı olduğu bulunmuştur. Ancak, anne-babanın sosyal ve iş yaşamına dair çatışmalarında böyle bir ilişkiye rastlanmamıştır. Yazarlar bu durumu, sosyal ve iş yaşamına dair konuların çocuğun güvenlik duygusunu tehdit etmemesiyle açıklamışlardır. Eve geç kalma ya da yemeğin zamanında hazır olmaması gibi daha çok gündelik yaşamla ilgili olan

konuların ergenler için tehdit edici olmadığı; dolayısıyla, herhangi bir psikolojik sorunla ilişkili olmadığı söylenebilir. Ayrıca, Tablo-9’da görüldüğü gibi, istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmamakla birlikte, öfke sorunu olan ergenler, anne-babaları arasındaki çatışmalarda evlilik sorunları, ebeveyn olma veya eşlerden birinin davranış problemleri gibi konuları daha sık ifade etmişlerdir. Bu tür çatışma konularının ergenler için daha fazla tehdit edici olduğu düşünülebilir. Öfke sorunu olmayan ergenlerin ailelerinde bu tür şiddetli çatışmaların daha az yaşadığı söylenebilir. Bu durumda, öfke sorunu olmayan ergenler, anne-babaları arasındaki daha “küçük” çatışmalara dikkat edebilirler.

Ergenlere anneleri ve babaları arasındaki çatışmayı kimin başlattığı sorulduğunda, her iki örnekteki ergenler de çatışmayı daha çok ebeveynlerinden birinin başlattığını bildirmişlerdir. Ancak öfke sorunu olan ergenler, sayıca az olmakla birlikte, evlilik çatışmasına kendilerinin sebep olduğundan söz etmişlerdir. Burada, Grych ve Fincham (1990) tarafından ileri sürülen Bilişsel - Bağlamsal Model (Cognitive-Contextual Model) üzerinde durmak yararlı olacaktır. Modele göre, evlilik çatışmasının çocuk üzerindeki etkisi, çocuğun çatışmayı nasıl algıladığına ve çatışmaya verdiği öneme göre değişmektedir. Yazarlar, ebeveyn çatışmasının nedeni olarak kendini gören çocukların, çatışmanın nedenini dışarıdaki durumlara ya da ebeveynlerine atfeden çocuklara göre, daha fazla sıkıntı yaşadığını ileri sürmüşlerdir.

Çatışmayı kendisinin başlattığını söyleyen ergenlerin aktardıkları öyküler incelendiğinde, çatışma konusunun daha çok anne veya babanın çocuk yetiştirme tutumları üzerine olduğu görülmüştür. Daha açık bir deyişle, bu ergenlerin öykülerinde, “Babam, ağabeyime her konuda daha fazla izin veriyor. Annem de çocuklar arasında ayırım yapıyorsun diye babama kızıyor” ya da “Babamla hiç anlaşamam. Ben dışarı çıkmak isterim, babam izin vermez. Annem benim tarafımı tutunca tartışmaya başlarlar. Ne kadar aralarını düzeltmeye çalışsam da başaramam” gibi ifadeler rastlanmıştır. Daha önce de değinildiği gibi, anne-baba arasındaki çocuk odaklı çatışma konuları, çocuğun çatışmanın ortaya çıkmasından kendini sorumlu hissetmesine; dolayısıyla, suçluluk ve utanç duymasına yol açmaktadır (Davies ve Cummings, 1994; Grych ve Fincham, 1990; 1993) Yazarlar, bu duyguların çocuğun uyum problemi yaşama

olasılığını arttırdığını belirtmektedirler. Yahav ve Sharlin (2002), dışsallaştırılmış bozuklukları sergileyen çocukların, anne ve babaları arasındaki çatışmanın ortaya çıkışından kendilerini sorumlu tuttuklarını saptamıştır. Bu görüşler doğrultusunda, ergenlerin anne-baba çatışmasını kendilerinin başlattığını düşünmeleri ile öfke sorunları arasında ilişki olduğu düşünülebilir.

Burada üzerinde durulması gereken diğer bir konu, anne-baba çatışmasını kendisinin başlattığını ifade eden ergenlerin sayısının azlığıdır (Bkz.: Tablo-9). Grych ve Fincham (1990), çocukların çatışmanın olma nedeni ve çatışmanın ortaya çıkışından kimin sorumlu olduğuna dair değerlendirmelerinde yaşın etkili olduğunu ileri sürmektedirler. Örneğin; okul öncesi dönemdeki çocuklar, insanları iyi şeyler yapmaya niyetli olarak görme eğilimindedir ve çatışmalı olaylar karşısında bile bu inançlarını sürdürmeye çalışırlar. Ebeveynlerin çocuklar tarafından olumlu olarak görülmesi, çocukların evlilik çatışması için anne veya babalarını suçlamalarını güçleştirebilir. Çocuğun olumsuz sonuçlardan ebeveynlerin sorumlu olduğunu anlamada isteksiz olması, suçluluğun kendi üzerine odaklanmasına yol açabilir. Grych ve Fincham, yaş ve bilişsel gelişimle birlikte, çocukların bir olayla ilgili birden fazla faktörün ilişkili olduğunu gördüklerini ileri sürmektedirler. Şimdiki araştırmanın 15 yaş ve üzeri ergenlerle yürütülmüş olması göz önüne alındığında, ergenlerin anne-baba çatışmasından kendilerinin sorumlu olduğunu daha az ifade etmeleri doğal gözükmetedir.

Ergenlerle anne-baba çatışma temsillerine ilişkin yapılan görüşmede ele alınan diğer bir konu şiddettir. Aile içinde yaşanan şiddetin çocuğun ya da ergenin uyumu üzerinde olumsuz etki gösterdiği hemen herkesçe bilinmektedir. Bu araştırmadan elde edilen bulgular da bu görüşü doğrular niteliktedir. Öfke sorunu olan ergenlerin yaklaşık %56'sı, öykülerinde anne-baba arasındaki çatışmalar sırasında sözel ve/veya fiziksel şiddet yaşandığından bahsetmişlerdir. Öfke sorunu olmayan ergenlerin yaklaşık %84 gibi büyük bir çoğunluğu ise, evlilik çatışması sırasında şiddet yaşanmadığını bildirmişlerdir. Öfke sorunu olan örneklemde hem babaların hem de annelerin birbirlerine sözel şiddet uyguladığı görülmektedir. Fiziksel şiddetin ise, daha çok öfke sorunu olan ergenlerin babaları tarafından uygulandığı gözlenmektedir.

Literatürde, evlilik çatışması sırasında anne-baba arasında fiziksel ve sözel şiddetin yaşanmasının, çocuklarda hem dışsallaştırılmış hem de içselleştirilmiş davranış bozukluklarıyla ilişkili olduğu görülmektedir (Cumming ve Davies, 1994; Fantuzzo ve ark., 1991; Grych ve Fincham, 1990). Konuyla ilgili olarak Türkiye’de yürütülen çalışmalarda da benzer bulgular elde edilmiştir. Kahraman (2000), aile yaşamlarında şiddet olan ergenlerin aile ilişkilerini ve bu ergenlerin ruhsal sorunlarını araştırmıştır. Ailelerinde şiddet olan ergenler, SCL-90-R’in öfke-düşmanlık, kişilerarası duyarlılık, depresyon ve somatizasyon alt-ölçeklerinde, karşılaştırma grubundan daha yüksek puanlar almışlardır. Aynı araştırmada ergenler, ailelerinde yaşanan sözel ve fiziksel şiddette, babalarının daha fazla payı olduğunu bildirmişlerdir. Bu, şimdi yürütülen araştırmada da ortaya çıkan bir bulgudur. Öfke sorunu olan ergenler, çatışma sırasında babalarının annelerine fiziksel ve sözel şiddet uyguladığını ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra, öfke sorunu olan örnekleme, annelerin de babalara sözel şiddet uyguladıkları görülmektedir. Benzer bir bulgu, Vatandaş’ın (2003) çalışmasında da elde edilmiştir. Yazar, Türkiye’de sözel şiddete uğrayan kadınların yaklaşık %32’sinin eşlerine sözel şiddetle karşılık verdiğini bildirmiştir.

Şiddetin, aile yaşamının düzen, uyum ve dengesini tehdit ettiği bilinmektedir. Davies ve Cummings (1994), anne-babaları arasındaki yıkıcı çatışmalara sık maruz kalan çocukların genel uyarılmışlık hallerinin yüksek olduğunu ileri sürmektedirler. Yazarlara göre, yüksek düzeyde uyarılma ve dikkat, çocuğun duygularını ve davranışlarını etkili bir şekilde düzenlemesi için gerekli olan psikolojik enerjiyi tüketir. Bu nedenle, sık ortaya çıkan ve farklı formlarda da olsa, her iki ebeveyn tarafından uygulanan şiddetin, ergen için daha fazla sıkıntı yaratacağı söylenebilir. Bunun yanı sıra, anne ve babasının şiddet davranışını model alan ergen, benzer çatışma durumlarını, öfkesini kontrol etmeye çalışmayarak, şiddet yönelimli davranışlarla çözmeye çalışabilir.

Anne-baba çatışmasıyla ilgili olarak ergenlere yöneltilen diğer bir soru, diğer aile üyelerinin çatışma sırasında nasıl davrandığıyla ilgilidir. Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde (Bkz.: Tablo-9), çocukların, çatışmaya en sık anne-babayı susturmaya çalışma şeklinde müdahale ettikleri görülmektedir. Ardından, çocukların

anne-babalarına kimin haklı kimin haksız olduğunu söylemeleri ve anne-babalarını barıştırmaya çalışmaları gelmektedir. Anne veya baba ile koalisyon kurma, öfke sorunu olan ergenler tarafından daha sık ifade edilse de, istatistiksel olarak anlamlı düzeyde değildir. Bu bulgular, sorunlu örnekleme olduğu kadar normal örneklem de çocukların anne ve babaları arasındaki çatışmaya yüksek oranda dahil olduklarını göstermektedir.

Çocukların evlilik çatışmasına tepkileri kategorisiyle ilgili olarak iki örneklem arasında bulunan önemli bir fark, çocukların anne ve baba arasındaki anlaşmazlıklar sırasında korktuklarını, ağladıklarını, üzüldüklerini ifade etmeleri ile ilgili olmuştur. Daha açık bir deyişle, öfke sorunu olan ergenler, anlattıkları öykülerde kendilerinin ve kardeşlerinin çatışma sırasında korktuğundan, ağladığından ya da üzüldüğünden daha fazla söz etmişlerdir. Bu durumun, öfke sorunu olan örnekleme, anne-babalar arasında yaşanan anlaşmazlıkların sıklığı, şiddeti ve çözümüyle ilişkili olduğu düşünülmektedir. Öfkeli ergenler, öykülerinde, anne-babalarının sık kavga ettiklerinden ve bu sırada birbirlerine şiddet uyguladıklarından daha fazla bahsetmişlerdir. Bunun yanı sıra, anne-babalarının aralarındaki anlaşmazlıkları çözemediklerini belirtmişlerdir. Anne-baba çatışmasının böyle şiddetli bir örüntü sergilemesi, çocuklar için daha fazla tehdit edici olabilir. Aile bütünlüğünü ve dengesini tehdit eden bu türdeki çatışmalar, çocukların çatışma sırasında korkmalarına ya da üzülmelerine yol açabilir.

Evlilik çatışması sırasında kendilerinin veya kardeşlerinin korktuğunu ya da ağladığını bildiren bazı ergenlerin öykülerinde, çocuğun çatışmaya verdiği tepkinin ardından çatışmanın sona erdiği görülmektedir. Örneğin, öfke sorunu olan bir ergen bu durumu “Kardeşim gerginlik olunca korkar, ağlar, anneme sarılır. Onun ağlamaya başlamasıyla herkes susar ve konu kapanır” şeklinde ifade etmiştir. Bu durum, hem Yapısal Aile Sistemler Kuramı’nda (Minuchin, 1974) hem de Duygusal Güvenlik Hipotezi’nde (Cummings ve Davies, 2002; Davies ve Cummings, 1994) ele alınmış bir konudur. Yazarlara göre, anne-baba arasındaki şiddetli çatışmalar çocuğu korku, sıkıntı ve öfke duygularıyla baş başa bırakır. Bu durumda, çocuk bu duyguları sona erdirmek için çatışmaya müdahale edebilir. Örneğin; çatışma sırasında üzgün, öfkeli davranarak ya da ağlayarak, anne-baba arasındaki çatışmayı sona erdirebilir veya dikkati daha az önemli bir disiplin problemine yöneltebilir. Böyle tepkiler, çatışmayı sona erdirdiğinden

kısa vadede uyum sağlayıcı olabilir; ancak, uzun vadede çocukta öfkeye ve sıkıntıya yol açabilir. Bu tip davranışları pekiştirmek, bu davranışların sürekli olarak ortaya çıkmasına ve çocuklarda güçlü ve ısrarlı olumsuz davranış örüntülerinin oluşmasına neden olabilir. Yazarların konuyla ilgili açıklamalarının, şimdi yürütülen araştırmada, öfke sorunu olan grupta geçerli olabileceği düşünülmektedir.

Ergenlere, anne-baba çatışma temsilleriyle ilgili olarak sorulan diğer bir soru, gösterdikleri çatışmanın nasıl çözüldüğü ile ilgilidir. Ergenlerin çatışmanın çözümü konusunda verdikleri yanıtlar, iki örneklem arasında önemli farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur. Öfke sorunu olmayan ergenler, anne-babalarının kendi aralarında konuşarak çatışmayı çözdüklerini daha fazla bildirmişlerdir. Öfke sorunu olan ergenler ise, öykülerinde anne-baba arasındaki çatışmanın çözülmeyen bırakıldığından ve uzun süreli küslükler yaşandığından daha fazla söz etmişlerdir.

Daha önce belirtildiği gibi, öfke sorunu olan ve olmayan ergenler, anne-babalarının birbirleriyle hemen hemen aynı konularda tartıştıklarını bildirmişlerdir. İki örneklem arasındaki fark, çatışmanın ele alınış biçiminde ortaya çıkmaktadır. Buna göre, öfke sorunu olmayan ergenler, anne-babalarının aralarındaki anlaşmazlıkları daha olumlu bir şekilde çözdüklerini ifade etmişlerdir. Anne-baba çatışmasının çözümüyle ilgili olarak yapılan çalışmalarda (Cummings ve Davies, 2002; Cummings, Goeke-Morey ve Papp, 2004; Davies ve Cummings, 1994), anne-babanın konuşarak çözüme ulaştırdığı çatışmaların, çocuk üzerinde olumsuz etkiye yol açmadığı bulunmuştur. Cummings ve Davies (2002), anne-babanın aralarında çözemedikleri çatışmalara ilişkin olarak, çatışmanın eninde sonunda iyi bir şekilde sonuçlanacağı şeklinde çocuğa açıklamalar yapmalarının dahi, çocuğun korku, sıkıntı gibi olumsuz duygularını azaltacağını belirtmektedirler. Bu bilgilerden hareketle, çatışmanın anne-babaları arasında konuşarak çözüldüğünü ifade eden ergenlerde, öfke sorununa daha az rastlanması anlaşılır görünmektedir.

Öfke sorunu olan ergenler ise, çatışmanın çözülmeyen bırakıldığını daha fazla ifade etmişlerdir. Sprey (1979) aile üyeleri arasındaki çözülmeyen konuların, ileride daha yıkıcı çatışmalara yol açacağını belirtmiştir. Yazara göre, çözülmeyen çatışmalar,

karı-koca arasındaki ilişkinin uyumunu ve dengesini tehdit etmeye devam etmektedir. Davies ve Cummings (1994) de, anne-baba arasında çözülmeyen, olumsuz bir çatışmanın varlığının, yeni ortaya çıkan bir çatışmaya göre, çocuk üzerinde daha olumsuz etki göstereceğini vurgulamaktadırlar. Grych ve Fincham (1990), çözülmeyen ve uzun süreli küslüklere yol açan çatışmaların, aile içindeki gerilimi sürdüreceğini ve çatışmaların ortaya çıkma sıklığını artıracaklarını ileri sürmektedirler. Yahav ve Sharlin, (2002), çatışmanın çözülmeceğini, tekrar ortaya çıkacağını bekleyen çocukların, daha fazla üzüntü, öfke ve umutsuzluk hissi yaşayacağını belirtmektedirler. Buradan hareketle, anne ve babanın aralarındaki çatışmaları çözümleyememesinin, ergenin öfke sorunuyla ilişkili olduğu söylenebilir.

Ergenlere, son olarak, anne-baba çatışmasının ne sıklıkta yaşandığı sorulmuştur. Öfke sorunu olan ergenler, anne ve babaları arasındaki çatışmaların daha sık yaşandığını ifade etmişlerdir. Daha açık bir deyişle, öfke sorunu olan ergenler, anne-babaları arasında hergün ya da haftada birkaç kez çatışma ya da kavga yaşandığını bildirmişlerdir. Beri yandan, öfke sorunu olmayan ergenler ise anne-baba arasındaki anlaşmazlıkların ayda veya yılda birkaç kez ortaya çıktığından daha fazla söz etmişlerdir. Literatürde yer alan bulgular, bu sonucu doğrular niteliktedir. Araştırmalar (Bosco ve ark., 2003; Cummings ve Davies, 2002; Davies ve Cummings, 1994; Grych ve Fincham, 1990), anne-baba arasındaki anlaşmazlıkların sık yaşandığı ailelerde, çocukların daha fazla davranış problemi sergilediklerini göstermektedir. Cummings ve arkadaşları (1981; 1985), anne-babalar arasındaki çatışmanın sıklığı arttıkça, çocuğun sıkıntı ve öfke düzeyinin de arttığını saptamışlardır.

Özetle, öfke sorunu ve olmayan olan ergenlerin, anne-babaları arasındaki çatışmalara ait anlattıkları öyküler arasında önemli farklılıklara rastlanmıştır. Öfke sorunu olan ergenler, anne-baba çatışmasının sık yaşandığını ve bu sırada anne-babalarının birbirlerine şiddet uyguladığını bildirmişlerdir. Yine aynı gruptaki ergenler, evlilik çatışmasının yaşanmasına kendilerinin sebep olduğunu ifade etmişlerdir. Anne-babaları arasındaki çatışmaların kendilerini veya kardeşlerini korkuttuğundan, üzdüğünden bahsetmişlerdir. Son olarak, öfkeli ergenler, anne-babalarının çatışmayı

çözümüne ulaşmadan bıraktıklarını ve aralarında uzun süreli küslükleri yaşandığını bildirmişlerdir.

IV.3.2 ÖFKE SORUNU OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN EBEVEYN-ERGEN ÇATIŞMA TEMSİLLERİ GÖRÜŞMELERİNDEN ELDE EDİLEN BULGULARIN TARTIŞILMASI

Ebeveyn-ergen çatışmalarına ait görüşmelerde, ergenlerin hem anneleriyle hem de babalarıyla çatışmalarına ilişkin benzer öyküler anlattıkları görülmüştür. İçerik analizinde de, anne-ergen ve baba-ergen arasındaki çatışmalara ilişkin öykülerden benzer kategoriler çıkarılmıştır. Öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin, anneleri ve babalarıyla olan çatışmalarına ait öyküleri karşılaştırmalı olarak değerlendirebilmek amacıyla, anne-ergen ve baba-ergen çatışma görüşmelerinden elde edilen bulgular, bu bölümde bir arada ele alınmıştır. Aşağıda “Bulgular” bölümünde Tablo-11 ile Tablo-13’de sunulan bulgular, birlikte ele alınarak tartışılmıştır.

Ebeveyn-ergen çatışmalarında en sık ifade edilen konular:

Öfke sorunu olan ve olmayan ergenlere, anneleri ve babaları ile tartışmalarının hangi konularla ilgili olduğu sorulduğunda, ergenler her iki ebeveynle de benzer konular hakkında tartıştıklarından bahsetmişlerdir. Buna göre, ergenler hem anneleriyle hem de babalarıyla disiplin, okul, ebeveynlerinin ya da kendilerinin olumsuz kişilik özellikleri veya davranış problemleri, özerklik, arkadaş ilişkileri, para ve ev düzeniyle ilgili sorumluluklar konularında çatıştıklarını ifade etmişlerdir. Öykülerde sık görülen bu konular, ebeveyn-ergen arasındaki çatışma konularını ele alan diğer araştırmalarla büyük oranda benzerlik göstermektedir (Allison, 2000; Allison ve Shultz, 2004; Gehring, Wentzel ve Munson, 1990; Riesch ve ark., 2000; Sayıl, Uçanok ve Güre, 2002; Smetana ve ark., 1991; Yau ve Smetana, 2003).

Anne-ergen çatışmasının konusuyla ilgili olarak, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin aktardıkları öyküler arasında tek fark, “anne veya ergenin olumsuz kişilik özellikleri ya da davranış problemleri” kategorisinde ortaya çıkmıştır. Diğer konular açısından, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin öyküleri arasında belirgin

farklılıklara rastlanmamıştır. Daha açık bir deyişle, öfke sorunu olan ve olmayan ergenler, anneleriyle benzer konularda tartıştıklarını bildirmişlerdir. Buluşla birlikte, anne-baba ve ergen ilişkilerinde daha fazla çatışma yaşandığı ve ebeveynler ile ergen arasındaki yakınlığın azaldığı bilinmektedir (Steinberg, 1981; 1988; Steinberg ve Morris, 2001). Dolayısıyla, ergenlik dönemine özgü olarak, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin ve annelerinin benzer sorunlar yaşadıkları söylenebilir.

Ergenlere, babalarıyla kendilerinin hangi konularda anlaşmazlık yaşadıkları sorulduğunda ise, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin yanıtları arasında önemli farklılıklar olduğu görülmüştür. Öfkeli ergenler, babalarıyla disiplin, babalarının veya kendilerinin olumsuz kişilik özellikleri ya da davranış problemleri ve para konularında daha fazla tartıştıklarını ifade etmişlerdir. Öfkeli olmayan ergenler ise, babalarıyla okul ve derslerle ilgili sorunlar hakkında anlaşmazlık yaşadıklarından söz etmişlerdir.

Her iki örnekteki ergenlerin de, ebeveynleriyle en sık anne-babaya karşı davranışlar ve kurallara uymama gibi konularda çatışma yaşadıklarını bildirdikleri görülmektedir. Disiplin olarak adlandırılan bu kategoriyle ilgili olarak, öfke sorunu olan ve olmayan ergenler, anneleriyle benzer sıklıkta tartıştıklarını bildirmişlerdir. Ancak, baba-ergen görüşmelerinde farklı bir bulgu ortaya çıkmıştır. Buna göre, öfke sorunu olan ergenler, babalarıyla ebeveynlere sert bir şekilde karşılık verme, onların sözlerini dinlememe ve konulan kurallara uymama gibi konularda daha fazla tartıştıklarını ifade etmişlerdir. Buradan hareketle, öfkeli grupta disiplinle ilgili çatışmaların daha sık yaşandığı düşünülebilir.

Daha önce değinildiği gibi, öfke sorunu olan ergenlerin bir bölümü, arkadaşları veya öğretmenleriyle kavga etme ya da okul kurallarına uymama gibi nedenlerle okulda disiplin cezası aldıklarını bildirmişlerdir. Bu ergenlerin, anne-babaya karşı tavırlar ve konulan kurallara uymama gibi konularda ebeveynleriyle de sık çatışma yaşadıkları görülmektedir. Buradan hareketle, evde konulan kurallara uymama ile okul kurallarına uymama arasında ilişki olduğu düşünülebilir.

Öfke sorunu olan ergenlerin, disiplinle ilgili konularda babalarıyla daha fazla çatışma yaşadıklarını bildirmeleri dikkat çekici bir bulgudur. Hem Türkiye’de (Fişek,

1982) hem de Batı'da (Comstock, 1994) yürütülen araştırmalarda, baba ile çocuklar arasındaki ilişkinin, anneye olan ilişkiden farklı olduğu belirtilmektedir. Geleneksel yapının devam ettiği ailelerde, babanın otoriter ve kural koyucu bir konumu olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca, bu ailelerden gelen ergenlerin, anne-babaların daha fazla otoriteye sahip olması gerektiğine ve ebeveynlere karşılık vermenin uygun olmadığına dair inançlara daha fazla bağlı oldukları bilinmektedir (Fuligni, 1998). Böyle bir yapının hüküm sürdüğü ailelerde, ergenlerin öfkelerini kontrol edemeyerek, ebeveynlerine sert bir Şekilde karşılık vermeleri ya da babanın koyduğu kurallara uymamaları, baba ve ergen arasında bir çatışma konusu olabilir.

Çatışma konusuyla ilgili dikkati çeken bir bulgu, ergenlerin veya anne-babaların olumsuz kişilik özellikleri ya da davranış problemleri kategorisinde gözlenmiştir. Öfke sorunu olan ergenlerin hem anneleriyle hem de babalarıyla çatışmalarını anlattıkları öykülerde, ergenlerin veya ebeveynlerin sinirli, dürtüsel, titiz ya da vurdumduymaz davranışları nedeniyle birbirleriyle tartışmalar yaşadıkları grlmştir. Bunun yanısıra, yine öfkeli ergenler, öykülerinde, annelerinin ve babalarının kendilerine karşı müdahaleci, güvensiz davrandığından veya akranlarıyla karşılaştırdığından daha fazla söz etmişlerdir.

Öfke sorunu olan ergenlerin, anne-babalarında da birtakım olumsuz kişilik özellikleri ve davranış problemleri tanımlamaları üzerinde durulması gereken bir konudur. Öfke sorunu olan ergenlerin yklerinde "Annem çok sinirlidir, o bağırmaya başlayınca ben dayanamıyorum", "Annemin bencilliği yüzünden çıkıyor aramızdaki kavgalar. Hep kendi istekleri olsun ister", "Babam çok sinirlidir, anlayışsızdır. Her Şeyime karışır. Hep kendi haklı çıkmak ister. Yanlış olduğunu biliyorum niye kabul edeyim ki...", "Babam verdiği sözü tutmaz. Bir yere gideceğiz diyelim, beni sabahtan hazırlar, sonra akşamüstü vazgeçer. Vurdumduymaz, sorumsuzdur babam. O böyle yapınca ben de bağırır çağırırım.", "Babam alkoliktir. Ben içme diyorum, başlıyoruz kavgaya. Kendini kaybedinceye kadar içiyor" gibi ifadelere rastlanmıştır.

Yazılı kaynaklarda, ergenlerin birtakım olumsuz kişilik özelliklerinin veya davranış problemlerinin gelişiminde, anne-babalarının da benzer özellikler

sergilemelerinin etkili olduğu belirtilmektedir (bkz. Steinberg ve Morris, 2001). Araştırmacılar, kişilik özelliklerinin ve psikopatolojinin ortaya çıkışında, genetik faktörlerin önemini vurgulamaktadırlar (Birmaher ve ark., 1996; Marmorstein ve Iacono, 2004; Neiderhiser ve ark., 1999; Valk ve ark., 2003). Bunun yanı sıra, anne ve/veya babada psikopatoloji görülen ailelerde, bozuk aile ilişkilerine daha sık rastlandığını bildirmektedirler (Barber, 1992; Gorman-Smith ve ark., 1996; Griffin ve ark., 2000; Steinberg ve Morris, 2001; Stevens, De Bourdeaudhuij ve Van Oost, 2002). Ancak, şimdi yürütülen araştırmada, anne-babaların kişilik özellikleri ya da herhangi bir psikopatolojilerinin olup olmadığı incelenmemiştir. Dolayısıyla, ergenlerin çatışma öykülerindeki ifadelerinden yola çıkarak, ergenlerin öfke ve öfke denetim sorununun genetik faktörlerle ilişkili olduğu şeklinde bir yorum yapılamayacağı açıktır. Bu nedenle, öykülerde olumsuz kişilik özellikleri veya davranış problemleri olarak sınıflanan bu betimlemelerin, ileri araştırmalarda ayrıntılı bir şekilde ele alınması önerilmektedir.

Bu öykülerde ilginç olan, öfke sorunu olan ergenlerin ebeveynleriyle çatışmalarını, anne-babalarının kişilik özelliklerine bağlamalarıdır. Daha açık bir deyişle, öfkeli ergenler, anne veya babalarının sinirli, inatçı ya da sorumsuz olmaları nedeniyle aralarında çatışma yaşandığını ifade etmişlerdir. Öfke sorunu olan ergenler ve ebeveynleri arasındaki çatışmaların sık ortaya çıkması ve çözülmemesinde, ergenlerin bu yaklaşımlarının etkili olabileceği düşünülmektedir. Çünkü, hem öfke sorunu olan hem de olmayanların ergenlerin ebeveynleriyle benzer konularda tartıştıkları görülmektedir. Dolayısıyla, iki grup arasında, çatışma konularından ziyade, çatışmanın ele alınışında farklılık olduğu söylenebilir. Çatışma konusunu anne-babasının kişilik özelliklerine atfeden ergen, çatışma konusunun değişmez olduğunu, çözülmeyeceğini ve gelecekte de ortaya çıkacağını düşünebilir. Bu durum, çatışmanın çözüme ulaşmasını zorlaştırabilir.

Öfke sorunu olan ergenlerin kendi olumsuz kişilik özellikleri ve davranış problemleri nedeniyle de anne-babalarıyla çatışma yaşadıklarını ifade etmeleri dikkat çekicidir. Öfke sorunu olan ergenlerin öykülerinde “Okuldaki olaylar beni çok etkiliyor, çok sinirli olurum böyle zamanlarda. Annem benden bir şey istese olay çıkarırım.”,

“Ben çok kavgacıyım, eleştiriye gelemem.”, “Esrar kullanıyordum bir-iki yıl önce. Yeniden başlamam için çok dikkatli davranıyorlar. Sokağa çıkmama izin vermiyorlar, ben de kızıyorum.” gibi ifadelerle rastlanmıştır. Çeşitli psikolojik sorunları olan ergenlerin, ebeveynleriyle daha sık çatışma yaşadıkları önceki araştırmalarda da ortaya konmuş bir bulgudur. Dekovic (1999), dürtüsel, öfkeli davranışlar sergileyen ergenlerin, ebeveynleriyle daha fazla çatışma yaşadıklarını belirtmiştir. Bunun yanı sıra, dışsallaştırılmış davranış problemleri olan ergenlerin, anne-babalarıyla sık çatıştıkları vurgulanmıştır (Barber, 1992; Edwards ve ark., 2001)

Yazılı kaynaklar, ergenin kişilik özellikleri ve davranış problemlerinin, çatışmanın ortaya çıkmasına katkıda bulunduğunu belirtmektedir. Ancak, araştırmacılar, çatışmanın gerçekten ortaya çıkmasının, anne-babaların ergene nasıl tepki verdiğine ve anne-baba tutumlarına bağlı olduğunu vurgulamaktadırlar (Robin ve Foster, 1989; Tamar, 1997). Dekovic’in (1999) ergenin kişilik özellikleri ve anne-baba tutumları arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmada, ebeveynlerin kuralcı ve katı bir tutum sergilemelerinin, ergen çocuklarıyla aralarında daha fazla çatışmaya yol açtığı bulunmuştur. Bu şimdi yürütülen araştırmada da gözlenen bir bulgudur. Öfke sorunu olan ergenler, öykülerinde “Annem sürekli bana karışır, sıkboğaz eder”, “Babam bana güvenmez, hep yanlış şeyler yapacağımdan korkar. Sigara içmediğimi söylüyorum, yemin ediyorum, inanmıyor”, “Annemin bir dediği diğerini tutmaz. Bir gün dışarı çıkmama izin verir, bir gün vermez. Ben de sinirliyimdir, o tutarsız davranınca ben de ters cevap veririm.” gibi çatışma konularından söz etmişlerdir.

Burada, iki yönlü bir ilişkinin varlığı söz konusu olabilir. Anne-babalar, çocuklarının öfkeli, saldırgan davranışları veya başlarını derde sokmaları karşısında, çocuklarına karşı daha katı, güvensiz ve müdahaleci davranabilirler. Ebeveynlerin bu tutumu, ergenlerin daha fazla isyan etmesine ve ebeveynleriyle çatışma yaşamalarına yol açabilir. Bu durum, öfke sorunu olan bir ergenin öyküsünde açık bir şekilde görülmektedir: “Babam sinirlidir, her şeyime karışır. Mahallede babamın beğenmediği arkadaşlarım var. Ben ‘dışarı çıkacağım’ diyorum, babam, ‘o serserilerle gezme’ diyor. Ben de sinirleniyorum, tutamıyorum kendimi. Başlıyoruz kavga etmeye. Ama ben yine de dışarı çıkıyorum”. Fakat, anne-baba tutumları ile ebeveyn-ergen arasındaki

çatışmanın artması arasında iki-yönlü bir ilişki olup olmadığı, ancak boylamsal araştırmalar aracılığıyla ortaya konabilir. Bu nedenle, konunun boylamsal olarak yürütülecek araştırmalarla incelenmesi yararlı olacaktır.

Para konusuna dair anlaşmazlıkların da, öfke sorunu olan ergenlerin babalarıyla çatışma yaşamalarına yol açtığı görülmektedir. Bu bulgunun, araştırmanın yürütüldüğü örneklemin özelliklerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Daha önce belirtildiği gibi, çalışma alt-orta sınıfı temsil eden ailelerle yürütülmüştür. Annelerin büyük bir çoğunluğu çalışmamaktadır. Dolayısıyla, aileler geçimlerini sadece babanın geliriyle sağlamaktadır. Bu durumda, ergenin çok para harcaması veya babanın çocuğa yeterince harçlık vermemesi baba-ergen arasında çatışmaya neden olabilir.

Bununla birlikte, gelir düzeyi, anne-babanın eğitim durumu, mesleği, yaşanılan yer gibi özellikler açısından benzer sosyo-demografik özellikler (Bkz.: EK-1; Tablo-18, Tablo-19, Tablo-20, Tablo-21, Tablo-22, Tablo-25) gösteren iki örneklem arasında böyle bir farklılığa rastlanması ilgi çekici bir bulgudur. Öfke sorunu olmayan ergenler de benzer ekonomik güçlüklerle karşı karşıyadır. Fakat, normal örneklemdeki hiçbir ergen, babalarıyla para konusunda çatışma yaşadığını belirtmemiştir. Bu durumun, ergenlerin babalarıyla olan ilişkilerinden memnuniyetleri ve aile ortamının genel olarak olumlu olmasıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir. Bunun yanı sıra, bu gruptaki ergenler para konusunda daha talepkar olabilirler. Ancak, bu örüntünün ileri çalışmalarda daha detaylı olarak ele alınması gerekmektedir.

Öfke sorunu olmayan ergenlerin ise, okul ve derslerle ilgili sorunlar hakkında babalarıyla daha fazla çatışma yaşadıkları görülmüştür. Diğer bir deyişle, ergenlere babalarıyla hangi konularda çatışma yaşadıkları sorulduğunda, öfke sorunu olmayan ergenler, okul ödevleri ve okul başarısı gibi konulardan daha fazla söz etmişlerdir. Normal örneklemden ebeveyn-ergen arasında okulla ilgili çatışmaların sık yaşandığı bulgusu, hem Batı'da (Allison, 2000; Allison ve Shultz, 2004; Gehring, Wentzel ve Munson, 1990; Riesch ve ark., 2000; Smetana ve ark., 1991; Yau ve Smetana, 2003) hem de Türkiye'de (Eryüksel, 1996; Kahraman, 2000; Sayıl, Uçanok ve Güre, 2002;) yürütülen araştırmalarda ortaya çıkmaktadır. Okulla ilgili çatışmaların, öfke sorunu

olmayan grupta daha fazla yaşanmasının, bu ailelerde önemli konularda daha az çatışma yaşanmasıyla bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Daha açık bir deyişle, öfkeli olmayan ergenler, disiplin ve ergen veya anne-babalarının olumsuz kişilik özellikleri ya da davranış problemleri gibi daha ciddi sayılabilecek çatışma konularını, daha az ifade etmişlerdir. Öfke sorunu olmayan ergenlerin babalarıyla ilişkilerinde, bu gibi sorunların daha az yaşanması, ergenlerin, okul ve dersler gibi günlük yaşamın getirdiği anlaşmazlıklara daha fazla dikkat etmelerine yol açabilir.

Burada dikkat çekici olan, ergenlerin okulla ilgili çatışmaları daha çok babalarıyla yaşadıklarını ifade etmeleridir. Bu konuda değişik araştırma bulgularına rastlanmaktadır. Bazı araştırmalarda çocukların okul başarısı ve ev ödevleriyle anne-babaların eşit oranda ilgili olduğu bulunurken, bir başka çalışmada, annelerin bu konuyla daha fazla ilgili olduğu görülmüştür (bkz. Eryüksel, 1996). Türkiye’de yürütülen iki araştırmada (Eryüksel, 1996; Kahraman, 2000) ise, ergenlerin okul çatışmasını daha çok babalarıyla yaşadıkları gözlenmiştir. Yürütülen araştırmada elde edilen bu bulgunun, Türkiye’de gençlerle yapılan araştırmalardan elde edilen bulgularla tutarlı olduğu görülmektedir.

Ebeveyn-ergen çatışmalarını başlatan aile üyesi

Ergenlerin, anneleri veya babalarıyla yaşadıkları çatışmaları kim başlatır sorusuna verdikleri yanıtlar, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin cevaplarında benzerlikler olduğunu göstermektedir. Daha açık bir deyişle, her iki gruptaki ergenler de, anneleriyle çatışmalarını daha çok annelerinin başlattığını ifade etmişlerdir. Benzer şekilde, hem öfke sorunu olan hem de olmayan gençler, babalarıyla aralarındaki çatışmaları başlatan kişinin, babaları olduğunu bildirmişlerdir.

Literatürde, ergenlik döneminde anne-baba ve ergen arasındaki çatışmanın arttığı vurgulanmaktadır. Steinberg (1981; 1988), ergenlikle birlikte ergenin ebeveyni ile ilişkisinde daha fazla güç ve iddia ortaya koyduğunu belirtmiştir. Yazar, anne-babaların ergenin bu tavırlarına kontrolü arttırarak tepki gösterdiklerini; bu tepkinin de çatışmayı arttırdığını ileri sürmüştür. Şimdi yürütülen araştırmanın bulguları, ergenlerin çatışmanın ortaya çıkışını daha çok ebeveynlerine atfettiklerini göstermektedir.

Şiddet:

Yürütülen bu çalışmada, öfke sorunu olan ergenlerin öykülerinde gözlenen önemli bir bulgu, bu gruptaki ergenlerin, ebeveynleriyle çatışmaları sırasında, daha fazla şiddete maruz kalmalarıdır. Öfke sorunu olan ergenler, ebeveynleriyle çatışmaları sırasında, anne ve babalarının kendilerine sözel şiddet uyguladığından daha fazla söz etmişlerdir. Fiziksel şiddet açısından, iki grubun öyküleri arasında farklılık bulunmamıştır.

Öfke sorunu olan ergenler, anneleriyle çatışmaları sırasında annelerinin; babalarıyla çatışmaları sırasında ise babalarının kendilerine sözel şiddet uyguladığını belirtmişlerdir. Hatırlanacağı gibi, bu gruptaki ergenler, anne-baba çatışması sırasında babalarının annelerine fiziksel ve sözel şiddet uyguladığını ifade etmişlerdir. Eşiyle çatışmaları sırasında şiddete maruz kalan annenin, çocuğuyla arasındaki çatışmalar sırasında, çocuğuna sözel şiddet uygulaması dikkat çekicidir.

Öfke sorunu olmayan ergenlerin öykülerinde ise sözel ve fiziksel şiddetin daha az yaşandığı görülmüştür. Öfke sorunu olmayan ergenlerin yaklaşık %89 gibi büyük bir çoğunluğu, anneleriyle çatışmaları sırasında şiddet yaşanmadığını belirtmişlerdir. Yine benzer şekilde, bu gruptaki ergenlerin yaklaşık %95'i babalarıyla tartışmaları sırasında şiddet olmadığından söz etmişlerdir.

Yazılı kaynaklarda, aile içi şiddetin çocuklar ve ergenler üzerinde oldukça olumsuz etkileri olduğu belirtilmektedir. Solomon ve Serres (1999), anne-babaların çocuklarına yönelttikleri sözel şiddetin, çocukların akademik başarısı ve benlik algısı üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Bulgular, sözel şiddetin, çocuğun okul çalışmalarında kendini yetersiz algılaması, davranışlarından memnun olmaması ve kendini daha az değerli hissetmesi ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Yine benzer çalışmalarda (bkz. Bilgin ve ark., 2004), şiddete uğrayan çocuklarda, dikkat sorunları, okul başarısında düşme, arkadaşlar ile sık kavga etme, öfke patlamaları, suçlamalar ve intikam temelli davranışlarla tepki gösterme gibi sorunlar görülebileceği ortaya konmuştur.

Yürütülen araştırmada elde edilen bulguların, yukarıda anlatılan araştırmaların bulgularıyla tutarlı olduğu görölmektedir. Ergenin öfke sorunuyla, çatışmalar sırasında ebeveynlerinin kendisine sözel şiddet uygulaması arasında ilişki olduğu düşünölmektedir.

Ebeveyn-ergen çatışmasına diğer ebeveynin verdiği tepkiler:

Görüşmelerde, ergenlere, anne-ergen arasındaki çatışma sırasında babanın nasıl davrandığı sorulmuştur. Analizler sonucunda, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin yanıtları arasında bir farklılık olmadığı görölmüştür (Bkz.: Tablo-11). Ergenler, anneleriyle olan çatışmalarında, babalarının daha çok anneyle koalisyon kurma-birlik olma şeklinde tepki verdiklerini ifade etmişlerdir. Minuchin (1974) çatışma sırasında anne-babanın birbiriyle işbirliği içinde olmasını daha sağlıklı olarak değerlendirmektedir. Bu kategoride dikkati çeken bir bulgu, babaların, annelere göre ebeveyn-ergen çatışmasına daha az dahil olmasıdır. Daha açık bir deyişle, ergenler öykülerinde babalarının kendileri ve anneleri arasında yaşanan çatışmaya daha az karıştığından söz etmişlerdir. Araştırmalarda (Fişek, 1982; Noller ve Callan, 1990), çocukların genel olarak babalarıyla daha uzak bir ilişki içinde oldukları, anneleriyle ise daha fazla zaman geçirdikleri belirtilmektedir. Ayrıca, babanın çalışmasının ve ev dışında olmasının da önemli bir etken olduğu düşünölmektedir. Bu durum, babanın anne ve ergen arasındaki çatışmalara uzak kalmasına sebep olabilir.

Ergenlerin, babalarıyla aralarındaki çatışmalar sırasında annelerinin nasıl davrandığına ilişkin anlattıkları öykülerde ise, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin ifadeleri arasında farklılıklar olduğu görölmüştür. Öfkeli ergenler, babalarıyla olan çatışmalar sırasında, annelerinin kendileriyle koalisyon kurduğundan daha fazla söz etmişlerdir. Daha açık bir deyişle, öfke sorunu olan ergenler, babalarıyla çatışmaları sırasında, annelerinin kendileriyle birlik olduğunu ve babalarına karşı kendilerini desteklediğini daha fazla bildirmişlerdir. Hatırlanacağı gibi, bu bulgu, öfke sorunu olan ergenlerin, babalarıyla çatışmaları sırasında, işlevsel olmayan aile yapılarını gösterdikleri FAST temsillerinde de ortaya çıkmıştır (Bkz. Tablo-5).

Daha önce de değinildiği gibi, Minuchin (1974), davranış problemlerinin çocuğun bir ebeveyne karşı, diğer ebeveyn ile süregiden bir koalisyon kurduğu aile etkileşim örüntüleriyle ilişkili olduğunu ileri sürmüştür. Aile içi ittifaklar ve çocuğun psikolojik uyumu arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalarda (Bell, Bell ve Nakata, 2001; Bosco ve ark., 2003; Kerig, 1995; Lopez, 1991; Mann ve ark., 1990; Sabatelli ve Anderson, 1991), bu görüşü destekleyen bulgular elde edilmiştir. Şimdi yapılan araştırmada elde edilen bu bulgunun, yazılı kaynaklardaki bulgularla tutarlı olduğu görülmektedir.

Çatışmanın çözümü:

Ebeveyn-ergen çatışması görüşmelerinde ele alınan diğer bir konu, çatışmanın çözümüdür. Anne ve ergen arasındaki çatışmalarla ilgili olarak, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin öykülerinde, çatışmanın çözümü ile ilgili ifade edilen davranışlar açısından bir farklılığa rastlanmamıştır. Çatışmanın çözümü konusunda, ergenler anneleriyle anlaşmazlıklarını kendilerinin çözdüklerini daha fazla ifade etmişlerdir. Anneleriyle aralarındaki çatışmayı kendilerinin çözdüğünü söyleyen ergenlerin öykülerinde “Ben anneme yakın davranırım, sarılırım, gönlünü almaya çalışırım”, “Annemden özür diliyorum, derslerime daha fazla çalışacağımı söylüyorum”, “Sonuçta annemin dediğini yapıyorum.” gibi ifadelere rastlanmıştır.

Anne-ergen arasındaki çatışmanın çözümüne ilişkin bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, çatışmanın bir şekilde çözüldüğü görülmektedir. Çatışmanın çözülmeyen bırakıldığını çok az sayıda ergen ifade etmiştir (Bkz: Tablo-11). Anne-ergen ilişkisi ile ilgili yapılan araştırmalarda (bkz. Comstock, 1994; Köker, Evrengöl ve Canat, 1994), ergenlerin anneleriyle daha iyi iletişim kurdukları, anneleriyle önemli konularda ve anlaşmazlıkları sırasında daha açık konuştukları görülmüştür. Aynı araştırmalarda ergenler, anneleriyle konuşurken daha rahat olduklarını, annelerinin bakış açısını anlayabildiklerini ve annelerinin daha yeterli iletişim becerilerine sahip olduğunu bildirmişlerdir. Buradan hareketle, ergenler ve anneleri arasında yaşanan çatışmaların daha kolay çözümlendiği söylenebilir.

Baba-ergen çatışmasının çözümü konusunda ise, normal ve öfkeli ergenlerin öyküleri arasında önemli farklılıklar olduğu görülmüştür. Öfke sorunu olmayan ergenler, çatışmayı kendilerinin çözdüğünü daha fazla bildirmişlerdir. Bu tür ifadelerde bulunan ergenlerin öykülerinde, babanın istediği şeyi yerine getirme, kurallara uyma ya da özür dileme gibi davranışlara daha sık rastlanmıştır. Bunun yanı sıra, yine aynı gruptaki ergenler, babalarıyla konuşarak ortak bir çözüm yoluna ulaşmasalar bile, çatışmanın kısa bir süre içinde sona erdiğini ve ilişkilerinin eskisi gibi devam ettiğini bildirmişlerdir. Öfke sorunu olan ergenler ise, öykülerinde, babalarıyla çatışmalarının çözüme ulaşmadığından ve çatışmanın ardından aralarında uzun süreli küslükler yaşandığından daha fazla söz etmişlerdir.

Fişek (1982), Türk toplumunda ergenlerin, ebeveynlerine bağımlı ve kendinden büyüklere saygılı bir şekilde yetiştirildiğini ileri sürmektedir. Yazar, Türk ailelerinde bireylerin hiyerarşik konumlarının açık olduğunu, aile üyelerinin bunu kabul etmeleri durumunda daha az çatışma yaşanacağını bildirmektedir. Buna göre, baba evdeki en otoriter kişidir. Buradan hareketle, öfke sorunu yaşamayan ergenlerin, babalarının otoritesini kabul ederek, çatışmayı çözmeye çalışmaları ergen için uyum sağlayıcı olabilir. Daha açık bir deyişle, çatışma sırasında özür dileyen ya da babasının isteğini yerine getiren ergen, çatışmanın kısa bir süre içinde sona ermesini sağlayabilir. Yakınlığın azalmadığı, şiddetin yaşanmadığı ve çatışmanın çözüme ulaştığı tartışmaların, ergenin psikososyal işlevselliğinde bozulmaya yol açmadığı düşünülebilir.

Öfkeli ergenler ve babaları arasındaki çatışmalarda ise, baba ve ergen arasındaki yakınlığın az olduğu, çatışmanın sık ortaya çıktığı, babanın ergene sözel şiddet uyguladığı ve çatışmanın çözülmeden bırakıldığı görülmektedir. Sık yaşanan, şiddetin olduğu ve çözülmeyen çatışmaların çocuklar üzerindeki olumsuz etki gösterdiği bilinmektedir (Edwards ve ark., 2001; Gil-Rivas ve ark., 2003; Marmorstein ve Iacono, 2004; Solomon ve Serres, 1999). Buradan hareketle, sık, şiddetli ve çözülmeyen çatışmaların ergenlerin öfke sorunlarıyla ilişkili olduğu söylenebilir.

Sıklık:

Anne-ergen ve baba-ergen arasındaki çatışmalara ilişkin görüşmelerde ele alınan son konu, çatışmanın sıklığıdır. Bulgular, öfke sorunu olan ergenlerin hem anneleriyle hem de babalarıyla daha fazla anlaşmazlık yaşadıklarını göstermektedir.

Anne-ergen çatışmasıyla ilgili olarak, öfke sorunu olan ergenlerin %22'si hergün, %54'ü ise haftada birkaç kez anneleriyle çatışma yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Öfkeli ergenler babalarıyla çatışmalarının da benzer sıklıkta ortaya çıktığından söz etmişlerdir. Daha açık bir deyişle, öfkeli ergenlerin %20'si her gün, %51'i ise haftada birkaç kez babalarıyla çatışma yaşadıklarını bildirmişlerdir. Bu bulgular, öfke sorunu olan ergenlerin yaklaşık %70 gibi büyük bir çoğunluğunun, haftada en az birkaç kez ebeveynleriyle çatışma yaşadıklarını göstermektedir.

Öfke sorunu olmayan ergenlerin öykülerinde ise, ebeveyn-ergen arasındaki çatışmaların daha az ortaya çıktığı görülmüştür. Öfke sorunu olmayan ergenlerin %41'i ayda birkaç kez, %12'si ise yılda birkaç kez anneleriyle aralarında çatışma yaşandığından söz etmişlerdir. Benzer şekilde, bu grupta, babalarıyla ayda veya yılda birkaç kez çatıştıklarını ifade eden gençlerin oranı da sırasıyla %29 ve %27'dir.

Çeşitli davranış problemleri sergileyen ergenlerin ebeveynleri ile daha sık çatışma yaşamaları, birçok araştırmada gözlenen bir bulgudur. Marmorstein ve Iacono (2004), majör depresyon veya davranım bozukluğu sergileyen ergenlerin anne-babalarıyla daha sık çatıştığını bildirmişlerdir. Gil-Rivas ve ark. (2003), aile yönelimli bir kültür olarak nitelendirdikleri Meksika'da, ebeveyn-ergen arasındaki yüksek düzeydeki çatışmanın, ergenin depresif semptomlarının sıklığıyla ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Edwards ve ark. (2001), dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB) ve karşı gelme bozukluğu (KGB) olan ve olmayan ergenlerin ebeveynleriyle yaşadıkları çatışmaları incelemişlerdir. DEHB/KGB grubundaki anne-babalar, kontrol grubundaki anne-babalara göre, çocuklarıyla daha fazla konuda çatışma yaşadıklarını ve bu çatışmalar sırasında öfke düzeylerinin yüksek olduğunu bildirmişlerdir.

Bu bölümde son olarak, anne-ergen ve baba-ergen çatışmalarına ilişkin görüşmelerden elde edilen bulguların bir arada ele alınmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Daha önce değinildiği gibi, ergenler anneleriyle sadece kendilerinin ya da annelerinin davranış problemleri olduğunda, sık çatışma yaşadıklarında ve çatışmalar sırasında sözel şiddete uğradıklarında sorun yaşadıklarını bildirmişlerdir. Her iki örnekteki ergenler de, babanın çatışmaya daha az müdahale ettiğini ve çatışmanın genelde çözüme ulaştığını ifade etmişlerdir. Baba-ergen çatışmalarına ilişkin görüşmelerde ise, konu, sıklık, şiddet, annenin çatışmadaki rolü ve çatışmanın çözümünde, iki örnekteki ergenlerin öyküleri arasında önemli farklılıklara rastlanmıştır. Öfke sorunu olan ergenler, babalarıyla daha fazla konuda, daha sık ve daha şiddetli tartışmalar yaşadıklarını bildirmişlerdir. Ayrıca annelerinin bu çatışma sırasında kendilerini desteklediğini ve çatışmanın çoğunlukla çözülmeyen bırakıldığını ifade etmişlerdir.

Literatürde, ergenin dışsallaştırılmış davranış bozuklukları üzerinde, babanın anneye göre, daha fazla etkisi olduğu ileri sürülmektedir (Forehand ve Nousiainen, 1993; Johnson, 1987). Shek (2002), anne-babaların ebeveyn özelliklerini çeşitli açılardan incelemiş ve bu özelliklerin ergenlerin psikolojik uyumları ile ilişkisini araştırmıştır. Alt sosyo-ekonomik düzeyden gelen Çinli ailelerle yürütülen çalışmanın sonucunda, babanın ebeveynlik özelliklerinin, anneye göre, daha önemli olduğu ortaya konmuştur. Çocuklarıyla daha az çatışma yaşayan, daha etkili ebeveyn tutumları sergileyen ve çocuğuna daha destekleyici yaklaşan babaların çocuklarında daha az davranış problemine rastlanmıştır. Shek ve Ma (2001)'nin birlikte yürüttüğü bir başka araştırmada, baba-ergen çatışmasının, anne-ergen çatışmasına göre, ergen üzerinde daha olumsuz etki gösterdiği ortaya çıkmıştır. Şimdiki yürütülen çalışmada da, öfkeli ergenlerin babalarıyla olan çatışmalarının, anneleriyle olan çatışmalarından farklı özellikler gösterdiği bulunmuştur. Buradan hareketle, öfke sorununun, gencin babasıyla olan ilişkisiyle daha fazla bağlantılı olduğu düşünülebilir. Ancak, daha net bir açıklama yapabilmek için, konunun ileri araştırmalarda daha ayrıntılı ele alınması önerilmektedir.

IV.4. ÖFKE SORUNU OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN PARQ ALT-ÖLÇEK PUANLARININ KARŞILAŞTIRILMASINA İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞILMASI

Araştırmada, FAST çatışma temsillerinden ve ergenlerin bu temsillere ilişkin anlattıkları öykülerden elde edilen bulgulara daha fazla açıklık getirmek için, ergenlere PARQ'ın İletişim, Problem Çözme ve Yakınlık/Düşmanlık alt-ölçekleri uygulanmıştır. Bu ölçeklerle, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin, kendilerinin ve anne-babalarının çatışmaları çözme sırasındaki davranış, beceri ve duygularına dair algıları değerlendirilmiştir. Elde edilen verilerin karşılaştırılmasında MANOVA yöntemine başvurulmuştur.

PARQ ile elde edilen veriler, öfke sorunu olan ergenlerin hem anneleriyle hem babalarıyla ilişkilerinde, suçlama, inkar etme, tehdit etme, emir verme, göz kontağını sürdürmeme ve kızgınlık gibi olumsuz iletişim biçimlerinin daha fazla yaşandığını ifade ettiklerini göstermiştir.

Yine öfke grubundaki ergenler, anne ve babalarının kendileriyle aralarındaki problemleri çözme konusunda gerekli becerilere sahip olmadıklarını bildirmişlerdir. Diğer bir deyişle, öfkeli ergenler, bir problem olduğunu fark etme, problemin çözümü için çeşitli alternatif çözümler ortaya koyma, iki tarafın da kabul edeceği bir çözüm yolu bulma ve bulunan çözümün uygulanmasını sağlama konusunda, annelerinin ve babalarının becerilerini yetersiz olarak değerlendirmişlerdir.

Son olarak, öfke sorunu olan ergenler, karşılaştırma grubundaki ergenlere göre, anne ve babalarıyla olan ilişkilerinde daha fazla öfke ve düşmanlık duyguları olduğunu ifade etmişlerdir. Öfke sorunu olan ergenlerin anne-babalarıyla aralarında kızgınlık ve öfke duygularını daha fazla olduğunun gözlenmesi, bu gençlerin anne-babalarıyla ilişkilerinde birbirlerine yönelik düşmanca tutumlar algıladıklarını göstermektedir.

İletişim ve problem çözme becerileriyle ilgili olarak, öfkeli ve normal örneklemeden elde edilen bu bulguların, FAST ile elde edilen bulgularla tutarlı olduğu düşünülmektedir. FAST uygulamaları ile, öfke sorunu olan ergenlerin, anlaşmazlık

yaşadıkları ebeveynle yakınlıklarının azaldığı görülmüştür. Bunun yanı sıra, öfkeli örneklemde ebeveyn-ergen arasındaki çatışmanın sık ortaya çıktığı ve bu sırada sözel şiddet yaşandığı gözlenmiştir. Yine bu gruptaki ergenlerin FAST temsillerinde ve öykülerinde, daha fazla koalisyon ve hiyerarşi ters dönmesine rastlanmıştır. Öfkeli ergenler, görüşmeler sırasında, babalarıyla çatışmalarının daha az çözüme ulaştığını bildirmişlerdir.

Öfke sorunu olan ergenlerin anne-babalarıyla ilişkilerinde daha fazla iletişim bozukluğu ve problem çözme becerilerinde yetersizlik ifade etmelerinin, yukarıda sayılan bulgularla ilişkili olduğu düşünülmektedir. Öfke sorunu olan ergenlerin, çatışmalar sırasında ebeveynleriyle yakınlıklarının azalması, ebeveynleriyle olumlu iletişim kuramamaları ve problemlerini çözememeleriyle ilişkili olabilir. Çatışmaların olumlu bir şekilde çözülmemesi, tartışmaların daha sık ve şiddetli yaşanmasına yol açabilir. Ergen, olumlu bir iletişim kuramadığı, problemlerini çözemediği ve aralarında düşmanca duygular olduğunu hissettiği ebeveyninden uzaklaşarak, diğer ebeveynle birlik olabilir. Çatışmanın her iki tarafı da memnun edecek şekilde çözüme ulaşması için, farklı çözüm yolları önerme, ortak bir çözüm yolu bulma ve bulunan çözüm yolunu uygulama konusunda sorun yaşayan ailelerde, çocuk kendi isteğini yapma konusunda ısrarcı olabilir.

Literatürde de şimdi yürütülen araştırmanın bulgularıyla benzer bulgular ortaya konmaktadır. Araştırmacılar (Baer, 1999; Jackson ve ark., 1998; Rueter ve Conger, 1995), ebeveyn-ergen iletişiminin iyi olduğu ailelerde, aile üyelerinin birbirine daha yakın olduğunu ve ailelerin problemlerini çözmede daha esnek davrandığını ileri sürmektedirler. Olumlu iletişim ve problem çözme becerisinin, aile üyelerinin ihtiyaçlarını ve isteklerini paylaşmalarını sağladığını, aile bağlarını güçlendirdiğini; dolayısıyla, aile üyeleri arasındaki yakınlığı arttırdığını vurgulamaktadırlar. Çatışma sırasında öfke ve düşmanlığın yüksek olduğu ailelerde ise, anlaşmazlıkların daha az çözüldüğünü; buna bağlı olarak, sonraki çatışmaların şiddetinin arttığını belirtmektedirler. Bu durumun, aile üyeleri arasındaki yakınlığı olumsuz yönde etkilediğini bildirilmektedirler. Yakınlığın az, çatışmanın sık ve şiddetli olduğu aile ortamının ise ergenin davranış problemleriyle ilişkili olduğunu vurgulanmaktadır.

İki örneklem arasında elde edilen bu bulgular, sorunlu-sorunsuz ergenler ve aileleri üzerinde yürütülen diğer çalışmalarla benzerlik göstermektedir. Robin, Koepke ve Moye (1990) dışa dönük davranış bozukluğu olan ergenlerle normal ergenleri, ebeveynleriyle iletişimleri ve problem çözme becerileri açısından karşılaştırmışlardır. Çalışmada, dışa dönük davranış bozukluğu sergileyen ergenlerin, normal ergenlere göre, anne-babalarıyla ilişkilerinde daha fazla anlaşmazlık, olumsuz iletişim, problem çözme becerilerinde yetersizlik ve daha fazla düşmanlık duyguları belirttiklerini ortaya konmuştur.

Stevens, De Bourdeaudhuij ve Oost, (2002), akranlarını istismar eden ergenler üzerinde yürüttükleri çalışmalarında, bu gruptaki ergenlerin anne-babalarıyla olan anlaşmazlıkları sırasında, daha fazla olumsuz duygu ve yıkıcı çatışma çözme stratejileri belirttikleri görülmüştür.

Edwards ve ark. (2001), dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu veya karşı gelme bozukluğu olan ergenlerin aile ilişkilerini incelemiştir. Bu bozuklukları sergileyen ergenler, kontrol grubundaki ergenlere göre, anneleriyle ve babalarıyla daha fazla öfkeli çatışmalar yaşadıklarını ve ebeveynleriyle daha zayıf iletişimleri olduğunu belirtmişlerdir. Buna ek olarak ergenler, hem kendilerinin hem de anne-babalarının daha agresif çatışma çözme taktikleri kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Jackson ve ark. (1998), ergenlerin ebeveynleriyle kurdukları iletişim biçimlerini, ergenin kendilik değeri, aile ilişkilerinden memnuniyeti ve çatışmaların çözümüyle ilişkisi açısından ele almışlardır. Araştırmanın sonunda, anne-babalarıyla açık bir iletişim kuran ergenlerin, kendilik değerlerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra, bu ergenlerin aile ilişkilerinden daha memnun oldukları gözlenmiştir. Ebeveynleri arasında açık iletişim olmayan ergenlerin ise anlaşmazlıklara daha saldırgan bir şekilde yaklaştıkları dikkati çekmiştir.

Türkiye’de yürütülen araştırmalarda da benzer bulgular ortaya çıkmıştır. Özkardeş (1994), babalarıyla ilişkilerinde sıcaklığın az olduğunu bildiren çocukların daha olumsuz benlik algıları olduğunu bildirmiştir. Araştırmada, babalarının kendilerine

karşı düşmanca bir tutum içinde olduğunu düşünen çocukların, kendilerinin de daha fazla düşmanlık duygusu ifade ettikleri görülmüştür.

Eryüksel (1996), psikiyatrik bir tanı alan ve olmayan ergenleri, iletişim ve problem çözme becerileri açısından karşılaştırılmıştır. Psikiyatrik örneklemdaki ergenler, normal örnekleme göre, anne ve babalarıyla daha fazla anlaşmazlık, olumsuz iletişim biçimi, düşmanlık duyguları ve anneleriyle problem çözme becerilerinde yetersizlik ifade etmişlerdir.

Kahraman (2000), ailelerinde şiddet olan ve olmayan ergenlerin aile ilişkilerini incelemiştir. Araştırmanın sonunda, ailelerinde şiddet olan ergenlerin, karşılaştırma grubundaki ergenlere göre, daha fazla genel anlaşmazlık, babayla problem çözme ve iletişim becerilerinde yetersizlik ve babaya karşı daha fazla düşmanlık duyguları ifade ettikleri görülmüştür.

Özetlenecek olursa, öfke sorunu olan ergenler, olmayanlara göre, anne-babalarıyla ilişkilerinde olumsuz iletişim biçimlerinin daha fazla yaşandığını bildirmişlerdir. Yine bu gruptaki ergenler, hem anneleriyle hem babalarıyla aralarındaki problemleri olumlu bir biçimde çözebilmek için gerekli becerilere sahip olmadıklarını ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra, karşılaştırma grubundaki yaşlılarına göre, anne-babalarıyla olan ilişkilerinde daha fazla öfke ve düşmanlık duyguları olduğunu belirtmişlerdir. Öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerden elde edilen bu bulguların, FAST çatışma temsilleri ve bu temsillere ait görüşme bulgularıyla tutarlı olduğu görülmüştür.

IV.5. ERGENLERİN ÖFKE-DÜŞMANLIK PUANLARININ YORDANMASINA İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞILMASI

Araştırmanın amaçlarından bir diğeri, ergenlerin öfke düzeylerini yordayabilecek değişkenlerin belirlenmesidir. Bu amaçla, ergenlerin öfke puanları üzerinde etkili olabileceği düşünülen FAST boyutları ve PARQ alt-ölçeklerine Aşamalı Regresyon Analizi yapılmıştır. Bu kapsamda, ergenlerin FAST'in anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen çatışma temsillerinden her bir ikili (anne-baba, anne-ergen, baba-

ergen) için elde ettikleri yakınlık ve hiyerarşi puanları analize alınmıştır. Ayrıca, koalisyon ve hiyerarşi ters dönmesine ilişkin boyutlar da değerlendirilmiştir. PARQ'da ise ergenlerin iletişim, problem çözme becerileri ve yakınlık/düşmanlık alt-ölçeklerinden elde ettikleri puanlar yordayıcı değişkenler olarak analize sokulmuştur.

Ergenlerin öfke puanlarının yordanmasına ilişkin regresyon analizinde, yordayıcı değişkenler olarak sırasıyla, ergenin babasıyla olan ilişkide öfke ve düşmanlık duyguları algılaması, annesiyle aralarındaki çatışmalarda fazlaca uzaklaşmaları, yine annesiyle aralarındaki çatışmalarda ergenin daha fazla güce sahip olması, babasıyla olan çatışmalarda ergenin daha az güce sahip olması, babasıyla çatışmaları sırasında anne ve baba arasındaki yakınlığın azalması ve son olarak evlilik çatışmasında baba ve ergen arasındaki yakınlığın azalması belirlenmiştir (Bkz. Tablo-16). Elde edilen bu bulgular, genel olarak değerlendirildiğinde, yordayıcı olarak saptanan değişkenlerin hem yazılı kaynaklarla hem de çalışmada elde edilen diğer bulgularla tutarlı olduğu görülmektedir.

Ergenlerin öfke sorununun yordanmasında, PARQ'ın Yakınlık/Düşmanlık-Baba alt-ölçeğinin önemli bir yordayıcı olduğu görülmektedir. “Babama güvenmiyorum”, “babamın bazen umurunda değilmişim gibi hissederim”, “bazen babamın benden nefret edip etmediğini merak ederim” gibi maddelerden oluşan bu alt-ölçek, babalar ve ergenler arasındaki yoğun öfke-düşmanlık duygularını ölçmektedir. Buna göre, babasıyla arasındaki ilişkide yoğun kızgınlık ve öfke duyguları olduğunu bildiren ergenlerin, kendi öfke puanları da yüksek bulunmuştur. Özkardeş'in (1994) çalışmasında da benzer bir bulgu gözlenmiştir. Babalarının kendilerine karşı düşmanca bir tutum içinde olduğunu düşünen çocuklar, kontrol grubundaki yaşlılarına göre, kendilerini daha öfkeli olarak değerlendirmişlerdir.

Anne ve/veya babasıyla olan ilişkisinde düşmanca tutumlar olduğunu algılayan ergenlerin çeşitli psikolojik sorunlar sergilediği, başka araştırmalarda da ortaya konmuş bir bulgudur. Robin, Koepke ve Moye (1990) dışa dönük davranış bozukluğu olan ergenlerle yaptığı çalışmada, bu örnekteki ergenlerin anne-babalarıyla ilişkilerinde daha fazla olumsuz duygu (kızgınlık ve öfke) bildirdikleri görülmüştür. Eryüksel

(1996), psikiyatrik bir tanı alan ve almayan ergenleri, aile ilişkileri açısından karşılaştırmıştır. Psikiyatrik örneklemdaki ergenler, normal örnekleme göre, anne-babalarıyla ilişkilerinde daha fazla kızgınlık ve öfke duyguları ifade etmişlerdir.

Ergen ile annesi arasındaki çatışmalar sırasında, anne-ergen yakınlığı, ergenlerin öfke düzeyini yordamada ters yönde bir regresyon katsayısı ile ortaya çıkmıştır. Diğer bir deyişle, FAST temsillerinde, annesiyle çatışması sırasında birbirleriyle yakınlıklarının azaldığını gösteren ergenlerin öfke düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Anne ile çocuk arasındaki yakınlığın, çocuğun psikolojik uyumu ve davranış problemleri ile yakından ilişkili olduğu bilinmektedir. Gorman-Smith ve ark. (1996), şiddet içerikli suçlar işleyen erkek ergenler ve anneleri arasında, kontrol grubundaki anne-oğullara göre, daha az yakınlık olduğunu bildirmişlerdir. Espina, Ochoa de Alda ve Ortego (2003), yeme bozukluğu olan kızların anneleriyle ilişkilerinden memnun olmadıklarını ve kontrol grubuna göre, anneleriyle yakınlıklarının düşük olduğunu belirtmişlerdir. Cole ve McPherson'ın (1993) yürüttüğü araştırmada ise, anne-ergen arasındaki ilişkide problemlerin olduğu ve baba-ergen arasında çatışmanın gözlemlendiği durumlarda, ergenin depresyonun şiddetinin arttığı ortaya çıkmıştır.

Ancak, daha önce de değinildiği gibi, bu araştırmalar anne ve ergenin günlük, olağan ilişkilerindeki yakınlık düzeyine dair bilgi vermektedir. Daha açık bir deyişle, bu çalışmalarda anne-ergen arasındaki ilişki, yakınlık düzeyi düşük ya da yüksek olarak ele alınmaktadır. Ardından da ilişkideki yakınlık düzeyi ile çocuğun uyumu arasındaki ilişkilere bakılmaktadır. Dolayısıyla, şimdi yürütülen çalışmadan elde edilen bulgular, anne-ergen arasındaki ilişkiye farklı bir açıklama getirmektedir. Bulgular, çatışma sırasında anne ve ergen arasındaki ilişkinin nasıl olduğuna dair bilgi vermektedir. Buna göre, anne-ergen arasında yaşanan çatışmanın, öfke sorunu olan grupta, anne ve ergen arasındaki yakınlığı azalttığı görülmektedir.

Hortaçsu (1989), Türk ailesinde, merkezi rolde annenin, daha periferal rolde ise babanın yer aldığı bir ilişki örüntüsü olduğunu vurgulamıştır. Yazar, Türkiye'de çocukların özellikle anneleriyle daha güçlü ve yakın ilişkiler kurduklarını bildirmiştir.

Çatışma sırasında anne ve ergen arasındaki yakınlıkta azalma, annenin çocuğuna ilgi göstermesini ve davranışlarını denetlemesini olumsuz yönde etkileyebilir. Bu durum, ergenin psikolojik işlevselliği üzerinde olumsuz bir etki gösterebilir. Bu bulgu, ergenlerin öfke sorununu ilk yordayan değişken olan babayla düşmanca ilişkiler kapsamında da ele alınabilir. Daha önce değinildiği gibi, babasıyla arasında öfke ve düşmanlık duygularının yoğun olduğunu bildiren ergenlerin öfke puanları da yüksektir. Babasıyla genelde gergin bir ilişki içinde olan ergenlerin, bir de anneleriyle uzaklaşmaları ergen için daha tehdit edici olabilir. Çatışma sırasında dahi olsa, anneye uzaklaşma ergenin öfke sorununu artırabilir.

Tablo-16'daki bulgulara bakılacak olursa, ergenlerin öfke sorununu yordayan diğer bir değişken, anne ve ergen arasındaki çatışmalarda temsil edilen hiyerarşi ters dönmesi'dir. Buna göre, ergenlerin anneleriyle çatışmaları sırasında, ebeveynlerinden daha fazla güce sahip olmaları, gençlerin öfke sorununu artırıyor görünmektedir.

Daha önce değinildiği gibi, hiyerarşi ters dönmesinin, sorunlu bir çocuğun ya da ergenin bulunduğu ailelerde daha sık ortaya çıktığı ileri sürülmektedir (Eryüksel, 2003; Gehring, 1998; Gehring ve Marti, 1993). Normal örnekleme yürütülen araştırmalarda, ebeveynler ve çocuklar arasında, ebeveynlerin daha fazla güce sahip olduğu hiyerarşik bir yapılanma olduğu görülmüştür. Çocuklardan ideallerindeki aile ilişkilerini FAST kullanarak temsil etmeleri istendiğinde, çocuklar ebeveynleri ile kendileri arasında daha az güç farkı istediklerini ortaya koymuşlardır. Ancak, bu genel eğilime rağmen, ideal aile temsillerinde çocuklar yine de anne-babalarını kendilerinden daha güçlü olarak temsil etmişlerdir (Eryüksel, 2003; Gehring, 1998). Daha açık bir deyişle, ailede ebeveynlerin daha güçlü olması, çocukların da istediği bir durumdur.

Hiyerarşi ters dönmesinde, ebeveynlerin çatışma sırasında, çocuk üzerinde otorite kuramamaları veya otoritelerini sürdürememeleri söz konusudur. Çeşitli psikolojik sorunları olan (Eryüksel, 2003; Gehring ve Marti, 1993), davranış problemleri sergileyen (Gehring, Wentzel ve Munson, 1990 ya da suç işlemiş (Schaeffer ve Borduin, 1999) ergenlerle yürütülen çalışmalarda da benzer bulgular elde edilmiştir. Bu araştırmalarda, sorunlu davranışlar gösteren çocukların ailelerinde, ebeveynlerden

çok çocuğun gücü elinde bulundurduğu görülmüştür. Şimdi yürütülen araştırmada da, ergenlerin anneleriyle çatışmaları sırasında, ebeveynlerin ergen üzerinde gereken otoriteyi kuramamalarının ergenin öfke sorununu arttırdığı düşünülmektedir.

Ergenlerin öfke sorununu yordayan dördüncü değişken, baba-ergen çatışmasındaki hiyerarşi ters dönmesidir. Fakat, burada, anne-ergen çatışmasındaki bulgudan farklı bir durum söz konusudur. Baba-ergen çatışmasındaki hiyerarşi ters dönmesi, ergenlerin öfke düzeyini yordamada ters yönde bir regresyon katsayısına sahiptir. Daha açık bir deyişle, ergenlerin babalarıyla çatışmaları sırasında kendilerini daha güçlü hissetmeleri, öfke sorununu azaltmaktadır.

FAST temsillerinde, ebeveynler ve çocuklar arasında hiyerarşi ters dönmesi olup olmadığı kategorik olarak belirlenmektedir. Diğer bir deyişle, hiyerarşi ters dönmesine ilişkin ayrı bir puan hesaplanmamaktadır. Eğer, ergenler FAST temsillerinde kendilerini, ebeveynlerinden daha yüksek bir silindirik blokla temsil ederlerse, bunun hiyerarşi ters dönmesini işaret ettiği varsayılmaktadır. Ancak burada, ergenin kendini hangi ebeveynden güçlü olarak temsil ettiği incelenmemektedir. Yani, ergenin kendisini annesinden mi ya da babasından mı güçlü gösterdiği bilinmemektedir. Bu nedenle, bulguyla ilgili daha net bir açıklama yapabilmek için, konuyu ileri araştırmalarla ayrıntılı bir şekilde incelemek gerekmektedir.

Baba-ergen çatışması sırasında anne-baba yakınlığının azalması da, ergenlerin öfke sorununun yordanmasında önemli bir değişken olarak yer almakta ve öfkeyle ters yönde bir ilişki göstermektedir. Daha açık bir deyişle, babalarıyla kendileri arasındaki bir çatışma sırasında anne ve babaları arasındaki yakınlığın azaldığını bildiren ergenlerin öfke düzeyi daha yüksektir.

Bu bulgu iki şekilde ele alınabilir. Birincisi, anne-babanın birbirlerinden uzaklaşması, çatışma sırasında ebeveynlerin farklı tutumlar sergilemelerine yol açabilir. Minuchin (1974), ebeveyn ve çocuk arasında yaşanan anlaşmazlıklarda anne-babanın birlik olmasının, çatışmanın çözümü ve ergenin uyumu açısından daha sağlıklı olduğunu ileri sürmektedir. Çocukların saldırgan davranışlarını ele alan araştırmalarda (bkz. Wenar, 1990) bu görüşü doğrulayan bulgular elde edilmiştir. Çocuğun disiplin

edilmesinde, anne-babanın aralarında birlik sağlayamamasının, aile içinde iki farklı tutuma yol açtığı; bunun da çocukların davranım problemlerini arttırdığını belirtilmektedir. Çatışma sırasında anne-baba arasındaki yakınlığın azalması, bu birliğin kurulmasını zorlaştırabilir.

İkicisi, elde edilen bu bulgu, ergenlerin FAST temsillerinde (Bkz.: Tablo-5) ve baba-ergen çatışmasına ait öykülerde (Bkz.: Tablo-13) ortaya çıkan bulgularla birlikte ele alınabilir. Hatırlanacağı gibi, öfke sorunu olan ergenler, babalarıyla çatışmaları sırasında annelerinin, babalarına karşı, kendilerini daha fazla desteklediğini bildirmişlerdir. Anne ve ergen arasındaki bu yakınlaşma, annenin eşiyle uzaklaşmasına yol açabilir. Babanın hem anneyle hem de çocuğuyla uzaklaşması, aile bütünlüğünü ve dengesini daha fazla tehdit edebilir. Bu durum, ergenin öfke sorununu arttırabilir.

Tablo-16'da, anne-baba çatışması sırasında baba ve ergen arasındaki yakınlığın, ergenin öfke sorununu yordayan son yordayıcı olduğu görülmektedir. Buna göre, anne ve baba arasındaki bir çatışmada baba-ergen arasındaki yakınlığın artması ile ergenin öfke sorununun yüksekliği arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bu bulgu, anne-baba çatışması sırasında ortaya çıkan bir baba-ergen koalisyonunu düşündürmektedir.

Aile içindeki koalisyonların ergenin psikolojik uyumu üzerinde olumsuz etki göstermesi konusuna daha önce değinildiğinden, burada tekrar ele alınmayacaktır. Ergenin babasıyla koalisyon kurarak yakınlaşması, annesiyle olan yakınlığının azalması anlamına gelmektedir. Anne-ergen çatışmasından elde edilen bulgular, anne-ergen yakınlığının önemini ortaya koymuştur. Buradan hareketle, hem anne-baba hem de anne-ergen çatışması sırasında, anne ve ergen arasındaki ilişkinin bozulmasının, ergenin öfke sorununun artmasıyla ilişkili olduğu söylenebilir.

IV.6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada, genel olarak, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin, Yapısal Aile Sistemler Kuramı çerçevesinde, ailelerinde yaşanan çatışmalara ilişkin algıları incelenmiştir. Daha önce belirtildiği gibi, araştırmada aile ilişkileri, figür yerleştirme tekniğine dayalı bir test olan Aile Sistem Testi (FAST) kullanılarak değerlendirilmiştir.

Ancak, FAST kullanılarak yürütülen diğer araştırmalardan farklı olarak, Şimdi yapılan araştırmada aile içindeki üç ayrı çatışma durumu ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Daha açık bir deyişle, ergenler anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen arasında yaşanan çatışmaların her birini ayrı ayrı temsil etmişlerdir. Bu temsiller yoluyla, üç çatışma sırasında aile üyeleri arasındaki yakınlık ve güç ilişkilerine dair bilgi toplanmıştır. Bunun yanı sıra, her çatışma temsilinin ardından ergenlerle yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapmak suretiyle, çatışmaların konusu, sıklığı, Şiddeti ve çözümüne ilgili bilgi edinilmiştir. Son olarak, bireysel bildirim dayalı bir ölçek olan PARQ ile ergenlerin anne-babalarıyla ilişkilerinde problem-çözme iletişim becerileri ve birbirlerine yönelik düşmanlık duyguları ele alınmıştır. Dolayısıyla, yürütülen araştırmanın, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin ailelerinde yaşanan çatışmalara ve bu çatışmalar sırasında aile üyeleri arasındaki ilişkilere dair ayrıntılı bilgi verdiği düşünölmektedir. Yürütölen bu araştırmadan elde edilen bulgular ve bu bulgulardan hareketle çıkarılabilecek öneriler şu Şekilde sıralanabilir:

1) Öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin FAST çatışma temsillerinden elde edilen bulgular, iki grubun temsilleri arasında önemli farklar olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgular aşağıda kısaca özetlenmiştir:

a) Öfke sorunu olan ergenlerin FAST yakınlık temsillerinde, çatışma yaşayan aile üyeleri arasında yakınlığın azaldığı görölmüştür. Aile üyeleri arasındaki bu uzaklaşma, özellikle baba ve ergen arasında yaşanan çatışmalara ait temsillerde daha dikkat çekicidir. Öfke sorunu olan ergenlerin babalarıyla tartışmaları sırasında, baba ve ergen arasındaki uzaklaşmanın yanı sıra, anne-baba ve anne-ergen de birbirlerinden uzaklaşmaktadır.

b) Öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin FAST hiyerarşi temsilleri arasında belirgin farklılıklar ortaya çıkmamıştır. Ancak, iki grubun hiyerarşi puan ortalamalarına bakıldığında, öfke sorunu olan grupta aile üyeleri arasındaki güç farkının, diğer gruba göre, daha az olduğu dikkati çekmiştir. Öfke sorunu olmayan ergenler, ailelerinde daha hiyerarşik ilişkiler temsil etmişlerdir. Bu gruptaki babaların, öfke sorunu olan ergenlerin

anne-babalarının tersine, eşleriyle aralarındaki çatışmalar sırasında, ergen çocukları üzerindeki otoritelerini sürdürdükleri görülmüştür.

c) Öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin FAST çatışma temsillerinde ortaya çıkan diğer bir bulgu, işlevsel olmayan aile yapılarıyla ilgilidir. Öfke sorunu olan ergenler, hiyerarşi ters dönmesi ve koalisyon gibi yapıları daha fazla temsil etmişlerdir. Daha açık bir deyişle, öfkeli ergenler, anneleriyle çatışmaları sırasında annelerinden daha fazla güce sahip olduklarını bildirmişlerdir. Yine aynı gruptaki ergenler, babalarıyla çatışmaları sırasında annelerinin kendileriyle birlik olduğunu ifade etmişlerdir.

Özetle, araştırmada, yakınlık, güç ve işlevsel olmayan aile yapılarına ilişkin elde edilen bulguların, yazılı kaynaklarda belirtilen diğer bulgularla tutarlı olduğu görülmektedir. Buna göre, öfke sorunu olan ergenlerin ailelerinde, çatışmalar sırasında, normalde görülenden farklı etkileşim örüntüleri ortaya çıkmaktadır.

2) Araştırmada, öfke sorunu olan ergenlerin aile ilişkilerini daha ayrıntılı incelemek amacıyla, öfke sorunu olan ergenler, okulda disiplin cezası alıp almamalarına göre iki gruba ayrılmış ve iki grubun FAST çatışma temsilleri karşılaştırılmıştır. Bulgular, ergenlerin okuldaki disiplin ve kurallarla ilgili sorunlar yaşamalarında, aile ilişkilerinin önemini ortaya koymuştur. Öfke sorunu olan ve okulda disiplin cezası alan ergenler, olmayan yaşlılarından, aile içi çatışmalar sırasında, aile üyelerinin birbirinden daha fazla uzaklaşması açısından farklılaşmışlardır. Daha açık bir deyişle, öfke denetiminde zorluk yaşayan ergenler, sadece aralarında çatışma yaşanan aile üyelerinin değil, bu sırada diğer ikililerin de birbirlerinden uzaklaştıklarını bildirmişlerdir. Üç temsilde de özellikle baba ve ergen arasındaki uzaklaşmanın daha fazla olduğu görülmüştür. Buradan hareketle, öfke ve disiplin sorunu olan ergenlerin ailelerindeki çatışmaların, ergenleri daha şiddetli etkilediği söylenebilir.

Elde edilen bu bulgular, çatışmalar sırasında aile üyeleri arasındaki yakınlığın önemini ortaya koymaktadır. Aile içindeki çatışmalar sırasında aile üyelerinin birbirlerinden uzaklaşmalarıyla, ergenlerin psikolojik sorunlar yaşamaları arasında ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Daha açık bir deyişle, çatışmalar sırasında birbirine en yakın

olan ailelerden gelen ergenlerin, başta öfke olmak üzere, herhangi bir psikolojik sorun belirtmedikleri görülmüştür. Çatışma yaşayan aile üyeleri arasında uzaklaşma olduğunu bildiren ergenlerin, disiplin cezası almayan öfkeli ergenler olduğu dikkati çekmiştir. Çatışma sırasında birbirlerinden en fazla uzaklaşan ailelerden gelen ergenlerin ise hem öfke sorunu yaşadıkları hem de okulda disiplin cezası aldıkları görülmüştür.

Okulda disiplin cezası alan ve almayan ergenlerin hiyerarşi temsilleri arasında belirgin bir farklılık bulunmamıştır. Ancak, disiplin cezası alan ergenler, anneleriyle olan çatışmaları sırasında, babaları ve anneleri arasında daha hiyerarşik bir ilişki olduğunu temsil etmişlerdir. Buradan hareketle, normal örnekleme'deki ergenlerin tersine, öfke sorunu olan ergenlerin anneleriyle çatışmaları sırasında, anne ve babaları arasındaki eşitliğin bozulduğu söylenebilir.

Bu araştırmada, öfke denetim sorunu sadece okulda alınan disiplin cezaları açısından ele alınmıştır. Bu nedenle, öfke denetimi konusunda bir ön çalışma niteliğindedir. Elde edilen bulgular, ergenlerin öfke sorunları olmasına rağmen, ceza alıp almalarında, farklı aile yapılarının etkili olabileceğini düşündürmektedir. Ancak, FAST temsilleri üzerinde inceleme yapılan ergen sayısının az olması ve öfke denetiminin sadece disiplin cezası ile sınırlı olması nedeniyle, elde edilen bulguların dikkatli yorumlanması gerekmektedir. Benzer psikolojik sıkıntılar ifade etmelerine rağmen, okulda veya başka yerlerde başı kanunlarla derde giren gençleri, böyle sorunlar yaşamayan gençlerden ayıran ailesel faktörlerin, ileri araştırmalarda daha ayrıntılı bir şekilde incelenmesi önerilmektedir. Şimdiki çalışmada ilgili faktörlerin, çatışmalar sırasında aile üyeleri arasındaki yakınlık ve güç ilişkileri olduğu görülmektedir.

Bununla birlikte, araştırmada, sadece öfke sorunu olan ergenler, disiplin cezası aldıklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla, okulla yaşanan sorunlar, ergenlerin genel psikolojik uyumlarıyla ilişkili olabilir. Çünkü, öfke sorunu olan ergenler, öfkenin yanı sıra, SCL-90-R'nin Paranoid Düşünce, Kişilerarası Duyarlılık, Depresyon, Obsesif-Kompulsif Bozukluk alt-ölçeklerinden de yüksek puanlar almışlardır.

Araştırmadan elde edilen bulgular, psikolojik sorunları olan ve okulda disiplin cezası alan gençlerin aile ilişkilerinde de önemli sorunlar olduğunu ortaya koymaktadır.

Daha açık bir deyişle, bu gençlerin ailelerinde çatışmalar yeterli bir şekilde çözülememekte ve aile üyeleri çatışma sırasında birbirlerinden çok uzaklaşmaktadır. Bu nedenle, okullarda yaşanan disiplin problemlerinin azaltılmasıyla ilgili yapılacak çalışmalarda, ergenlerin ailelerine yönelik çalışmalar yapılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda, okulda disiplin problemi yaşayan öğrencilerin aile ilişkilerinin ayrıntılı olarak değerlendirilmesi önerilmektedir. Özellikle, ailenin çatışmalarla nasıl başa çıktığı ve anlaşmazlıkları nasıl çözdüğü üzerinde durulabilir. Velilerin, problem çözme ve iletişim kurma becerilerini arttırmaya yönelik rehberlik çalışmaları düzenlenebilir. Disiplin cezası alan ergenlere anne-babaları kanalıyla ulaşmak, ergenlerin okuldaki davranış problemlerinin azaltılmasında etkili olabilir.

3) Ergenlerle FAST çatışma temsillerine ait görüşmelerden elde edilen bulgular, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin öyküleri arasında önemli farklılıklar olduğunu göstermiştir. Öykülerden elde edilen bulgular şöyle özetlenebilir:

a) Her iki gruptaki ergenler de, anne ve babaları arasında benzer çatışma konuları ifade etmişlerdir. Bu durum, ebeveyn-ergen çatışmalarına ait görüşmelerde de ortaya çıkmıştır. Daha açık bir deyişle, öfke sorunu olan ve olmayan ergenler, hem anneleriyle hem de babalarıyla benzer konularda çatışma yaşadıklarını bildirmişlerdir. Buradan hareketle, iki grup arasında, çatışma yaratan konularda değil, çatışmayı ele alış biçiminde farklılık olduğu söylenebilir. Ergenlerin, çatışmanın sıklığı, şiddeti ve çözümüne ilişkin öykülerinden elde edilen bulgular da bu bulguyu desteklemektedir.

b) Öfke sorunu olmayan ergenler, hem anne-babalarının hem de kendileriyle anne-babalarının, daha çok günlük yaşamın getirdiği sorunlar hakkında çatışma yaşadıklarını bildirmişlerdir. Daha açık bir deyişle, öfke sorunu olmayan ergenler, anne ve babalarının eve geç kalma, yemeğin zamanında hazır olmaması gibi konularda birbirleriyle anlaşmazlık yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Yine bu gruptaki ergenler, okul ve derslerle ilgili konularda babalarıyla tartıştıklarını belirtmişlerdir.

Öfke sorunu olan ergenler ise, öykülerinde, daha ciddi sayılabilecek çatışma konularından söz etmişlerdir. Ebeveynlerinin ya da kendilerinin olumsuz kişilik özellikleri veya davranış problemleri hakkında hem anneleriyle hem de babalarıyla daha

sık çatışmalar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Babalarıyla, anne-babalarına karşı davranış ve tavırlar, konulan kurallara karşı gelme gibi disiplinle ilgili konular hakkında daha fazla tartıştıklarını bildirmişlerdir. Bunun yanı sıra, yine aynı gruptaki ergenler, çok para harcama ya da babanın yeterince harçlık vermemesi konularında, babalarıyla çatışmalar yaşadıklarından söz etmişlerdir.

c) Çatışmanın ortaya çıkma sıklığı açısından da, yine iki grup arasında önemli farklar olduğu görülmüştür. Öfke sorunu olan ergenler ailelerinde, çatışmaların daha sık ortaya çıktığını ifade etmişlerdir. Öfkeli ergenler, hem anne-babalarının hem de kendileriyle ebeveynlerinin hergün ya da haftada birkaç kez çatışma yaşadığından söz etmişlerdir. Öfke sorunu olmayan ergenler ise, aile içindeki çatışmaların ayda ya da yılda birkaç kez yaşandığını bildirmişlerdir.

d) Görüşmelerden elde edilen diğer önemli bir bulgu, çatışma sırasında yaşanan şiddetle ilgilidir. Öfke sorunu olmayan ergenlerin büyük bir çoğunluğu, öykülerinde çatışmalar sırasında şiddet yaşanmadığından söz etmişlerdir. Öfke sorunu olan ergenler ise, üç çatışma temsiline ait öykülerinde de, aile üyeleri arasında şiddet yaşandığını bildirmişlerdir. Öykülerde, şiddetin daha çok sözel şiddet şeklinde yaşandığı ve öfkeli ergenlerin hem anneleri hem de babaları tarafından sözel şiddete uğradıkları görülmüştür. Bu ergenler, evlilik çatışması sırasında da, anne ve babalarının birbirlerine sözel ve fiziksel şiddet uyguladığına tanık olduklarını bildirmişlerdir.

e) Diğer aile üyelerinin çatışmaya ne şekilde dahil oldukları da, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin öyküleri arasında farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur. Anne-baba arasındaki çatışmalara dair görüşmelerden elde edilen bulgular, çocukların evlilik çatışmasına büyük oranda dahil olduklarını göstermiştir. Öfkeli gruptaki ergenler, evlilik çatışmasına dair öykülerinde kendilerinin ya da kardeşlerinin çatışma sırasında korktuklarından, üzüldüklerinden ya da ağladıklarından daha fazla söz etmişlerdir.

Anne ve ergen arasındaki çatışmalarda, babaların çatışmaya tepkileri açısından iki grubun öyküleri arasında farklılık bulunmamıştır. Ancak, babaların, anne ve ergen arasındaki çatışmalara daha az dahil oldukları dikkat çekici bir bulgu olmuştur. Baba ve

ergen arasındaki çatışmalarda ise, öfke sorunu olan ergenlerin, annelerinin kendilerini daha fazla desteklediğini ya da savunduğunu bildirdikleri görülmüştür.

f) Görüşmelerde ele alınan son konu çatışmanın nasıl çözüldüğü olmuştur. Öfke sorunu olan ergenler, anne-babaları ve kendileriyle babaları arasında olan anlaşmazlıkların çözüme ulaşmadığını ve aralarında uzun süreli küslükler yaşandığını ifade etmişlerdir. Öfke sorunu olmayan ergenler ise, anne-babalarının çatışmalarını kendi aralarında çözdüklerini bildirmişlerdir. Ayrıca, öfkeli olmayan ergenler, babalarıyla yaşadıkları çatışmaları kendilerinin çözdüğünden söz etmişler; çatışmaları çözemeler bile, çatışmanın ardından babalarıyla ilişkilerinin hemen eskisi gibi olduğunu belirtmişlerdir.

FAST yakınlık ve hiyerarşi temsillerinden ve temsillere ilişkin görüşmelerden elde edilen bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, öfkeli gruptaki ergenlerin ailelerinde, sık, şiddetli, çözülmeyen çatışmaların yaşandığı ve bu çatışmalar sırasında aile üyelerinin birbirlerinden uzaklaştığı görülmektedir. Öfke sorunu olmayan grubun ise, benzer konularda çatışma yaşamalarına rağmen, çatışmayla daha iyi başa çıktıkları ve çatışmalarını daha iyi çözdükleri söylenebilir.

4) PARQ alt-ölçeklerinden elde edilen bulgular, öfke sorunu olan ergenlerin, ebeveynleriyle iletişimlerini olumsuz olarak değerlendirdiklerini göstermiştir. Bunun yanı sıra, öfkeli ergenler, anne-babalarının çatışma çözme becerilerini yetersiz olarak tanımlamışlardır. Yine bu gruptaki ergenler, anne-babalarıyla ilişkilerinde birbirlerine yönelik öfke-düşmanlık duyguları olduğunu bildirmişlerdir. Elde edilen bulguların, FAST'ten elde edilen bulgularla tutarlı olduğu görülmektedir. Birbirleriyle olumlu iletişim kuramayan, çatışma sırasında problem çözücü davranışlar sergilemeyen ve birbirlerine olumsuz duygular hisseden ebeveyn ve ergenlerin, çatışma sırasında birbirlerinden uzaklaşmaları, sık ve şiddetli çatışmalar yaşamaları anlaşılır görünmektedir. İletişim ve problem çözme becerilerindeki bu yetersizlikler, aile içindeki işlevsel olmayan yapılarla ve problemlerin çözülememesiyle ilişkili olabilir.

5) Araştırmadan elde edilen bulgular, özellikle baba ve ergen arasındaki ilişkinin önemini ortaya koymaktadır. Bulgular, öfke sorunu olan ergenlerin babalarıyla

ilişkilerinin, normaldekilerden farklı örüntüler sergilediğini göstermektedir. Daha açık bir deyişle, öfke sorunu olan ergenler, babalarıyla çatışmaları sırasında, ailedeki üç ikili arasında da yakınlığın azaldığını bildirmişlerdir. Disiplin cezası alan ergenler, anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen çatışmalarında, babalarıyla uzaklaştıklarını belirtmişlerdir. Yine öfkeli ergenler, babalarıyla daha fazla konuda çatışma yaşadıklarını ve bu çatışmaların çözüme ulaşmadığını ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra, ergenlerin öfke puanlarını yordayan en önemli değişkenin, ergenin babasıyla olan ilişkisinde, birbirlerine yönelik düşmanca duygular algılaması olduğu görülmüştür.

Bu bulgular, ergenlerin öfke sorunları üzerinde, baba ve ergen arasındaki ilişkinin önemini göstermektedir. Daha önce değinildiği gibi, literatürde çocukların psikolojik uyumları üzerinde, babanın, anneye göre, daha fazla etkisi olduğunu ortaya koyan araştırma sonuçları bulunmaktadır. Ancak, konuyla ilgili daha net açıklama yapabilmek için, baba ve ergen arasındaki ilişkinin daha ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü, araştırmada sadece çatışmalar sırasındaki ilişkiler ele alınmıştır. Anne, baba ve ergen arasındaki günlük, olağan ilişkilerin değerlendirilmesinin, konuya daha fazla açıklık getireceği düşünülmektedir.

6) Araştırma bulgularının, ergenlerin öfke sorununa yönelik geliştirilecek müdahale programları için önemli bilgiler sağladığı düşünülmektedir. Ergenlerin öfke sorununda, hem anne-baba hem de ebeveyn-ergen arasındaki ilişkilerin önemli rol oynadığı görülmektedir. Dolayısıyla, müdahalelerde, tüm aile üyelerinin aile içindeki çatışmalarla nasıl başa çıktığını değerlendirmenin yararlı olacağı düşünülmektedir. Çatışmalar sırasında, ergen ve anne-baba arasındaki yakınlık, hiyerarşik ilişkiler ve işlevsel olmayan sınırlar üzerinde önemle durulmalıdır. Baba ve ergen arasındaki ilişki ayrıntılı olarak değerlendirilmelidir. Bunun yanı sıra, öfke sorunu olan ergenlere ve ebeveynlerine yapılacak olan yardımda, aile üyelerinin birbirleriyle olan iletişimlerinin ve problem çözme becerilerinin ele alınmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın birtakım sınırlılıkları bulunmaktadır. Bu sınırlılıklar aşağıda sıralanmıştır:

1) Araştırmada, aile içi çatışmalar sadece ergenlerin bakış açısından ele alınmıştır. Araştırmaya anne-babaları da dahil etmenin, çatışmalar hakkında daha fazla bilgi vereceği düşünülmektedir.

2) Araştırmada, yaş ve cinsiyetle ilgili yapılan değerlendirmelerde, öfke sorunu olan ve olmayan örneklem arasında farklılıklara rastlanmamıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında, örneklem grubundaki ergenlerin birbirlerine yakın yaşlarda olmalarının etkili olduğu düşünülmektedir. Cinsiyetler arasında farklılık bulunmamasının ise, kız ergenlerin sayısının azlığıyla ilgili olduğu düşünülmektedir. Araştırma ağırlıklı olarak erkek öğrencilerin devam ettiği meslek liselerinde yürütüldüğünden, yeteri kadar kız öğrenciye ulaşılamamıştır. Dolayısıyla, daha geniş örneklem gruplarıyla yürütülecek çalışmalar, konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgi verebilir.

3) Araştırmada, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin, sadece çatışmalar sırasındaki aile ilişkileri ele alınmıştır. Anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen arasındaki her zamanki, olağan ilişkileri değerlendirmenin, ailenin ergenlerin öfke sorunuyla ilişkilerini açıklamada ek bilgiler sağlayacağı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra, bu şekilde, ailedeki günlük ilişkiler ile çatışma sırasındaki ilişkiler karşılaştırmalı olarak incelenebilir.

4) Araştırma, kesitsel bir araştırma deseni üzerine yapılandırılmıştır. Bu nedenle, değişkenler arasındaki nedensel ilişkiler hakkında bilgi edinilmemektedir. Örneğin, çatışma sırasında aile üyeleri arasındaki uzaklaşma, çatışmaların çözülmemesine yol açabilir. Bununla birlikte, çözülmeyen çatışmalar da, aile üyeleri arasında uzaklaşmaya yol açabilir. Diğer bir deyişle, burada iki yönlü bir durumun varlığı sözkonusu olabilir. Ancak, şimdiki çalışmada kullanılan araştırma deseni ile böyle bir ilişki kurmak mümkün değildir. Bu nedenle, boylamsal olarak yürütülecek araştırmalarla, aile içi çatışmalar, aile yapısı ve ergenin öfke sorunu arasındaki ilişkiler daha ayrıntılı değerlendirilebilir.

KAYNAKLAR

- Allan, W. D., Kashani, J. H. & Reid, J. C. (1998). Parental hostility: impact on the family. *Child Psychiatry and Human Development*, 28 (3), 169-178.
- Allison, B. N. (2000). Parent-adolescent conflict in early adolescence: precursor to adolescent adjustment and behavior problems. *Journal of Family and Consumer Sciences*, 92 (5), 53-56.
- Allison, B. N. & Schultz, J. B. (2004). Parent-adolescent conflict in early adolescence. *Adolescence*, 39 (153), 101-119.
- Aponte, H. J. & Van Deusen, J. M. (1981). Structural family therapy. Gurman, A. S. - Kniskern, D. P. (Eds.), *Handbook of Family Therapy*. Bristol: Brunner / Mazel.
- Arıkan, Ç. (1996). *Halkın boşanmaya ilişkin tutumlarının araştırılması*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını.
- Ary, D. V., Duncan, T. E., Duncan, S. C. & Hops, H. (1999). Adolescent problem behavior: the influence of parents and peers. *Behaviour Research and Therapy*, 37, 217-230.
- Baer, J. (1999). The effects of family structure and ses on family processes in early adolescence. *Journal of Adolescence*, 22, 341-354.
- Barber, B. K. (1992). Family, personality and adolescent problem behaviors. *Journal of Marriage and the Family*, 54, 69-79.
- Bell, L. G., Bell, D. C. & Nakata, Y. (2001). Triangulation and adolescent development in the U. S. and Japan. *Family Process*, 40 (2), 173-186.
- Berg-Cross, L., Kidd, F. & Carr, P. (1990). Cohesion, affect and self-disclosure in African-American adolescent families. *Journal of Family Psychology*, 4 (2), 235-250.

- Bilgin, N. G., Toros, F., Çamdeviren, H., Şaşmaz, T. & Mert, E. (2004). Evde fiziksel ve sözel olarak cezalandırılan çocukların sosyodemografik özellikleri: prevalans çalışması. *Yeni Symposium*, 42 (3), 131-139.
- Birmaher, B., Ryan, N.D., Williamson, D.E., Brent, D.A., Kaufman, J., Dahl, R.E., Perel, J. and Nelson, B. (1996). Childhood and adolescent depression: a review of the past 10 years. part 1. *Journal of American Academy of Child And Adolescent Psychiatry*. 35 (11), 1427-1439.
- Bosco, G. L., Renk, K., Dinger, T. M., Epstein, M. K. & Phares, V. (2003). The connections between adolescent's perceptions of parents, parental psychological symptoms and adolescent functioning. *Applied Developmental Psychology*, 24, 179-200.
- Bulut, I. (1993). *Ruh Sağlığının Aile İşlevlerine Etkisi*. Ankara: Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı yayını.
- Christensen, A. & Margolin, G. (1988). Conflict and alliance in distressed and non-distressed families. In R. A. Hinde and J. Stevenson-Hinde (Eds.), *Relationships Within Families*. (p. 263-282). New York: Oxford University Press.
- Cicchetti, D. & Rogosch, F. A. (2002). A developmental psychopathology perspective on adolescence. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 70 (1), 6-20.
- Cole, D. A. & McPherson, A. E. (1993). Relation of family subsystems to adolescent depression: implementing a new family assessment strategy. *Journal of Family Psychology*, 7 (1), 119-133.
- Collins, W. A. (1990). Parent-adolescent relationships in the transition to adolescence: continuity and change in interaction, affect and cognition. Montemayor, R., Adams, G. R. – Guttola, T. P. (Eds.). *From Childhood to Adolescence: A Transitional Period*. California: Sage Publications.

- Compas, B. E., Hinden, B. R. & Gerhardt, C. A. (1995). Adolescent development: pathways and processes of risk and resilience. *Annual Review of Psychology*, 46, 265-293.
- Comstock, J. (1994). Parent-adolescent conflict: a developmental approach. *Western Journal of Communication*, 58 (4), 263-285.
- Cottrell, D. & Boston, P. (2002). Practitioner review: the effectiveness of systemic family therapy for children and adolescents. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43 (5), 573-594.
- Cox, M. J. & Paley, B. (1997). Families as systems. *Annual Review of Psychology*, 48, 243-267.
- Cummings, E. M. & Davies, P. T. (2002). Effects of marital conflict on children: recent advances and emerging themes in process-oriented research. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43 (1), 31-63.
- Cummings, E. M., Goeke-Morey, M. C. & Papp, L. M. (2004). Everyday marital conflict and child aggression. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 32 (2), 191-202.
- Cummings, E. M., Iannotti, R. J. & Zahn-Waxler, C. (1985). The influence of conflict between adults on the emotions and aggression of young children. *Developmental Psychology*, 21, 495-507.
- Cummings, E. M., Simpson, K. S. & Wilson, A. (1993). Children's response to interadult anger as a function of information about resolution. *Developmental Psychology*, 29, 978-985.
- Cummings, E. M., Vogel, D., Cummings, J. S. & El-Sheikh, M. (1989). Children's response to different forms of expression of anger between adults. *Child Development*, 60, 1392-1404.

- Cummings, E. M., Zahn-Waxler, C. & Radke-Yarrow, M. (1981). Young children's responses to expressions of anger and affections by others in the family. *Child Development*, 52, 1274-1282.
- Cumsille, P. E. & Epstein, N. (1994). Family cohesion, family adaptability, social support and adolescent depressive symptoms in outpatient clinic families. *Journal of Family Psychology*, 8 (2), 202-214.
- Dadds, M. R., Atkinson, E., Turner, C., Blums, G. J. & Lendich, B. (1999). Family conflict and child adjustment. evidence for a cognitive-contextual model of intergenerational transmission. *Journal of Family Psychology*, 13 (2), 194-208.
- Davies, P. T. & Cummings, E. M. (1994). Marital conflict and child adjustment. an emotional security hypothesis. *Psychological Bulletin*, 116 (3), 387-411.
- Davis, B. T., Hops, H., Alpert, A. & Sheeber, L. (1998). Child responses to parental conflict and their effect on adjustment. a study of triadic relations. *Journal of Family Psychology*, 12 (2), 163-177.
- Deković, M. (1999). Parent-adolescent conflict: possible determinants and consequences. *International Journal of Behavioral Development*, 23 (4), 977-1000.
- Duncan, S. C., Strycker, L. A., Duncan, T. E. & Okut, H. (2002). A multilevel contextual model of family conflict and deviance. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 24 (3), 169-175.
- Du Rocher Schudlich, T. D., Shamir, H. & Cummings, E. M. (2004). Marital conflict, children's representations of family relationships and children's disposition towards peer conflict strategies. *Social Development*, 13 (2), 171-192.
- Edwards, G., Barkley, R. A., Laneri, M., Fletcher, K. & Metevia, L. (2001). Parent-adolescent conflict in teenagers with ADHD and ODD. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 29 (6), 557-572.

- Eryüksel, G.N. (1996). *Ana-baba ve ergen ilişkilerinin problem çözme iletişim becerileri, bilişsel çarpıtmalar ve aile yapısı açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, İzmir.
- Eryüksel, G.N. (2003). *Aile sistem testi: farklı sosyo-ekonomik düzeylerdeki ailelerden gelen çocukların aile yapılarına ilişkin algıları ve psikolojik uyumları*. Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma Proje Raporu.
- Espina, A., Ochoa de Alda, I & Ortego, A. (2003). Dyadic adjustment in parents of daughters with an eating disorder. *European Eating Disorders Review*, 11, 349-362.
- Essex, M. J., Klein, M. H., Cho, E. & Kraemer, H. C. (2003). Exposure to maternal depression and marital conflict: Gender differences in children's later health symptoms. *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 42 (6), 728-737.
- Fantuzzo, J. W., DePaola, L. M. Lambert, L., Martino, T., Anderson, G & Sutton, S. (1991). Effects of interparental violence on the psychological adjustment and competencies of young children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 59, 258-265.
- Feldman, S. S. & Gehring, T. M. (1988). Changing perceptions of family cohesion and power across adolescence. *Child Development*, 59, 1034-1045.
- Feldman, S. S., Wentzel, K. R. & Gehring, T. M. (1989). A comparison of the views of mothers, fathers and pre-adolescents about family cohesion and power. *Journal of Family Psychology*, 3 (1), 39-60.
- Fişek, G. O. (1982). Psychopathology and the Turkish family: a family system theory analysis. Ç Kağıtçıbaşı (Ed.) *Sex Roles, Family and Community in Turkey*. Bloomington, Indiana. Indiana University Press.

- Fişek, G. O. (1992). Aile yapısında yakınlık ve hiyerarşi boyutları: kültürler arası bir karşılaştırma. *7. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayını, 27-40.
- Flouri, E. & Buchanan, A. (2002). What predicts good relationships with parents in adolescence and parents in adult life: findings from the 1958 British birth cohort. *Journal of Family Therapy*, 16 (2), 186-198.
- Forehand, R., & Nousiainen, S. (1993). Maternal and paternal parenting: critical dimensions in adolescent functioning. *Journal of Family Psychology*, 7, 213-221.
- Formosso, D., Gonzales, N. A. & Aiken, L. S. (2000). Family conflict and children's internalizing and externalizing behavior: protective factors. *American Journal of Community Psychology*, 28 (2), 175-199.
- Fulgini, A. J. (1998). Authority, autonomy and parent-adolescent conflict and cohesion: a study of adolescents from Mexican, Chinese, Filipino and European backgrounds. *Developmental Psychology*, 34 (4), 782-792.
- Gehring, T. M. (1998). *Family system test (FAST): manual*. Hugrefe & Huber Publishers.
- Gehring, T. M., Candrian, M., Marti, D. & Real Del Sarte, O. (1996). Family system test (FAST): the relevance of parental family constructs for clinical intervention. *Child Psychiatry and Human Development*, 27 (1), 55-65.
- Gehring, T. M. & Feldman, S. S. (1988). Adolescents' perceptions of family cohesion and power: a methodological study of the family system test. *Journal of Adolescent Research*, 1, 33-52.
- Gehring, T. M. & Marti, D. (1993). The family system test: differences in perception of family structures between nonclinical and clinical children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 34 (3), 363-377.

- Gehring, T. M., Marti, D. & Sidler, A. (1994). Family system test (FAST): are parent's and children's family constructs either different or similar, or both?. *Child Psychiatry and Human Development*, 25 (2), 125-138.
- Gehring, T. M., Wentzel, K. R. & Munson, J. (1990). Conflict in families of adolescents: the impact on cohesion and power structures. *Journal of Family Psychology*, 3 (3), 290-309.
- Gehring T. M. & Wyler, I. L. (1986). Family-system-test (FAST): a three dimensional approach to investigate family relationships. *Child Psychiatry and Human Development*, 16 (4), 235-248.
- Gil-Rivas, V., Greenberger, E., Chen, C. & Lopez-Lena, M. M. (2003). Understanding depressed mood in the context of a family-oriented culture. *Adolescence*, 38 (149), 93-110.
- Gorman-Smith, D., Tolan, P. H., Zelli, A. & Huesmann, L. R. (1996). The relation of family functioning to violence among inner-city minority youths. *Journal of Family Psychology*, 10 (2), 115-129.
- Griffin, K. W., Botvin, G. J., Scheier, L. M., Diaz, T. & Miller, N. L. (2000). Parenting practices as predictors of substance abuse, delinquency and aggression among urban minority youth moderating effects of family structure and gender. *Psychology of Addictive Behaviors*, 14 (2), 174-184.
- Grych, J. H. & Fincham, F. D. (1990). Marital conflict and children's adjustment. a cognitive-contextual framework. *Psychological Bulletin*, 108 (2), 267-290.
- Grych, J. H. & Fincham, F. D. (1993). Children's appraisals of marital conflict: initial investigations of the cognitive-contextual framework. *Child Development*, 64, 215-230.
- Hortaçsu, N. (1989). Targets of communication during adolescence. *Journal of Adolescence*, 12, 253-263.

- Ingoldsby, E. M., Shaw, D.S. & Garcia, M. M. (2001). Intrafamily conflict in relation to boys' adjustment at school. *Development and Psychopathology*, 13, 35-52.
- Jackson, S., Bijstra, J., Oostra, L. & Bosma, H. (1998). Adolescents' perceptions of communication with parents relative to specific aspects of relationships with parents and personal development. *Journal of Adolescence*, 21, 305-322.
- Jacobvitz, D. B. & Bush, N. F. (1996). Reconstructions of family relationships: parent-child alliances, personal distress and self-esteem. *Developmental Psychology*, 32 (4), 732-743.
- Johnson, R. E. (1987). Mother's versus father's role in delinquency. *Adolescence*, 22, 305-315.
- Kahn, J. S. & Meier, S. C. (2001). Children's definitions of family power and cohesion affect scores on the family system test. *American Journal of Family Therapy*, 29 (2), 141-155.
- Kahraman, H. (2000). *Aile yaşamlarında şiddet olan ergenlerin ana-babalarıyla olan ilişkilerini ve kendilerini değerlendirmeleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, İzmir.
- Kashani, J. H., Suarez, L., Jones, M. R. & Reid, J. C. (1999). Perceived family characteristic differences between depressed and anxious children and adolescents. *Journal of Affective Disorders*, 52, 269-274.
- Kerig, P. K. (1995). Triangles in the family circle: effects of family structure on marriage, parenting and child adjustment. *Journal of Family Psychology*, 9 (1), 28-43.
- Köker S., Evrengöl A. & Canat S. (1994). Ergenlerin ana babaları ile iletişimlerini algılama düzeyleri. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 1 (2), 75-78.

- Lippe, A. L. & Møller, I. U. (2000). Negotiation of conflict, communication patterns, and ego development in the family of adolescent daughters. *International Journal of Behavioral Development*, 24 (1), 59-67.
- Loeber, R., & Dishion, T. (1983). Early predictors of male delinquency: a review. *Psychological Bulletin*, 94 (1), 68-99.
- Lopez, F. G. (1991). Patterns of family conflict and their relation to collage student adjustment. *Journal of Consulting & Development*, 69 (3), 257-260.
- Madanes, C. (1981). *Strategic family therapy*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Mann, B. J., Borduin, C. M., Blaske, D. M. & Henggeler, S. W. (1990). An investigation of systemic conceptualizations of parent-child coalitions and symptom change. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 58 (3), 336-344.
- Marmorstein, N. R. & Iacono, W. G. (2004). Major depression and conduct in youth: associations with parental psychopathology and parent-child conflict. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45 (2), 377-386.
- Marti, D. & Gehring, T. M. (1992). Is there a relationship between children's mental disorders and their ideal family constructs. *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 31 (3), 490-494.
- Matherne, M. M. & Thomas, A. (2001). Family environment as a predictor of adolescent delinquency. *Adolescence*, 36, 655-664.
- McMahon, R. J. & Slough, N. M. (1996). Family-based intervention in the fast track program. Peters, R. D. V. - McMohan, R. J. (Ed.). *Preventing Childhood Disorders, Substance Abuse and Delinquency*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Miller, J. M., Diorio, C. & Dudley, W. (2002). Parenting style and adolescent's reaction to conflict: Is there a relationship?. *Journal of Adolescent Health*, 31, 463-468.

- Minuchin, S. (1974). *Families & family therapy*. Cambridge: Harvard University Press.
- Minuchin, S. & Fishman, H. C. (1996). *Family therapy techniques*. Cambridge: Harvard University Press.
- Montgomery, S. M., Bartley, M. J. & Wilkinson, R. G. (1997). Family conflict and slow down. *Archives of Disease in Childhood*, 77 (4), 326-330.
- Neiderhiser, J. M., Reis, D. Hetherington, E. M. & Plomin, R. (1999). Relationships between parenting and adolescent adjustment over time: genetic and enviromental contributions. *Developmental Psychology*, 35 (3), 680-692.
- Nichols, M.P. & Schwartz, R.C. (1997) *Family therapy: concepts and methods*. USA: Allyn and Bacon.
- Nilzon, K. R. & Palmérus, K. (1997). The influence of familial factors on anxiety and depression in childhood and early adolescence. *Adolescence*, 32, 935-943.
- Noller, P. & Callan, V. J. (1990). Adolescents' perceptions of the nature of their communication with parents. *Journal of Youth and Adolescence*, 19, 349-362.
- O'Brien, M., Margolin, G., John, R. S. & Krueger, L. (1991). Mother's and son's cognitive and emotional reactions to stimulated marital and family conflict. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 59 (5), 692-703.
- Oskay, G. (1985). Arkadaşlık ilişkilerinden kaynaklanana ana-baba ergen çatışması. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (2), 141-165.
- Öner, N. (1997). *Türkiye 'de kullanılan psikolojik testler*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi yayını.
- Özkardeş, O. G. (1994). Çocuğun zekası, akademik başarısı ve benlik kavramına babanın etkisi. *Pedagoji Dergisi*, 157-173.
- Öztürk, M.O. (1997). *Ruh sağlığı ve bozuklukları*. Ankara: Hekimler Yayın Birliği.

- Reese-Weber, M. (2000). Middle and late adolescents's conflict resolution skills with siblings: associations with interparental and parent-adolescent conflict resolution. *Journal of Youth and Adolescence*, 29 (6), 697-711.
- Riesch, S. K., Bush, L., Nelson, C. J., Ohm, B. J., Portz, P. A., Abell, B., Wightman, M. R. & Jenkins, P. (2000). Topics of conflict between parents and young adolescents. *Journal of the Society of Pediatric Nursing*, 5(1), 27-39.
- Riesch, S. K., Jackson, N. M. & Chanchong, W. (2003). Communication approaches to parent-child conflict: Young adolescence to young adult. *Journal of Pediatric Nursing*, 18 (4), 244-256.
- Rinaldi, C. M. & Howe, N. (2003). Perceptions of constructive and destructive conflict within and across family subsystems. *Infant and Child Development*, 12, 441-459.
- Robertson, H. A., Kutcher, S. P., Bird, D. & Grasswick, L. (2001). Impact of early onset bipolar disorder on family functioning: adolescents' perceptions of family dynamics, communication and problems. *Journal of Affective Disorders*, 66 (1), 25-37.
- Robin, A. L. & Foster, S.L. (1989). *Negotiating parent-adolescent conflict: a behavioral - family systems approach*. New York: The Guilford Press.
- Robin, A.L., Koepke, T. and Moye, A. (1986). *Multidimensional assessment of parent-adolescent relations*. Unpublished manuscript.
- Robin, A.L., Koepke, T. and Moye, A. (1990). Multidimensional assessment of parent-adolescent relations. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 2 (4), 451-459.
- Rueter, M. A. & Conger, R. D. (1995). Antecedents of parent-adolescent disagreements. *Journal of Marriage and the Family*, 57 (2), 453-449.

- Rueter, M. A., Scaramella, L., Wallace, L. E. & Conger, R. D. (1999). First onset of depressive or anxiety disorders predicted by the longitudinal course of internalizing symptoms and parent-adolescent disagreements. *Archives of General Psychiatry*, 56, 726-732.
- Sabatelli, R. M. & Anderson, S. A. (1991). Family system dynamics, peer relationships and adolescents' psychological adjustment. *Family Relations*, 40, 363-369.
- Sağnak, G. (1984). Patolojik etkileşim sistemi olarak aile. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 133-149.
- Santrock, J.W. & Yussen, S.R. (1992). *Child development*. Brown Publishares.
- Sayıl, M., Uçanok, Z. & Güre, A. (2002). Erken ergenlik döneminde duygusal gereksinimler, aileyle çatışma alanları ve benlik kavramı: betimsel bir inceleme. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 9 (3), 155-166.
- Schaeffer, C. M. & Borduin, C. M. (1999). Mother - adolescent - sibling conflict in families of juvenile felons. *The Journal of Genetic Psychology*, 160 (1), 115-118.
- Sheeber, L., Hops, H., Andrews, J., Alpert, T. & Davis, B. (1998). Interactional processes in families with depressed and non-depressed adolescents: reinforcement of depressive behavior. *Behavior Research and Therapy*, 36, 417-427.
- Shek, D. T. L. (2002). The relation of parental qualities to psychological well-being, school adjustment and problem behavior in Chinese adolescents with economic disadvantage. *The American Journal of Family Therapy*, 30, 215-230.
- Shek, D. T. L., Lee, T. Y. & Chan, L. K. (1998). Perceptions of parenting styles and parent-adolescent conflict in adolescents with low academic achievement in Hong Kong. *Social Behavior and Personality*, 26 (1), 89-97.

- Shek, D. T. L. & Ma, H. K. (2001). Parent-adolescent conflict and adolescent antisocial and prosocial behavior: a longitudinal study in a Chinese context. *Adolescence*, 36 (143), 545-555.
- Smetana, J. G. (1989). Adolescents' and parents' reasoning about actual family conflict. *Child Development*, 60, 1052-1067.
- Smetana, J. G., Yau, J., Restrepo, A. & Braeges, J. L. (1991). Adolescent - parent conflict in married and divorced families. *Developmental Psychology*, 27 (6), 1000-1010.
- Solomon, C. R. & Serres, F. (1999). Effects of parental verbal aggression on children's self-esteem and school marks. *Child Abuse & Neglect*, 23 (49), 339-351.
- Sprey, J. (1979). Conflict theory and the study of marriage and the family. In W. R. Burr (Ed.), *Contemporary Theories About The Family*. (p. 130-159). New York: The Free Press.
- Steinberg, L. D. (1981). Transformations in family relations at puberty. *Developmental Psychology*, 17 (6), 833-840.
- Steinberg, L. D. (1988). Reciprocal relation between parent-child distance and pubertal maturation. *Developmental Psychology*, 24 (1), 122-128.
- Steinberg, L. D. & Morris, A. S. (2001). Adolescent development. *Annual Review of Psychology*, 52, 83-110.
- Stevens, V., De Bourdeaudhuij, I. & Van Oost, P. (2002). Relationship of the family environment to children's involvement in bully/victim problems at school. *Journal of Youth and Adolescence*, 31 (6), 419-428.
- Stocker, C. M., Richmond, M. K., Low, S. M., Alexander, E. L. & Elias, N. M. (2003). Marital conflict and children's adjustment: parental hostility and children's interpretations as mediators. *Social Development*, 12 (2), 149-161.

- Tamar, M. (1997). Ergenlerde aileye yaklaşım. *Ege Psikiyatri Sürekli Yayınları*, 2 (4), 567-581.
- Thienemann, M., Shaw, R. J. & Steiner, H. (1998). Defence style and family environment. *Child Psychiatry and Human Development*, 28 (3), 189-198.
- Unger, D. G., Brown, M. B., Tressell, P. A. & McLeod, L. E. (2000). Interparental conflict and adolescent depressed mood: the role of family functioning. *Child Psychiatry and Human Development*, 31(1), 23-41.
- Valk, J. C., Oord, E. J. C. G., Verhulst, F. C. & Boomsma, D. I. (2003). Genetic and environmental contributions to stability and change in children's internalizing and externalizing problems. *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 42 (10), 1212-1220.
- Vatandaş, C. (2003). *Aile ve şiddet: Türkiye'de eşler arası şiddet*. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayını.
- Wenar, C. (1990). *Developmental psychology: from infancy through adolescence*. New York: McGraw-Hill Press.
- Whittaker, S. & Bry, B. H. (1991). Overt and covert parental conflict and adolescent problems: observed marital interaction in clinic and nonclinic families. *Adolescence*, 26, 865-876.
- Yahav, R. (2002). External and internal symptoms in children and characteristics of the family system: a comparison of the linear and circumplex models. *The American Journal of Family Therapy*, 30, 39-56.
- Yahav, R. & Sharlin, S. A. (2002). Blame and family conflict: symptomatic children as scapegoats. *Child and Family Social Work*, 7, 91-98.
- Yau, J. & Smetana, J. (2003). Adolescent-parent conflict in Hong Kong and Shenzhen: a comparison of youth in two cultural contexts. *International Journal of Behavioral Development*, 27 (3), 201-211.

EK-1

DENEKLERİN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN FREKANS VE YÜZDELER

Tablo-17: Ergenlerin Anne-Babalarının Medeni Durumlarına İlişkin Frekans ve Yüzdeler

		Evli	Boşanmış	Anne öldü	Baba öldü	Ayrı yaşıyor	Cevapsız	Toplam
Öfke sorunu olan ergenler	f	55	4	-	1	1	1	62
	%	88.7	6.5	-	1.6	1.6	1.6	100
Öfke sorunu olmayan ergenler	f	56	2	-	-	-	5	63
	%	88.9	3.2	-	-	-	7.9	100
Toplam	f	111	6	-	1	1	6	125
	%	88.8	4.8	-	0.8	0.8	4.8	100

Tablo-18: Annelerin Eğitim Durumlarına İlişkin Frekans ve Yüzdeler

		Okuma-yazma bilmiyor	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	Cevapsız	Toplam
Öfke sorunu olan ergenler	f	6	37	10	7	1	1	62
	%	9.7	59.7	16.1	11.3	1.6	1.6	100
Öfke sorunu olmayan ergenler	f	10	33	12	3	-	5	63
	%	15.9	52.4	19.0	4.8	-	7.9	100
Toplam	f	16	70	22	10	1	6	125
	%	12.8	56.0	17.6	8.0	0.8	4.8	100

Tablo-19: Babaların Eğitim Durumlarına İlişkin Frekans ve Yüzdeler

		Okuma-yazma bilmiyor	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	Cevapsız	Toplam
Öfke sorunu olan ergenler	f	1	35	11	13	1	1	62
	%	1.6	56.5	17.7	21	1.6	1.6	100
Öfke sorunu olmayan ergenler	f	2	31	11	13	1	5	63
	%	3.2	49.2	17.5	20.6	1.6	7.9	100
Toplam	f	3	66	22	26	2	6	125
	%	2.4	52.8	17.6	20.8	1.6	4.8	100

Tablo-20: Annelerin Mesleklerine İlişkin Frekans ve Yüzdeler

		Ev hanımı	Memur	İşçi	Serbest meslek	Emekli	Cevapsız	Toplam
Öfke sorunu olan ergenler	f	47	2	10	1	-	2	62
	%	75.8	3.2	16.1	1.6	-	3.2	100
Öfke sorunu olmayan ergenler	f	50	-	5	-	1	7	63
	%	79.4	-	7.9	-	1.6	11.1	100
Toplam	f	97	2	15	1	1	9	125
	%	77.6	1.6	12.0	0.8	0.8	7.2	100

Tablo-21: Babaların Mesleklerine İlişkin Frekans ve Yüzdeler

		İşsiz	Memur	İşçi	Serbest meslek	Emekli	Cevapsız	Toplam
Öfke sorunu olan ergenler	f	3	8	23	20	5	3	62
	%	4.8	12.9	37.1	32.3	8.1	4.8	100
Öfke sorunu olmayan ergenler	f	2	6	18	25	5	7	63
	%	3.2	9.5	28.6	39.7	7.9	11.1	100
Toplam	f	5	14	41	45	10	10	125
	%	4.0	11.2	32.8	36.0	8.0	8.0	100

Tablo-22: Ergenlerin Ailelerinin Gelir Düzeyi ile İlgili Değerlendirmelerine İlişkin Frekans ve Yüzdeler

		Yüksek gelirli	Orta gelirli	Az gelirli	Çok az gelirli	Cevapsız	Toplam
Öfke sorunu olan ergenler	f	19	32	7	3	1	62
	%	30.6	51.6	11.3	4.8	1.6	100
Öfke sorunu olmayan ergenler	f	22	31	4	-	6	63
	%	34.9	49.2	6.3	-	9.5	100
Toplam	f	41	63	11	3	7	125
	%	32.8	50.4	8.8	2.4	5.6	100

Tablo-23: Ergenlerin Kardeş Sayısına İlişkin Frekans ve Yüzdeler

		Tek çocuk	1 kardeş	2 kardeş	3 ve üstü kardeş	Cevapsız	Toplam
Öfke sorunu olan ergenler	f	3	30	15	14	-	62
	%	4.8	48.4	24.2	22.6	-	100
Öfke sorunu olmayan ergenler	f	3	27	16	17	-	63
	%	4.8	42.9	25.4	27	-	100
Toplam	f	6	57	31	31	-	125
	%	4.8	45.6	24.8	24.8	-	100

Tablo-24: Ergenlerin Ailedeki Kaçınıcı Çocuk Olduklarına İlişkin Frekans ve Yüzdeler

		İlk çocuk	2. Çocuk	3. Çocuk	4. ve üstü çocuk	Cevapsız	Toplam
Öfke sorunu olan ergenler	f	27	19	9	7	-	62
	%	43.5	30.6	14.5	11.3	-	100
Öfke sorunu olmayan ergenler	f	30	16	11	6	-	63
	%	47.6	25.4	17.5	9.5	-	100
Toplam	f	57	35	20	13	-	125
	%	45.6	28.0	16.0	10.4	-	100

Tablo-25: Ergenlerin Oturdukları Yerlere İlişkin Frekans ve Yüzdeler

		Bornova Karşıyaka	Atatürk Mah Osmangazi	Çay Mah. Kızılay	Köy	Cevapsız	Toplam
Öfke sorunu olan ergenler	f	19	21	17	-	5	62
	%	30.6	33.9	27.4	-	8.1	100
Öfke sorunu olmayan ergenler	f	18	14	9	9	13	63
	%	28.6	22.2	14.3	14.3	20.6	100
Toplam	f	37	35	26	9	18	125
	%	29.6	28.0	20.8	7.2	14.4	100

Tablo-26: Ergenlerin Yaşamlarının Çoğunluğunu Geçirdikleri Yere İlişkin Frekans ve Yüzdeler

		Köy	Kasaba	Gelişmiş şehirler	Diğer şehirler	Yurtdışı	Cevapsız	Toplam
Öfke sorunu olan ergenler		f	5	-	56	-	-	1
	%	8.1	-	90.3	-	-	1.6	100
Öfke sorunu olmayan ergenler		f	4	1	49	2	2	5
	%	6.3	1.6	77.8	3.2	3.2	7.9	100
Toplam		f	9	1	105	2	2	6
	%	7.2	0.8	84.0	1.6	1.6	4.8	100

Tablo-27: Anne-babaların Yaşamlarının Çoğunluğunu Geçirdikleri Yere İlişkin Frekans ve Yüzdeler

		Köy	Kasaba	Gelişmiş şehirler	Diğer şehirler	Cevapsız	Toplam
Öfke sorunu olan ergenler							
anne	f	15	1	45	-	1	62
	%	24.2	1.6	72.6	-	1.6	100
baba	f	14	1	45	1	1	62
	%	22.6	1.6	72.6	1.6	1.6	100
Öfke sorunu olmayan ergenler							
anne	f	20	3	30	4	6	63
	%	31.7	4.8	47.6	6.3	9.5	100
baba	f	18	4	31	4	6	63
	%	28.6	6.3	49.2	6.3	9.5	100

Tablo-28: Ergenlerin Okulda Disiplin Cezası Almalarına İlişkin Frekans ve Yüzdeler

		Disiplin cezası alan öğrenciler					Cevapsız	Toplam
		Disiplin cezası almayan öğrenciler	Kavgatme	Kılık-kıyafet kurallarına uymama	Okulda sigara içme	Ders düzenini bozma		
Öfke sorunu olan ergenler		f	39	9	5	5	4	-
	%	63.9	14.5	8.1	8.1	5.4	-	100
Öfke sorunu olmayan ergenler		f	60	-	-	-	-	3
	%	95.2	-	-	-	-	4.8	100
Toplam		f	97	9	5	5	4	3
	%	78.8	7.2	4	4	3.4	2.6	100

EK-2

Tablo-29: Anne-Baba Çatışma Temsilleri Görüşmelerinde Verilen Yanıtları Kategorilere Ayırmada Üç Yargıcı Arasındaki Güvenirliğe İlişkin Analiz Sonuçları

KONU	Üç yargıcı arasındaki güvenirlilik katsayıları
Evlilik sorunları	.99
Para	.99
Sorumluluklar	.99
Ebeveynlikle ilgili sorunlar	.98
Eşlerden birinin davranış problemleri	.97
Orjin aileyle ilgili sorunlar	1.00
ÇATIŞMAYI BAŞLATMA	
Anne	.99
Baba	1.00
Testi alan ergen	.96
ŞİDDET	
Şiddet yok	.99
Sözel Şiddet	.99
Fiziksel Şiddet	.96
SÖZEL ŞİDDET UYGULAYAN	
Baba anneye	.99
Anne-babaya	.99
FİZİKSEL ŞİDDET UYGULAYAN	
Baba anneye	1.00
Anne-babaya	1.00
ÇOCUKLARIN ANNE-BABA ÇATIŞMASINA TEPKİLERİ	
Hakemlik yapma-uzlaşma sağlama	.92
Anne-babayı susturma	.98
Anne veya baba ile koalisyon kurma	.96
Ağlama, korkma, üzülme	.99
ÇATIŞMANIN ÇÖZÜMÜ	
Anne-baba kendi arasında çözer	.98
Anne veya baba çözer	.99
Testi alan ergen çözer	.99
Kendiliğinden çözülür	.96
Çatışma çözülmeden bırakılır	.98
SIKLIK	.99

Tablo-30: Ebeveyn-Ergen Çatışma Temsilleri Görüşmelerinde Verilen Yanıtları Kategorilere Ayırmada Üç Yargıcı Arasındaki Güvenirliğe İlişkin Analiz Sonuçları

KONU	Anne-ergen çatışması	Baba-ergen çatışması
	Üç yargıcı arasındaki güvenirlilik katsayıları	Üç yargıcı arasındaki güvenirlilik katsayıları
Okul	.99	1.00
Disiplin	.92	.96
Özerlik	.91	.95
Para	1.00	1.00
Arkadaş ilişkileri	.98	1.00
Ev düzeniyle ilgili sorumluluklar	.99	.90
Anne-baba veya ergenin olumsuz kişilik özellikleri veya davranış problemleri	.96	.95
ÇATIŞMAYI BAŞLATMA		
Anne	.99	1.00
Baba	1.00	.99
Testi alan ergen	.99	.99
ŞİDDET		
Şiddet yok	1.00	1.00
Sözel Şiddet	.98	.99
Fiziksel Şiddet	.97	.94
SÖZEL ŞİDDET UYGULAYAN		
Anne veya baba ergene	1.00	1.00
Ergen anne veya babaya	-	.96
FİZİKSEL ŞİDDET UYGULAYAN		
Anne veya baba ergene	1.00	1.00
Ergen anne veya babaya	-	-
ANNE-BABANIN EBEVEYN-ERGEN ÇATIŞMASINA TEPKİSİ		
Hakemlik yapma-uzlaşma sağlama	.96	.94
Ebeveyn-ergeni susturma	.99	.97
Diğer ebeveynle koalisyon kurma-birlik olma	.96	.98
Ergen ile koalisyon kurma	.97	.97
ÇATIŞMANIN ÇÖZÜMÜ		
Ebeveyn-ergen kendi arasında çözer	.98	.92
Anne veya baba çözer	.97	.96
Testi alan ergen çözer	.95	.96
Kendiliğinden çözülür	.98	.90
Çatışma çözülmeden bırakılır	.91	.95
SIKLIK	.97	.99

EK-3

RUHSAL BELİRTİ TARAMA LİSTESİ (SCL-90-R)

Aşağıda herkeste olabilecek şikayet ve problemlerin bir listesi vardır. Lütfen herbir soruyu dikkatle okuyunuz, sonra bu durumun bugün de dahil son bir ay içinde sizi ne ölçüde tedirgin ve huzursuz ettiğini gözönüne alarak, yan taraftaki karenin içine çarpı işareti (X) koyunuz. Düşüncelerinizi değiştirirseniz ilk yazdığımız numarayı tamamen siliniz, yenisini okunaklı bir şekilde yazınız.

Soru atlamaksızın tüm soruları yanıtlayınız.

	Hiç yok	Çok az var	Orta derece de var	Fazla var	İleri derece de var
1. Baş ağrısı					
2. Sinirlilik yada içinde titreme hissi.					
3. Kafanızdan atamadığınız tekrarlayıcı hoşagitmeyen düşünceler					
4. Baygınlık ya da baş dönmesi					
5. Cinsel istek ve ilginin azalması					
6. Başkaları tarafından eleştirilme duygusu					
7. Herhangi bir kimsenin düşüncelerinizi kontrol edebileceği fikri					
8. Sorunlarınızın pek çoğu için başkalarının suçlanması gerektiği duygusu					
9. Olayları hatırlamada zorluk					
10. Dikkatsizlikle ya da sakarlıkla ilgili endişeler					
11. Kolayca gücenip rahatsız olma hissi					
12. Göğüs ya da kalp bölgesinde ağrılar					
13. Caddelerde yada açık alanlarda korku hissi					
14. Enerjinizde azalma ya da yavaşlama hali					
15. Hayatınıza son verme düşünceleri					
16. Başka kişilerin duymadığı sesleri duymak					
17. Titreme					
18. Çoğu kişiye karşı güvensizlik hissi					
19. İştah azalması					

	Hiç yok	Çok az var	Orta derece de var	Fazla var	İleri derece de var
20. Kolayca ağlama					
21. Karşı cinsten olan kişilere karşı utangaçlık ve rahatsızlık hissi					
22. Tuzağa düşürülmüş ya da yakalanmış hissetmek					
23. Bir neden olmaksızın aniden korkuya kapılma					
24. Kontrol edilemeyen öfke patlamaları					
25. Evden dışarıya yalnız çıkma korkusu					
26. Olanlar için kendini suçlama					
27. Belde ve sırtta ağrılar					
28. İşlerin yapılmasını erteleme duygusu					
29. Yalnızlık hissi					
30. Karamsarlık hissi					
31. Her şey için çok fazla endişe duyma					
32. Her şeye karşı ilgisizlik hali					
33. Korku hissi					
34. Duygularınızın kolayca incitilebilmesi hali					
35. Diğer insanların sizin özel düşüncelerinizin farkında olması					
36. Başkalarının sizi anlamadığı veya dikkate almadıkları hissi					
37. Başkalarının sizi sevmediği yada dostça olmayan davranışlar gösterdiği hissi					
38. İşlerin doğru yapıldığından emin olmak için çok yavaş yapmak					
39. Kalbin çok hızlı çarpması ya da kalp çarpıntılarının artması					
40. Bulantı yada midede rahatsızlık hissi					
41. Kendini başkalarından aşağı görme duygusu					
42. Adale(kas) ağrıları					
43. Başkalarının sizi gözlediği ya da hakkınızda konuştuğu hissi					
44. Uykuya dalmada güçlük					

	Hiç yok	Çok az var	Orta derecede var	Fazla var	İleri derecede var
45. Yaptığınız işleri bir yada bir kaç kez kontrol etme					
46. Karar vermede güçlük					
47. Otobüs, tren gibi araçlarda seyahat etme korkusu					
48. Nefes almada güçlük					
49. Sıcak-soğuk basmaları					
50. Sizi korkutan belirli uğraş, yer ve durumlardan kaçınma hissi					
51. Hiç bir şey düşünememe hali					
52. Bedeninizin bazı kısımlarında uyuşma, karıncalanma					
53. Boğazına bir yumruk tıkanması					
54. Gelecek konusunda ümitsizlik hali					
55. Düşüncelerinizi toparlamada güçlük					
56. Bedeninizin çeşitli kısımlarında zayıflık hissi					
57. Gerginlik ya da coşku hissi					
58. Kol ve bacaklarda ağırlık hissi					
59. Ölüm ya da ölmeyi düşünme					
60. Aşırı yemek yeme					
61. İnsanlar size baktığı ya da hakkınızda konuştuğu zaman huzursuz olma					
62. Size ait olmayan düşüncelere sahip olma					
63. Bir başkasına vurma, yaralama, zarar verme isteği					
64. Sabahları çok erken saatte uyanma					
65. Yıkanma, sayı sayma, dokunma gibi bazı hareketleri tekrarlama hali					
66. Uykuda huzursuzluk ya da rahatsızlık					
67. Bazı şeyleri kırıp dökme isteği					
68. Başkalarının paylaşıp kabul etmediği inanç ve düşüncelerinizin oluşu					
69. Başkalarının yanında kendini sıkılgan hissetme					

	Hiç yok	Çok az var	Orta derece de var	Fazla var	İleri derece de var
70. Pazar yeri sinema gibi kalabalık yerlerde rahatsızlık hissi					
71. Her şeyin bir yük görünmesi					
72. Dehşet ve panik nöbetleri					
73. Topluluk içinde yiyip içerken huzursuzluk hissi					
74. Sık, sık münakaşa etme					
75. Yalnız bırakıldığında sinirlilik hali					
76. Başkalarının sizi yeterince takdir etmediği duygusu					
77. Başkaları ile birlikte olduğunuz durumlarda rahatsızlık duyma					
78. Yerinizde duramayacak ölçüde rahatsızlık duyma					
79. Kendinizi değersiz hissetme duygusu					
80. Size kötü bir şey olacakmış duygusu					
81. Bağırma ya da eşyaları fırlatma					
82. Topluluk içinde bayılacağınız korkusu					
83. Eğer fırsat verirsiniz insanların sizden yararlanacağı duygusu					
84. Cinsellik konusunda sizi rahatsız eden düşüncelere sahip olma					
85. Günahlarınızdan dolayı cezalandırılmanız gerektiği düşünceleri					
86. Korkutucu türden düşünce ve hayaller					
87. Bedeninizde ciddi bir rahatsızlık olduğu düşüncesi					
88. Başka bir kişiye karşı asla yakınlık duymama					
89. Suçluluk duygusu					
90. Aklınızda bir bozukluk olduğu korkusu veya düşüncesi					

EK-4

ANNE-BABA ÇATIŞMA TEMSİLLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞME FORMU

1. Göstermiş olduğun çatışma ne ile ilgili ?
2. Sence bu durumun ortaya çıkmasının nedeni nedir?
3. Bu çatışmayı genellikle kim başlatır?
4. Bu durum ne kadar sıklıkta ortaya çıkar? (hergün, haftada bir, ayda bir, birkaç ayda bir)
5. Çatışma sırasında hakaret, küfür veya dayak olur mu? Varsa ne tür?
6. Çatışma sırasında kim kime hakaret eder veya vurur?
7. Bu çatışmaya kimler dahil olur?
8. Çatışma sırasında diğer aile üyeleri ne yapar?
9. Çatışmayı genellikle kim çözer? Çözmek için ne yapar?
10. Çatışmadan sonra, anne-babanın ilişkileri nasıl devam eder?
11. Çatışmadan sonra diğer aile üyeleri ne yapar?
12. Gösterdiğin çatışma dışında, çözümlenmemiş, tekrar tekrar ortaya çıkan ve bir çatışmaya sebep olan başka konular var mı? Varsa bunlar neler?

ANNE-ERGEN ÇATIŞMA TEMSİLLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞME FORMU

1. Göstermiş olduğun çatışma ne ile ilgili ?
2. Sence bu durumun ortaya çıkmasının nedeni nedir?
3. Bu çatışmayı genellikle kim başlatır?
4. Bu durum ne kadar sıklıkta ortaya çıkar? (hergün, haftada bir, ayda bir, birkaç ayda bir)
5. Çatışma sırasında hakaret, küfür veya dayak olur mu? Varsa ne tür?
6. Çatışma sırasında kim kime hakaret eder veya vurur?
7. Bu çatışmaya kimler dahil olur?
8. Çatışma sırasında diğer aile üyeleri ne yapar?
9. Çatışmayı genellikle kim çözer? Çözmek için ne yapar?
10. Çatışmadan sonra, annenle ilişkiniz nasıl devam eder?
11. Çatışmadan sonra diğer aile üyeleri ne yapar?
12. Gösterdiğin çatışma dışında, çözülmemiş, tekrar tekrar ortaya çıkan ve bir çatışmaya sebep olan başka konular var mı? Varsa bunlar neler?

BABA-ERGEN ÇATIŞMA TEMSİLLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞME FORMU

1. Göstermiş olduğun çatışma ne ile ilgili ?
2. Sence bu durumun ortaya çıkmasının nedeni nedir?
3. Bu çatışmayı genellikle kim başlatır?
4. Bu durum ne kadar sıklıkta ortaya çıkar? (hergün, haftada bir, ayda bir, birkaç ayda bir)
5. Çatışma sırasında hakaret, küfür veya dayak olur mu? Varsa ne tür?
6. Çatışma sırasında kim kime hakaret eder veya vurur?
7. Bu çatışmaya kimler dahil olur?
8. Çatışma sırasında diğer aile üyeleri ne yapar?
9. Çatışmayı genellikle kim çözer? Çözmek için ne yapar?
10. Çatışmadan sonra, babanla ilişkiniz nasıl devam eder?
11. Çatışmadan sonra diğer aile üyeleri ne yapar?
12. Gösterdiğin çatışma dışında, çözümlenmemiş, tekrar tekrar ortaya çıkan ve bir çatışmaya sebep olan başka konular var mı? Varsa bunlar neler?

EK-5

ANA-BABA VE ERGEN İLİŞKİ ENVANTERİ (PARQ)

Aşağıda anne-babanız ve aile hayatınızla ilgili çeşitli ifadeler yer almaktadır. Her ifadenin sizin için ne kadar doğru veya ne kadar yanlış olduğuna karar veriniz. Eğer okuduğunuz madde sizin durumunuz için DOĞRU veya ÇOGUNLUKLA DOĞRU ise, D şikkını yuvarlak içine alınız. Eğer okuduğunuz madde sizin durumunuz için YANLIŞ veya ÇOGUNLUKLA YANLIŞ ise, Y şikkını yuvarlak içine alınız. Her soru için TEK CEVAP veriniz.

BÜTÜN SORULARA CEVAP VERMEYE GAYRET EDİNİZ.

		DOĞRU	YANLIŞ
1	Babam ve ben birbirimizin duygularını anlamaya çalışırız	D	Y
2	Annem bir tartışmada benim görüşümü hemen hemen hiç anlamaz	D	Y
3	Babam bir tartışmada benim görüşümü hemen hemen hiç anlamaz	D	Y
4	Annemle konuştuğumuzda beni anladığımı bilirim	D	Y
5	Annem ve ben birbirimizin duygularını anlamaya çalışırız	D	Y
6	Babam beni çok aşağılar	D	Y
7	Tartıştığımızda babam bütün hatalarımı ortaya döker	D	Y
8	Annem beni çok aşağılar	D	Y
9	Tartıştığımızda bile babam söylediklerime kulak verir	D	Y
10	Annem benimle konuşurken patronluk taslar	D	Y
11	Birisiyle konuşmaya ihtiyacım olduğunda, babam beni dinler	D	Y
12	Anneme birşeyler söylemeye çalıştığımında, sözümü bitirmeme izin vermez	D	Y
13	Babam çok bağırır	D	Y
14	Tartıştığımızda bile annem söylediklerime kulak verir	D	Y
15	Babamla konuştuğumuzda beni anladığımı bilirim	D	Y
16	Tartıştığımızda annem bütün hatalarımı ortaya döker	D	Y
17	Babam onunla konuşmamı kolaylaştırır	D	Y
18	Annem bana çok söylenir	D	Y
19	Annem çok bağırır	D	Y
20	Bir konu üzerinde tartışmaya çalışırken, hep babam konuşur	D	Y
21	Bir konu üzerinde tartışmaya çalışırken, hep annem konuşur	D	Y
22	Babama birşeyler söylemeye çalıştığımında, sözümü bitirmeme izin vermez	D	Y
23	Annem onunla konuşmamı kolaylaştırır	D	Y
24	Babam benimle konuşurken patronluk taslar	D	Y
25	Babam bana çok söylenir	D	Y
26	Birisiyle konuşmaya ihtiyacım olduğunda, annem beni dinler	D	Y
27	Annem tartışmalara son vermek için benimle uzlaşmaya yanaşmaz	D	Y

		DOĞRU	YANLIŞ
28	Babam beni sevdiğini göstermek için çok çeşitli şeyler yapar	D	Y
29	Sık sık annem tarafından reddedildiğimi hissederim	D	Y
30	Sorunların nasıl çözümleneceği konusunda babamın bazı güzel fikirleri vardır	D	Y
31	Babam bana nadiren güvenir	D	Y
32	Annem beni sevdiğini göstermek için çok çeşitli şeyler yapar	D	Y
33	Babamın bana yakınlık göstermesi enderdir	D	Y
34	Annem her zaman tartışmaları kazanmak ister	D	Y
35	Annem bana nadiren güvenir	D	Y
36	Babam ve ben tartıştığımızda, genellikle tartıştığımız konunun dışına çıkmayız	D	Y
37	Babama güvenmiyorum	D	Y
38	Annem ve ben genellikle bir anlaşmaya varabiliriz	D	Y
39	Bana yapmış olduğu korkunç şeylerden ötürü annemi affetmiyorum	D	Y
40	Babam her zaman tartışmaları kazanmak ister	D	Y
41	Babam ve ben genellikle bir anlaşmaya varabiliriz	D	Y
42	Bazen babamın umurunda eğilmişim gibi hissederim	D	Y
43	Annem, tartışmalarda kendi görüşlerimi söylemem için beni teşvik eder	D	Y
44	Üzgün olduğumda, annem kendimi yeniden neşeli ve sevilen biri gibi hissetmeme yardım eder	D	Y
45	Babam, tartışmalarda kendi görüşlerimi söylemem için beni teşvik eder	D	Y
46	Her zaman göstermesek de, babam ve ben birbirimizi gerçekten severiz	D	Y
47	Annem problemlerin çözümü için benim düşüncelerimi sormaz	D	Y
48	Anneme güvenmiyorum	D	Y
49	Babam sonuçlarını düşünmeden ani kararlar verir	D	Y
50	Babam beni olduğum gibi kabul edemez	D	Y
51	Annem bir karar vermeden önce bütün bilgileri toplar	D	Y
52	Annemle aramda büyük bir sevgi ve şefkat vardır	D	Y
53	Babam bir karar vermeden önce bütün bilgileri toplar	D	Y
54	Babamla gurur duyuyorum	D	Y
55	Annem sonuçlarını düşünmeden ani kararlar verir	D	Y
56	Annemle gurur duyuyorum	D	Y
57	Tersliğim üzerimdeyken annem benden uzak durur	D	Y
58	Babamla ben, bir konuda karar vermeden önce fikirlerimizin iyi ve kötü yanlarını tartışırız	D	Y
59	Üzgün olduğumda, babam kendimi yeniden neşeli ve sevilen biri gibi hissetmeme yardım eder	D	Y
60	Annemle ben, bir konuda karar vermeden önce fikirlerimizin iyi ve kötü yanlarını tartışırız	D	Y
61	Annemin bana yakınlık göstermesi enderdir	D	Y
62	Annem onu fiziksel olarak incitebileceğimden endişe duyuyor	D	Y

		DOĞRU	YANLIŞ
63	Babam beni sık sık ona patronluk taslamakla suçlar	D	Y
64	Babam ve ben tartıştığımızda, genellikle bir çözüm bulmadan bir konuya saplanır kalırız	D	Y
65	Sık sık babam tarafından reddedildiğimi hissederim	D	Y
66	Annem ve ben tartıştığımızda, genellikle bir çözüm bulmadan bir konuya saplanır kalırız	D	Y
67	Annem beni olduğum gibi kabul edemez	D	Y
68	Annem beni sık sık ona patronluk taslamakla suçlar	D	Y
69	Annem ve ben tartıştığımızda, genellikle tartıştığımız konunun dışına çıkmayız	D	Y
70	Bazen annemin umurunda değilmişim gibi hissederim	D	Y
71	Babam ve ben üzerinde hiç konuşmayarak sorunlardan kaçırız	D	Y
72	Babam onu fiziksel olarak incitebileceğimden endişe duyuyor	D	Y
73	Babam problemlerin çözümü için benim düşüncelerimi sormaz	D	Y
74	Sorunların nasıl çözümlenebileceği konusunda, annemin bazı güzel fikirleri vardır	D	Y
75	Bazen babamın benden nefret edip etmediğini merak ederim	D	Y
76	Babam tartışmalara son vermek için benimle uzlaşmaya yanaşmaz	D	Y
77	Her zaman göstermesek de, annem ve ben birbirimizi gerçekten severiz	D	Y
78	Annem, benim fikirlerimi pek nadir denemek ister	D	Y
79	Bana yapmış olduğu korkunç şeylerden şeylerden ötürü babamı affedemiyorum	D	Y
80	Babam benim fikirlerimi pek nadir denemek ister	D	Y
81	Bazen annemin benden nefret edip etmediğini merak ederim	D	Y
82	Annem ve ben üzerinde hiç konuşmayarak sorunlardan kaçırız	D	Y
83	Babamla aramda büyük bir sevgi ve şefkat vardır	D	Y

EK-6

BİLGİ TOPLAMA FORMU

Ad Soyad: _____

1. Cinsiyet: () Kız () Erkek
2. Doğum tarihi: _____
3. Bölüm ve sınıf: _____
4. Oturduğunuz semt: _____
5. Yaşamınızın bugüne kadar olan bölümünün çoğunu nerede geçirdiniz ?
 Köyde
 Kasabada
 Şehirde (ismini belirtiniz): _____
6. Anne-babanızın evliliği devam ediyor mu ?
 Evlilikleri devam ediyor
 Boşandılar
 Annem öldü
 Babam öldü
 Boşanmadılar fakat ayrı yaşıyorlar
7. Anne-babanızın eğitim durumu: Uygun maddenin karşısına X işareti koyunuz.

	Anne	Baba
Okuma yazma bilmiyor		
Okur-yazar		
İlkokul mezunu		
Ortaokul mezunu		
Lise mezunu		
Üniversite mezunu		

8. Annenizin mesleği nedir?
 Ev hanımı
 Diğer (belirtiniz): _____
9. Babanızın mesleği nedir? Belirtiniz: _____
10. Anne ve babanız yaşamlarının bugüne kadar olan bölümünün çoğunu nerede geçirdiler? Uygun maddenin karşısına X işareti koyunuz.

	Anne	Baba
Köyde		
Kasabada		
Şehirde (ismini belirtiniz):		

11. Genel olarak, eve giren tüm maddi kaynakları düşünecek olursanız, ailenizin maddi durumunu veya gelir düzeyini nasıl değerlendirirsiniz?

- () Çok iyi () Kötü
 () İyi () Çok kötü
 () Orta

12. Kaç kardeşiniz var? (sizin dışınızda): _____

13. Siz kaçınıcı çocuksunuz? _____

14. Okul hayatınız boyunca, herhangi bir disiplin cezası aldınız mı?

- () Evet () Hayır

• Bugüne kadar herhangi bir disiplin cezası aldıysanız, aşağıdaki 15., 16., ve 17. soruları yanıtlayınız

15. Kaç defa disiplin cezası aldınız? Sayısını yazınız: _____

16. En son aldığınız ceza nedir?

- () Uyarma
 () Mahrumiyet
 () Kınama
 () Okuldan kısa süreli uzaklaştırma
 () Okuldan tasdikname ile uzaklaştırma

17. En son, ne tür bir olay nedeniyle ceza aldığınızı açıklayınız:

18. Ailenizdeki ilişkileri genel olarak değerlendirecek olursanız, ailenizden ve ailenizdeki ilişkilerden memnun musunuz?

- () Çok memnunum () Memnun değilim
 () Biraz memnunum () Hiç memnun değilim
 () Memnunum

19. Annenizin size karşı olan tutumunu nasıl değerlendirirsiniz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

- () disiplinli () fedakar () anlayışsız
 () hoşgörülü () ilgisiz () izin verici
 () koruyucu () otoriter () eleştirici
 () ilgili () demokratik () kuralcı
 () müdahaleci/çok karışan () sinirli () bana karşı güvensiz
 () tutarsız/günü gününe uymaz () sevecen () arkadaşça
 () diğer (belirtiniz): _____

20. Babanızın size karşı olan tutumunu nasıl değerlendirirsiniz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

☐ disiplinli	☐ fedakar	☐ anlayışsız
☐ hoşgörülü	☐ ilgisiz	☐ izin verici
☐ koruyucu	☐ otoriter	☐ eleştirici
☐ ilgili	☐ demokratik	☐ kuralcı
☐ müdahaleci/çok karışan	☐ sinirli	☐ bana karşı güvensiz
☐ tutarsız/günü gününe uymaz	☐ sevecen	☐ arkadaşça
☐ diğer (belirtiniz): _____		

21. Aile içinde kendinizi kime daha yakın hissediyorsunuz?

- Annem
 Babam
 Kardeşim (belirtiniz): _____
 Yakın akrabam (belirtiniz): _____
 Hiç kimseye yakın hissetmiyorum

22. Aile içinde, genel olarak, kiminle daha iyi anlaşırırsınız?

- Annem
 Babam
 Kardeşim (belirtiniz): _____
 Yakın akrabam (belirtiniz): _____
 Hiç kimseyle anlaşamıyorum

23. Aile içinde, genellikle, kiminle anlaşamazsınız?

- Annem
 Babam
 Kardeşim (belirtiniz): _____
 Yakın akrabam (belirtiniz): _____
 Herkesle anlaşıyorum

24. Eğer kendinizi ailenizden birine yakın hissetmiyorsanız, kendinizi yakın hissettiğiniz, sorunlarınızı veya sıkıntılarınızı paylaştığınız bir kişi var mıdır?

- Var (kim olduğunu belirtiniz): _____
 Yok

25. Bugüne kadar psikolojik bir sorun nedeniyle bir uzmandan (psikolog, psikiyatrist vb.) yardım aldınız mı ?

- Evet Hayır

Eğer yardım aldıysanız, ne tür bir sorun için yardım almıştınız?

26. Bugüne kadar ailenizdeki herhangi bir kişi (anne, baba, kardeş veya akraba) psikolojik bir sorun nedeniyle bir uzmandan (psikolog, psikiyatrist vb.) yardım aldı mı ?

- Evet Hayır

26. Ailenizde, anne-babanız, hatalı davranışlarınızdan dolayı size ya da kardeşlerinize ceza uygularlar mı?

() Evet () Hayır

27. Eğer evde ceza uygulanıyorsa, anne-babanız genel olarak, ne tür cezalar verirler?

28. Ailenizdeki anlaşmazlık ve kavga durumlarını düşünecek olursanız, aşağıdaki belirtilen durumlar, ailenizde ne sıklıkla ortaya çıkmaktadır?

	Hiç olmaz	Bazen olur	Sık olur	Çok sık olur
Surat asma				
Söylenme				
Küsmeye				
Hakaret etme				
Karşılıklı ağız kavgası				
Küfür etme				
Dayak				
Başka (belirtiniz)				

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Ad-Soyad: Ebru AKÜN

Uyruk: TC

Doğum Yeri ve Yılı: İzmir, 05.04.1979

EĞİTİM DURUMU

1990 – 1996 İzmir Karşıyaka Lisesi

1996 – 2000 Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü

2001 – 2002 İngilizce Hazırlık – Ege Üniversitesi

2002 – 2005 Ege Üniversitesi Klinik (Uygulamalı) Psikoloji Yüksek Lisans

İŞ DENEYİMLERİ

2000 – 2001 İzmir Özel Çankaya Dershanesi, İzmir (Rehber öğretmen)

2002 – 2003 Ege Üniversitesi Psikoteknik Değerlendirme Merkezi, İzmir (Psikolog-gönüllü çalışma)

2003 – İzmir Seyit Şanlı Anadolu Teknik, Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi (Rehber öğretmen)

KATILINAN KURS VE SEMİNERLER

- * TA 101 (Transaksiyonel Analiz Derneği – 2005)
- * Psikolojik Değerlendirme Sürecinde Ön Görüşme ve Kısa Danışmanlık (Türk Psikologlar Derneği – 2005)
- * Bilgisayar Kullanım Kursu (İzmir Milli Eğitim Müdürlüğü – 2004)
- * Psikososyal Eğitim (İzmir Milli Eğitim Müdürlüğü – 2004)
- * Tematik Algı Testi (TAT) (Türk Psikologlar Derneği – 2003)
- * Viyana Test Sistemi Lisans Sertifikası (Psikotek Danışmanlık – 2002)
- * İngilizce Hazırlık Kursu (Ege Üniversitesi Yabancı Diller Bölümü – 2002)
- * Öğretmenlik Formasyon Sertifikası (Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi – 2000)

BİLİMSEL DERGİLERDE YAYINLANAN MAKALELER

- * Eryüksel, G. N. & Akün, E. (2003). Depresyonu olan ergenler ile ana-babalarının aile ilişkilerinin ve bilişsel çarpıtmalarının incelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18 (51), 59 – 73.
- * Kaçaroglu, G., Amado, S. & Akün, E. (2004). Hız ihlali yapan sürücülerin ihlale ilişkin nedensel atıflarının ve kişilik özelliklerinin incelenmesi. *Türk Psikoloji Yazuları*, 7 (13), 1 – 23.

ULUSAL BİLİMSEL TOPLANTILARDA YAYINLANMIŞ BİLDİRİLER

- * Kaçaroglu, G. & Akün, E. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psiko-Teknik Değerlendirme Merkezi'ne Başvuran Sürücülerin Trafik Kurallarına Uyuma Eğilimlerinin ve Tutumlarının İncelenmesi. XII. Ulusal Psikoloji Kongresi, Ankara, 2002.

ÜYESİ OLUNAN BİLİMSEL KURULUŞ

- * Türk Psikologlar Derneği

YÜKSEKÖĞRENİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN
Soyadı: AKÜN
Adı: EBRU

Merkezimizde Doldurulacaktır

Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe : ÖFKE VE ÖFKE DENETİM PROBLEMİ OLAN ERGENLERİN AİLE İÇİ
ÇATIŞMA TEMSİLLERİ: AİLE YAPILARI, İLETİŞİM VE PROBLEM ÇÖZME
BECERİLERİ

Yabancı Dil : HOSTILE ADOLESCENTS' FAMILY REPRESENTATIONS: FAMILY
STRUCTURE, COMMUNICATION AND PROBLEM SOLVING SKILLS

TEZİN TÜRÜ : Yüksek Lisans

Doktora

Doçentlik

Tıpta Uzmanlık

Sanatta
Yeterlilik

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ :

Üniversite : EGE ÜNİVERSİTESİ

Fakülte :

Enstitü : SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Diğer Kuruluşlar :

Tarih:

TEZ YAYINLANMIŞSA :

Yayımlayan :

Basım Yeri:

Basım Tarihi:

ISBN:

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : VARAN, AZMİ

Ünvanı : DOÇ. DR

TEZİN YAZILDIĞI DİL : TÜRKÇE

TEZİN SAYFA SAYISI : 195

TEZİN KONUSU (KONULARI) : Bu araştırmada, öfke ve öfke denetim problemi olan ergenlerin anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen arasında yaşanan çatışmalara ilişkin algılarının farklılaşp farklılaşmadığı araştırılmıştır. Yukarıda belirtilen üç alt-sistemde yaşanan çatışmalar, Yapısal Aile Sistemler Kuramı çerçevesinde, aile üyeleri arasındaki yakınlık, güç, kuşaklararası sınırlar ve hiyerarşi ters dönmesi yapıları doğrultusunda incelenmiştir. Bunun yanı sıra, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin anne-babalarıyla ilişkilerindeki iletişim, problem çözme becerileri ve birbirlerine yönelik kızgınlık ve öfke duyguları ele alınmıştır.

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER :

- 1- Aile içi çatışma
- 2- Aile yapısı
- 3- Problem çözme-iletişim becerileri
- 4- Öfke
- 5- Ergenlik

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER:(Konunuzla ilgili yabancı indeks, abstrakt ve thesaurus'ları kullanınız.)

- 1- Family conflict
- 2- Family structure
- 3- Problem solving-communication skills
- 4- Hostility
- 5- Adolescence

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

1-Tezimden Fotokopi Yapılmasına izin veriyorum	[]
2-Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir	[]
3-Kaynak göstermek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir	[X]

Yazarın İmzası

Tarih : 11.11.2005

TÜRKÇE ABSTRAKT

Bu araştırmada, öfke sorunu olan ve olmayan ergenlerin anne-baba, anne-ergen ve baba-ergen arasında yaşanan çatışmalara ilişkin değerlendirmeleri karşılaştırılmıştır. Çatışmalar sırasında aile üyeleri arasındaki yakınlık ve güç ilişkileri, Aile Sistem Testi (FAST) kullanılarak incelenmiştir. Bunun yanı sıra, ergenlerin ebeveynleriyle ilişkilerindeki iletişim, problem çözmeye becerileri ile öfke-düşmanlık duyguları değerlendirilmiştir. Araştırmaya, 15-19 yaşları arasında, meslek lisesine devam eden, 62 öfke sorunu olan, 63 öfke sorunu olmayan toplam 125 ergen katılmıştır.

Öfke sorunu olan ergenler, FAST temsillerinde çatışma yaşayan aile üyeleri arasında yakınlığın azaldığını göstermişlerdir. Özellikle baba-ergen arasında yaşanan çatışmalarda, anne-baba ve anne-ergen arasındaki ilişkilerin de bu çatışmadan etkilendiği ve aile üyelerinin birbirlerinden uzaklaştıkları görölmüştür. İki gruptaki ergenlerin hiyerarşi temsilleri arasında belirgin bir farklılığa rastlanmamıştır. Öfke sorunu olan ergenler, olmayanlara göre, koalisyon, hiyerarşi ters dönmesi gibi işlevsel olmayan aile yapılarını daha fazla temsil etmişlerdir.

Öfke sorunu olan ve okulda disiplin cezası alan ergenler, öfkeli olmasına rağmen ceza almayan yaşıtlarına göre, çatışmalar sırasında aile üyelerinin birbirlerinden daha fazla uzaklaştıklarını bildirmişlerdir. Yine bu grupta, anne-ergen arasındaki çatışmalar sırasında, anne ve baba arasındaki hiyerarşik farklılıkların arttığı görölmüştür.

Öfke sorunu olan ergenler, çatışma temsillerine ait anlattıkları öykülerde, aile üyelerinin olumsuz kişilik özellikleriyle veya disiplin sağlamayla ilgili çatışma konularından daha fazla söz etmişlerdir. Ayrıca, aile içi çatışmaların sık yaşandığını ve aile üyelerinin birbirlerine özellikle sözel şiddet uyguladıklarını belirtmişlerdir. Öfkeli ergenlerin öykülerinde, çatışmaların çözülmeyen bırakıldığı görölmüştür.

Öfke sorunu olan ergenler, anne-babalarıyla ilişkilerinde olumsuz iletişim, problem çözmeye becerilerinde yetersizlik ve düşmanlık duyguları olduğunu belirtmişlerdir.

Ergenlerin öfke düzeyini yordayan en önemli değişkenlerin, ergenin babasıyla ilişkisinde algıladığı düşmanlık duyguları, aile üyeleri arasındaki yakınlık düzeyi ve hiyerarşi ters dönmesi olduğu görölmüştür.

İNGİLİZCE ABSTRAKT

This research aimed at investigating perceptions of family conflict in hostile adolescents. Hostile adolescents were identified with SCL-90R administered to 421 adolescents. Sixty two hostile and 63 non-hostile (total=125) adolescents, aged between 15-19 were identified. Adolescents were asked to portray mother-father, mother-adolescent and father-adolescent conflict situations using *the Family System Test (FAST)*, a figure placement technique that focuses on cohesion and hierarchy. After each conflict representation the subjects were interviewed about the nature of the conflict. Finally, problem solving and communication patterns in the parent-adolescent relationship were assessed by the Problem-Solving and Communication Skills subscale of the *Parent Adolescent Relationship Questionnaire (PARQ)*.

Compared to the non-hostile adolescents, hostile adolescents depicted decreased cohesion among family members in conflict situations. Decreased cohesion was most pronounced in the father-adolescent relationship. Hostile and non-hostile adolescents did not differ much in their representations of hierarchy. However, hostile adolescents portrayed more cross-generational coalitions and hierarchy reversal. Hostile adolescents who had a record of discipline problems at school depicted decreased cohesion during conflicts in all dyads than those who had no such record.

During the interviews, hostile adolescents reported negative personality characteristics of both their parents and themselves as the causes of the conflict more than the non-hostile adolescents did. On the other hand, non-hostile adolescents reported everyday, mundane issues more often as causes of the conflict. Hostile adolescents reported more frequent conflicts and more verbal violence among family members than did the non-hostile adolescents.

Hostile adolescents reported more negative communication, more deficits in problem-solving skills and more hostility in their relations with their mothers and fathers as compared to the non-hostile adolescents. Finally, results of the regression analyses revealed that adolescents' hostility level was best predicted by hostility in relations with their father, cohesion among family members and reverse power hierarchies during conflicts.